ד"ר יצחק יואל קאזמינסקי
הר' מרדכי געלליר
" דוד געלליר
" יצחק פאלין
" פייוויל הענדעלסאן
" שניאור פריסטענבורג
" ראזענשטיין
" ראזינטהאל
האחים ליעביד

האחים ווארענע
מר מאקס שווייען
" אליעזר קופרמאן
" יצחק לערניר, שו"ב
" טודרוס גרינבארג, חזן
" ישראל מיניוויטש
" בן ציון פישמאן
" אהרן שמוקליר
שארי הר' נטע וואגנער, שו"ב.

על הטוב יזכר הנכבד הר' יעקב האפמאן, שנדב סך מסוים לעזר לי על הדפסת הספר לזכרון לנשמת בנו הנ' מר דניאל דזשעקסאהן. בזכות זה תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

כברכת
המחבר.

לוח התיקונים

דף	עמוד	שורה	טעות	תיקון
ט"ז	ב'	ג'	אוי	צ"ל וי
י"ט	א'	כ"ד	האָדם	צ"ל הארם
כ"ו	"	"		שורות כ' כ"א מוחלפות
שם	"	כ'	וכמאמה"כ	מיותר
ל'	ב'	"	אף	צ"ל אלו
ל"ז	"	ח'	משנת	צ"ל משמת
ל"ח	"	י"ב	תיום	צ"ל תיוב
ל"ט	א'	ב'		במשנה ב' הנביא צ"ל הנשיא
מ"א	ב'	ט'	להש	צ"ל להם
מ"ד	"	ל"ב	לבו	צ"ל לבדו
נ"א	"	ז'	וזא	צ"ל וזה
שם	"	א'	הסתמי באמרו	צ"ל במאמרו הסתמי
נ"ג	"	ט"ז	סופו	צ"ל סודו
שם	"	א'	וי"ע	הוא ר"ת ויתכן עוד
נ"ו	"	ה'	הריאה	צ"ל היראה
ס"ב	א'	ו'	מאלע	צ"ל מאלה
ס"ד	"	ט'	תסיד	צ"ל תסיר
ס"ח	ב'	ט"ז	להשמת	צ"ל להשוות
ס"ח	א'	י"ב	בכבודו	צ"ל ככבודו
שם	"	כ"ד	על	צ"ל עולה
ע'	"	ל"ה	פכו	צ"ל וכו'
ע"ב	ב'	ל"ג		צ"ל ומה איכפת לית
פ"ט	"	ה'ו'ז'ח'		מוחלפות ובצ"ל אחר מלת שלא בשורה ד' צ"ל לרצונה ומסדר הברייתא דקנין תורת סמך מאמרו של ריב"ל למאמר ר"מ הקודם שהגדיל מעלת העוסק בתורה לשמה כמבואר וכו'.
צ"ג	"	כ"ז		נחסר מלה: „שמנו"

מזכרת תודה וברכה

לכבוד אוהבי וידידי נפשי תושבי עוב"י שיקאגא הי"ו. המה הראשונים אשר מאהבתם לתורה הרהיבוני תמכוני מהונם בסכום הגון על הוצאת הדפוס לזכות את הרבים, זכות הרבים תלוי בהם ויגן עליהם לשמרם ולברכם ולהשביעם מטוב הצפון לצדיקים ויזכו לראות בבנין ציון וירושלים בבי"א.

וביחוד יתברכו המשתדלים הנכבדים הר' ישראל בר"ש געלליר ובנו שמואל והנגיד מר יוסף לוינסאן והנגיד מר שמואל כ"ץ והמשכילים מר יונה ספיוואק ומר אליעזר וויניק. אלה העושים והמעשים יתברכו בברכה כפולה ושכרם כפול מן השמים, ירומם ה' קרנם ושיאם למעלה יגדל ויהי נועם ה' עליהם ועל כל אשר להם ויזכו לעשות צדקה וחסד כל הימים.

ואלה שמות המנדבים:

הר' ישראל געלליר
הר' שמואל כ"ץ
הר' דוב הענדליר
הר' אליעזר וויניק
הר' אברהם גרשמן, שו"ב
הר' ישראל זעציר
" מיכל ביידערמאן
בנו מר משה
" אליעזר בערמאן
" ליב קויפמאן
" יוסף גיבליכמאן, חזן
" משה ווארשאווסקי, שו"ב
" משה גרינבארג
" יעקב נאמין
" יחזקאל טשארנאוו
" יעקב סאראשזאנסקע
" יעקב גרינבארג
" יצחק קארמאן
" פתחי' סאקאלאווסקע
" נחום גרוסמאן, שו"ב
" מאיר נאטינזאן
" פנחס שיינקאר
" שלמה רייטמאן
" יוסף סניזעצקי
" חיים דייווידסאן
" מאיר רוזענבארג
" חיים קארעל

הר' יצחק אריה שוב
" יוסף לעווינסאן
" יונה ספיוואק
" מרדכי סופר
" יהודא וועטשטיין
" דוב כ"ץ
" אליעזר טאטשיר
" אהרן באגדאנאוו
" שמעון ליפשיץ
" אלימלך אלאק
" יוסף יונה רייטמאן
" יוסף גרינבארג
" שמחה אייזענבערג
" ישראל שווייצאר
" ישראל ראהאלניק
" נחמן מאליץ
" נחום גירעצקי
" יעקב ארביטמאן
" יוסף וויקנער
" ישראל אומאנסקי
" צבי העלפין
" צבי ליב קאפראוו
" מיכל העלקין
" מיכל אלבערט
" שמואל אלבערט
" שמואל אבערמאן

רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

כבר מבואר בסוף פ"א מאמר זה שנהגו לאמרו בסיום כל פרק. עיין מה שכתבתי שם, ועוד לאלקי מלין בבאורו, ע"פ מש"כ בבאור אמרם ז"ל גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, שהענין הוא שאור התורה ממשיך את האדם לקיום המצוות בפועל ממש, כי המאור שבה מחזירו למוטב, כלומר, שמחזיר את האדם לפעול את הטוב והנאה והמועיל. והנה החיות המתחדש בנפש העוסק בתורה הממשכת אותו לפעול את הטוב היא באמת מתנת ה' שמשפיע חיות להעוסקים בתורה אפי' כשעוסקים בה שלא לשמה למען שע"י זה יזכו לעשות ולקיים המצוות, ובזה נתגלה צדקת ה' וחסדו לישראל, שהרבה לצוותם תרי"ג מצוות מה שלא עשה כן לכל גוי, ולולא החיות הנרגש להנפש מעסק התורה כי אז כבד היה למי ן האדם להשלים א"ע בקיום המצוות, אך בכח החיות הזה יתחזק הרצון שבנפש להשתדל בקיום המצוות בפועל ממש וכבר הארכתי בזה בדרושים, וזהו כוונת אומרו רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ובכח התורה יבא האדם לקיום המצוות, ובזה נתגלה צדקת ה', וזש"א ה' חפץ למען צדקו, כלומר, למען תתגלה צדקתו וחסדו על ברואיו, יגדיל תורה הגדיל את עסק התורה שתהי' בבחי' גדול תלמוד, ובכח זה ויאדיר יחזק את רוח האדם ורצונו לקיום המצוות, שבאמצעות החיות הרוחני שמרגיש הנפש מעסק התורה יזכה לשלימות פעולת המצות. ועיין בדברי יהושע ח"ב בסדר עקב בד"ה המאכילך מן במדבר, ועל זה נברך לאלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, ועי"ז שיפתח לבנו בתורתו ישם בלבנו אהבתו ויראתו ויזכנו לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם ובנפש חפיצה, כאמור שזהו פעולתה של תורה לבא לידי מעשה ודו"ק.

ת' ו' ש' ל' ב' ע'.

משנה י"א

כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו, שנאמר כל הנקרא בשמי, לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר ה' ימלוך לעולם ועד.

כל מה שברא הקב"ה וכו'. יתכן כי קאי אשלמעלה שחשב חמשה קנינים אשר על ידם נתפרסמו חמשה עקריים כמו שבארנו, אמר כאן כי לא אך חמשה דברים שהזכיר אלא כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא נברא אך למען יתפרסם כבוד ה' וגדולתו יתברך שמו. ולכן אית דגרסי וכל בו"ו המחברת עיין לחם שמים להרב יעב"ץ ז"ל שאית דגרסי וכל ומחוברת משנה זו להקודמת ע"ש. והנה כבר בארתי בספרי דברי יהושע ובכמה דרושים, שבחינת הצמצום, ההעלם וההסתר מה שהאלקות מוסתר ונעלם ומתלבש בכחות טבעיות בתור אל מסתתר בבריאה, עד כי לעיני בשר יתראה כאלו העולם מתנהג אך בטבע וכאלו עולם הזה נפרדת מהשגחתו הפרטיות, וכאלו חלילה אין מנהיג להבירה, כי לא יראני אדם וחי, כל אלה מעידים על גדולתו יתברך שמו בעולם, כי באלף אלפי הבדלות כמו שבאדם והנהגתו מדריגת הצמצום גדול ממדריגת ההתפשטות, טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו טוב מלוכד עיר, כן כביכול נוהג הקב"ה בעצמו, במדריגת הצמצום, שמצמצם את כחו שביכלתו להנהיג את העולם למעלה מן המירוץ הטבעי עד שלא יהיה מקום לשום נברא לטעות ולחשוב כי בכחו לבד עושה חיל, אך יכיר וידע כי ימין ה' דוקא עושה חיל, ימין ה' רוממה וגו', ועכ"ז מצמצם כביכול את יכלתו וכחו ית"ש ומנהיג עולמו בדרך הטבע בדרך עולה ועלול סיבה ומסובב והצמצום הזה הוא גדול ומעיד יותר על גדולתו ית"ש מן ההתפשטות, והצמצום הזה היא תכלית טובה להאדם השלם המכיר במציאותו ית"ש אחר כל מה שמצמצם ומסתיר א"ע, כמו שהזכרתי למעלה פרק ה' משנה א' בשם זקני אבי אבא אדמו"ר זי"ע, וזהו שאמר כל מה שברא הקב"ה בעולמו, כלומר בכח ההעלם וההסתר לא בראו אלא לכבודו, שנא', כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ומבואר בספה"ק שנרמז בכתוב זה כל הארבעה עולמות, ולכבודי עולם האצילות, בראתיו בריאה, יצרתיו יצירה, אף עשיתיו עולם העשיה שהוא ההעלם היותר מסתיר, ועכ"ז גם עולם הזה לא נברא אך לכבודו ית"ש, וכולם יונקים חיות מאותיות השם הק' וז"ע הנקרא בשמי, שנמשך בהם חיות מזיו ואור אותיות השה"ק, ואפילו עוה"ז הנראה נפרד מעצמותו ית' ג"כ כל חיותו מאות ה' אחרונה שבשה"ק שהיא סוד המלכות, וזה שמסיים ואומר, ה' ימלוך לע"ו, שכל מה שההעלמות וההסתרות מרובות, מעידים יותר על כח גדולתו ומלכותו, שמלכותו בכל משלה. והנה ההכרה בזה, שבכל ההעלמות וההסתרות נמצא אלקותו ית"ש מוסתר בבחי' ואנכי הסתר אסתיר שגם בבחי' הסתר אסתיר נמצא ומאיר בחי' אנכי, היא באמת מקיים בגלות ישראל וביותר באחרית הימים בעקבתא דמשיחא שנתרבו העקא בתר עקא וכו', אבל לבא להכרה זו הוא דוקא בכח התורה, שע"י מכירים כי הוי"ה הוא האלקים אין עוד מלבדו ולכן מסדר הברייתא הזאת המדברת ממעלת התורה העמיד את זה המאמר בסופו שע"י אור התורה זוכים להכיר כי ימלוך ה' לעולם ועד, וכי הוי"ה הוא האלקים אין עוד מלבדו, והמשכילים יזהירו ויבינו, ברוך החונן לאדם דעת, ובריך רחמנא מלכא דעלמא דסייען עד כאן.

רבי

ליה לקבלא צלותא בעדן עקתיה כה' אלקינו בכל עידן דאנחנא מצלין קדמוהי. **ואומר**, כי חמשה קנינים אלה שחשב כאן בברייתא דקנין תורה, הם מחייבים האמונה בחמשה עיקריים האלו, ולהיות ברייתא זו כולה מוקדשת לדבר במעלת וחשיבות התורה כמו שהארכנו בבאורינו, לכן העמיד המסדר עיקר, וקנין התורה בראש המנין, ומה גם כי באמת העיקר הזה הוא עיקר כולל, כלומר, שהמאמין בו בהכרח להאמין בכל העקריים שכולם מבוארים בתורה, וכשנאמין כי זאת התורה נתונה מן השמים בהכרח להאמין בכל מה שמחייבת אותנו זאת התורה להאמין. ואמר **תורה** קנין אחד, כלומר, האמונה בתורה מן השמים ובמעמד הר סיני הנפלא, הוא דבר חשוב ונכבד בעיני ה' ית' והיא אמונה חשובה וחשיבותה אינה תלוי בצירוף לה עוד אמונות **שמים וארץ**, כלומר, האמונה בהתחדשותם יש מאין מוחלט המעידים על מציאותו יתעלה, המחדש עולמו בטובו, קנין אחד חשוב מצד עצמו כי אמנם לתכלית ההכרה הזאת כי אמנם יש ה', נבראו שמים וארץ, כמבואר בספה"ק.

אברהם קנין אחד, ע"פ שבארתי בכמה דרושים שאברהם הוא סמל אמונת האחדות הוא אשר פירסם אחדותו יתעלה, כי פועל אחד הוא בעולם, כנודע שעד אברהם שלטה אמונת הרבוי, כי הרבה רשויות בעולם בטענה כוזבת, כי מפועל אחד אי אפשר שיצאו פעולות מתחלפות. ואברהם, איתן האזרחי, שהזריח אמונתו של הקב"ה בעולם, וענין הזריחה רומזת לזריחת השמש, כי אברהם הראה מופתים כי הפועל הוא פועל אחד והשנוים נעשים לפי ערך המקבלים, והמופת היותר גדול הראה מפעולת השמש שמלבנת הכביסה ומשחרת פני הכובס, מתכת המלח ומיבשת הגבינה, ונמצא השנוים נעשים לפי ערך המקבלים, ואם השמש, שהיא אחת מצבא המרום במרום פועלת פעולות מתחלפות עאכו"כ הבורא ב"ה הוא אחד יחיד

ומיוחד

ומיוחד ופועל פעולות שונות לפי ערך הנבראים המקבלים, ולכן הם באמת קנין אחד קנין חשוב, שחשיבות האמונה הזאת תאיר אפילו כשלא היה שום אמונה קודמת לה, כי כשנאמין באחדותו מוכרח להאמין במציאותו, ושהוא לבדו ברא העולם, ואמר עוד **ישראל** קנין אחד, ישראל האום הזה הם באמת סמל ההשגחה האלקית, כל מציאות העם הזה מעיד על השגחתו יתברך בנין האום הזה נשתכלל אך בכח השגחתו הנפלאה, קיום האומה הזאת במשך אלפי שנות נדודים בהתהלכם מגוי אל גוי שה פזורה ישראל בין שבעים זאבי ערב לעוטה בפי אריות כשחלים, ועם כ"ז באחיותם מתקים, כל זה הוא עדות על השגחתו ית"ש, עליהם אשר בחסדו מקיים בריתו להאבות והוא מגן ומושיע לבניהם אחריהם בכל דור ודור והם באמת קנין אחד חשוב ויקר, כי הם אות ועדות על השגחתו ית' ובהכרח יומשך מאמונה זאת בחיוב להאמין במציאותו ואחדותו, כי מפועלים רבים א"א שתהיה השגחה מכוונת בתכלית השלימות. ואמר עוד **בית המקדש** קנין אחד, בנין המקדש והעבודה הנעשית בבית הזה מעיד על כי חפץ ה' בעבודת האדם ושעבודתו תהיה אך לו לבדו, ותמורת הקרבנות ואישי ישראל מקבל תפלתם באהבה וברצון, ונמצא נתאמת ע"י המקדש עיקר החמישי עיקר העבודה אך לו לבדו אם עבודת הקרבנות ואם ענין התפלה, וכמו שמבואר במלכים א' ח' ובדברי הימים ב' ו' בתפלת שלמה המלך ע"ה בכלותו לבנות הבית, ומה שבש"ס פסחים ובמכילתא קא חשיב ארבעה ולא חשיב לאברהם כלומר אמונת האחדות, כי אמונה זאת מחויבת מאמונת עיקר המציאות כמבואר בעקריים פרק ט"ו מאמר ראשון ובספרי לא חשיב אך שלשה, תורה, ישראל, בית המקדש שהם לפי דברינו רומזים לשלשה עקריים תורה מן השמים והשגחתו ושלו לבדו ראוי להתפלל, ומשלשה אלה הלא יומשך החיוב להאמין במציאותו ואחדותו ית"ש, והבן.

כל

משנה י'

חמשה קנינים קנה לו הקב"ה בעולמו ואלו הן: תורה קנין אחד, שמים וארץ, קנין אחד, אברהם קנין אחד, בית המקדש קנין אחד, תורה קנין אחד, מנין? דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעלו מאז, שמים וארץ קנין אחד, מנין? שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי, איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי. ואומר, מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. אברהם קנין אחד, מנין? דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל קנין אחד דכתיב עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית. ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. בית המקדש קנין אחד, מנין? שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך ואומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו.

חמשה קנינים קנה לו הקב"ה. **מה** שקשה להבין במאמר זה הוא על אומרו קנין אחד בכל פרט, דלכאורה הול"ל חמשה קנינים וכו', ואלו הן תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין שני וכן להלן. ואומרו קנין אחד בכל פרט ופרט צריך באור, ובכלל צריך לדעת ענין קנין ביחוסו להקב"ה, אשר הוא נגדר מקנה ולא קונה, כמובן. ועיין ש"ס פסחים דף פ"ז ובמכילתא פ' בא שחשבו אך ארבעה קנינים ולא חשבו לאברהם בגדר קנין, ובספרי פ' האזינו חשב אך שלשה, תורה, ישראל ובית המקדש, וכאן מנה חמשה קנינים, והדבר צריך באור ואומר שתואר קנין מורה על דבר החשוב ונכבד בעיני ה' ית"ש ותפס בו מלת קנין בהשאלה, כי כל חפץ אשר יכונה בשם קנין בלשון בני אדם היא מגיד חשיבותו בעיני הקונה אותו, ולכן אמר אצל כל פרט ופרט מאלה קנין אחד, לומר לך שכל אחד מאלה הוא כל כך חשוב ונכבד, עד שאין חשיבותו תלוי בהשני אך בעצמו הוא דבר חשוב וקנין נכבד, ואומר כי מחמשה קנינים אלה נמשך תועלת להאמין בחמשה עקריים נכבדים באמונת ישראל האמתיות אשר מנה הרמב"ם ז"ל לשלשה עשר עקריים, ואלה החמשה הם עקריים כוללים ונכבדים, והם: **א'** הבריאה המחודשת, אשר על ידה נתאמת מציאות הבורא ית"ש כי המאמין בחדוש מוכרח להאמין במחדש. **ב'** כי המחדש עולמו אחד הוא, אחד פשוט בתכלית ופועל יחיד בעולמו ואין העולם קדירה דבי שותפי חלילה. **ג'** כי התורה המצויה בידינו היא תורה מן השמים, כי ירד ה' על הר סיני ונתן תורה לישראל בקולות

וברקים ולפידים נוראים, הכל כמסופר בתורתינו התמימה, ולא חלילה כי חיקה משה מנהגי העמים ועשה מהם תורה, כל מלה ומלה שבתוה"ק יצאה מפי ה' לנאמן ביתו משה עבד ה', ואין בה מוקדם ומאוחר במעלה ובזמן, כולה קדושה, כולה טהורה, נתונה מאת ה', ואם אפי' מגילה מגילה ניתנה, עכ"ז חזרה ונחתמה בחותם מלכו של עולם שחותמו אמת ואין אמת אלא תורה. **ד'** כי נותן התורה הוא המשגיח בהשגחתו הפרטיות הנפלאה ומצויה על יצורי מטה, משכיר ומעניש, גומל לאיש חסד כמפעלו ונותן לרשע רע כרשעתו, עיני השגחתו צופיות על כל דרכי האדם ואין לפניו מחבוא ומסתר. **ה'** כי להאחד הפשוט הזה נותן התורה והמשגיח הנפלא, לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל, קרוב הוא ה' לכל קוראיו, וביותר לישראל הקרובים אליו באמת, וכמו שתירגם אונקלוס הכתוב, כי מי גוי אשר לו אלקים קרובים אליו וגו', ארי מאן עם רב די ליה אלקא קריב

ואמר לו, מחלקך יהיה חלקי וכו' אבל האמת יורה דרכו כי לא מפני כך לא אמר לו מחלקך יהי חלקי על מסי"כ על התורה, כי גם אצל ריב"ק עמדה מעלת התורה גבוה מן הצדקה, כי ת"ת היא כנגד כולם, כמשנה פאה פ"א, אך ריב"ק שפט שבשעת הגזירה ובדבר שהיא אך בשוא"ת אין למסור נפשו על זה, וכדעת הנמוקי יוסף מובאים דבריו בכסף משנה יסודי התורה פרק ה' א', ועיין בכ"מ ובלא"מ שם, ובהלכה ד', ולכן לדעתו לא עשה רחב"תכהלכה לכן לא נתפעל מזה, אך כשהזכיר לו שלימותו בצדקה שכשנתחלפו לו מעות של פורים וכו', חילק הכל לעניים, אז הכיר במעלת נפשו וא"ל מחלקך יהי חלקי, והבן הדברים כי קצרתי ובחדושי אגדות עוד אבאר בזה. ובזה יתכן לבאר משנתינו זאת, אמר ריב"ק פעם אחת הייתי מהלך בדרך וכו', א"ל רבי מאיזה מקום אתה וכו', הכוונה אם במקומי רשות להרבין תורה ולעסוק בה, אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים וסופרים, ושמע מינה שאין שם מונע ומעכב מהרבצת תורה. אמר לו רצונך שתדור עמנו במקומינו ואני אתן לך כסף וזהב ותעשה בהם צדקה. האיש הזה חפץ לנסות את ריב"ק ולדעת מה חביב עליו ומה עומד אצלו גבוה יותר אם העסק בתורה אם מעשי הצדקה, כהנראה לכאורה ממה שעבר בינו ובין רחב"ת אמרתי לו

אם

אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם אין אני דר אלא במקום תורה, כי אם מחויב כל אחד להיות גולה למקום תורה ככ"ל פ"ד משנה י"ח, עאכו"כ כשדר במקום תורה שאין לעזוב מקומו, לפי שבשעת פטירתו של אדם וכו' הכוונה שצדקה יכול האדם לקיים אך בהיותו בעוה"ז, אבל מתורה ישיג תועלת גם בעוה"ב אחר פטירתו מעוה"ז ככ"ל מ"ח שהתורה נותנת חיים לעושיה, אף לאחר מותו, שנאמר בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז, בשכבך בקבר תשמור עליך כי יהיו שפתותיו דובבות, והקיצות לעולם הבא בעת התחיה היא תשיחך, כלומר, תתן לך ענין ומוצא לשיחה ולדבור וכן כתוב בספר תהלים ע"י דוד מלך ישראל שהיה עושה משפט וצדקה וגם הוא הגדיל מעלת התורה על מעלת הצדקה והוא אמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ועל מה שהציע לו האיש שיתן לו כסף וזהב ויעשה צדקה, אמר, ואומר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות, וא"כ אם חשוב אני בעיניו ישפיע לי הוא כסף וזהב לעשות צדקה, אך אני איני דר אלא במקום תורה, וכבר אמרו כי המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר כדלעיל פ"ד מי"א ועיין מה שכתבתי שם בביאורי, ועיין עוד מה שכתבתי בענין שלשה כתרים הן, שכתר כהונה וכתר מלכות צריכים לכתר תורה, ודו"ק.

חמשה

ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה. ואומר עטרת חכמים עשרם, ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם. ואומר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד. ר' שמעון בן מנסיא אומר אלו שבעה מדות שמנו חכמים לצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובבניו.

משנה ט'

אמר ר' יוסי בן קיסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי רבי מאיזה מקום אתה. אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים וסופרים אני. אמר לי רצונך שתדור עמנו במקומינו ואני אתן לך כמה כסף וכמה זהב. אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וכל זהב שבעולם אין אני דר אלא במקום תורה, לפי שבעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים לבד, שנאמר בהתהלכך תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה בשכבך תשמור עליך בקבר, והקיצות היא תשיחך לעולם הבא, וכן כתוב בספר תהלים ע"י דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ואומר לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות.

והיופי הוא אך מן הדברים המוסכמים מדעות בני אדם ודמיונם, וסובלת תמורה בהמשך הזמן ובשנוי האקלים והמקום. ומה שיחשב באקלים זה ליופי יחשב למכוער באקלים ובמקום אחר, והשכל והרגל מבטל את התפעלות הנפש מן הנוי והיופי. ומצינו לר' יהושע בן חנניה בש"ס תענית דף ז' שאמר אי הוו סני הוו גמירי טפי, שמע מינה שהיופי החיצוני ממעט לפעמים את שלימות הנפש, ודברי תורה אינם מתקיימים אלא בפחות שבכלים ומה שחשב כאן הנוי, כוונתו שנוי הוא לצדיקים כשיש להם יתר הדברים שחשב כאן והם כח עושר כבוד חכמה זקנה שיבה בנים, אבל הנוי עצמו אינה מדה בפני עצמה, אך היא טפילה ליתר המדות שמנה, ולכן לא חשב רשב"מ אך שבע מדות, ועיין בפי' החסיד ר' יוסף יעבץ מה שכתב בזה. והנה נכללו בשבעה דברים אלו כל ארבעה חלקי השלימות שזכרם הרמב"ם ז"ל, קנינים, גבורה, מדות, חכמה, כח, זקנה, שיבה הם סוג הגבורה, עושר, קנינים, כבוד ותכמה, חכמה, בנים, הם מדות ולצדיקים כולם הם נאים להשתלם בהם, ודו"ק.

אמר ר' יוסי בן קיסמא וכו'. במשנה זו כבר דברו המפרשים די והותר. והנראה לי בכוונת הענין בדרך כלל ולא אאריך בדקדוקים וארשום בקצרה. על פי המבואר בש"ס עבודה זרה דף י"ח, מה שעבר בין ר' חנינא בן תרדיון ובין ר' יוסי בן קיסמא, כשחלה ריב"ק נכנס ר"ח

לבקרו

לבקרו, א"ל ר"י חנינא אחי וכו' ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וכו'. א"ל רבי מה אני לעוה"ב? א"ל כלום מעשה בא לידך. א"ל רחב"ת מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. א"ל אם כן מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהיה גורלי. ולכאורה נראה ממאמר זה כי אצל ריב"ק עמדה מעלת הצדקה גבוה ממעלת התורה כיון שלא נתפעל ממסירת נפשו של רחב"ת על עסק התורה וכנראה השתדל עוד למנעו מזה, ואמר לו, אני אומר לך דברים של טעם וכו' יע"ש, וכשהזכיר לו ענינו בצדקה נתפעל כל כך

ואמר

שלמד והגה בתורה ואור התורה האיר לו שמכיר בטוב פעולותיו ובערכם הרם של מצות התורה, וזש"א גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה, כלומר, שממשכת להם חיות במעשיהם אשר יעשו שלא יעשו רק כמעשה קוף בעלמא, אך שיעשו מעשיהם בכוונה והשכל ורצון שלם.

ויתכן כי כוונת אומרו שנותנת חיים היא, שהתורה נותנת לו חיים במתנה, כלומר שאפילו להחולה היותר גדול אשר רגעיו ספורות התורה נותנת לו חיים, כי ע"י אור התורה זוכה לשלימות טהרת המדות, והוא מהני דמיעברו במילי ולמאן דמיעברו במילי מוספי ליה שנין, כמ"ש חגיגה דף ה' וזש"א גדולה תורה שנותנת במתנה חיים לעושיה אף באם חלילה רגעיו ספורות בזכות התורה יוסיפו לו חיים. ונודע שבכלל עושיה נכלל גם הלומד ומלמד לזולתו תורה, כי עקימת שפתיו הוי מעשה, ואמר ר"א מנין שהדיבור כמעשה שנאמר בדבר ה' שמים נעשו ש"ס שבת קי"ט ואמרו כל שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר ש"ס יבמות צ"ז ונמצא בזאת התורה מעוררת החיים גם לאחר מותו, להיות שפתותיו דובבות, ונמצא פועלת התורה המשכת החיים בעולם הזה ובעולם הבא, וזש"א שנאמר כי חיים הם למוצאיהם, ודרשו למוציאיהם בפה, בעת שנצרך לרפואה ולכל בשרו מרפא, התורה נותנת לו חיים וממשכת לו רפואה, ולא אך רפואה זמניות בעולם הזה לבד נותנת לו התורה אך גם לעולם הבא וממשכת לו חיים, להחיות העצמות היבשות, וזה שמביא ראיה ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, כלומר לעצמותיך היבשות אחר המיתה, שכשאומרים דבר תורה מפיו שפתותיו דובבות בקבר ומוסיף לדבר בשבח התורה שלא רק לומדי תורה זוכים לחיי עולם אך גם למחזיקי ידי לומדי תורה זוכים ג"כ לחיים, וזש"א ואומר עץ חיים למחזיקים בה בעוה"ז ותומכיה תמכין דאורייתא מאושרים לעולם הבא ולא אך חיים לבד נותנת התורה לעושיה, אך גם חן עושר וכבוד אורך ימים ושלום מוספת לעושיה, וזש"א ואומר כי לוית חן הם לראשיך וענקים לגרגרותיך. ואומר תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך, ואומר אורך ימים בימינה עושר וכבוד בשמאלה ואמרו חז"ל וכ"ש עושר וכבוד, ונודע כי גדול נסיון העושר מנסיון העוני. ופעמים עושר שמור לבעליו וגו', לכן אמר ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך, כלומר, שגם שלום נותנים לו ושלום הוא תכלית הברכות הזמניות והנצחיות, והיינו שלא יומשך לו מעשרו ואורך ימיו שום העדר וחסרון אך שלום וטובה יוסיפו לך.

משנה ח'.

רבי שמעון בן מנסיא (נ"א יהודה) **משום רשב"י אומר הנוי והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא**

רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבעה מדות שמנו חכמים וכו', מה שאמר שבע מדות חכמים ובמספרם בפרטיות תמצא שמנה ר' שמעון בן יוחאי שמונה: נוי, כח, עושר, כבוד, חכמה, זקנה, שיבה, בנים, יתכן לכאורה לומר כי זקנה ושיבה הם נרדפים זה לזה, אבל כפי המבואר לעיל פרק ה' משנה כ"א אינם נרדפים אך בן ששים לזקנה ובן שבעים לשיבה, ונמצא זקנה ושיבה הם ענינים נפרדים על ידי הזמן, כן צריך להבין
מה

מה שבכל הכתובים שהביא לא נזכר נוי כלל, ולכן יתכן לבאר שהנוי שהזכיר אינה נכללת בהמדות שמנו חכמים לצדיקים, כי הנוי והיופי אינם ענינים עצמיים אך טפליים, והנוי החיצוני החומרי אינה עדות על חשיבות וערך הנפש הפנימי
והיופי

היא שאם ביכלתו להיות משיב עכ"ז לא יבוש גם להיות שואל, כי תשועה ברב יועץ כתיב. **מ"ג** שומע ומוסיף, כלומר, מבין דבר מתוך דבר. **מ"ד** לומד על מנת ללמד, שזהו תכלית שלימות האדם ללמד גם את זולתו להוליד בדומה לו, ועיין מה שכתבתי פרק ד' משנה ו'. **מ"ה** והלומד על מנת לעשות, שאז מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות כלעיל פרק ד' משנה ו'. **מ"ו** המחכים את רבו, כנודע שכשיש מקבל תתרבה ההשפעה אצל המשפיע, ועי' מש"כ למעלה פ"ד מש"ו בשם זקני הרה"צ ז"ל מסאווראן וזהו ענין מחכים את רבו, כי המקבל לפעמים פועל על המשפיע. **מ"ז** והמכוון את שמועתו, כלומר שלא יוסיף מדעתו על מה ששמע ולא יוסיף משלו לתלות סברותיו באילן גדול. ורמז יש בזה עוד, כי האדם השלם מכוון דעתו היטב לכל מה שישמע באזניו כי לא לחנם אינה ה' לידו לשמוע באזניו דבר זה, ומכל דבר שישמע יקח לו מוסר לשלימות נפשו. **מ"ח** והאומר דבר בשם אומרו, ואינו מתכבד במה שאינו שלו, ובזה שאומר דבר ומזכיר שם האומר שפתותיו של האומר דובבות בקבר כש"ס יבמות צ"ז, ואין לך חסד של אמת גדול מזה, ועיין בתשובת פנים מאירות בח"א בהקדמה ובשם הגדולים הרב חיד"א ז"ל מע"ס אות ז', מה שחקרו בזה. והנה אם אפי' כניח דהלכתא כהרב פנים מאירות שאין צריך להזכיר דוקא את שם האומר כי כלפי שמיא גליא, וממילא יהיו שפתותיו של האומר דובבות בקבר, אבל לבד זה יש עוד ענין אחר שבשבילו מחויב לאמר דבר בשם אומרו, וזה שמסיים במשנתינו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר וגו', ונמצא בשביל זה מחויב לאמר דבר בשם אומרו למען להביא גאולה לעולם, וע"פ דרך החסידות באור בשם אומרו הוא שצריך להתלבש בחיות הקודש של האומר הראשון לדבק רוחו ברוח האומר ולא כל מוחא סביל דא, וע"ד הפשט כשמזכיר שם האומר יזהר לאמר מאמרו בדיוק, ועיין בלחם שמים להרב יעבץ ז"ל. והנה נודע שהתורה היא בסוד הבינה בסוד אני בינה לי גבורה, וכוללת נ' שערים ושער החמשים היא סוד תורה דלעילא, ותורה הנגליות היא עצמה שער המ"ט וכוללת מ"ח שערים ונקנית במ"ח דברים השנוים כאן והבן היטב.

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה. **יתכן** כי להיות שבמשניות הקודמים הגדיל את מעלת הלימוד והעסק בתורה, ובאמת נמנו וגמרו כי גדול תלמוד שמביא לידי מעשה כש"ס קדושין דף מ' וש"ס ב"ק י"ז לכן בא עתה להודיע שבח המעשה הנמשך מת"ת, כלו' כי יש הבדל בין עושה לעושה, יש עושה מצוה והיא מצד מצות אנשים מלומדה שאינו מרגיש מפעולתו שום חיות אך ע"ד החיקוי וההתדמות והוא מפני שלא למד ואינו יודע מה הוא עושה, אך כל מה שעושה הוא מפני ההרגל, ויש עושה מצוה ומתענג מנועם המפעל ומרגיש חיות בעבודתו, וזה נמשך מפני שהראשון נעדר ידיעת התורה לכן אינו מכיר בערך המפעל הטוב שהוא פועל, והשני מפני

משנה ז'

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא. ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ואומר כי לוית חן הם לראשיך וענקים לגרגרותיך ואומר תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך ואומר אורך ימים בימינה עושר וכבוד בשמאלה, ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך.

מפני　　שלמד

יכיר וידע כי אין טוב להאדם הנמצא בו אך לשקוד ולהגות בתורה והיא מגינה ומצלת, ושומרת את האדם בל יכשל חלילה ובל יפגעו בו חצי הזעם המתרגשות בעולם. **כ"ו** השמח בחלקו, כלומר, מסתפק במה שיש לו ואינו מתאוה למותרות, וע"ד הרמז חלקו נוט' חם לח קר ויבש הם ארבעה יסודות ההרכבה שהוא שמח בהם שמוצא נחת רוח בבריאתו ונוח לו שנברא, והדברים עתיקים אכמ"ל. ויתכן עוד כי ענין השמח בחלקו, כלומר בחלקו בתורה, כי לכ"א מישראל יש חלק בתורה, ועל זה מתפללים ותן חלקנו בתורתיך, וזהו אחת מן השלימות הראויות ללומדי תורה, כי יהיו שמחים בחלקם בתורה וקניינם קנין תורה אשר יקנו בנפשם ישמחו בו יותר מכל קניני עולם הזה הנחסר להם ואל יצטערו על העדר ומחסור קניני עוה"ז, כמשנה ו' שׁשולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם. **כ"ז** והעושה סיג לדבריו שאין פיו ולשונו עיר פרוצה אין חומה לה, ומקיים ודברת בם ולא בדברים בטלים. ויתכן, כי ענין והעושה ס"ל כוונתו לדבריו שמוכרח לעשות בהיותו אדם מורכב מחומר וצורה והחומר דורש את שלו, והוא עושה לו סיג וגדר לעשות הכל בכוונה ראויה לאדם לקיים בכל דרכיך דעהו, לקדש א"ע במותר לו שזהו תועלת חזקה להשגת התורה, כמו שביארתי בדרושים, ועיין למעלה פ"ד מי"ח בלמודי אבות והבן. **כ"ח** ואינו מחזיק טובה לעצמו כש"ס שבת פ"ח ואני אחזיק טובה לעצמי או כדברי ריב"ז לעיל פ"ב משנה ט'. **כ"ט** אהוב, כלומר שישתדל להיות אהוב ורצוי לכל, לשמים ולבריות ובכלל בזה **ל'** אוהב את המקום,

ל"א

ל"א אוהב את הבריות, **ל"ב** אוהב התוכחות, **ל"ג** אוהב את הצדקות, **ל"ד** אוהב את המישרים, שעל ידי כל עניני אהבה אלה יקרא הוא אהוב, כי נעשה מקור לאהבה, וקישור כל עניני אהבה אלה, הוא כי ע"י אהבת ה' בא לאהבת הבריות, בידעו כי בריותיו של הקב"ה הם, ולא ישנא את המוכיחים, יאהב את התוכחות ויאהב הצדקות לעשות צדקה עם בריותיו של הקב"ה, ויאהב את המישרים, כלומר, המישרים ארחותם ולא את העקשים הנלוזים המעקשים דרכם. **ל"ה** מתרחק מן הכבוד כש"ס עירובין י"ג, ועיין תנחומא ויקרא ד'. **ל"ו** נושא בעול עם חבירו, כש"ס סנהדרין ז' דרב אשי היה מכניף לכולהו טבחי וכו'. **לח** ומכריעו לכף זכות, **ל"ט** ומעמידו על האמת, כלומר אם חבירו נכשל בדבר הלכה חלילה, דן אותו לכף זכות ומשתדל להעמידו על האמת, ורמז יש בזה, ומכריעו לכף זכות, כש"ס קדושין מ' עושה מצוה אחת הכריע א"ע לכ"ז ובכח פעולת המצוה שיעשה יעמיד א"ע על האמת ויתרחק מן השקר ויכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות. **מ'** ומעמידו על השלום כדאמר ר' אלעזר אר"ח תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, ונמצא הם מעמידים את העולם. **מ"א** ומתישב לבו בתלמודו, כלומר, כי נודע שבלב יש תרין חללין והם בחינת לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, ושניהם מתגברים תמיד זה על זה ופעולת התורה להכניע את הלב כסיל תחת ממשלת הלב חכם ואז לבו מתישב ומוצא מרגוע ממלחמתו הפנימיות. ובספרי דברי יהושע בארתי באריכות. **מ"ב** שואל ומשיב, הלא מילתא

היא

ואינו מחזיק טובה לעצמו. בארתי בקצרה כש"ס שבת פ"ח או כדברי ריב"ז לעיל פ"ב משנה ט' וכוונתו שאינו מחזיק הטובה הזאת אך לעצמו, אך לומד ומלמד. ולכאורה הרי זה בכלל המעלה המ"ד המנויה לקמן. אבל באמת כוונתו שמעלה מ"ד הוא ללמוד וללמד גם לזולתו ושוב לא ישאר לו במה להתגאות נגד חבירו, וע"ז הראיתי לש"ס שבת פ"ח שאמר משה חמדה גנוזה וכו' ואני אחזיק טובה לעצמי, כי כשקיבל משה את התורה מסרה תיכף לישראל, למען שלא ישאר לו במה להתגאות נגדם, כי האיש משה ענו מכל האדם.

ועיין בדרושים לחג השבועות מה שכתבתי בבאור האגדה הזאת באריכות, כי אכמ"ל.

קדושת התורה עצמה ויראה היא האורה מפני הקב"ה נותן התורה. והענין בארתי במ"א, כי זולת מורא ה' אפי' מורא התורה איננה נופלת תחת שם יראה, ועיין עקידת יצחק שער נ"ג. **ה'** בענוה כש"ס עירובין נ"ד וממדבר מתנה, מי שמשים א"ע הפקר כמדבר. **ט'** ובשמחה עדה"כ פקודי ה' ישרים משמחי לב, ובכלל שמחת הלב מולדת התרחבות השכל שבמוח וז"ס מילתא דבדיחותא, כש"ס שבת ל' ובהתגברות העצבות והמרה השחורה יקבל גם המוח לקוי ויתמעט השכל והתפיסה. **י'** בשמוש חכמים, כש"ס שבת ז' גדולה שמושה יותר מלמודה. **י"א** בדקדוק חברים, כלומר לדקדק למצוא חבר טוב והגון ולא יתחבר לרשע ולכסיל. **י"ב** בפלפול תלמידים כש"ס תענית ז', ומתלמידיי יותר מכולם. **י"ג** בישוב, היינו בישוב הדעת ובמתינות ולא בבהלה ובחפזון כפרק ה' מ"ז ואינו נבהל להשיב. **י"ד** במקרא במשנה, כלומר, לייחד תושב"כ עם תושבע"פ להאמין שהכל נגלה למשה בסיני אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. **ט"ו** במעוט שינה, לא מיבעיא שנה של שחרית כלעיל פרק ג' י"ד, אלא אפילו שינת הלילה דלא איברי סיהרא אלא לגירסא, כש"ס עירובין מ"ה. **ט"ז** במעוט שיחה, כי סיג לחכמה שתיקה כלעיל פ"ג משנה י"ז, ושיחת הילדים כלעיל פ"ג משנה י"ד מן הדברים המוציאין את האדם מן העולם. **י"ז** במעוט סחורה כש"ס נדה ע' ע"ב ימעט בסחורה. **י"ח** במעוט שחוק המרגלת לערוה כפ"ג

כפ"ג מי"ז, ואתאוה יתקש נפרד שנעשה נפרד מן התורה. **י"ט** במעוט תענוג כדרכה של תורה לעיל ד'. **כ'** במעוט ד"א, אם כי יפה ת"ת עם דרך ארץ כפ"ב מ"ב. אך היא מן הדברים שרובן קשה ומעוטן יפה, כי מתגברת הטרדה וכש"ס ברכות ל"ה, דורת הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי וכו'. וע"ד הצחות יתכן במעוט דרך ארץ ע"ד ש"ס ברכות ס"ד, עד כאן העזות פנים ברבים, ואמר תורה היא וללמוד אני צריך. **כ"א** בארך אפים, כי לא הקפדן מלמד כלעיל פ"ב משנה ז' והן זהו תכלית בלימוד ללמוד וללמד. **כ"ב** בלב טוב כדאמר ראב"ע לעיל פ"ב מי"א ועיין מה שכתבתי שם. **כ"ג** באמונת חכמים, כלומר, האמונה שהחכמים האמינוה, והיא כדברי הר' מב"ס ז"ל, שיצוייר בשכל שאפשר מציאותו חוץ לשכל ולא אמונת פתאים מהבילים מאמינים לכל דבר. ויתכן עוד שלא אמר באמונה בחכמים, כי אין ראוי לאיש להאמין באיש כי חכם הוא, אך אם חכם הוא מחויב אתה להאמין לדבריו והיא מל"ת דלא תסור, וכדרשתם ז"ל. **כ"ד** בקבלת היסורים, כלומר, כי יקבלם באהבה ולא יתפעל ולא יתרגש וכש"ס ברכות ה' שאין בהם בטול תורה. **כ"ה** המכיר את מקומו, כמו שבארתי בדרושים שזהו סוד הדגלים ולכן על פי רובי הקביעות קוראים פרשה זאת קודם קבלת התורה, קודם חג השבועות. ויתכן עוד, כי המכיר את מקומו, היינו עולם הזה שהאדם נמצא בו, המכיר אותו היטב, בכל תלאותיו ומצוקותיו. יכיר

פיסקא מי כהחכם וגו' ובירושלמי ריש פרק המוציא יין ושלהי פסחים בענין ר' אבהו דהוו אנפוי צהיבין וכו', דגמר תוספתא חדתא ע"ש. וזהו"ע שני ת"ח המחדדין דוקא חדודי תורה פלפולא דאורייתא, הקב"ה מצליח להם שנאמר והדרך צלח, הכוונה שע"י שמחדדין זל"ז בהלכה הקב"ה מצליח להם וממשיך עליהם הדרת הפנים וזש"א אל תיקרי והדרך שלא תוכל לקרות והדרך לזכות להדרת הפנים אלא ע"י וחדדך, חדודי ופלפולא דתורה, וזהו התועלת המושג מדקדוק חברים שזוכה להדרת הפנים בחי' חכמת אדם תאיר פניו, וכ"ז הוא כשלומד תורה לשמה, תורתו של ר' מאיר, שבה דוקא מצאו כתוב כתנות עור באלף, שעור הפנים מאיר באור מופלא והוא מפני שנעשה כמעין המתגבר, והבן היטב. ועיין בתו"א למעלה ב'.

התוכחות, אוהב את הצדקות, אוהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא מגים לבו בלמודו ואינו שמח בהוראה, נושא בעול עם חבירו, מכריעו לכף זכות, מעמידו על האמת, מעמידו על השלום, מתישב בלמודו, שואל כענין ומשיב כהלכה, שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד, והלומד על מנת לעשות, המחכים את רבו, והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

לת"ח כאלו הקריב בכורים, וקא חשיב מ"ח מעלות
בתורה, כי התורה מחממת הלב ומטהרת המוח,
ומחממות עדה"כ חם לבי וגו', ולכן צורבא מרבנן
דרתח אורייתא קא מרתחא ליה. מטהרת המח,
כי התורה היא סוד הטהרה,
טהרת המחשבה שבמוח, והיא
אילת אהבים ויעלת חן ריחא
דחכוכיתא ריח טהרה, וכן
אמרו ודעת זו סדר טהרות.
והבן הדברים. ואמר א'
בלמוד, כלומר, שילמוד אותה
תמיד ויתרגל בה, לאפוקי
העושה תורתו עתים דאמרו
בירושלמי ברכות פרק ט'
העושה תורתו עתים הרי זה
מיפר ברית, דכתיב עת
לעשות לה' הפרו תורתיך,
הפרו תורתיך—עת לעשות. ובמגילת חסידים
מצאו כתוב, אם תעזבני יום יומים אעזבך, ואמרו
הפילוסופים, הטוב באנשים היודע בעצמו מה טוב,
טוב גם הוא השומע לעצה, וכו', הש"א בלימוד,
כלומר, שילמוד בעצמו המעלה הא' שמבין ויודע
בעצמו מה טוב. ב' בשמיעת האזן, כלומר,
שישמע עוד לעצה וילמדהו מזולתו ויקיים ואל
ביתך אל תשען כלעיל פרק ד' משנה י"ח.
ג' בעריכת

ג' בעריכת שפתים, כי חיים הם למוצאיהם,
למוציאיהם בפה כש"ס עירובין נ"ד בעובדא
דברוריה, ע"ש. ד' בכוונת הלב. ה' בשכלות
הלב. בכוונת הלב, כשלומד מזולתו צריך לכוון
לבו לקבל היטב דברי זולתו. בשכלת הלב כשלומד
בעצמו. ויתכן עוד כי בכוונת הלב מקושר
לעריכת שפתים שיהיה פיו ולבו שוין ולא חלילה
אחד בפה ואחד בלב. אך שיכוון לבו ויקשיב מה
שמוציא משפתיו ויולד מזה שכלת הלב. הו"ע
ההשכלה עם העיונים הדקים אשר יולדו ע"י
עריכת השפתים בשתוף כוונת הלב. ו' באימה,
ז' ביראה. יתכן כי אימה היא המורא מגד
קדושה

למודי   משנה ו'   אבות

בדקדוק חברים ובש"ס תענית דף ז' ארחב"ח מאי דכתיב ברזל בברזל יחד לומר לך
מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידים מחדדין זה את
זה, וזה הוא באמת התועלת מדקדוק חברים, שמחדדין זא"ז ותועלת הנמשך מן החדוד הוא
מה שאמרו בש"ס שבת ס"ג, אמר ריבר"א שני ת"ח המחדדין זה לזה בהלכה הקב"ה מצליח
להם, שנאמר והדרך צלח, אל תקרי והדרך אלא וחדדך וכו', ובארתי בחדושי אגדות, כי
כתיב חכמת אדם תאיר פניו, ולכאורה הול"ל החכמה תאיר פנים, וכיון שמדייק חכמת
אדם כוונתו, כי חכמה בעצם הו"ע קנין הנאסף אל הנפש מבחוץ והוא מתנת ה' דיהיב חכמה
לחכימין, ועכ"ז יש מדריגת בחכמה שהאדם מוליד בשכלו, וזהו בחינת חכמה שבבינה כנודע
שכ"א מהספירות כלולות מעשר, וזהו ענין חכמת אדם, היינו, השכליים שהאדם מוליד בשכלו
עצמו, וז"ע חדודי תורה שמחדדים זא"ז מולידים בפלפולם שכליות חדשות והם המאירים
פני האדם, כמורגש שבזמן שהאדם משיג כל חדש מצחיבין פניו, ועיין מדרש קהלת רבה

תישן, ובכל אלה וחיי צער תחיה, כלומר שלא יפעול ההרגל אשר תתרגל בהנהגה הזאת לבטל הצער ולהתענג מהנהגה מצומצמת כזאת, ומשותף לזה ובתורה אתה עמל, אז אשריך בעולם הזה, כי כפשך תתענג עונג רוחני מהשגת חכמת התורה הקדושה וטוב לך לעולם הבא, כי ע"י מעוט הנאותיך בעולם הזה יוגדל שכרך בעולם הבא, כאמרם ז"ל ש"ס קדושין מ' ועיין מש"כ בשלהי פ"ה במשנת בן בג בג.

אל תבקש גדולה לעצמך, ואל תחמוד כבוד. יתכן כי שתי אלה תלוים זב"ז, כי כן נראה במנהגי בני אדם שבתחילה יחמוד להתכבד מזולתו לחוות דעה בקהל ועדה בעמדם על הבחירה לבחור במנהיגים לעדה, ואחר כך מבקש הגדולה הזאת לעצמו, ואמר יותר מלמודך עשה כדברי שמאי למעלה פ"א מט"ו וכמו שבארינו שם ששמאי מוסיף על דברי הלל. ויתכן כי תכלית הלימוד היא שמביא לידי מעשה, כמו שנמנו כולם ואמרו גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, וזש"א יותר מלמודך עשה, העשיה היא התכלית הנרצה מן הלימוד, ועיין ד"ח להרב גו"א, ואל תתאוה לשלחנם של מלכים לקבל פרס בעוה"ז ששלחנך בעוה"ב גדול משולחנם וכתרך כתר תורה גדול מכתרם, כמבואר בסמוך, כי כתר מלכות נקנה בשלשה מעלות והתורה בארבעים ושמונה מעלות, ועכ"ז עליך להאמין כי בעל מלאכתך נאמן הוא לשלם לך שכר פעולתיך אפי' בעוה"ז, אך אתה אל תקוה לזה בעבודתך ולמודך. ועיין למעלה פ"א משנה ג', ודו"ק.

גדולה

משנה ו'

גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבעה והתורה בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן: בלמוד, בשמיעת האוזן, בעריכת שפתים, בכוונת הלב, בשכלת הלב, באימה, ביראה, בענוה ובשמחה ובשמוש חכמים, בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים, בישוב במקרא במשנה, במיעוט שינה, במיעוט שיחה, במעוט סחורה, במעוט שחוק, במעוט תענוג, במעוט דרך ארץ, בארך אפים ובלב טוב, באמונת חכמים ובקבלת היסורין, המכיר את מקומו והשמח בחלקו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, והעושה סיג לדבריו, אָהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, אוהב את

גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות. תורה כהונה ומלכות הם השלשה עמודים שהעולם עומד עליהם, כי תורה זו תורה וכהונה זו עבודה ומלכות זו גמילות חסדים, בסוד ויהי דוד עושה משפט וצדקה, וצדק היא מלכותא קדישא, ורצה בזה להודיע כי מעלת עמוד התורה גדול ממעלת עמודי העבודה וגמ"ח והמוכתר בכתר תורה בהכרח כי נמצאת בו גם מעלת הכהונה ומעלת המלכות, כלומר, עבודה וגמ"ח, כמו שמבואר למעלה פ"ד משנה י"ז, כי באמת זהו כל שלימות התורה שהלומד יצטיין וישלים את עצמו גם בעבודה וגמילות חסדים, כש"ס יבמות ק"ט, כל שישנו בלמידה ישנו בעשיה, וגדר העשיה כולל גם עבודה וגמלות חסדים, כהונה ומלכות, וגדלה מעלת התורה בח"י מעלות על

המלכות

המלכות, כי התורה היא מקור החיים ועל המלכות אמרו ורגליה יורדות מות, ועל הכהונה פי שנים, שהכהונה היא בסוד אל ישוב ד"ך נכלם, והכהנים מחזרים על הגרנות, והתורה היא בסוד ושמתי כד"כ שמשותיך, ושמח זבולון בצאתיך ויששכר באהליך, וש"ס כתובות ק"ה, כל המביא דורן

לת"ח

משנה ד'

כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

משנה ה'

אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד, יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשולחנם של מלכים, ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

כך היא דרכה ש"ת. יתכן כי מעוט התענוגים החומריים הם מרבים התענוגים הרוחניים, ובהיפוך רבות העונג הגופני ממעט העונג הנפשי, ודבר זה הוא מאומת מצד השכל, כי התגברות החומר ורבוי הדם והשומן ממעט את כח השכל, וכן ספרו לנו חז"ל מראב"ע שנשתבש במעלת כמעין המתגבר ועכ"ז איעקר תלמודיה כשנמשך אחרי מיא דיומסית וחמרא דפרוגיתא, ופירות גנוסר כמבואר בש"ס שבת קמ"ז ומדרש קהלת רבה קפיטל ז', ועיין מה שכתבתי למעלה בלמודי אבות פרק ד' משנה י"ח, ומכאן ראיה שתענוגי הגוף ממעטים ענוגי הנפש המתענגת וממושכלות, ואם בארז נפל שלהבת החומר והמעיט את שכלו והשכלתו, מה יעשו אזובי קיר קצרי השכל? אמנם נודע ומורגש הוא שהדבר שהאדם מורגל בו אם אפילו יהיה הדבר היותר מר, כיון שיתרגל בו יתענג ממרירותו וכן בההנהגה הכלכליות של האדם, כאשר יתרגל התרגל במעוט מזון ובכלכלה רזה תהיה לו פת במלח ומים כמאכל היותר טוב ומתוק ויתענג יען הפת היבש והמים הפשוטים כמנשרא דתורא ויין ישן, ועיין מה שכתבתי בספרי דברי יהושע ח"ב סדר פנחס בנאור פלוגתת ר' יאשיה ור' יונתן בש"ס בבא בתרא דף קי"ז ע"ש באריכות. וממוצא הדברים תלמוד לדעת כי ממעוט ההנאות הגופניות לבד בלי העמל והיגיעה בתורה, לא ישיג האדם תכלית רבוי בהשגת החכמה, אך מעוט ההנאה הגופניות בשתוף העמל והיגיעה בתורה יועילו לקנות קנין התורה. ובזה יבואר, כך היא דרכה של תורה, כלומר, הדרך המוביל להשגת התורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ

במלח

תישן

למודי משנה א' אבות

והוי צנוע ובש"ס סוכה דף מ"ט תנא דבי רב ענן, חמוקי ירכיך, מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר. והיינו דאר"א מ"ד הגיד לך אדם וגו' והצנע לכת עם הוי"ה אלקיך זו הכנסת כלה והלוית המת. והכוונה בארתי במ"א כי אף שהכנסת כלה והוצאת המת הם בכלל אהבת חסד, עכ"ז להיותם ענינים הנעשים בפרסום רב צריך להיות נזהר בהם מן הגאות ולכן הוציאם מכלל אהבת חסד ודרש עליהם ביחוד והצנע לכת עם ה"א, שבאלה צריך ליזהר מאד להיות צנוע לעשותם לשם ה'. וכן הענין בחעוסק בתורה לשמה, שכיון שלומד הלא מחוייב לקיים ללמד וכמבואר בתו"א בענין אוהב את הבריות, וכיון שנעשה מלמד ומשפיע לזולתו בל יתגאה חלילה, לכן תדר"ע מה ירך בסתר וכו'. והנה זהו כל זמן שלומד בעצמו יכול להסתיר תורתו, אבל כשלמד לזולתו הלא לא יכול להסתיר ולכן סמך לזה דרשת ר"א והצנע לכת עם ה' אלקיך, שגם בענינים הנעשים בפרסום צריך לקיים והצנע לכת עם ה', וזהו גם כן כוונת מאמר הברייתא והוי צנוע, שהכוונה היא, שגם בהיותו **אוהב הבריות ומשמח בתורתו על כל זה יראה להיות צנוע גם בזה עם ה'.**

משנה ג'

הלמד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד ועשאו רבו אלופו ומיודעו, שנאמר ואתה אנוש כערכי אלופי מיודעי, והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא לחכמים, שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו.

הלמד מחבירו פרק אחד וכו'. **מה** שתלה הענין בהתלמיד ולא בהמלמד כקושיות הרב בספר מדרש שמואל יתכן, כי הכוונה היא, שאף בהיות המשפיע צר עין ולא ירצה ללמוד ולהשפיע לו מחכמתו ואך מגודל השתדלות המקבל הוציא ממנו איזה תועלת בחכמת התורה הקדושה לוא יהיה אפילו פרק אחד וכו' או אפילו אות אחת, על כל זה ראוי לכבדו אף שהוא עצמו לא רצה להטיב לו, אבל עכ"פ הלא השיג ממנו תועלת וראוי הוא לכבדו שלא להיות כפוי טובה, כי יהיה איך שיהיה קיבל ממנו טובה רוחניות. ובזה יש ליישב מה שהקשה הרב יעבץ ז"ל בלחם שמים על שאמר צריך ולא אמר חייב, כי באופן שביארתי שהרב צר עין ולא השפיע לו מעצמו מחכמתו, אין על התלמיד חובה לכבדו כראוי ע"פ הדין, אך מילתא דחסידות שנו כאן, ולכן אמר צריך ולא חייב, ועל אמתיות באור זה יעיד הראיה שהביא מדוד ואחיתופל, כי אחיתופל צר עין היה ולא רצה ללמד לדוד, כש"ס סוכה נ"ג בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא וכו', אמר מי איכא דידע למיכתב שם אחספא,

ליכא

ליכא דאמר ולא מידי, אמר דוד היודע יחנק בגרונו, נשא אחיתופל ק"ו בעצמו וכו', ונמצא שאחיתופל עצמו לא רצה ללמדו כי צר עין היה, ובודאי שגם הדברים שלמדו שלא ללמוד יחידי, שלא ליכנס לביהמ"ד בקומה זקופה לא למדו מעצמו אך דוד הוציא ממנו בע"כ הלימודים האלה, ועכ"ז קראו אלופי וכו', ובזה מיושב מה שתלה הדבר בתלמיד ולא בהמלמד. ולכן אמר הלומד מחבירו ולא המלמד לחבירו. ודו"ק. ועיין מה שכתבתי לעיל פרק ד' משנה א' בבאור איזהו מכובד ע"ש.

כך

כקטן שנולד ופסקה זוהמתו והרי היא כבריאה חדשה שלא טעם טעם חטא, וק"ל.

ונעשה כמעין שאינו פוסק. הכוונה, אע"פ שהוא אוהב את הבריות ומשמח את הבריות שמלמד לזולתו תורה, כמו שבארתי בתורת אבות. ונודע שהמלמד צריך לצמצם שכלו לשכל התלמיד, ובכן יש לחוש למיעוט השכל, ועז"א שאעפ"כ שכלו של העוסק בתורה לשמה אינו מתמעט לעולם, ואדרבא נעשה כמעין שאינו פוסק וכנהר המתגבר. ועיין מה שכתבתי בחדושי אגדות ש"ס ב"ק י"ז, ובדרוש לשבועות שבת פ"ח הואיל ומעטת עצמך תקרא על שמך. ועיין בספרי דברי יהושע ח"א בסדר ויחי יעקב בד"ה בן פורת יוסף, ודו"ק, כי אכמ"ל

עלבונה של תורה. יתכן כי ענין עלבונה של תורה היא העוסק בתורה שלא לשמה, להתפאר או לקנטר או קרדום לחפור בה, שבאמת מעליב את התורה ומתכבד בה שלא כדין. וסמך פרק קנין תורה סמך מאמרו של ר"י בן לוי למאמר ר' מאיר הקודם שהגדיל מעלת העוסק בתורה לשמה, ומסדר הברייתא הסמיך מאמר ריב"ל זה להודיע גנאי ופחיתות העוסק בתורה שלא לשמה, ונודע הבדל העוסק בתורה לשמה והעוסק בה שלל"ש, שהעוסק לשמה לעולם לא יעזוב את למודו ויהגה בה יומם ולילה, בתורה לשמה, היינו לשם ה' או לשם התיבה, כמבואר בתולדות יעקב יוסף בשם הבעש"ט ז"יע הוא בן חורין גמור מכל המטרות החומריות. וזה שאמר ריב"ל הוי להם לבריות מעלבונה של תורה,

משנה ב'

אָמר רבי יהושע בן לוי בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת הוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה תדיר נקרא נזוף, שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם. ואומר, והלוחות מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות. אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. וכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה, שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות.

לאפוקי הלומד שלא לשמה יסתפק במעט הידיעות שירכוש לו ודי יהיה לו מעט הזה להתפאר בהם, והאמת היא, שהקונה את חכמת התורה ומתפאר בה הוא דומה לחזיר הנושא נזם זהב באפו ותוחב אפו לאשפתות ומלכלך הנזם, כן הלומד שלא לשמה הוא נושא נזם זהב באפו אבל במעשיו ובגאותו מלכלך הנזם והעוסק שלא לשמה נעשה עבד ומשועבד לאותה דבר שהציב לנפשו למטרה בלמודו, אבל העוסק בתורה המעליב אותה ולומדה שלא לשמה, שכל מי שאינו עוסק בה תדיר שזהו עדות שלומד שלא לשמה ולכן מסתפק במעט שלומד הוא נקרא נזוף שגוערין בו וכו', ועוד שנשאר עבד לדבר החומרי שהציב לו למטרה, כי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק תמיד בתורה שהוא באמת חפשי מכל המטרות החומריות וכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה, כמו שאמר ר"מ ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים וכו', ע"ש והבן.

בתורה | הלמד

שהתורה מכפרת, וכו'. אבל לשונם ז"ל כאילו לא חטאתם מימיכם סובל כוונת אחרת, שמשמעותו הוא לא רק שחטאו והתורה מכפרת, אבל משמעותו היא שנעשים כבריה חדשה שעוד לא חטאו מעולם, והוא לפי שבמעמד הר סיני נחשבו כגרים ממש ואמרו בש"ס יבמות כ"ב, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ונמצא באמת מכיון שקבלתם עליכם עול תורה נחשבו כגרים וכבריאה חדשה ולכן מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימיכם, כי כקטן שנולד דמי. ואולי עז"א ריב"ל בש"ס שבת פ"ח, על כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן וכו', ואיזה תועלת נמשך להם מזה, אבל לפי האמור נמשך להם תועלת גדול, כי ביציאת נשמתם נעשו כבריות חדשות וכקטן שנולד וכאלו לא חטאו מעולם, ולכן בכל הקרבנות כתיב חטא כי זהו פעולת הקרבנות לכפר חטא ופשע, אבל בעצרת יום קבלת התורה אין כתיב חטא ,כי בקבלם את התורה נעשו כבריות חדשות וכקטן שנולד ומעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם. וזהו ענין ומרחקתו מן החטא, שבכח עסק התורה לשמה נעשה

והיראה נעשים לו בגדר לבוש, כמו שהלבוש שומר את האדם מצינה וקור, כן הענוה והיראה שומרים אותו שלא יכשל חלילה בצינה רוחניות שהיא ביטול ההרגשה וההתפעלות העדר החיות הרוחני מעבודתו בתורה ומצות והענוה והיראה מחממים אותו כהלבוש המחמם את לובשו, שיעשה כל מעשיו בתורה ומצות בשלימות ההרגשה, לא ע"ד מצות אנשים מלומדה, והבן. ויתכן עוד שמאמרו ומלבשתו ענוה ויראה כוונתו שהענוה והיראה הם אצלו בבחי' לבוש שפעמים לובשו ופעמים פושטו, כי ת"ח צריך שיהיה בו שמינית שבשמינית, כש"ס סוטה ה' ונמצא צריך ומוכרח הת"ח לפשוט מעליו לפעמים לבוש הענוה, וכן בבחינת היראה כנודע בסוד אמרם והחיות רצוא ושוב רצוא באהבה ושוב ביראה, ונמצא גם היראה צריך לפשוט לפעמים לעורר האהבה ומה דאיתא בזוה"ק אתר דיראה לית תמן קצוץ ופירוד, כי אמנם יש מדריגה גבוה ביראה שמתאחדת עם אהבה, אבל ע"פ הרוב בטרם משיג מדריגה זאת, צריך לפשוט א"ע מלבוש היראה להלביש את הנפש באהבה. ואמר ומכשרתו להיות צדיק וחסיד, ישר ונאמן, צדיק בדרכיו וחסיד במעשיו, ישר לעצמו ונאמן לזולתו, ומרחקתו מן החטא, חטאת האדם, כלומר, מעבירה שבין אדם לחבירו, ומקרבתו לידי זכות, לדון את כל אדם לכף

לכף זכות, ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה עצה כאמרם ז"ל במדרש שוחר טוב על ראב"ע שהיה יועץ עצות ומצליחות ומתקיימות ע"ש קפיטל א' עה"כ וכל אשר יעשה יצליח, תושיה היא תורה שנהנין מחדושי תורתו, שמחדש ובינה שמדבריו ילמדו להבין עוד דבר מחדושי תורתו שנהנין ממנו מעוררים גבורת הלב, שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה כש"ס גיטין ס"ב וחקור דין לדון דין אמת לאמיתו, כי מגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך, והיינו ברזי תורה שמגלין לו, יחדש חידושי תורה בכל עת, ומיני הדעת ומעין החכמה ונהר הבינה לא יכזבו לו לעולם. ואמר והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו, כל אלה תנאים קדומים שכשהוא צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו עי"ז עוסק בתורה לשמה וזוכה לכל הדברים שחשב, והתורה מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים, כלומר, שכל המעשים אשר יעשה הם גדולים ורמים ומצליחות עמו יהיה גדול ורם על כל מעשיו אשר יעשה, וע"פ סוד ענין מרוממותו הוא סוד ספי' עליונה הכוללת תר"ך עמודי אור שזהו תכלית הלימוד בתורה לשמה שמכתרת את הנפש בכתר מלכות, והמ"י.

עלבונה

רומז לגאות שכחו בקרן, והחמור הוא סמל תאות הנפה"ב, חומר האדם, וכיון דכתיב אשריכם זורעי ואין זריעה אלא צדקה, על כל מים — ואין מים אלא תורה ואח"כ כתיב משלחי רגל השור והחמור, שצדקה ותורה מגרשים הגאות והתאוה החומרית ,שהם רגל השור והחמור, שפיר ילפינן מזה שיצרם מסור בידם כמדריגת אברהם שהשליטו ביצרו. ועוד יותר, כי מעלים מדריגת השור ומכניעים את הגאות שבקליפה וזוכים לבחי' ויגבה לבו, שז"ע רנה של תורה, כמבואר במ"א, ומכניעים את החמור, הרגשת החומר במציאות מסור בידו ועוד נוסף **בעצמותו ולגמול חסד עם זולתו. וז"ע ומרחקתו מן החטא שיצרו מסור בידו ועוד נוסף כי מקרבתו לידי זכות להעלות קרני רשעים לקרנות צדיק, להפוך הרע לטוב, שזוהי תכלית שלימות האדם, והבן הדברים.**

ומרחקתו מן החטא, בירושלמי שלהי פ"ד דר"ה, ר' משרשיא בש"ר אידי בכל הקרבנות כתיב חטא ובעצרת אין כתיב חטא. א"ל הקב"ה מכיון שקבלתם עליכם עול **תורה מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימיכם. ועיין במפרשים, שהכוונה היא, לפי**

עצמו עדות על שבחר הקב"ה במשנתם ולזה משפיע מחכמתו ליראיו, והבן.

רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה. מה נעימים הם דברי מוהר"ש אוזידא במדרש שמואל שפירש אומרו זוכה לדברים הרבה הן הם דברים אשר לא זכרם כאן וכו', עיין בדבריו הק'. אמנם על דעתי ביאור זוכה לדברים הרבה היא ע"פ ששמעתי בשם אבי אדמו"ר הק' נ"ע, בא‍ור ש"ס פסחים נ', לעולם יעסוק אדם בתו"מ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שענין שלל"ש היינו שנחסר לה התרין גדפין דחו"ר, ותורה בלא דחו"ר לא פרחת לעילא, אבל עכ"ז פועלת על הנפש שיבא לבחינת הלימוד לשמה, ובזה שילמוד לשמה יעלה גם את הלמודים שלמד מקודם שלא לשמה, ודפח"ח. ויתכן שזהו כוונת ר' מאיר שאמר כל העוסק בתורה לשמה, זוכה ע"י למודו, זה שלומד לשמה לדברים הרבה, הן המה הדברים והלמודים שלמד עד הנה שלא לשמה להעלות גם אותם שיחשבו לבחי' לשמה, כיון שעל ידם בא להלימוד לשמה, והבן.

ויתכן עוד ע"פ אמרם ז"ל במדרש בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב כתנות עור באלף, ובארתי הכוונה בדרושים, כי פעולת התורה לשמה היא טהרת וזיכוך החומר וכחות נפש הבהמי ותאות בשרים, כל אלה זוכה האדם ע"י שעוסק בתורה לשמה, כמאמרו של ר' מאיר במשנתנו, וזהו כוונתם, בתורתו של ר' מאיר, היינו אם למד תורה לשמה על דעת ר' מאיר, אז מצאו כתוב כתנות אור בא', כלומר, שעור הבשר מאיר אור לא ומבואלא, והחומר נהפך לנורה, ואז באמת זוכה לדברים הרבה, שא"א לזכות להם כל עוד החומר והנורה הם שני הפכיים מנגדים זה לזה, אך כשמהפך מכתנות עו"ר לכתנות או"ר, אז משיג דברים הרבה שאין האדם משיגם בחושיו הגופניים, ואמר, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, כלומר, שכל הנמצאים שבעולם משועבדים הם לו כי על ידו העולם מתקיים, כי אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, וכדרשתם ז"ל, ואמר נקרא ריע אהוב, כש"ס סנהדרין נ"ט, העוסק בתורה לשמה, משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, ונקרא ריע למטה ואהוב למעלה, אוהב את המקום אוהב את הבריות, כי במדריגת למוד תורה לשמה יש כמה מדריגות, יש לומד אך לשם ה' והוא נקרא אוהב את המקום, ויש שלומד על מנת ללמדה לזולתו, והוא נקרא אוהב את הבריות, הראשון משמח את המקום והשני משמח את הבריות, ואמר ומלבשתו ענוה ויראה, כלומר, שהענוה והיראה

למודי משנה א' אבות

לב האדם הרע מנעוריו מתגבר בנפש ע"י שתי אלה: פעמים מתגבר מצד התגברות החומר, נפש הבהמי המתאוה לכל דבר רע, ופעמים מתגבר מצד הגאות. רוח האדם העולה למעלה, שתי אלה הם הסיבות המעוררות את הרע שבנפש והם הכלים שבהם ועל ידם פועל היצה"ר להחטיא את האדם בכל רע. והכנעת שתי אלה נשלם ע"י התורה וג"ח, התורה מתשת כחו של אדם. ובארנו במ"א שאותו הכח שהאדם מתגאה בכחו ועוצם ידו התורה מתשת, וגמילות חסדים מטהר את הנפש הבהמי בסוד גומל נפשו איש חסד, כי האור המאיר בנפש ממצות ג"ח מזכך את החומר שלא להתאות לכל רע ,ולא עוד אלא שכל העוסק בשתי אלה בתורה וגמ"ח, נעשה שליט ומושל על יצרו. וכדרשתם ז"ל וה' בירך את אברהם בכל, שהשליטו ביצרו, כי אברהם ממנו התחילו שני אלפים תורה, וקיים כל התורה וכו', והוא איש החסד מאכיל ומשקה העוברים והשבים, וע"י שתי אלה נעשה שליט על יצרו. והנה נודע שהשור הוא סמל הגאות, כי הגאות היא קרן, ויש בזה שתי בחי' קרני רשעים הגאות שבקליפה וקרנות צדיק סוד ויגבה לבו בדרכי ה'. ובש"ס ב"ק מאי שור קרן ונמצא השור

פרק ששי

מדברת מגרונם כנודע מעובדא דהרב בית יוסף בספרו מגיד מישרים, והידוע סוד המשנה שהיא סוד מדת המלכות סוד תושבע"פ, והיא המתלבשת בפיות תלמידי חכמים בעסקם בתורה לשמה, בסוד

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

משנה א'

רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא ריע אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנו עצה ותושיה ובינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה. ונותנת לו מלכות וממשלה וחיקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך, והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

שנו חכמים בלשון המשנה, דיוק אומרו בלשון המשנה כוונתו ולא בלשון התנ"ך, כלומר במליצות נשגבות כמליצת הנביאים, יען חכמינו זכרם לברכה הקדישו מאד את טהרת לשון הקודש אשר לא אך שלא שמשו בו לדברי חול, אלא אפילו לדברי תורה שחדשו הם לא שמשו בטהרת לשון התנ"ך, למען יכירו הדורות הבאים בקדושת הכד"ס ובקדושת לשון הקודש וגם המשנה שסידר רבינו הק' הרחיק את השפה מעט מלשון התנ"ך, ומסדרי הברייתות והתלמוד הרחיקו עוד יותר את השפה ממליצת לשון הנביאים, והכל הוא מפני הענוה היתירה שהיתה בהם שלא הקדישו את חדו"ת להעריכם בערך קדושת התנ"ך, אבל ברוך הוא הקב"ה שבחר בהם ובמשנתם שמשנית הסכימו על ידיהם, וקבלו כל ישראל את דבריהם, ותמורים הם דברי סופרים יותר מדברי תורה, והנה עוד לאלקי מילין בטעם אמרם שנו חכמים בלשון המשנה, כלומר, שהמשנה עצמה היתה מדברת

שכינה מדברת מתוך גרונם, וזהו כוונתם ז"ל שנו בלשון המשנה עצמה שהמדה הזאת התלבשה בגרונם וברוך שבחר בהם ובמשנתם, כלומר, זהו עצמו

ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות. בש"ס עבודה זרה דף ה', אמר ר"י משום ר' בנאה, מאי דכתיב אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור, אשריהם ישראל שבזמן שהם עוסקים בתורה ובג"ח יצרם מסור בידם ולא הם מסורים ביד יצרם, שנאמר אשריכם זורעי על כל מים, ואין זריעה אלא צדקה וגו', משלחי רגל השור והחמור. תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על ד"ת כשור לעול וכחמור למשא. עיין פי' רש"י איך ילפינן מזה שיצרם מסור בידם. ולהבין ענין זה צריך לדעת כי יצר

ותפארת לו מן האדם, כל הנהגה טובה לה' ית"ש ולאדם, וכשתתמיד ותעמיק בה תראה כי גם לעת זקנה ושיבה לא תעזבנה, שאין לך מדה טובה שתהיה מובדלת ממנה, כי אם אך מדה טובה היא בטח תמצא מקורה ושרשה בהתורה הקדושה, כי היא מקור לכל המדות הטובות, והיא עצמה היא המלמדת להאדם המדות הטובות והמשובחות, בלי יצטרך האדם מישראל לטייל בכרמים זרים לחפש לדעת איזה מדה טובה שידבק בה, תורת מוסר היהדות מלאה כל נועם כל זיו, כל הדר, ואין עוד תורה וחכמה תדריך את האדם ותטהר את המדות כתורתנו התמימה, וכתשובת רב האי גאון מובא בהכותב בעין יעקב חגיגה פ"ב, ולא תמצא יראת חטא וזריזות, וענוה וטהרה וקדושה אלא באותם המתעסקים במשנה ובתלמוד ע"ש דבריו הק'. ובאמת אין לך מדה וכלי מחזקת ברכה וטובה יותר ממנה, כי היא מקור הברכה וההשפעות הטובות, ועל ידה ישיג האדם הטוב הגמור והמוחלט, ואם תראה בעולם השפל הזה את ההיפוך, תלמידי חכמים מיוסרים ולא לחכמים לחם, דע כי גם זה לטובה היא, כי הקב"ה ממעט הנאתן בעולם הזה כדי להגדיל שכרן לעולם הבא, כאמרם ז"ל ש"ס קדושין דף מ' אמר ראב"צ למה צדיקים נמשלים בעולם הזה, לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה קיצץ נופו כולו עומד במקום טהרה, כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה שיירשו העולם הבא וכו', וזוהי כוונת מאמרו של בן הא הא לפום צערא אגרא, כלומר, לפי ערך הצער שהצדיקים מצטערים בעוה"ז כן יוגדל שכרם לעוה"ב, ונמצא באמת התורה מנחלת את האדם הטוב הגמור והמוחלט ואין לך מדה טובה הימנה, כי בה צפונים המוסרים האמתיים, היא מקור המדות הישרות והאמונות הטהורות, היא מטהרת ערפלי הדמיון ותשכת התאוות, ולכן רבינו הק' מסדר המשנה בסדרו מסכת זאת קובץ כל תורת מוסר היהדות התחיל מראש בסדור השתלשלות התורה ע"י המקבלים הראשונים, החל ממשה המקבל הראשון מפי הגבורה ובסוף הזכיר זה המאמר הנעים המדבר ממעלת ושבח התורה הק' להיות נעוץ תחלתו בסופו וסופו בתחלתו, והמשכילים יבינו.

והוא מפני כי אין בכח החכמה הטבעיות לטהר את כח המתאוה אשר בנפש האדם, אבל החכם בחכמת התורה, החכמה דבוקה לנפשו דביקות תמידי אמתי, הוא וחכמתו מאוחדים הם, התורה תבטל את הארס של הנפש הבהמי, תטהר את כח המתאוה שבנפש, תטהר את הנפש מאהבת עצמו, המתחכם בתורה בהכרת כי יהיו מעשיו מתאימים לחיובי חכמתו, לולא זאת לא יתחכם ולא יבין אמתיות המאור שבתורה, החלק העיוני שבתורה עם החלק המעשי אחודים ודבוקים זב"ז, ולכן באמת אמר בן בג בג, הפך בה והפך בה דכולא בה, °כל שלימות הנפש תמצא אך בהתורה ובה תחזי, כלומר, בה תראה באור הגנוז לצדיקים הוא האור שברא הקב"ה ביום ראשון שלא היה העולם כדאי לשמש בו וגנזו הקב"ה בתורתו. ובאור הזה הגנוז בתורה יראה האדם ויכיר כי אך הטוב והחסד שליטים בעולם, ואין רע מוחלט בעולם שלא יהיה מעורב בו מקצת טובה, הרע המוחלט הוא רק הממרה רצון ה' ועובר על חיובי התורה, בה תחזי תראה את הכל, תכיר ותראה במציאות הכל יכול והשליט ומושל בעולמו, מחיה בכחו

בכחו כל הנמצאים, בה כתיב אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, ומה טוב הוא לנפש האדם ההכרה כי אין עוד מלבדו, כמה טיפות מרה טועם התועה בדרכי החיים החושב כי אמנם יש כח אחר זולת כח השם ית', כמה צער ומכאובים סובל התועה הזה בעת יפגעו בו חצי הזעם ממקרי הזמן ופגעיו, אם ייחס אותם למקריים טבעיים או לכח אחר זולת כח ה' חלילה, כי אז באמת יסוריו כפולים הם וטועם המר פי שנים, כי ע"פ הרוב ימצא את עצמו אשם ביסוריו ודמיונו יכזב לו, לחשוב כי היה ביכלתו להציל א"ע מאלה, ועיין בדברי יהושע ח"ב בסדר נצבים, לאפוקי העוסק בתורה, הוא רואה ראיה שכליות וכמעט חושיות כי אין עוד מלבדו, וכל הנעשה ועובר בעולם נעשה בכח ה' ית"ש ובהשגחתו הפרטיות ואז הלא ידע כי אין רע מוחלט יורד מן השמים, וכל רע טוב גניז בגוה, ולטובתו נשברה רגל פרתו, ואז יקבל כל היסורים באהבה, המר יהפך לו למתוק וישא ויסבול וימלט, בה תחזי, בהתורה הקדושה תראה כל נועם, כל יושר, כל מדה ישרה שהיא תפארת לעושיה ותפארת

למודי — משנה כ"א — אבות

נפסלין בהיסח הדעת אף ד"ת אינם משתכחין אלא בהיסח הדעת. הכוונה, המשיל את התורה לג' משקין אלו שהם אסורים משום גילוי כאמרם בפ"ח דתרומות מ"ד והטעם שלא ישתה הנחש. והרמז בזה הוא, שהלומד תורה צריך ליזהר מאד מן הגאות, שלא יתגאה בלמודו. וכבר הזכרנו שהנחש הוא סמל הגאות, כמבואר בסה"ק והמכסה לשמרם מן הגילוי שלא ישתה מהם הנחש היא ענין הענוה והשפלות ולכן משקים אלו אינם מתקיימים אלא בפחות שבכלים, וכן התורה אינה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה עליו. ונמשלה לשלשה משקין אלו לפי שבתורה יש ג' דרגין, תושבע"פ נמשלה למים שיורדין ממקום גבוה למקום נמוך, ובתושב"כ כתיב מן השמים השמיעך את קולו. ובתושבע"פ יש שני חלקים, אגדה נמשלה ליין המשמח, והלכה נמשלה לחלב, שהלכה היא מזונא דנשמתא וחלב מידי דזיין היא, וכל אלה אינם מתקיימים אלא בפחות שבכלים ובמי שדעתו שפלה. וזוהי כוונת ד"א מה ג' משקין אלו נפסלין בהיסח הדעת שאינו נזהר בשמירתו מפני הנחש, אף ד"ת אינם משתכחין אלא בהיסח הדעת, שמסיח דעתו מההכרה בשפלות עצמו, ורם לבבך ושכחת כתיב. ועיין למעלה פ"ג משנה י' בתורת אבות. ואולי ע"ז הזהיר בן בג בג ומניה לא תזוע, כלומר, שלא תסיח דעתך ממנה למען שלא תפסל חלילה בהיסח הדעת ובגילוי. ודו"ק כי קצרתי, ואכמ"ל.

מציאות האדם בעולם הזה, מחזקים את רוחו וסבלנותו לשאת ולסבול פגעי הזמן המורגשים מאד להרודפים אחר מזונותיהם, ובזה מתגבר בנפש כח החכמה סוד החיים, וז"ס בן ששים לזקנה, רומזת לכח החכמה, זקן נוטריקון זה קנה חכמה, וחכמה היא סוד החיים וח"א תאיר פניו ז"ע השיבה עיין מד"ר פ' כ"ט, אם נתת לי זקנה תן לי שיבה, והחכמה היא מקור החיים, ואריכות ימי האדם, וז"ע בן שבעים לשיבה ובן שמונים לגבורה, כי קוי ה' יחליפו כח, ואמר בן תשעים לשוח, רומז לבחינת התפלה כדרשתם ז"ל ויצא יצחק לשוח אין שיחה אלא תפלה, כן פירש ר"י בשעה"ת שער שני אות ט', ועיין בתוספת רעק"א, ועל זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, ודרשו לעת מצוא זו מיתה, ש"ס ברכות ח', והכוונה שיתפלל שלא תהיה מיתתו מיתה החלטיות, אך כעולה מן הבית לעליה, ואז בהיותו בן מאה הרי הוא כאילו מת שאין מותו מות מוחלט אך מות מדומה, אך כאלו מת ובאמת גם במותו קרוא חי, כאמרם ז"ל צדיקים במיתתם קרואים חיים, ואין מותו אך מה שעבר ובטל מן העולם הזה אבל חי בעולם האמת עולם שכולו טוב, שכולו אורה, שכולו חיים נצחיים, וכבר אמר המשורר יום מות גויתו הוא יום הולדת נפשו, כי בהתפשטות הנפש מלבושו החומרי ישוב להתענג מנועם זיו השכינה וישבע מאור פני מלך חיים.

משנה כ"א

בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכולא בה, ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע, שאין לך מדה טובה ממנה. בן הא הא אומר לפום צערא אגרא.

בן בג בג אומר וכו', יתכן כי רבינו הק' בסיום המסכת הזאת שרובה מדברת מוסרים מועילים לטהרת המדות, להשלמת הנפש בענינים שבין אדם לחבירו ובענינים שבין אדם למקום, ובענינים שבין אדם לעצמו, סידר מאמרו של בן בג בג, כי היא המודיעה שעיקר השלמת הנפש במוסר היהדות ותורת המדות נשלם רק ע"י התורה היא מקור החיים הטהורים מקור טהרת המדות, מוצאה מוצא חיים. מימי הדעת ומעין החכמה, חנבה עמודיה שבעה נגד שבע חכמות, הטבעיות והלמודיות, מרובה היא התועלת המושג להנפש, מן התורה יתר מכל החכמות, כי אין לך חכמה שתועיל לטהר את הארס של הנפש הבהמי כחכמת התורה. אין לך חכמה מועלת לבטל את אהבת עצמו של האדם כחכמת התורה, אין לך חכמה מועלת לבטל את הרגשת ישות עצמו כחכמת התורה, המתחכם באיזה חכמה אחרת חוץ מחכמת התורה לוא יחכם כהימן ודרדע, עכ"ז לא תועיל לו חכמתו לטהרת כחות בהמיותו, הוא וחכמתו שתים הנה, יחכם ויבין, אבל מעשיו יוכלו להיות היפוך היוצי חכמתו, אין החכמה דבוקה לנפשו דביקות אמתי, והעד כי רבים הם החכמים בחכמות הרפואה או במדידה או אפילו בלמודי הפילוסופיא, ומעשיהם הם כאחד הנבלים, נעדרים כל חכמה, ויתנא מהם פועלים הרע המוחלט ומחויב גם ע"פ החכמה שלמדו הם, והוא

למודי משנה כ"א אבות

ומינה לא תזוע. עיין ש"ס תענית דף ז'. אמר ר' אושעיא למה נמשלו ד"ת לשלשה משקין, במים ביין בחלב וכו', לומר לך מה ג' משקין אלו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף ד"ת אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה. ד"א מה ג' משקין אלו

בזעת אפך תאכל לחם וגו', הוסיף לו טרדה על טרדת האשה, לעבוד בזעת אפו בטרם ימצא את לחמו, והטרדה הזאת תמעיט תאותו ותגדר התפשטות רוחו בחפשי, ולכן אחר שהזכיר בן י"ח לחופה, הזכיר את הגדר השני ואמר בן עשרים לרדוף אחר מזונו ופרנסתו, שהרדיפה הזאת תגדר חפשיות האדם ולא תניחהו להתפשט בתאוה ואחר שנעשה רודף למצוא מזונותיו, הוא בא להכרה האמתיות כי רק בכח ה' האדם עושה חיל, הנסיונות המסחריות הם עצמם מורים ומעידים כי לא בכח ולא בחיל יגבר איש לעלות על סולם ההצלחה ואך בכח ה' האדם עושה חיל, וזהו ענין בן שלשים לכח, להכיר כי בכח ה' הפועל בנפעליו תלוי כח כל בשר ורוח, וסוד אות ל ידוע, שהוא מגדל הפורח באויר והוא רמז יקר לדעת כי כח ה' מחיה את כללות הבריאה וכדברי האוה"ח סדר יתרו כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, ומהו אין עוד אפילו בחללו של עולם, כלומר, באויר העולם שגם שם אך כח ה' פועל, וז"ש אות ל' וסוד בן שלשים לכח, להכיר בכח ה' כי מלכותו בכל משלה ואין כח זולתו שליט בעולם, ואחר שמכיר בגדולת הבורא ב"ה משיג שלימות הבינה להבין בתורה שניתנה בארבעים יום שעשה משה בהר וז"ע בן ארבעים לבינה ,ובכח התורה זוכה לבתינה ונהנין ממנו עצה, וז"ע בן חמשים לעצה, סוד העצה הוא נמשך מן הכליות, שהן סוד תרין סמכי קשוט, סוד האמונה והבטחון, הם המקיימים מציאות

וזהי כוונת דברי עולא, לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא היה להם בושת פנים זמ"ז ברוחני, שנאמר, הובישו כי תועבה עשו, גם בוש לא יבשו, ובשביל זה נענשו כי אבדו גם בשתם בגשמי וזה היתה סיבת חורבן ירושלים כנ"ל. ולפי זה שהחורבן נמשך מסיבת העדר הבושה יחוייב שהגאולה העתידה ובנין ירושלים ותחית האומה תהיה ע"י הבושה, כלומר, כי תתחזק בישראל יראת הבושה הרוחניות, וממילא יולד להם הרגשת הבושה הגשמיות, ויתוקן מה שחטאה ירושלים ותנחם בכפליים. ובזה יובנו סמיכות דברי המשנה, ובוש פנים לג"ע עם יהי רצון שתבנה עירך וכו', כלומר, אחר שהודיע מעלת הבושה והנמשך ממנה ברוחני נחלת גן עדן, הודיעו עוד התועלת השני והוא שעל ידה יהי רצון שתבנה עירך. ולהיות אמרו ולא הביישן למד לכן מוסיף עוד ותן חלקנו בתורתך שלא תהיה הבושה סיבה למניעת ההשגה בתורה. והנה זה פלא כי להיות הבושה היא יסוד לבנין ירושלים, לכן מתגברת הסט"א בעקבתא דמשיחא להגביר את החוצפא, כמשנה שלהי סוטה, והכל היא למען לעכב גאולת ישראל. אך עכ"ז לא נאמר נואש והנה זהו עצמו עד כי קרובה ישועתנו לבא, וכי הימים האלה הם עקבתא דמשיחא, והמשכיל עד"א יבין.

בן חמש וגו' בן חמש עשרה וגו', בש"ס קדושין דף ל'. אמר רב ספרא משום ריב"ח מאי דכתיב ושננתם לבניך אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם, לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא, שליש במשנה שליש בתלמוד. ועיין חדוא"ג רש"א שיסוד הדרש של אל תיקרי זה היא על חלופי אותיות דטלנ"ת ע"ש. ולענ"ד נראה, כי באור אל תיקרי בכלל הוא שאי אפשר לקרוא זה אא"כ קוראין זה. והכוונה כאן היא שכיון שהתורה חייבה את האב לשנן לבניו, וסדר הלמוד הגביל יהודה בן תימא מקרא משנה תלמוד ונמצא אי אפשר לקרות ושננתם, כלומר, לקיים ושננתם לבניך, אלא א"כ קורא ושלשתם, כלומר אם בעצמו לומד ומשלש שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה שליש בתלמוד, ואז תוכל לקיים גם ושננתם לבניך ודו"ק, ובכלל זה יש לבאר הרבה מאמרים שאמרו חז"ל ודרשו אל תקרי, ישמע חכם ויוסיף לקח.

שמתבייש מחטאו כש"ס ברכות י"ב, העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו, ונמצא הבושה מעוררת את החוטא לתשובה, ולהיות שמן הבושה יכול לנפול לעצבות, לכן צריך לשמש לפעמים להיות עז כנמר. אמנם עזות זה הוא אך בפנימיות הלב ולא בחיצוניות הפנים, שבלא לבחי' התשובה מועילה העזות אשר בלב, אבל עז פנים הוא יורש גיהנם, כי כאשר תתגבר העזות כ"כ עד שיכירו אותו בחוץ, אז לא יבוש ולא יחת מפני כל וממילא לא ישוב בתשובה ולא יורש גיהנם, ונודע שהשב בתשובה בזמן שביהמ"ק היה קיים היה מביא קרבן כ"א לפי ערך חטאו ועכשו התורה מכפרת כקרבנות כש"ס מנחות ק"ו העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה, בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת, וזש"א יהי רצון מלפניך ה"א שתבנה עירך במהרה בימינו ושם נקריב קרבנות, ועתה כשאין לנו כהן וזבח תן חלקנו בתורתיך שהיא מכפרת כקרבנות, ודו"ק, ועיין בלמודי אבות.

בן חמש למקרא, אחר שבסיום המשנה הקודמת הזכיר מעלת התורה כי מכפרת כקרבנות, וז"ע ותן חלקנו בתורתך, בא עתה במאמרו זה להגביל את סדר הלימוד ואמר בן חמש למקרא, בן עשר למשנה, וטעמא דמילתא כי בן שלש עשרה למצות, לכן ראוי לו שיקדים למוד המקרא והמשנה למען ידע חובותיו לה' ולאדם, כיון שנעשה מחויב במצות, ועליו לדעת האסור והמותר, הכשר והפסול, לכן בן חמש עשרה לתלמוד, הוא הים הגדול המבאר חקי המצות, את כללותיהם ופרטותיהם ולמען ילמוד תורה בטהרה, לכן בן שמונה עשרה לחופה, ליכנס ואחר כך ליגרום, וכבר מבואר אצלי בדרוש אחד, כי הכוונה העליונה ביצירת האשה היתה למען שהיא תגדר את רוחב

לב האדם ותפשיות רוחו, והתפשטותו בעולם הזה, ואחר שראה הבורא ב"ה, כי באמצעות האשה נתפתה האדם לעבור על מצותו, הוסיף לו עוד גדר לגדר תפשיות רוחו, והיא הפרנסה שהעמל בה והטרדה ממנה תגדר את האדם מהתפשט בתפשיות רוחו, הוא שאמר בסדר בראשית, ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו, ארורה האדמה בעבורך וגו' בזעת אפך תאכל להם וגו', והכוונה מבוארת, אחרי שהאשה היתה סיבה לחטא האדם והתפשטותו לאכול מעץ הדעת, וזש"א ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך, וזה סיבה לך כי עברת על מצותי ותאכל מן העץ וגו', לכן בהכרח להוסיף לך גדר, ולכן ארורה האדמה בעבורך, בסיבתך, בזעת

משנה כ'

הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחופה, בן עשרים לרדוף, בן שלשים לכח, בן ארבעים לבינה, בן חמשים לעצה, בן ששים לזקנה, בן שבעים לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשוח, בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם.

התחזקות זו, הנולדת מן הבושה, תביא להם הנצחון ויתהפכו להיות מנצחים תמורת מנוצחים. והנה אמרו חז"ל במדרש איכה רבתי חטא חטאה ירושלים חטאו בכפלים, כי באמת חטאה ירושלים בשתים, שהיו נעדרי הבושה הרוחניות שלא התביישו ותועבה עשו ונענשו כי אבדו גם בשתם הגשמי שלא נתביישו ולא חששו בעת מלחמה פן יאבדו לאומיותם וינוצחו מאויביהם ויהיו לשחוק בעיני העמים, וזה המשיך להם חורבן ירושלים והריסות בנינם העממי.

וא"ע קרא בשם אב עדה"כ הלא הוא אביך קנך. ובאור תאר א"ב באורו רצו"ן מגזרת אב"ה ע"ד נתי ל"ה, וכביכול מקושר ברצונו הכפלא לישראל, וזהו סוד אמז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום קרואים בנים, שענין עושים הו"ע כופים, כלומר, שכופים הרצ"ע להטותו כלפי חסד, וזה מפני שקרואים בנים, ואב שמחל וכו', וענין זה נתגלה בענין התשובה מה שאמר הקב"ה דוקא, יעשה תשובה, שבזה הראה גודל חבתו לישראל שמייחס א"ע להם כביכול בערך אב לבנים והבן. והנה המדות המונעות את האדם הישראלי מן התשובה ארבע הן: **א'** העצבות, אשר בסבת מלוי התאוות והחטאים מתגברת בנפש ואשר בסיבתה יחשוב כי כל כך הרבה אשמה עד שננעלו מפניו שערי התשובה. **ב'** היא תולדה מהסיבה האמורה, כי יקשה לבבו ויאמר מוטב דליהני מהאי עלמא, מים גנובים ימתקו לו, אחר שיחשוב כי אבדה תקותו חלילה לתקן את אשר פגם **ג'** היא סמיות עיני החוטא, לפעמים שלא יכיר בחטאו, וזהו מצוי ביותר בסיבת בטול תורה, שלכן אינו רואה חובה לנפשו שהעוסק בתורה אורייתא קא מודע ליה חובא כדאיתא בזוה"ק. **ד'** כי עונו הכשיל כחו, שאין בכחו לשוב על חטאיו. אלה הם ארבעה אבות נזיקין המונעות את איש ישראל מן התשובה. ונגד אלה אמר יהודא בן תימא ארבעה דברים אלו. ואמר הוי עז כנמר נגד הסיבה הא' שהזכרנו והיא כח העצבות והיאוש, שלבטל את העצבות צריך להגביר בנפשו עזות שלא להתייאש ולהתחזק בדעה ורצון שאחר כל הכרתו בגודל המרי אשר המרה את בוראו ית', עכ"ז אין לך דבר שעומד בפני התשובה וכשישוב ירחם עליו ה' ויסלח לו. ואמר נגד הסיבה השניה שהביאהו

שהביאהו לחשוב ולאמר מוטב דליהני מהאי עלמא, ולא ירחם עוד על נפשו האלקות ומנעמי החומר ינעמו לו, אמר וקל כנשר ונודע שהנשר הוא רחמני בטבעו, והוא רמז יקר למין האדם שיתעורר בתשובה לרחם על נפשו האלקות האצולה ממרום והורדה לשכון בבתי חומר ולהתלבש בגוף עכור וחומר גס, ובחטאו הוסיף לה מאסר על מאסרה כמבואר בספרי המוסר באריכות, עיין בדבריהם הקדושים. ואמר נגד הסיבה השלישית המונעת את האדם מן התשובה והוא שיחשוב שעונותיו מועטין ולא יכיר בחטאיו כלל, אמר רץ כצבי ונודע שהצבי כשבורח מחזיר ראשו לאחוריו, כן על האדם להחזיר תמיד ראשו לאחוריו, כלומר, לזכור ולהתבונן במעשיו הקודמים אשר כבר חלפו מנגד עיניו, ועם הזמן כבר אכלם ונשכחו ממנו ובודאי ימצא כי רבות עשה ויש לו על מה לשוב, ונגד הסיבה הרביעית, כי עונותיו הכשילו כחותיו אמר וגבור כארי שצריך להתגבר בשארית כחותיו לשוב, והתשובה עצמה תרפאהו, וכש"ס יומא פ"ו גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם וזש"א הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, כלומר שלעשות רצון אביו שבשמים הו"ע התשובה צריך להתלבש בארבע בחינות אלו, שעל ידם יתבטלו כל הסיבות המונעות אותו מן התשובה, ולפי שהזהיר לשמש במדת העזות, להיות עז כנמר, לכן הוא היה אומר עז פנים לגיהנם הזכיר את האדם בגנאי העזות, להיות עז כנמר, לכן הוא היה אומר עז פנים לגיהנם הזכיר את האדם בגנאי העזות, שאחריתה גיהנם ולכן צריך להיות נזהר שלא ישמש במדה זאת לרוע חלילה, ויזכור כי בושת פנים לגן עדן, ונודע כי גם התשובה נשלמת בנפש מכח הבושה שמתביישים

מן החטא, כש"ס נדרים כ', ובעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה, לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה ליראת חטא, ע"ש. עוד זאת כי נמשך מן הבושה תועלת גם בחומרי, כי הבושה מחזקת רוח הנצחון והעומדים בקשרי המלחמה ביום קרב, הבושה שמתביישים הלוחמים בעת ירגישו כי קרובים הם להיות מנוצחים, מחזק רוחם ושארית כחם. ופעמים

יהודה בן תימא אומר וכו', באור המשנה הזאת אבאר עפ"ד הדרוש שענין לעשות רצון אבינו שבשמים הוא ענין התשובה, כי בכלל התשובה הוא דבר הנתלה אך ברצון ה', כי התשובה אין לה מקור וחיוב מושג בשכל האדם, כלומר, מה שעלה ברצונו ית' לקבל את האדם החוטא בתשובה היא אך מעומק הרצון הפשוט של ה' יתעלה שאין האדם משיג טעם לרצון זה, ולכן אמר הנביא כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה, ואמרו בירושלמי מכות שאלו לחכמה חוטא מה ענשו ואמרה חטאים תרדף רעה. שאלו לתורה ואמרה יביא קרבן וכו', שאלו לנבואה ואמרה וידוי דברים וכו', שאלו להקב"ה ואמר יעשה תשובה. ובמאמר התשובה בארתי באריכות,

משנה י"ט

יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אבינו שבשמים. הוא היה אומר, עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתיך.

באריכות, שזהו סוד ברכת התשובה, הרוצה בתשובה כי מקור התשובה נמשך ממקור הרצון הפשוט, ושם באר"ה, כי כל עצמה של תועלת התשובה היא מפני כי הקב"ה קרא את ישראל בנים ומתייחס להם בגדר אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, וזה ג"כ מצד הרצון, כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל ויחסם לעצמו בגדר בנים ואת עצמו כביכול בגדר אב, והדברים עתיקים, כי לפי שישראל בנים בתשובה ע"י תשובתם מטים הרצון העליון ועומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים, שזהו בחינת השתנות מבחי' מלך לבחי' אב, וזהו באלף אלפי הבדלות כמדת אב ובן גופני שהבן המתחטא לפני אביו מהפך רצון האב לרצונו הוא. וכן ב"א אהב"ד כביכול כשקרא הקב"ה את ישראל בשם בנים וא"ע

אברהם ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות לאפר פרה ועפר סוטה וכו', וארשום בקצרה ע"פ הנודע שחטא העגל נמשך מן הגאות כמו שבארתי בספרי במאמר המחשבה והמעשה. ותיקון החטא הזה נמשך מטהרת הנפש מן הגאות והשלמת הנפש בענוה ושפלות. וז"ע אפר פרה, שאמרו תבוא אמו ותקנח צואת בנה. ונודע אמרם ז"ל סוטה ה', כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל באשת איש. וגדר החטא הזה שלא יכשל בו הו"ע עפר סוטה, שכשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו. ונמצא עפר סוטה, כלומר, הגדר מן החטא הנמשך מגסות הרוח, מגודר ג"כ בכח הענוה. ולכן דרש רבא בשכר שאמר אברהם ואנכי עפר ואפר, שהו"ע בטול היש והענוה, זכו בניו לשתי מצות, לאפר פרה שבזה מתקנים חטא העגל הנמשך מן הגאות, ולעפר סוטה שבזה שומרים הם טהרת המשפחה שלא ימצא פסול בזרעם, וז"ע עין טובה הו"ע המקיים ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ובהיפוך הו"ע עין רעה, עינא ולבא סרסורי דעבירה, והם יורשין גיהנם ע"ד ששמעתי מאבי אדמו"ר הק' נ"ע, בבאור תפתה פערה פיה לבלי חק, ואין כאן מקום להאריך והבן.

הוא היה אומר עז פנים לגיהנום ובושת פנים לגן עדן, והר"מ ה"א שתבנה עירך כב"י ובש"ס שבת קי"ט אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא היה להם בושת פנים זה מזה שנאמר גם בוש לא יבושו וגו'. עיין בחדוא"ג מהרש"א ז"ל. ועל דעתי יבואר, כי הבושה לבד תועלתה הרוחני שהיא המגדרת התפשטות התאוה ומונעת את האדם

בגשמיות, בעניני עולם הזה, מביאה תועלת מרובה, כי ע"י הענוה האמתיות יראה את הטוב הנמצא בעוה"ז, ובהיפוך המתגאה רואה אך את הרע הנמצא בעוה"ז. העניו יתענג מן הטוב הנמצא בעוה"ז, והגאה יצטער מן הרע הנמצא בו, ותלמידי אברהם אבינו שאמר ואנכי עפר ואפר, ההולכים בדרכיו להם עין טובה, רואים הטוב והאור המאיר בעוה"ז, ותלמידי בלעם הרשע המתגאים רוחם גבוהה ונפשם רחבה, להם עין רעה רואים אך את הרע והאופל הנמצא בעוה"ז, והם בהיותם בעוה"ז יורשים גיהנם, ועיין ש"ס יומא מ"ב, במתותא מינייכו לא תירתו תרתי גיהנם, כי אמנם יש תרתי גיהנם בעוה"ז גם כן יש עונש גיהנם, ועיין תוספת יו"ט, אבל העניו מתלמידיו של אברהם רואה עולמו בחייו ומסתפק במה שיש לו ושמח בחלקו, אוכל בעוה"ז למען שעי"ז יוכל לעבוד את ה' ונוחל עי"ז עולם הבא שנאמר להנחיל אוהבי יש, בעלי הענוה תלמידי א"א שנקרא אוהב, להם אנחיל יש, ש"י עלמין בעוה"ב, ואוצרותיהם אמלא, אוצר נחמד הוא עוה"ז אם היא נוה חכם, והאוצר הזה אמלא כל הון יקר ונעים. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשים גיהנם בעולם הזה, כי לעולם לא ישמחו בחלקם ויורדין לבאר שחת לעולם הבא, שנאמר ואתה אלקים תורידם לבאר שחת לעוה"ב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם בעוה"ז, כלומר, שאין ימיהם מספיקים למלאות מחצית תאותם, ואש של גיהנם העלוקה האומרת הב הב, הבוערת בם בעולם הזה, היא אשר תורידם לבאר שחת לעוה"ב.

ודוד המלך ע"ה שהיה מתלמידיו של אברהם אבינו, עניו ושפל ברך כמו שאמר ואנכי תולעת ולא איש, אמר על עצמו ואני אבטח בך, וממילא ינחול שתי עולמות, ובינה זאת שהענוה היא מקור הבטחון האמתי והגאות היא מקור בטחון שוא והיא המולדת היאוש, ודו"ק היטב.

יהודה

שהוא בנו של נבט ודוד בנו של ישי. ועל זה נתרגש ירבעם ושאל מי בראש? כלומר, מעלת מי גדולה. אם מעלתו הוא שאין לו יחוס אב וממילא לא היתה לו הכנה תולדיית לקנין השלימות שקנה לו, או מעלת דוד גדלה, לפי שיש לו יחוס אב ויש לו הכנה תולדיית לכל השלמות הנפשיות. והקב"ה השיבו בן ישי בראש. כי באמת למה יפסיד אם גם אביו היה צדיק, ועכ"פ ראוי לו הקדימה ללכת בראש. ועל זה לא הסכים ירבעם ואמר לא בעינא, כי הוא סבר שלו ראוי הקדימה, שאין לו עזר תולדי, ועכ"ז השלים א"ע בכל השלימות יותר ראויה לו הקדימה, וזהו מגסות רוח יתירה שהיתה בו כמאז"ל וגסות רוחו הטרידה מן העולם. **ומיושב זה שני הדקדוקים הראשונים שהזכרנו שחדא מתורצת בחבירתה. אמנם הדקדוק הג' בציור הדבר שתפשו בבגדו יבואר ע"פ שבארתי בדברי יהושע בסדר שלח, כי פועל** בגד היינו בגידה ומעילה בברית אחים, והיינו שתפשו בבגדו, כלומר בהבגידה שבוגד בכלל ישראל, כי מחטיא את הרבים וחטא הרבים תלוי בו, והוא לא שעה גם לזה ואמר לא בעינא ולא שב מדרכו הרעה. וכ"ז נמשך לו מגסות רוחו, שלא הכיר במעלת דוד שגדול הוא ממנו בזה שהוא בנו של ישי וזה המשיך לו שחטא והחטיא את הרבים. אבל משה שהיה עניו מכל האדם זכה לעצמו וזיכה את הרבים, וזכות הרבים תלוי בו, כלומר, במדתו מדת הענוה נשלם זכות הרבים, בזמן שאינם מתגאים זה מול זה, והולכים בדרכו של משה אז זוכים לתכלית השלימות, והמשכיל ע"ד אמת יבין וישמע ויוסיף לקח.

מי"ט עיין מה שכתבתי בבאור המשנה בתורת אבות, כי אברהם הוא סמל הענוה, ועפי"ז **מבואר אצלי בש"ס סוטה י"ז וש"ס חולין פ"ח מאמרם ז"ל, דרש רבא בשכר שאמר**

משנה י"ח

כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפילה מתלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע? תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדים לבאר שחת, שנאמר ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.

כל מי שיש בו שלשה דברים הללו וכו'. מה שיש לדקדק במשנה זו כבר מוזכר במפרשים. אמנם מה שיש להוסיף לדקדק הוא, מה שעל תלמידיו של אברהם אמר אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב ובתלמידיו של בלעם הרשע לא הזכיר כלל מעוה"ז, אך יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת. ומביא ראיה ממה שנאמר, ובפסוק זה לא נזכר שם גיהנם כלל, ואומר תחלה בבאור המשנה להבדיל בין נפש לרוח כי רוח הוא פנימי יותר מנפש, כמבואר במדרש ב"ר, פי"ד פיסקא ט"ו, ועיין זוהר פ' משפטים. והנה נודע שבמדת הענוה וכן בהיפוכה במדת הגאות, יש שתי מדריגות: א', עניו בלבו בפנימיות ובחצוניותו מראה שפלותו, וכן בגאות יש ג"כ מתגאה בלבו גם רות, ובחוץ יתראה לעניו, כמובא בסה"ק בשם קדוש ישראל הבעש"ט ז"ל בענין ופלגשו ושמה ראומה, ראו-מה, ע"ש. ויש שוטה יותר שגם בחוץ מראה גאותו.

גאותו, יתנפח כברבור ויתנשא כקנף על פי המים. העניו האמתי, שהוא עניו בפנימיות לבבו וגם בחיצוניותו, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, לו רוח נמוכה בפנימיות לבבו ונפשו שפלה בחיצוניותו.

ובהיפוך, מי שרוחו גבוה בפנימיותו ונפשו רחבה בחיצוניותו ,הוא מתלמידיו של בלעם הרשע, וכבר בארתי בכמה דרושים במעלת מדת הענוה, כי טובה היא ומועלת בין ברוחני ובין בחומרי, כי גם בגשמיות

למודי משנה י"ז אבות

א"ל סדר הטיול, אני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע, ועל מה שאל מי בראש? הלא מפורש הוא מי בראש! ג' ציור התפיסה שתפסו בבגדו צריך באור. ובאור הענין הוא, כי ע"פ המבואר במאמרי חז"ל ירבעם זה לא מקטלי קני באגמא היה, כאמרם ז"ל שם, תורתו של ירבעם לא היתה בה דופי. גם כנראה עשיר היה, שהספיק לו עשרו לעשות שני עגלי זהב. גם חכמתו עמדה לו להושיב צדיק אצל רשע כאמרם ז"ל ובזה תפס את ישראל. רק מעלה אחת נחסרה לו, שלא היה לו יחוס אבות. בנו של נבט היה. ואמרו שם ק"א ע"ב, הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי. ובארתי בחדושי אגדות שכוונתם ז"ל שבנבט עצמו נמצא הרע והפסולת שנמצא במיכה ושבע בן בכרי, ונמצא נחסר לירבעם עוד מעלה זאת. ונגד זה היה דוד מוכתר בכל המעלות שהלכה בתורה שהלכה כמותו בכל מקום, בעושר שקנה הגרן מארונה היבוסי והכין כסף וזהב לרוב לבנין הבית, חכמתו המופלגה נראה מספר תהלותיו. ונוסף על אלה היה לו יחוס אב, כי היה בנו של ישי שמת בעטיו של נחש, כש"ס שבת נ"ה, ולזה קראו הקב"ה לדוד על שם אביו בן ישי, להורות על המעלה שיש לו לדוד על ירבעם

סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו.

משנה י"ז

כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם בן נבט חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר על חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.

שקרח פיתה את עדתו שתובע עלבונם כי כולם ראוים לכהן בכהונה גדולה, וכיון שמקור אהבתם היתה תלוי בדבר שוב לא יכלה אהבתם להתקיים ובהכרח היה שיתהוה ביניהם פירוד ויתחלקו לכתות, וכנראה מהעונשים אשר הגיעו להם היו שתי כתות בלועים ושרופים, ולא נענשו בעונש אחד, כי באמת הם בעצמם חלוקים היו לכתות וכל מחלוקתם היתה שלא לש"ש, ולכן לא אמר ושאינה לשם שמים זו מחלקת קרח ומשה, כי מצד משה שעשה הכל ע"פ הדבור לא היה שום סיבה להתהוות המחלוקת, ומה שנכנס עמהם בדברים היה כולו לשם שמים, ולא יתכן לייחס למשה כוונה בזה שלא לשם שמים, אך מחלקת קרח ועדתו עצמם היה כולה שלא לשם שמים ולכן נתייחסה המחלוקת כולה להם ולא למשה.

כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. ולכאורה קשה, מי לנו גדול ממשה שזכה וזיכה את הרבים ולסוף נענש על חטא מי מריבה. ועיין בעקידת יצחק שער השמונים, כי יבטל דעת החושב לאמר שמשה לא חטא, ואין חטא משה סיבה חלילה לנפילת התורה אשר

אשר נהיה מחויבים בשביל זה לומר שמשה לא חטא. ועיין בדברים המתוקים, ולכן נראה, שבאמור אין חטא בא על ידו, עניינו הוא שהוא עצמו ודאי שלא יבחור בחטא, אבל יצוייר שיחטא מצד ההשגחה שיזמינו לו חטא מלמעלה והוא ע"פ שבארתי בדרוש נוזלים מסלע בדברי יהושע ח"ב, ששגגת משה נמשך מזה שאמר לו ה' קח את המטה שהוקשה לו אם לא להכאה מטה למה, ע"ש באריכות, והוא ע"ד נורא עלילה על בני אדם, שדרשוהו חז"ל על חטא משה ואהרן, וזהו ההבדל בין משה המזכה את הרבים לירבעם המחטיא את הרבים, שחטא משה היה מצד כי הזמינו לו חטא, והוא לא חטא מרוע בחירתו חלילה, וירבעם חטא מעצמו ורוע בחירתו, לכן בחטאו החטיא את הרבים וחטא הרבים תלוי בו, לאפוקי משה שכל חטאו היה מצד כי נורא עלילה וגו', לא נמשך מחטאו רעה לכלל ישראל והכה וזיכה את הרבים כדרשת חז"ל עה"כ נורא אלקים ממקדשיך ועליו נאמר צדקת ה' עשה אף בעת ומשפטיו עם ישראל בעת שאמר שמעו נא המורים גם אז אך צדקת ה' ורצונו עשה, שמשמיא הזמינו לו כל הענין הזה,

כל

משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו. ירבעם חטא והחטיא וכו', בש"ס סנהדרין דף ק"ב. אחר הדבר הזה לא שב עוד ירבעם מדרכו הרעה. מאי אחר? אמר ר"א אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו וא"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע. א"ל, ומי בראש? א"ל בן ישי בראש. א"ל אי הכי לא בעינא. והדקדוקים במאמר הזה, הם: א', מה שקרא הקב"ה את דוד על שם אביו בן ישי ולא קראו בשמו דוד. ב', הלא הקב"ה

המעשה את אחרים ליתן צדקה אף שהוא אינו נותן עכ"ז נחשב גם הוא בסוג וגדר הנותנים ובמאמר האי ינוקא המובא במדרש איכה רבתי אנת בפריטך ואנא ברגלוי.

ויתכן כי ענין הארבע מדות בנותני צדקה הם, א׳, המאמין בהתועלת הנמשך מן הצדקה, אך עינו רעה בשל אחרים, שלא ישיגם התועלת הנמשך מן הצדקה ולכן רוצה כי אך הוא יתן ולא יתנו אחרים. ב׳, החפץ גם בטובת אחרים כבטובתו, ולכן רוצה שיתנו גם אחרים והוא חסיד באמת. ג׳, הוא ההיפוך, שאינו מאמין בתועלת הצדקה, לכן רוצה שיתנו אחרים אך הוא לא יתן, וענשו כי מכנים עין רעה בשלו. ד׳, הוא הגרוע מכולם, כי יחשוב עוד את הצדקה לדבר המפסיד, וכשאלת טורנוסרופוס בש"ס ב"ב י׳, אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן ? ולכן לא די שלא יתן, א.לא שמונע גם אחרים מליתן, הוא באמת בגדר רשע, ודו"ק.

הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו. הכוונה עד"א מצוה גוררת מצוה, ששכר מצוה מצוה, וזה ההולך אף שאינו עושה ההליכה עצמה לביהמ"ד מצוה ושכר מצוה זו היא שיבא גם לעשות. וכבר הזכרתי שענין העשיה מצויר בתוא"ר יד, כי בהידים יעשה האדם מלאכתו, וז.הו שכר הליכה בידו דוקא, שמההליכה יבא לשלימות המעשה, ואומרו עושה ואינו הולך וכו׳ הכוונה שמעשה את אחרים ללכת לביהמ"ד נחשב ג"כ בכלל הולכי ביהמ"ד כנ"ל מש"ס ב"ב ט׳, גדול המעשה יותר מן העושה.

ארבע מדות ביושבים לפני חכמים, פירש הרב ברטנורא, נכון מאד כי משנה י"ג בארבע מדות שבתלמידים איירי בענין הזכרון והשכחה והכא במתניתין איירי בענין הסברא הישרה וברירת הדבר הצודק מהבלתי צודק, עיין בדבריו. ויתכן להבדיל בין מתניתין למשנה י"ג, שבם איירי בתלמידים קבועים הלומדים בבית רב קבוע ,שהרב מדייק להסביר להם למודיו בהסברות רחבות למען לא יטעו ויבינו היטב, וכאן איירי ביושבים לפני חכמים באקראי בעלמא, הראשונים ממשנה י"ג תלה החסרון במולידיהם והשנוים כאן תלה חסרונם בהם עצמם לפי שבאקראי יושבים לפני חכמים, והבן.

משנה ט"ז

כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטל אהבה ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמר ושאינה תלויה בדבר זו אהבת דוד ויהונן. כל מחלקת שהיא לשם שמים

כל אהבה שהיא תלויה בדבר וכו׳, כל מחלקת שהיא לשם שמים וכו׳. **יתכן** כי האהבה והמחלקת אינם מנגדים זה לזה, כלומר, שבמציאות היא ששני אנשים יאהבו זה את זה, אף כי בדעותיהם לא ישתוו ויהיו מחולקים בפרטים אבל בכלל יהיה ביניהם אהבה ואחוה, וכל זה הוא בהיות מחלוקתם לשם שמים, כמחלקת ב"ה וב"ש שאע"פ שאלו אוסרין ואלו מתירין, אלו מטמאין ואלו מטהרין, אלו פוסלין ואלו מכשירין, על כל זה לא נמנעו לישא נשים זה מזה ולעשות טהרות זה על־ידי זה כש"ס יבמות, ויצוייר כי יאהבו עוד זא"ז

זא"ז וכש"ס קידושין ל׳, את והב בסופה אהבה בסופה, והאהבה הזאת היא אהבה טהורה שאינה תלויה בדבר כאהבת דוד ויהונתן, ואז מחלוקתם היא כמחלוקת הלל ושמאי, אבל אם התחלת אהבתם היא תלויה בדבר כאהבת אמנון ותמר אז אם יולד ביניהם איזה ריב ומחלוקת יהיה סופם כמחלוקת קרח ועדתו, כלומר שלא ישתוו עוד לעולם; עד כי לאבדון ירדו. אמנם ליישב הדיוק המובא בספרים, מה שאמר קרח ועדתו ולא אמר קרח ומשה היא ע"פ המבואר במדרשי חז"ל אהבת קרח ועדתו היתה אהבה מזויפת,

שקרח

משנה י"ב

ארבע מדות בתלמידים. ממהר לשמוע וממהר לאבד יצא שכרו בהפסדו. קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו, ממהר לשמוע וקשה לאבד חכם. קשה לשמוע וממהר לאבד זה חלק רע.

משנה י"ג

ארבע מדות בנותני צדקה. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו. יתן ויתנו אחרים חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים רשע.

משנה י"ד

ארבע מדות בהולכי בית המדרש. הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו. עושה ואינו הולך שכר מעשה בידו. הולך ועושה חסיד, לא הולך ולא עושה רשע.

משנה ט"ו

ארבע מדות ביושבים לפני חכמים, ספוג ומשפך משמרת ונפה. ספוג שסופג את הכל. משפך שמכנים בזו ומוציא בזו. משמרת שמוציאה את היין וקולטת השמרים ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת.

ארבע מדות בתלמידים. **יתכן** כי התפיסה והזכרון הם מן הכחות התולדיות, וכמו כן השכחה והעדר התפיסה, ולכן לא אמר על הממהר לשמוע וקשה לאבד חסיד ועל הקשה לשמוע וממהר לאבד רשע, כי התארים האלה יקנה האדם מצד בחירתו, אשר הסיבות האלה אינם דברים הנתלים בטוב או ברוע בחירת האדם, אך הם תולדיים ברובם והאב זוכה לבני כעדיות פ"ה, ולכן על הממהר לשמוע שיש לו תפיסה מצוינה וקשה לאבד מצד תוקף הזכרון אמר חכם ולא חסיד, כי אין זה תלוי בטוב בחירתו, ולאית דגרסי זה חלק טוב, כלומר, חלק טוב נחל בתכונתו מאבותיו, ועל הקשה לשמוע מצד קוטן תפיסתו וממהר לאבד מצד חולשת זכרונו לא אמר רשע אך זה חלק רע, כלומר, חלק רע נחל ממולידיו ולא רשע כי אין להאשימו על ההעדר הדבוק לו בתולדה, והבן

ארבע מדות בנותני צדקה. **מה** שכלל בסוג נותני צדקה גם את מי שהוא נגדר לא יתן ולא יתנו אחרים צריך באור. ויתכן עפ"י מה שכתבתי בספרי, כי באמת אין להאדם חלק בכל מעשה אשר יעשה בפועל, אך הרצון והבחירה שבוחר ורוצה הוא בפועל זה או זה, כי עצם המפעל נשלם בכח ה' הפועל בנפעליו, עיין בספרי דברי יהושע ח"א בסדר לך, וזה כוונת משנתינו הרוצה כלומר שעיקר הכל תלוי בבחינת הרצון, ואך זה הוא חלק האדם בעשיית הצדקה, מה שרוצה לעשות צדקה, ומלת הרוצה קאי על כ"א מארבעה
המנויים

המנויים כאן, והינו שכל אחד מארבעה אלו נותן דוקא, אך יש נותן בכפיה לא מצד שלימות רצונו, ויש בזה מדריגות שונות: א' הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים. ב' הרוצה שיתנו אחרים אך הוא לא יתן, ג' רוצה שיתן ויתנו אחרים, זהו תכלית הטוב שברצון. ד' רוצה שלא יתן אבל נותן עכ"פ אמנם נותן בכפיה שלא מרצונו, ורוע רצונו נתגלה בזה שרצונו שאחרים עכ"פ לא יתנו, הוא רשע שקילקל רצונו והשחיתו בהחלט עד שאם שהוא עצמו נותן אבל עכ"פ יקלקל שאחרים לא יתנו, והבן.

ויתכן כי מה שכלל בסוג נותני צדקה, יתנו אחרים והוא לא יתן שהוא עד"א בש"ס ב"ב ט', גדול המעשה יותר מן העושה, ולזה
המעשה

לכן אמר הרימותי ידי אל ה' וגו', ואכמ"ל. **ג',** השלימים באמונת אמת מייחסים שהיכולת היא אך לה' ית"ש, כאמונת אברהם אבינו, וכל מה שיקנו ויסגלו בעולם הזה יתלו אך בו ית"ש בכחו וביכלתו ובהשגחתו הפרטיות הנפלאה, ואת עצמם ועבודתם ופועל כפיהם מבטלים בטול גמור לנגד עצמותו יתעלה, הללו אומרים שלי היא ג"כ שלך, ושלך ודאי שלך, והוא מדריגת חסיד. **ד',** הוא ההיפוך, הכופר חלילה, השולל היכולת ממנו יתברך וכופר בהשגחתו הפרטיות, ואומר עזב ה' את הארץ, הוא המייחס שהיכולת אך לאדם הוא, הוא אומר שלך שלי יכלתך אך שלי היא, ושלי שלי, כופר בהשגחת וביכולת המוחלט והוא רשע, ודו"ק, וכבר הארכתי בזה בכמה דרושים.

ארבע מדות בדעות. נוח לכעוס ונוח לרצות וכו', קשה לכעוס וכו'. **לא** נייר מציאות אדם שלא יכעוס כלל, הוא מפני שהוא נמצא בעולם הזה, אשר כל הנמצא בו הוא מלא מכאובים ועמום התפאות בגוה התלאות, ומהכמנעות הוא שימצא איש שלא כעס מעולם. וכבר מצינו לשון הקצף אצל אדון הנביאים ומצינו לאליהו זועף ולפנחס מקנא, אלא בא להודיע מעלת הקשה לכעוס ופחיתות הנוח לכעוס ומעלת הנוח לרצות ופחיתות הקשה לרצות, אבל לא שלל את מציאות הכעס כלל, כי מדה זו ככל המדות הטבועות בנפש שיש בהם טוב ורע, וגם בזו יש מקצת טוב לכעוס על עוברי רצונו, ועל הכהנים אמרו קפדנים הם כש"ס ב"ב ק"ס ע"ב, ואמרי ג"כ בש"ס תענית דף ד' צורבא מרבנן דרתח אורייתא קא מרתחא ביה, ונמצא פעמים אור התורה מעוררת הכעס וכל מה שתוגדל ההכרה בגדולת הבוב"ה יוגדל הכעס על עוברי רצונו, ית"ש. ואולי עז"א קהלת כי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב, ואמרו ע"ז במדרש קה"ר כל מה שהאדם מרבה בחכמה מרבה בכעס והכוונה כנ"ל, שכל מה שתתרבה ההכרה בגדולת הבוב"ה שזהו שלימות החכמה, יתרבה הכעס על הפתאים המורדים ועוברים רצונו ית"ש. ומה שאמר קהלת כעס בחיק כסילים ינוח, כוונתו שענין מנוחה היא ציור על התמדת ומציאות הדבר, ובחיק הכסילים ימצא הכעס מנוח, כלומר התמדה ומציאות תמידי לכעוס גם על דברים שאין לכעוס עליהם, ונמצא הבדל החכם מן הכסיל הוא שהחכם ישמש בכעסו על מה שראוי לכעוס והכסיל יכעוס גם על דברים קלים, אבל שלא לכעוס כלל הוא מהכמנעות ולכן לא צייר במשנתנו מציאות כזאת, והבן.

ארבע

למה יפסיד הנותן אם הם המקבלים אינם הגונים? הלא הנותן עשה את הטוב ונתן בנדיבות רוחו ולמה יפסיד? ומה זה שקללם הכשילם בב"א שאינם מהוגנים, הלא בין כך ובין כך מגיע להם שכר מצות פעולתם? אבל האמת הוא, כי אם נותן לעני הגון שגם הוא עושה מצוה עם מה שקיבל, אז מגיע מהשכר על המעשה שעשה המקבל חלק גם להנותן כעין יששכר וזבולון, לאפוקי כשנותן לאינו הגון, שיחסר להנותן חלק מהשכר הזה, כי המקבל לא יעשה צדקה. וזה שדייקו שלא יקבלו עליהם, כלומר על מעשי המקבלים שכר, אשר אם המקבלים הגונים שכרם של הניתנים כפול ודפק"ח. ואולי זהו כוונת משנתנו, הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, היינו שאינו מדקדק אחרי עניים הגונים ולא איכפת להם אם אחרים המקבלים ממנו לא יתנו, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים וכו'. יתן ויתנו אחרים, כלומר, שנותן ומהדר למצוא עניים הגונים שגם הם יעשו טוב וחסד עם הצדקה שקבלו הם, הוא חסיד, כלומר זהו תכלית השלימות בנתינת הצדקה. לא יתן לא יתנו אחרים היינו שכופר בכלל במעלת הצדקה ותועלתה הוא רשע. ודו"ק.

ארבע מדות באדם. צדקו דברי הרב תוספת יו"ט, דלא בנותני צדקה איירי דהנהו מתניין לקמן ארבע מדות בנותני צדקה, אלא בהנהגה דעלמא, עיין בדבריו, ועל דרך הרמז יבואר כי ארבע דעות הן בענין הנהגת העולם: **א'** ההמון מייחס כי גזירת ה' והשתדלות האדם קשורים זב"ז ברכת ה' בשתוף יד חרוצים תעשיר, וזה הוא האומר שלי שלך ושלך שלי. כלומר שלי עבודתי ופועל ידי צריכה לשלך. כלומר לגזירתך ושלך גזירתך צריכה לשלי. להשתדלותי ועבודתי, כי על ידי יד חרוצים יתגלה ברכת ה', עם הארץ, זאת היא דעתם של עם הארץ שיד חרוצים צריכה לברכת ה' וברכת ה' צריכה ליד חרוצים והם בונים משפטם זה על הנסיון, כי עם הארץ נקרא עובד האדמה, חורש וזורע, וכשימטיר ה' על הארץ יקצור ברינה וישא אלומותיו, ונמצא עבודת האדם צריכה לגזירת ועזרת ה', אבל כמו כן זהו לאות כי הגזירה

צריכה

משנה י"א

ארבע מדות באדם, האומר שלי שלך ושלך שלי עם הארץ, שלי שלי ושלך שלך זו מדת בינונית, ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שלך ושלך שלך חסיד, שלך שלי ושלי שלי רשע. ארבע מדות בדעות. נח לכעוס ונוח לרצות יצא הפסדו בשכרו, קשה לכעוס וקשה לרצות יצא שכרו בהפסדו קשה לכעוס וקשה לרצות רשע.

צריכה להשתדלות, כי אם לא יזרע ולא יחרוש קוץ ודרדר תצמיח הארץ ולא פרי ויבול. **ב',** היודע מעט יותר בתכונת הנמצאים ובהנהגת ה' את עולמו, יודה כי פעמים יעשה ה' דבר גם בלי עזרת האדם והשתדלותו, והרבה שלוחים למקום, כחות נעלמות במסתרי המציאות הפועלים רק ברצון ה' לבד שאין להאדם שום חלק בפעולותיהם. וכן יודע כי פעמים יעשה האדם דבר מרצונו ובחירתו לבד, כמאמר החכם מכל אדם, אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, וזהו האומר שלי שלי כלומר עבודתי תוכל להתיחס כולו לשלי, ושלך, כלומר גזירתך תוכל להיות כולה שלך בלי תצטרך לעזרת עבודת האדם, זו מדה בינונית, וי"א זו מדת סדום, כמבואר בדרושים אצלי, כי מלך סדום שפט כי אברהם בכחו לבד נצח את המלכים ולכן אמר והרכוש קח לך ואברהם האמין שהיכולת היא אך לה', ובענין נשגב כזה אך בכח ה' עשה חיל

לכן

ימוטו מוסדי ארץ ותפול ארץ ומלואה וז"ע הציור של גיהנום פתוחה מתחתיו, ויגדל פחד הנופל בבור עמוק מפחד הנופל במישור, וגיהנום נקרא בור שחת. אמנם מה שבמשנה דידן כולל שתיהם, ענוי ועוות הדין כאחד, שעל שתיהם חרב באה, ורשב"נ מוסיף עוד וגיהנם פתוחה, יש לומר, כי תנא דמתניתין דיבר לפי ערך דורו כי די היה לגדר ענוי ועוות הדין במורא החרב, ורשב"נ דיבר לפי ערך דורו, שנצרך עוד להוסיף מורא עונש הגיהנום. ובדורנו, הוי, מה נאמר ומה נדבר, והאמת נעדרת וכו', ואכמ"ל.

הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים. בש"ס ב"ק ט"ז דרש רבא מאי דכתיב ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם, אמר ירמיה לפני הקב"ה, רבש"ע אפילו בשעה שעושין צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר. ושמעתי בשם אחד קדוש מדבר לדייק בלשונם ז"ל שלא יקבלו עליהם שכר, דהול"ל שלא יקבלו עליה, כלומר, על הצדקה לא יקבלו שכר, וכיון שאמרו עליהם, משמעותו על המקבלים. וצריך ביאור, כי

ועיין אבן עזרא בסדר וילך. גלוי עריות כדכתיב בסוף פרשת עריות ולא תקיא הארץ אתכם, כי אין הארץ סובלת זימה כי היא היפוך ארץ מצרים שנקראת ערות הארץ, ועיין בתשובת רדב"ז סי' תרל"ו בבאור תשובת הרשב"א ז"ל על אשר כשא יעקב שתי אחיות, ע"ש במתק לשונו. ואם ידעת למה זכתה לאה להקבר במערת המכפלה וכו' ע"ש, ועל ש"ד כדכתיב כי הדם יחניף הארץ, ועל שמיטת הארץ כמבואר בסדר בחקתי אז תרצה הארץ וגו', והארץ וגו' ותרן וגו', ע"ש.

משנה י'

בארבעה פרקים הדבר מתרבה, ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית, ובמוצאי החג של כל שנה ושנה. ברביעית מפני מ"ע שבשלישית בשביעית מפני מעשר עני שבששית, ובמוצאי שביעית מפני פירות שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנת עניים.

בארבעה פרקים הדבר מתרבה. אמרו מתרבה ולא באה, יורה כי באמת עלם הדבר בא על עון אחר כדלעיל במשנה הקודמת שהדבר בא על מיתות שלא נמסרו לבית דין, וכאן מודיע שבארבעה זמנים אלו הדבר חלילה מתרבה, כי ישותף להמיתות שלא נמסרו לבית דין עוד חטאים ממניעת המעשרות וגזל מתנת עניים ואז הדבר חלילה מתרבה, כי כשאין רחמים למטה אין רחמים גם מלמעלה והדבר מתרבה, כי בכלל הצדקה המעשרות ומתנת עניים הם ממשיכים החיים ומצילים ממיתה כדכתיב וצדקה תציל ממות, וכן כתיב מתן
בסתר

בסתר יכפה אף, ובזמן שמעכבים המעשרות וגוזלים מתנת העניים, אז חלילה הדבר מתרבה, ולכן לא אמר באה אלא מתרבה, כי אלה הם סיבה לרבוי הדבר והמות חלילה, ואמר ובמוצאי החג של כל שנה מפני גזל עניים, ולכן כתב בפרי עץ חיים מנהג הרח"ו ז"ל לחלק הקופה של צדקה בערב החג בזמן שהצדק נתעלה לצדקה וכו', וכמובא בשערי תשובה סי' תרכ"ה סק"א, כי אם יעכב חלוקת הקופה עד אחר החג יחשב לו חלילה שגזילת העני בביתו ויגרום חלילה רבוי הדבר ולכן טוב להלק בערב החג ואז ימתיק הצדק דינא דמלכותא בצדקה וטוב לו ולביתו.
ארבע

חרב באה לעולם על ענוי הדין וכו' ובש"ס סנהדרין ז' וארשב"נ לעולם יראה דיין את עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנום פתוחה מתחתיו וכו', עיין בחדוא"ג מהרש"א ז"ל. ולענ"ד הוצרך לשתי אלה, לחרב ולגיהנם, כי ענוי הדין ועוות הדין נמשכים משני חלקי הבריאה, כלומר, בריאת האדם המורכב מחומר וצורה, כי ענוי הדין נמשך מצד החומר, אשר יתעצל לעיין היטב בשקידה ובזריזות, ועוות הדין נמשך מצד עוות השכל והצורה הנפשיות תסכים לאמת השקר ולאמר לזכאי חייב או להיפוך, ולגדר את הדיין שלא יענה את הדין עז"א שיראה את עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו ומזה יפחד חומר האדם וינצל מענוי הדין וגיהנום פתוחה מתחתיו אשר מזה תפחד גם הצורה השכליות וינצל מעוות הדין. ומה שמצייר ענין החרב שמונחת לו בין ירכותיו, כי הדין הוא אחד, הדברים שהעולם עומד וקיים עליהם וכשחוטא בעינוי הדין מפסיד עמוד העולם. ונודע שהירכים הם עמודי הקומה ,ולכן צריך לראות כאלו חרב מונחת בין ירכותיו, וכשיפסיד העמוד הזה

שבעה מיני פורעניות באין לעולם. יתכן אומרו באין באה בא, שמשמען כאלו מאליהן הן באין ולא אמר מביאין, שהכוונה היא ע"פ דברי המדרש דברים רבה פרשה ד' פיסקא ג' אמר ר"א משאמר הקב"ה דבר זה בסיני באותה שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אלא מאליה הרעה באה על עושי הרעה והטובה על עושי הטוב, ולזה לא אמר מביאין כי בא להודיע שהרע בא מעצמו, כי אין רע יורד מן השמים וע"ד הכתוב תיסרך רעתך ולכן אמר באין באה בא, כלומר מאליהן הן באים. אמנם אומרו גמרו שלא לעשר וכו' כוונתו כי יש הבדל בין עבירה דרבים לעבירה דיחיד שעבירה דרבים חמורה יותר, כי תורה שבזדון ובהסכמה גלויה והחלטה רצויה עשו התועבה ואשר לכן הרבים מביאים פר לחטאת על העלם דבר והיחיד אפילו הנשיא אינו מביא אך שעיר או שעירת עזים, כמבואר בסדר ויקרא, ולכן אם חלילה גמרו כולם שלא לעשר יוגדל ענשם.. ואמר דבר בא לעולם על מיתות וכו', שלא נמסרו לב"ד, אשר אז יבוא בעל הכרם ויכלה את קוציו, והרבה שלוחים למקום, וההשגחה העליונה תעשה את שלה, ועל פירות שביעית, כי פירות אלו שלא עמל ולא יגע עליהם, אם יהנה מהם הנאה מרובה בעת יחזיק אותם אך לו לעצמו ולא יפקיר אותם גם לזולתו, ההנאה המרובה הזאת בלי עמל וטורח ועבודת האדם תפסיד מוסדת הגויה ותרבה את המחלות הנולדות מהעדר

משנה ח

שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירה. מקצתן מעשרין רעב של בצורת בא, מקצתן רעבין ומקצתן שבעין. גמרו שלא לעשר רעב של מהומה ושל בצרת באה, ושלא ליטול את החלה רעב. של כליה בא, דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין ועל פירות שביעית. חרב באה לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה.

משנה ט'

חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם. גלות בא לעולם על עבודת אלילים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ.

התנועה והעבודה, וסופן הדבר חלילה, והיא דבר מוחלט ומאותות. וכן ענין חרב באה לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין כי דברים אלו יפרידו לבבות בני האדם ויגרמו להביא חרב איש באחיו.

ועל המורים בתורה שלא כהלכה, כי התורה שהיא כהלכה דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום, וההיפוך המורים בתורה שלא כהלכה מרבים הריב ויביאו החרב, ואמר חיה רעה באה לעולם, על שבועת שוא וחלול השם, הכוונה כי ענין חלול שם שמים ושבועות שוא, נמשכים מהעדר היראה, כשאין לו יראת ה' לא ימנע א"ע משבועת שוא, וחלול ש"ש ובהעדר היראה האמתיות יראת ה', אז מדה כנגד מדה יבטל ה' את ברכתו אשר בירך את נח אחר המבול, שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ובעת יבטל ה' את ברכתו זאת חיה רעה באה לעופם המיושב מבני אדם, וראה כי כשבירך ה' את אדם לא ברכו כי יהיה מוראו על חית הארץ, רק את נח בירך בברכה זאת, לפי שעבודת נח היתה בבחינת היראה, כדכתיב את האלקים התהלך נח ותירגם אונקלוס בדחלתא דהויה הליך נח, וכמו שבארתי בדרושים. ולכן מדה כנגד מדה ברכו ה' ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ולכן בעון שבועת שוא וחלול השם שזהו מעיד על העדר היראה חיה רעה באה, ואמר גלות באה לעולם על עון ע"ז ועל ג"ע ועל ש"ד, עבודה זרה—כי אין הארץ סובלת אל אחר כדכתיב אלהי נכר הארץ

התנועה

ועיין

משנה ז'

שבעה דברים בגולם ושבעה דברים בחכם. חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, ואינו נכנס לתוך דברי חבירו, ואינו נבהל להשיב, שואל כענין ומשיב כהלכה, ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת וחלופיהן בגולם.

שבעה דברים בגולם, ושבעה דברים בחכם. כל הדברים המנוים במעלת החכם הם מעניני דרך ארץ, כי זהו תכלית חכמה להיות נוח ורצוי לבריות ותלופיהן בגולם, כי פועל בלא בינה ובלא ישוב הדעת ואינו נוח ומקובל על הבריות, אמנם השלמת השבעה דברים אלו נשלמים בנפש החכם אך בכח הענוה שעל ידה דוקא מצמצם החכם את עצמו ומשפיל את נפשו בשפה: (א) אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו, כי יכיר שיש גדול ממנו לאפוקי המתגאה לעולם לא יכיר כי יש גדול ממנו. (ב) אינו נכנס לתוך דברי חבירו, כי עכ"פ יכיר החכם את זולתו כי חבר הוא לו, לאפוקי המתגאה, וכו'. (ג) ואינו נבהל להשיב, כי הענוה תוליד המתינות לאפוקי הגאות תוליד הבהלה, כי יחזיק את שיקול דעתו למוחלט. (ד) ובכח הענוה יהיה שואל כענין ומשיב כהלכה, כלומר, ישא ויתן בלמודו ולא יסתפק בהבנת איזה שכל הבנה פתאומית, אלא יעמיק בלמודו, יקשה ויפרק, ישאל כענין ויגרוס כי ישיבו לו כהלכה כפי' הרע"ב. (ה) ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, רמז מוסרי יש בזה ע"ד שאמר החכם כשתרצה לשבח תשבח את הקב"ה וכשתרצה לגנות תגנה את עצמך, וז"ע ואומר על ראשון זה הקב"ה ראשון, ועל אחרון זה האדם שנברא אחרון לכל הנבראים, אחרון, וגם זה משיג אך בכח מדת הענוה, לאפוקי המתגאה ורם לבבך ושכחת וגו'. (ו) ועל מה שלא שמע, כלומר, שלא קיבל מרבותיו אומר לא שמעתי ולא יתלה את עצמו באילן גדול, כלומר, לחזק השערותיו וסברותיו אשר הוליד הוא ליחסם לגדולים וטובים ממנו, למען יקובלו דבריו בעיני ההמון, וגם מדה זו מקורה בענוה. (ז) ומודה על האמת ומדה זו כולה תלויה במדת הענוה סולם האמת היא הענוה וסולם השקר היא הגאות ועיין בדברי יהושע ח"ב בסדר בהר סיני, ואמר וחלופיהן בגולם, ע"ד שאמר החכם כל גיא שוטה, והוא חכם בעיניו משבעה משיבי טעם, וממילא נעדר כל המעלות והמדות המנויות בחכם, אמנם נקרא גולם כי בסיבת הגאות מגרש מנפשו את האור הרוחני חלק אל ממעל המאיר בו ומקיף אותו, ולזה יקרא גולם כי ענינו הוא מציאות חומר שלא קיבל עליו צורה או שאבד צורתו, ובסיבת הגאות מגרש מנפשו האור האלקי השוכן בו ונשאר אך גולם בלי צורה, אבל העניו משיג בחינת החכמה ועליו נאמר חכמת אדם תאיר פניו, וממשיך על חומרו שלימות הצורה ויוצא מכלל גולם וקונה תואר חכם. ובכח החכמה מתקן השבעה מדות הטבועות בנפש, וזהו ענין השבעה דברים בחכם, היינו הז' מדות הכלולות בכח החכמה, ואשר בכח התקון שמתקן אותם זוכה לשלימות האדם להוציא חכמתו מכח אל הפועל ע"ד מעשיו מרובים מחכמתו, והבן הדברים.

וראה שכפי המבואר בדברי חז"ל ש"ס סנהדרין ל"ח ופסיקתא דרב כהנא פיסקא בחודש השביעי שאדם ביום שנברא בו ביום נצטוה ובו ביום חטא, והוא נברא בששי ובין השמשות נבראו עשרה דברים אלו, כי בטרם חטא לא נצרכו כל אלה, וכשחטא ואבד שלימותו הוצרכו כל אלה שעל ידם יכול לשוב לשלימותו. והבן היטב כי ענין נפלא הוא.

ויתכן עוד בסוד בין השמשות של ערב שבת, היא, כי שבת היא שמא דקוב"ה איהי, כמבואר בזוהר הקדוש, וענין בין השמשות היא סוד נוגה לו סביב, ובנוגה טוב ורע חול וקדש אור וחושך משמשין בערבוביא, ולכן נבראו בבין השמשות זה עשרה דברים אלו שבכללם תמצא תערובת חול וקדש, רע וטוב, ובינה זאת כי קצרתי, וה' הטוב יראנו בתורתו נפלאות. ודע כי בתנין העשרה אלו השלים רבינו הקדוש מסדר המשנה מספר העשיריות שחשב עד כאן בפירקיו, כי מספר העשרה רומז לסוד החכמה, בסוד העשירי יהיה קדש וכל קדש איהי בחכמה, ראשית התגלות הספירות, ומקור להשתלשלות כלל הבריאה, כמו שתירגם יב"ע בראשית בחוכמא, וזהו סוד מה שהתחיל בעשרה מאמרות נברא העולם, עד בין השמשות של שבת מלכתא סוד המלכות שעליה נאמר ורגליה יורדות וגו' ולכן נאמר בשבת מחלליה מות יומת, ולכן נבראו אז גם המזיקין וקבורתו של משה, בסיבת חטא מי מריבה ונאמר בם יקד"ש, והבן. ועתה התחיל לסדר השביעיות, סוד הכלים וסוד המקיפין כנודע שמספר שבע היא סוד ההיקף השלם, ושעל ידי תקון החכמה יכול האדם לזכות לבירור המדות מספר השבעה, ודו"ק היטב.

הג"ה. בענין בריאת המזיקין עיין ברע"ב, בד"ה אף המזיקין אלו השדים שלאחר שברא הקב"ה אדם וחוה היה מתעסק בבריאתן וכשברא רוחותיהם לא הספיק לברוא גופיהן עד שקידש היום ונשארו רוחות בלא גוף עכ"ל. ומקשים למה בבריאת אדם התעסק תחלה בבריאת חומרו, אח"כ נפח ברוחו נשמת חיים ובבריאת המזיקין התעסק תחלה בבריאת רוחותיהם, היתכן לומר על הקב"ה שלא הספיק זמנו לברוא גופיהם אחרי שהוא גבוה מן הזמן ובדבור אחד ומאמר אחד היה יכול לברוא את העולם כולה, ומה טעם אונרו לא הספיק לברוא גופיהן, וכו'. והאמת הוא, כנודע בזוה"ק עה"כ ויפח באפו נשמת חיים ומאן דנפח מתוכו נפח, והנה לפ"ז רוח האדם

הוא

הוא חלק נאצל מעצמיותו ית"ש וכבר מוכן היה, ולא נחסר לו אך בריאת החומר וצורתו, וכשברא את החומר נפח באפו נשמת חיים ונשלם בריאתו בצלם ודמות, לאפוקי המזיקין והשדים ורוחם אינו חלק נאצל מעצמיותו ית' אך רוחם כרוח הבהמה, והוצרך להתעסק תחלה בבריאת הרוח ובכוונה נימנם השעה שלא יספיק לברוא את חומרם כי לא יושלם בריאתם ויהיה בכחם להשחית ולהפסיד, והשאיר אותם ברוח לבד בלי חומר וחומרם יעשה האדם בעצמו בחטאו, אם חלילה יחטא ויהיה ראוי לעונש יברא הוא בעצמו בכח חטאו חומר להרוח וישלים בריאת המזיק וזה סוד תיסרך רעתך, וסוד זה מבואר בזוה"ק בכמה דוכתי ובספה"ק.

שבעה

משנה ו'

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות. ואלו הן, פי הארץ פי הבאר פי האתון, הקשת, והמן, והמטה, והשמיר, והכתב והמכתב והלוחות, וי"א אף המזיקין וקבורתו של משה רבינו עליו השלום ואילו של אברהם אבינו וי"א אף צבת בצבת עשויה.

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות. **יתכן** כי עשרה דברים אלו שנתייחד להם הזמן להבראות בשעת בין השמשות, היא מפני כי בין השמשות של ערב שבת היא תוספת על הזמן הבא, ואלה העשרה דברים הם ענינים נוספים בטבעי הנבראים ואשר צורך מציאותם נתגלה בזמנים הבאים, כי כל הענינים האלה הם דברים אשר נתחייב מציאותם להיות אחר שנפגמה הבריאה בכללה, באמצעות חטא האדם באכילת עץ הדעת שמאכילה הזאת נפגש האדם, ונתוסף לו העדרים כרוכים בעקב חומרו, והיא אשר הולידה הקנאה בנפש האדם ונמשך מזה מחלוקת קרח ועדתו והוצרכו לפי הארץ לבלוע את קרח ועדתו המקנאים, ולולא החטא הזה לא היו ישראל נודדים במדבר ארבעים שנה ולא נצרכו לפי הבאר ופי האתון שחיוב מציאותם הוכרח להיות בהיות ישראל נודד במדבר ארץ ציה באין מעינות, ובבואם בגבול מואב, לאפוקי לוא לא היה ישראל נודד במדבר, ועצם הסיבוב במדבר ארבעים שנה נמשך מסיבת החטא הקדום כמבואר בספרים, וכן הקשת שענינו הוא לאות בין ה' ובין הארץ שלא יביא עוד מבול להשחיתה, שכל ענין דור המבול אשר השחיתו והתעיבו הנה היא תולדה מן החטא וזוהמת הנחש אשר הודבקה באדם, ואשר גם בסיבה זאת הוכרח ישראל לרדת מצרימה להעלות ולברר הניצוצות ולהתעכב במדבר ארבעים שנה, והוצרכו להאותות הנעשות ע"י המטה, ולאכול את המן, לחם אבירים שנבלע באברים לזכך ולטהר את החומר מזוהמתו, וכן התגלות אור התורה והתלבשות האורות העליונות בכתב ומכתב ולוחות אבנים הכל היא בסיבת החטא נפגמה הבריאה בכלל ומין האדם בפרט ואין יכולת להאדם לקבל התורה דלעילא בלי לבושים, ולטהרת החומר והתגברות הצורה הוצרכה התורה, כלומר, צירופי אותיותיה להצטרף באופן אשר היא עתה שעל ידי מעשי המצוות בפועל ממש נזדכך החומר מזוהמת הנחש הקדמוני ולכן הכתב והמכתב והלוחות וכן השמיר לחצובת אבני החשן אשר כל אלה הם לבושים על האורות העליונים נבראו בע"ש בין השמשות אחרי שנפגמה הבריאה בסבת חטא האדם, ויש אומרים אף המזיקין, להעניש על ידם בני האדם, כי כיון שנפגמה בריאתו ועלול הוא לחטוא נצרך גם בריאת המזיקין להעניש החוטאים וכן קבורתו של משה, כלומר, קביעת מקומה על הר העברים במדבר בחוץ לארץ, גם כן מטעם האמור שלא יכנס לא"י ובעצמו יבנה בית המקדש, ואז לא היה מציאות שישפוך ה' חמתו על העצים ואבנים והיה הנמשך חלילה כליון ישראל, כמבואר בספרים הק' וכ"ז הוא ג"כ מסיבת החטא ומה שנפגמה הבריאה, וידע הקב"ה כי לא יעמדו ישראל בשלותן, ואילו של אברהם אבינו, כלומר, ענין נסיון העקידה, למען שע"י עמדו בנסיון זה יתחיל בתיקון החטא, כמבואר אצלי בדרושים, כי כל ענין החטא הקדום נמשך מזה, שהנחש עורר את אדם הראשון לענין אהבת עצמו ועורר בו החפץ והרצון להתנשאות ולהתרברב כמו שתירגם אונקלוס והייתם כאלהים ותהון כרברבין. ומורגש הוא שענין אהבת עצמו הוא היפוך ענין מסירת נפש, ואברהם במסירת נפשו בנסיון העקידה שיבר כח האהבת עצמו, ותיקן החטא הקדום, והוצרכה בריאת האיל להיות לקרבן תמורת יצחק בנו, וכן הצבת, כי קודם החטא היה מציאות האדם רוחני כל כך עד שלא נצרך לכלים גשמיים, ואחר שחטא מוכרח לכל אלה, והמשכילים יבינו.

ירמוז עוד למעלת ישראל במדותיהם המשובחות שלא נמצא במדותיהם פסול אחרי שפסקה זוהמתן, ומצויינים הם ישראל בתקון וזיכוך המדות מה שלא נמצא דוגמתם בכל אומה ולשון כמו שביארתי באריכות בפתיחת הספר הזה. ונודע שענין העומר רומז לתיקון המדות, וכן לא נמצא פסול בשתי הלחם ולחם הפנים רומז שבתורתנו הקדושה שבכתב ושבעל פה הנמשלים ללחם, ע"ד הכתוב לכו לחמו בלחמי, לא נמצא פסול, כולה טהורה, כולה זכה וברורה, צרופה ומאירה, ולשוא עמלו שונאי ישראל למצוא בה פסול, כי כולה קדושה נתונה מאת ה' לישראל מורשה, ולא חלילה ממעי אשור פוט וכנען ירשו ישראל את חקי תורתם, אין חלק לזרים בתורת ה', תורה צוה לנו משה. וכוונת אומרו לא נמצא, היינו שלא נמצא בישראל איש אשר יאמת הדעות הכוזבות האלה כל עוד שביהמ"ק היה קיים, אך כל ישראל האמינו כי התורה היא מן השמים, לא כאשר עלתה בדורנו, אשר רבו השועלים המחבלים ההולכים בשרירות לבם החפשי ולמען מלאות תאות לבם החומרי הבהמי כופרים בעיקר תורה מן השמים ונשענים על קורי עכביש הם כתבי היתדות הנמצאים בחפירותיהם ובשיחה בטילה שלהם חפצים לבטל תורה שלימה שלנו, יפד"ש.

ואמר עוד במעלתם של ישראל, שאין ביתר מין האדם דוגמתם עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, ורומז למדת ההשתוות שאין מקרי הזמן פועלים על הנפשות לשנות עצמיותם, ישראל הם עובדים את ה', שומרים תורה ומצות בין בטובו בין בצערו, ואף בהיותם עומדים צפופים דחוקים ולחוצים, עכ"ז ומשתחוים רוחים, כלומר, משתחוים ומודים לה' כאלו ברוחה הם נמצאים, אם כי לעוטים הם בפי אריות עכ"ז עובדים הם את ה' ומודים לשמו ואומרים ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית וגו', ואומנם זהו מעלה עצמיות של האומה שאין דוגמתם.

ואמר ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם. הכוונה ע"פ שבארתי בדרושים כי סמל המינות הוא הנחש וסמל האמונות הכוזבות אמונת הפתאים הוא העקרב. הנחש הוא ראש המינים כמבואר בספרים, ועקרב נוט' עקר ביתא כדאיתא בת"זוהק, וענין עקר ביתא הו"ע בטול כח החכמה שהיא המבררת ומזככת את האמונה, וכשנעקר ונתבטל כח החכמה סוד הבית ע"ד בחכמה יבנה בית נחסר כח המזכך את האמונה ונתגבר כח הדמיון הכוזב ונתרבה אמונת הפתאים, פתי יאמין לכל דבר, וזהו קליפת עקרב שעוקר את בית החכמה, ובירושלים, ששם היתה התגלות כבוד ה' במדה מרובה שם לא שלטו קליפות נחש ועקרב להזיק לאדם מעולם חלילה להכשילו במינות חלילה או בתוספת אמונה פתי יאמין לכל דבר, ולא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים, כי מגודל העונג הרוחני אשר הרגישו הנפשות מנועם זיו העליון במקום המקודש בירושלים לא הרגישו כי צר להם המקום, וכד רחימתין עזיזא אפותיא דספסירא שכיבנא וקא רוח לן כש"ס סנהדרין ז', וענין רחימתין עזיזא נתגלה בשעה שהיו ישראל עולים לרגל שהיו גוללין את הפרוכת וכו', ראו חבתכם לפני המקום כש"ס יומא.

ויתכן כי ענין אומרו ולא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים כוונתו ע"פ שבארתי בדרושים כי הנכשל חלילה בתאוה ומשקיע א"ע בתאות עוה"ז, סופו כי העוה"ז ימאס בעיניו וצר יהיה לו מציאותו בעולם הזה, וז"ע עין הרע ויצה"ר המביאין לשנאת הבריות, כלומר, שנאת הבריאה בכללה, כי כן דרך המתאוים, והנה אמרו מעולם לא לן אדם בירושלים ועבירה בידו וכו', וזש"א ולא אמר אדם צר לי המקום, כלומר, שכל זמן שהבית היה על מכונו והעיר על תלה בנויה, לא בא האדם לנפילה וכשלון כזה בתאוה ר"ל עד שיאמר צר לי המקום, כלומר, העולם בכלל, כי בעירה בידו שאלין בירושלים, והלן בירושלים אין עוד עבירה בידו, ונעשה כקטן שנולד נקי מחטא ומתילא ינעם לו יערב לו מציאות המקום ודו"ק.

שפגמו בבחי' האמונה נבאש גם המן, ודפח"ח. וכיון שלא הסריח בשר הקודש ממילא לא נראה זבוב בבית המטבחיים, שהזבובים מקננים במקום המעופש, ובסיבת טהרת אמונתם בענין ובחי' הקרבנות המשיכו חיות חדש ולא הסריח בשר הקודש ולא נראה זבוב בביהמ"ט, ולא אירע קרי לכה"ג ביוה"כ, כי סוד צדיק סוד האמונה היא סוד תיקון היסוד, ואמונת זו סדר זרעים, ולכן לא אירע קרי לכ"ג. והיודע סוד יוכ"פ שהיא מקור הטהרה כמבואר אצלי בדרושים בענין לטהר ותטהרו, יבין סוד זה שרבותא גדולה אשמעינן כאן, וכי אך בדרך נס לא אירע קרי לכהן גדול ביוהכ"פ, והוא מפני הנזכר למעלה בשם החסיד הר"י יעבץ ז"ל, אבל כ"ז הוא מפני גודל וחוזק אמונתם של ישראל. וע"פ האמור יובנו דברי חז"ל בש"ס ברכות י' בענין אלישע קדוש הוא מנא ידעה ח"א שלא נראה זבוב וכו' וח"א שלא ראתה קרי על סדינו ועיין מה שכתבתי בזה בילקוט יהושע ברכות הנדפס בחלק א', והבן. ואמר ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה, הכוונה ע"פ שביארתי בדרושים בספרי דברי יהושע ח"א בד"ה ומשה היה רועה וגו', כי נמצא לפעמים איש ישראל שגשם חומרו מרובה כל כך עד שלא ניכר כמעט כי בחומר גם כזה מאיר עוד שביב אלקי ואור רוחני, ועכ"ז הנה נמצא ונראה לפעמים איש זה עושה מצוה על צד היותר שלם וטוב, כי יתלהב בו הנפש האלקי ויתעורר לעשות הטוב.

וסיבת

וסיבת הדבר הוא, מפני קדושת אבות המוטבע בנפש אישי ישראל ע"ש באורך. וז"ע ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה, עצי המערכה רומזים לנסיון העקידה שנתנסו בו אברהם ויצחק, וממקור זה נמשך בנפשות ישראל התוקף והאומץ למסור את נפשותיהם על קדושת ה' ולהתלהב לפעמים לעשות הטוב והישר. וזהו מליצתם ז"ל, ולא כבו גשמים, שאין הגשמיות מכבים האש הבוער בנפש איש ישראל, הרשימה הנמצאת בכל אחד מישראל מכח עצי המערכה היינו העצים שהעריך אברהם על המזבח, והאש הזה יתלהב ויתלהט אף בהגשם היותר גס והחומר היותר מרובה, ואמר ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, רומז, שמלבד התועלת הזאת מירושת אבות המוטבע בנפשות ישראל התוקף והאומץ וההתלהבות הנה"א לפעמים כנ"ל, עוד יש לישראל מעלה שעמדו על הר סיני ומאז פסקה זוהמתן כאמרם ז"ל, והכח הזה המוטבע בנפשות ישורון אין כל רוחות שבעולם, הן המה חלקי הרוח שטות, שאין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות כש"ס סוטה ג' מזיזות אותו ממקומו, ואין הרוח שטות הזה מנצח את הכח של עמוד העשן, רומז למעמד הר סיני שנאמר בו והר סיני עשן כולו, שאין הרוח שטות מנצח את הכח הזה, כח התורה שקבלו ישראל בסיני נצחון החלטי, ואם ינצחהו ויעבור עבירה חלילה היא רק נצחון זמני, כי ודאי יעשה תשובה, ועיין בלמודי אבות. ואמר, ולא נמצא פסול בעומר,

ירמוז

אם חלילה יחטא ירגיש תיכף כי חטא וימצא שער התשובה. ובזה מובנים דברי רב יוסף ומבוארים כמין חומר. אר"י נקטינן צורבא מרבנן לא מיעני, כלומר אינו נעשה עני מן הדעת ולא יכנוס בו רוח שטות וממילא שלא יחטא. ומקשי, והא קא חזינן דמיעני? באמרם ז"ל ברכות י"ט, אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה וכו', ומשני, אם איתא דמיעני אבל אהדורי אפיתחא, כלומר, שיצטרך לחפש את פתח התשובה לא מיהדרי אינו צריך לחזור אחריו למצאו, כי אורייתא קא מודע ליה חוביה ומראה לו הדרך ופתח התשובה, וכסיום המאמר אל תהרהר אחריו שמא עשה תשובה שמא ס"ד אלא ודאי עשה תשובה, ונמצא באמת לא נצחה הרוח את עמוד העשן נצחון החלטי רק נצחון זמני עד שישוב בתשובה. ודו"ק היטב.

שמירה יותר מגוננה שלא תסבול היזק, ורק בדרך נס לא אירע לו קרי. וכתב החסיד הר' יוסף יעבץ שהטוב והרע מריבים זה עם זה כשני אויבים וכשאחד מהם קרוב להיות מנוצח אז יתחזק בשארית כחותיו בראותו כי כלתה אליו הרעה, וכו', ולזה היה קרוב מאד להיות הכ"ג בע"ק וכו' ועיין בדבריו ז"ל, וכל זה עדות, כי חפץ ה' בעבודת הכ"ג ביום המקודש הזה חפץ מוחלט בעצם וראשונה, ולא ע"ב השניות, ומהאי טעמא לא כבו הגשמים ולא נצחה הרוח וכו' ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם וכו', וכל הענינים המנוים כאן במשנה, יתנו עדיהם על גודל מעלת הקרבנות ויקר ערכם וכי חפץ ה' בעבודת ישראל ובהכנעת לבבם, ולכן נעשו בהם ענינים גבוהים למעלה מן הטבע ומזה המין היה ג"כ ענין עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, כלומר, שבעת השתחוו לכבוד ה' בשמעם הזכרת השם, נתרוח להם המקום, ורמז יש בה כי חפץ ה' בהכנעת האדם ובזמן שמשתחוה ויכנע רום לבבו ממילא ירוח לו, ולא יצטער על מחסורים וקנינים זמניים, וכן הענינים שהזכיר, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים ולא אמר אדם צר לי המקום וכו', כל אלה הם ענינים למעלה מן הטבע הנעשים במקדש ה' ובעיר המקודשת המורים כי באמצעות העבודה הנעשית בבית זה ובעיר הזאת היתה ההשגחה האלקות העליונה דבוקה שם דביקות נפלא וכדברי החבר למלך הכוזר כי ימצא דבוק האלקות עם האומה

האומה באמצעות הקרבנות וכו'. ומזה אמנם נודעה מעלת ישראל וחבתו לפני המקום ולזה אמר שנעשו לאבותינו.

ועל דרך הרמז והסוד יש להעמיס בזה ענינים גבוהים במעלת האומה הישראלית ע"פ הקדמות דברים לקוחות מספרים ומקובלות מפי סופרים, כי אמונתינו האמתיות מרחקת כל תאר והגשמת אלקותו ית"ש, כי לא ראיתם כל תמונה כתיב, ואינו גוף ולא כח בגוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, מה שבכלל ענין הקרבנות לכאורה מפילים ספיקות באמונה הטהורה הזאת, כיון שנאמר בהם לריח ניחוח לה', את קרבני לחמי וגו', ולכן הזכיר מעלתם של ישראל, שאף-על פי כן לא נפלו ישראל חלילה מטהרת אמונתם בהרחקת הגשמיות. ונודע שכנס"י נמשלה לאשה. ושמעתי מאבי אדמו"ר זי"ע שהנעדר האמונה שהיא המעמדת עד"א בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה, שאמונה היא דבר המעמיד ונעדר האמונה נעשה ונקרא נופל ר"ל, ודפח"ח, וזש"א לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, כלומר, שכנס"י לא נעשו נופלים חלילה מסיבת ריח הקרבנות לא אבדו חלילה טהרת אמונתם בהרחקת הגשמיות, וכיון שהיו שלמים באמונה שהיא מקור החיים, ממילא לא הסריח בשר הקודש, כי הסרחון והביאוש נמשך מהעדר החיים, וכמו ששמעתי מאבי אדמו"ר זי"ע בענין מאמה"כ ולא שמעו אל משה ויותירו וגו' וירם תולעים ויבאש, שלפי

שפגמו

מן הדעת. ובש"ס סוטה ג' אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות, והיינו כשנכנס בו רוח שטות ונעשה עני מן הדעת אז הוא עלול להלכד ברשת היצר הרע ולהכשל בעבירה חלילה. וזוהי מעלת הצורבא מרבנן שבכח חכמת התורה שבו אינו נותן מקום לרוח שטות ליכנס בו, ואינו נעשה עני מן הדעת. ואמרו בש"ס מנחות מאי טעמא פתחא כרעא דה' דהדר בהאי ליעול בהאי, וכן מצינו בלשון חז"ל במדרש פתח טוב פתחת לשבים שערי תשובה, ונמצא ענין התשובה מצויר בבחי' שער ופתח, ובכלל התשובה היא בחינת הבינה ובבינה יש המשים שערים. וזהו הבדל הצורבא מרבנן מן עם הארץ, שבאמת אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אך ההבדל הוא בזה, שעם הארץ כשנכנס בו רוח שטות ויאבד דעתו, לא ירגיש בחטאו, ואם אפי' ירגיש לא ידע למצוא פתח התשובה. והצורבא מרבנן

עשרה נסים נעשו לאבותינו, עיין במדרש שמואל מדייק שלכאורה רוב הנסים האלה הם צורך גבוה, ולמה ייחד אותם לאבותינו, עיין בדבריו הנאים. אמנם לדעתי נמשך מנסים אלו תועלת חזקה לאבותינו בעצמם ולא יחסם להם אך מפני שמענין הקרבנות נתגלה גדולת ישראל וחביבותם בעיני ה' ית' אשר לכן אך מהם דרש קרבנות ומנסים אלו נתפרסם שענין הקרבנות הם נעלם וראשונה ענין חביב לפני המקום ב"ה, ולא שכוונתם אך להרחיק את ישראל מע"ז כדברי הרמב"ם ז"ל, וכדברי ר' לוי במדרש ויקרא רבה פ' כ"ב פסקא ה', במשל לבן מלך שהיה למוד לאכול נבילות וטריפות וכו', אלא שגבוה מעל גבוה טעמי הקרבנות אשר לא ישיגם שכל האדם מצד עומק המושג וקוצר המשיג, אבל ענינם מעיד על גודל האהבה שחיבב ה' את ישראל, לכן אך מהם דרש קרבנות, וכמאמר המדרש תנחומא פ' צו, אמר הקב"ה אלו קרבן הייתי מבקש לא הייתי אומר למיכאל וכו', אלא ממי אני מבקש קרבן מישראל וכו'. ובהיות ענין הקרבנות הו"ע רם ונשא לכן נעשו בהם נסים למעלה מן הטבע, ובהיותם מעידים על מעלת ישראל וערכם בעיני ה', לכן יחסם לאבותינו, כי מרבוי הנסים שנעשו בהם ובמקום הקרבתם נתגלה ונתפרסם גדולת וחביבות מקריבי הקרבנות, ואמר לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, זהו מורה שענינם קדוש וטוב ומן הקדוש והטוב לא יומשך הפסד וקלקול בבריאה ולא הסריח בשר הקודש מעולם כלומר מסיבת העולם, והיינו כי סרחון הבשר נמשך ונתהוה מאויר העולם, ולהיות בשר הקודש הוא גבוה ומובדל מעוה"ז, לכן לא שלט הרוח והאויר לקלקל, להבאיש את הבשר, וממילא מובן כי לא נצרכו הקטרת להסיר הסרחון כדברי המורה. ולא נראה זבוב בבית המטבחיים כנודע שקליפת זבוב היא קליפת אלהי עקרון שנקרא בעל זבוב במלכים ב' א', או שהיא קליפת עמלק כדאיתא בקרנים וכן ידין והוא עד שלא להרחיק את ישראל מע"ז נצטוו על הקרבנות, כי לא נראה זבוב, כלומר, לא מצאה העבודה זרה שום מקום בישראל אשר לסיבת הרחקה ממנה יצטרכו לקרבנות, ואמר ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, יורה על מעלת הכהן המקריב שכל כך התדבק בקדושה העליונה עד שלעולם לא קרה לו מקרה מטמאת, ובמקום המקודש ביותר ובזמן היותר מקודש שבת שבתון, והאיש היותר קדוש כהן גדול, הרי הוא כאבן היותר טוב שצריכה שמירה

משנה ה'

עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, לא הפילה אשה מריח בשר הקודש ולא הסריח בשר הקודש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחיים ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה ולא נצחה הרוח את עמוד העשן ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רוחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם ולא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים.

ולא נצחה הרוח את עמוד העשן. בארתי בתו"א הכוונה שאין הרוח שטות מנצח את הכח של מעמד הר סיני שנאמר בו והר סיני עשן כולו. ובזה מבואר ש"ס שבת קנ"א אמר רב יוסף נקטינן צורבא מרבנן לא מיעני. והא קא חזינן דמיעני? אם איתא דמיעני אהדורי אפיתחא לא מיהדרי. והכוונה ע"ד הרמז הוא ע"פ ש"ס נדרים מ"א אין עני אלא

כנ"ל. אמנם אומרו ועמד בכולם כוונה מדויקת בזה, יורה על מעלת אברהם ושלימות נפשו שלא נתפעל ולא נתרגש מכל העבר עליו, ובכל העבר עליו עמד במצב אחד ולא התרעם על מדותיו של הקב"ה, גם לא נתרומם רוחו בקרבו אחר הנסיון כשעמד בנסיונותיו לא החזיק טובה לעצמו, כי האמין שגם זה מאת ה' היתה לו כמו שבארתי בדרושים מאמה"כ והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, כלומר, שאברהם חשב לה' לצדקה מה שחיזק לבבו להאמין בו, וכ"ז מעיד על גודל האהבה שאהב אברהם את ה' ולכן זכה לעצמו וזכה לבניו אחריו שכח האהבה שלאוס ישראל מצוינים בו, אין לו קץ ותכלית, וזה מקיים נצחיותם וישראל בקדושתייהו קיימו, וה"ע בך חותמין ומבואר בדרושים ודו"ק.

עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים. **יתכן** ע"פ הנודע שגאולת ישראל ממצרים היתה בזכות האמונה כמבואר במדרשי חז"ל, וכן כתיב ויאמן העם, ויאמינו בה' (שמות דל"א, י"ד ל"א) והאמונה היא נחלת אברהם אבינו שהנחיל לזרעו של יעקב כח האמונה, ובזכות אברהם זכו ישראל לקריעת ים סוף כדאיתא במדרש ש"ר, בשכר ויבקע עצי העולה ויבקעו המים והכל היה להשלמות ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי והם חשבו לדונם במים ונדונו במים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וזכו עי"ז לביזת הים, ולכן ע"י שעמד אברהם בעשרה נסיונות נעשו לבניו עשרה נסים במצרים ועשרה על הים והצילם ה' מעשר מכות במצרים ומן העשר מכות על הים, וגם כשניסו אבותינו במדבר את המקום ב"ה עשר פעמים עמד להם זכות אברהם ומחל להם ה' וזה מאמה"כ עקב אשר שמע אברהם בקולי וכיפר על וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי, כי בעשרה אלו פגמו ישראל בעשר דרגין דקדושה, ואברהם בעשרה נסיונות שנתנסה תיקן עשר דרגין אלו כנ"ל לכן זכותו הגין על ישראל שמחל להם ה' בעת נסהו בעשרה נסיונות, ועיין פרקי דר"א לפוי היה לפניו שעתידין בניו לנסות את הקב"ה בעשר נסיונות והקדים רפואה למכה, ונסהו בעשרה נסיונות עיין שם בארוכה, ודו"ק.

עשרה

עשרה נסיונות נתנסה אברהם. במדרש שמות רבה פ' מ"ד פיסקא ד' ,דבר אחר זכור לאברהם, אר"א בשר"א משל למלך וכו', אמר משה רבון העולם על מה אתה כועס על ישראל, א"ל בשביל שבטלו עשרת הדברות. א"ל יש לי מהיכן לפרוע. אמר לו מנין. אמר הזכר שנסיתי את אברהם בעשרה נסיונות ויצאו עשרה בעשרה, הוי זכור לאברהם ליצחק ולישראל עכ"ל. והנה לכאורה קשה, למה הוצרך משה להזכיר גם את יצחק וישראל, הלא אך אברהם נתנסה בעשרה נסיונות, ודי היה שיזכיר את אברהם. אך הענין הוא, כי מכח העשרה נסיונות שנתנסה אברהם נמשך קרושה בנפשות ישראל ונולד בנפשותיהם החפץ והרצון לקבל את העשרת הדברות. אבל מנלן שלא היה הפסק להכח הקדוש הזה, הא מצינו שבני ישמעאל ובני עשו לא רצו לקבל את התורה, אלא ודאי שזרע פסול לא איקרי זרע, כדאיפסקא הלכתא, ולכן הוצרך להזכיר גם את יצחק וישראל, להורות שהשתלשלות כח הקדושה של אברהם לא נפסקה, וישראל שלא נמצא פסול בזרעו, אצלו נתגלה כח הקדושה וזרעו אחריו קבלו את עשרת הדברות. ואם בחטא העגל בטלו אותם, הבטול אך זמני היה, אבל הירושה לא נפסקה, ולשכך כעסו של הקב"ה הזכיר משה כל הג' אבות, שעל ידם נתקיים כח הקדושה שהוריש אברהם לזרעו של יעקב. ושפיר יש לו במה לפרוע עשרה בעשרה. ועיין מש"כ בספרי ערכי יהושע מערכת ש' אות ל"א דבר נפלא מה שהוגד לי בחזיון ליל, איך שעשרת הדברות מקבילים נגד העשרה נסיונות. ואכמ"ל.

משנה ב'

עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורת מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין עד שבא אברהם וקיבל שכר כולם.

משנה ג'

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו.

משנה ד'

עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים. עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים במצרים ועשרה על הים. עשרה נסיונות נסו אבותינו את המקום ב"ה שנאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי.

עשרה דורות מאדם ועד נח. יתכן כי העשרה דורות אלו כל מה שפגמו נמשך להם מפני כי היו נעדרי האמונה, כי מעת שאכל אדם מעץ הדעת טו"ר נתגבר המינות בכח הנחש שהוא ראש המינים, ונכשל בזה אדם והדורות הבאים אחריו ובדור אנוש כתיב אז הוחל לקרוא בשם הוי"ה, וכיון שנחסרה להם האמונה נחסר להם כח הממשיך חסד אל בעולם, ואם כי הקב"ה האריך אפו, אך לסוף גבה דיליה והביא עליהם את מי המבול. אמנם נח התחיל בתיקון הדבר והאמונה התחילה להכות שורש בלבו, אך לא נשלמה בתכלית כמאמרם מאמין ואינו מאמין ולכן לא הגין בזכותו להציל את דורו עד שהביא עליהם את המבול, אבל אברהם איתן האזרחי שהזריח אמונתו של הקב"ה בעולם, וכדכתיב והאמין בהוי"ה לכן הוא איש החסד שעל ידו נמשך ונתגלה חסד אל בעולם ולכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם סיים עד שבא אברהם וקיבל שכר כולם, כי עד אברהם לא היה עוד בחי' התגלות הטוב והשפעת השכר ואפי' מי שנמצא בדורות אלה ראוי לקבל שכר לא קיבל אותו בעוה"ז, כי לא היה צנור להמשיך ע"י השפעת השכר, ולכן אמרו על חנוך שנהפך למלאך, כי לא היה באפשר שיקבל שכרו בעולם הזה ולכן לקח אותו אלקים ושם מקבל שכרו ואברהם בכח אור האמונה שהזריח בעולם עשה כלים וצנורות להמשכת בחי' החסד בעולם והוא קיבל שכר כולם, כלומר, השכר שהיה ראוי ליתן לכל העשרים דורות, ועיין בספרי ת"א דף י"ח ודף כ"ו והבן.

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו וכו'. יתכן כי אברהם אבינו איש החסד יומא דאזיל, עם כולהו יומין, והוא מקור האהבה, הוא תיקן פגם הדורות שקדמוהו, ובאהבתו את ה' עורר אהבת ה' לברואיו ואז התחיל העולם להיות משוכלל ומתוקן, תחת אשר עד הנה היתה נגדר תהו, ואהבתו לה' היתה כ"כ חזקה עד שנתנסה בעשרה נסיונות ועמד בכולם, כדרך האוהב האמיתי שלא יפרד מאוהבו בשום אופן, ומה גם מהאוהב הנבחן בעשרה נסיונות, שחוט האהבה הזאת לעולם לא תנתק. ועיין מה שכתבתי בספרי דברו יהושע ח"א דף כ"ז ע"א, שהאהבה אשר אחר הבחינה והנסיון חזקה מאד, וזש"א להודיע כמה חבתו, כמות האהבה של אברהם אבינו שאין לה שיעור ומספר ואברהם אבינו כשעמד בעשרה נסיונות תיקן את כל מה שפגמו הדורות שקדמוהו, כי במעשיהם הרעים פגמו בכל הע"ס עשר דרגין דקדושה, והוא שמדתו משותפת לכל הדרגין דקדושה דאזיל עם כולהו יומין תיקן כל אלה ולכן קיבל שכר כנגד כולם, כנגד כל העשרים דורות שקדמוהו כנ"ל.

רשויות בעולם, ונמשך מהאמונה הטהורה הזאת בטול התרוממות אומה על אומה, ובטול השעבוד אשר תתאוה אומה אחת לשעבד בזולתה, האמונה הזאת היא המחייבת השתוות הנבראים כולם בהיות כולם יצורי שדי המה. והזכרתי רעיון זה בספרי דברי יהושע ח"א דף ס"ח ע"ב, ואולי זאת היתה עצת האי מטרוניתא שאמרה בא והפגינו בלילה אי שמים לא אתיכם אנחנו כש"ס ר"ה דף י"ט. והנה נודע כי עשרה ואחד הם במדריגה אחת, כי עשרה הוא ג"כ בסוד האחרים בעשיריות ולכן בעשרה מאמרות דוקא נברא העולם, בעשרה ולא בתשעה ולא באחת עשרה, ורומז כי הבריאה שנבראת בעשרה מאמרות נאצלת מאחד, אל אחד ברא את העולם, וע"ז שואל, ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות, כי אין מעצור לפניו, ולוא ברא את העולם אך במאמר אחד כי אז הכרנו ביותר באחדות הבורא ית"ש, אלא להפרע מן הרשעים הכופרים ואינם מאמינים ומאבדין את העולם ולמען להקל מעליהם העונש, ע"ז שמאבדין את העולם, לכן נברא העולם בעשרה מאמרות ויש להם מענה כי לא הכירו עי"ז באחדות הבוב"ה, כי לא ידעו שעשרה הוא ג"כ בחי' אחד, ולצדיקים המכירים כי עשרה ואחד אחת הם ומקיימים עי"ז את העולם, להם מגיע שכר טוב, והמ"י ועיין בספרי דברי יהושע ח"ב דף מ"ט באופן קרוב לזה.

ויתבן עוד כי הנה אמונתנו בחדוש העולם מחייבת להאמין שלא היה שום מציאות קדום בבריאה, אך הכל נתחדש ברוח פיו של הקב"ה הבורא וממציא את כל המציאות לא כדעת מאמיני הקדמות והמתייחסים עכ"פ מציאות החומר היולי ואך הקב"ה הלביש עליו צורות, וכדברי הפילוסוף במדרש בראשית רבה פ' ט' שאמר לר"ג צייר גדול הוא אלקיכם אלא שמצא סממנים טובים, ור"ג אמר לו תיפח רוחא דהאי גברא וכו',

דבכולהון

דבכולהון מוזכר בריאה יע"ש, ומאמונתנו זאת כי הקב"ה חידש את עולמו חדוש מוחלט, הוא הממציא את החומרים והוא הלביש את הצורות בלי קדום לו שום חומר ושום צורה, ולא היה לו שום שותף במעשי בראשית נמשך לנו להאמין כי ביכלתו ית' לשדד מערכת הטבע, ולשלוט בתנועת כל הנמצאים, ולהטות לב איש לרצונו, וכן כתיב פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו, וכן אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש ורק מטובו וחסדו על מין האדם חנן אותו בחפשיות הבחירה, אבל בכחו ית' לשלול ממנו החפשיות, כמו שמבואר בהכבדת לב פרעה, וכמו שטען אליהו ואתה הסיבות את לבם אחורנית (מלכים א') והנה לפ"ז שפיר נוה שברא הקב"ה עולמו במאמרות מובדלות ולא במאמר אחד, שזהו עד שלכל נמצא המציא הקב"ה חומרו וצורתו ולמין האדם צורתו וחומרו, ולכן נאמר בו בריאה ועשיה ועיין באבות דר"נ פרק ל"א דברי ר' נחמיה, ומזה יתויב כי יכול ה' לשלוט ברוח האדם ככ"ל, ושוב שפיר יש לרשעים טענה נכחת, אחר שנברא העולם בעשרה מאמרות ולא במאמר אחד, זהו עד כי הקב"ה יכול להיות שליט על רוח כל בשר איש ולגדר התפשטותו, ולכן ראוי להקל מעליהם העונש, והא אלא להפרע וכו' כלומר להקל מעליהם והבן היטב.

ועל דרך הסוד ענין בעשרה מאמרות כי הבריאה היתה בחכמה עדה"כ ה' בחכמה יסד ארץ ובראשית תירגם יונתן בחוכמא וספירת החכמה כוללת כל העשר ספירות והוא מקור החסדים כמבואר בסמ"ק, ולכן נברא העולם בעשרה סוד אות י' סוד החכמה שרש התגלות החסד ועי"ז יומעט עונשן של רשעים המאבדין את העולם, כי ברוגז רחם יזכור, וליתן שכר טוב לצדיקים להרבות שכרם, וכ"ז הוא מפני שהעולם נברא בעשרה בהתגלות ספי' החכמה מקור החסדים והמשכילים יבינו.

עשרה

מיתת, כמה דלא מיתת במקרניה כך לא מיתת במיכליה, ע"ש. וקשה, איך באמת הוסיפה חוה ולא תגעו מה שלא אמר ה' אלא הוה דרשה דרשת ר' אבהו בש"ס חולין, כל מקום שנאמר לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע, ונודע שגם בחוש המישוש יהנה האדם, ולכן הוסיפה נגיעה, כי גם מנגיעה הלא יהנה, וא"כ קשה באמת, הלא הדרשה אמתיות שכ"מ שנאמר לא תאכל גם איסור הנאה במשמע ולמה לא מתה בנגעה בהעץ? אבל האמת היא, כי לוא לא שונתה האדמה והיתה מוציאה עץ פרי שיהיה טעם העץ כטעם הפרי, כי אז היתה באמת הנגיעה נאסרת כהאכילה, אבל כיון שהאדמה שונתה והוסיפה לבוש שאין טעם העץ כטעם הפרי לכן לא נענשה על הנגיעה ובאה עי"ז להאכילה ונמצא חטא האכילה נמשך ממה ששונתה הארץ ולפיכך כשנתקלל האדם נפקדה גם היא על עונה, כי היא היתה הגורמת לכל זה, כי אל דעות שקל בפלס שעד עשרה לבושים יכול עוד האדם לשאת ולהכיר באלקותו ית"ש וכיון שהארץ שונתה הוסיפה לבוש ונמשך מזה חטא האדם באכילת עץ הדעת, ולפיכך, וכו', והבן הדברים כי עמוקים ואמתיים הם ודפחק"ח. וכעין הדברים האלה תמצא בס' פנים יפות על התורה בסדר בראשית.

ועל־פי הקדמה זאת יש לבאר מדרש פליאה מובא בס' כתב סופר ועיין ספד"ל זוהר ח"ב קע"ז ע"א בשנוי לשון מעט, עץ פרי עושה פרי זה הוא שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, עכ"ל המדרש, והיא פלא. ויבואר כי אחרי לפי דברי אא"ז הק' נ"ע כל חטאה של חוה היתה בסיבת ששינתה הארץ ואין טעם העץ כטעם הפרי כנ"ל, והנה כי כן יחויב כי הקב"ה יסלח לאדם על חטאו אחר שישוב ויתחרט, כי כל החטאים אשר יחטא האדם הנה הם תולדה מהחטא הקדום ונודע שיוהכ"פ הוא יום הסליחה וזש"א עץ פרי, כלומר שהקב"ה נוה שתוציא הארץ שיהיה טעם העץ כטעם הפרי ולסוף עושה פרי

שאין טעם העץ כטעם הפרי ולכן זהו שנאמר ועניתם וגו', כלומר, שלכן נמשך ענין יוה"כ יום סליחה.

ובספרי דברי יהושע ח"ב דף מ"ז ודף מ"ט כתבתי בבאור המשנה וביישוב הספק הנ"ל, כי הנה נודע שקיום התורה ומצותיה יתכנו אך בהיות המציאות כמו שהיא נמצא עתה ונראה לעינינו, אבל לוא לא היו הנמצאים רבים כ"כ, כי אז לא היה מקום לקיום התורה והמצוה, כי הנמצאים הם כלים שעל ידם יוציאו ישראל את מצות התורה מן הכח אל הפועל, ונמצא לפי זה רבוי המאמרות שבהם ברא ה' את כלל המציאות ונמצאיה הם תכלית טובת האדם, כי יש לו כלים רבים לעבוד בהם את ה', אבל באמת שיש בזה קצה לא טוב, יען בסיבת רבוי הנמצאים נמשך גם טמטום לב האדם להרבות לסגל קניני עולם הזה והטרדה הזאת מפריד את האדם מקנות את השלימות הראוי לנפשו, לאפוקי אלו היו הנמצאים מועטים לא היה הטרדה בהם רבה, וזש"א בעשרה מאמרות נברא העולם וידוע שמכל מאמר נתוספו נמצאים בעולם, ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות, הכוונה שלכאורה היה יותר מועיל להאדם לוא היו הנמצאים מועטים, כי אז לא היתה הטרדה רבה כ"כ והיה הנקל למין האדם לעסוק בתורה ובחכמה שלימות הנפש, ועז"א אלא להפרע מן הרשעים להקל מעליהם העונש, על שמאבדין את העולם, כיון שיש להם טענה נשמעת שרבוי הנמצאים שנבראו בעשרה מאמרות הטרידו אותם מהשתדל בשלימות נפשותיהם, לאפוקי אם ברא את העולם במאמר אחד והיו הנמצאים מועטים כי אז נטלה טענתם, וליתן שכר טוב לצדיקים הם השלמים שעוסקים בישוב העולם ובקניני עוה"ז ובהם עצמם עובדים את ה' ומקיימים את העולם, להם מגיע שכר טוב.

ויתכן עוד בישוב הספק הנ"ל ע"פ הנודע שההתבוננות בבריאת העולם התמדת הסדר וטובו בהשתלשלות המציאות מעידים כי רק אל אחד ברא את העולם ולא חלילה כי הרבה

קדושים, שבסוד קדושים מכירים הם כי אל נערץ ותיותו מלובש ושופע בם, כלומר שאחר כל הלבושים שהלביש א"ע כביכול הקב"ה עכ"ז בסוד קדושים מכירים הם את העצם המחיה את הלבושים, ובזה יבואר בעשרה מאמרות נברא העולם, היינו, בעשרה לבושים נברא העולם, כביכול הבורא ב"ה נתנם אורו להתגלות כבודו והלביש את אורו בעשרה לבושים בסוד עולם המלבוש, וע"ז מקשה ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות, הכוונה שביכלתו היה לברוא את העולם במאמר אחד ובאמת היה לכאורה יותר טוב לפני האדם, כי לוא היו הלבושים מועטין ואך בלבוש אחד התלבש היה הנקל להאדם להכיר באלקותו ית"ש ובכחו המחיה את מציאות העולם והנמצאים, וממילא לא היה מוכה בסנורים מבלי להכיר את האור האלקי המחיה את הנמצאים, אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם, כלומר, להקל מעליהם העונש על שגיאותיהם ופשעיהם לכל חטאתם, כי יש להם טענה נשמעת כי לכן נכשלו בחטא, ולא הכירו באלקותו ית"ש ועברו רצונו ית"ש לפי שנברא העולם בעשרה מאמרות, בעשרה לבושים וכבד היה להם להכיר בחיוב את אורו ומציאותו יתעלה, אשר לא כן אלו לא היתה ההסתרה מרובה כל כך, כי אז נקל היה להם להכיר במציאותו יתעלה, ולשמור א"ע שלא לעבור עבירה ולעשות היפוך רצונו

רצונו ית', וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם בקדושת מעשיהם ושמרם דרך ה' בקיום המצות אע"פ שנברא בעשרה מאמרות, והלבושים וההסתרות מרובים ועל כל זה מכירים באורו ואלקותו ית' המחיה את המציאות ושומרים את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט לקיים העולם, ולזה מגיע להם שכר טוב. ובזה מובן ומיושב הספק כי אדרבא זהו באמת דרך הטוב והמטיב שלמען להקל עונש הרשעים לכן נברא בעשרה מאמרות, ודפח"ח ושימד"ג, ועם זה אומר הוא זכרו לברכה יש להבין דברי קדשו של רש"י בסדר בראשית פסוק י"א עץ פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל האדם נפקדה גם היא על עונה, ע"כ. והקשה הוא ז"ע, מה שייכות יש לחטא האדם עם השנוי ששינתה הארץ, שתלה פקודת האדמה על עונה בהעת שנתקלל האדם, ואשר מזה נראה שסיבת חטא האדם היה מה ששינתה האדמה ותוצא עץ עושה פרי ולא עץ פרי, וביאר הוא ז"ע ע"פ דברי המדרש ב"ר פרשה י"ט פיסקא ד', ומפרי העץ וגו', ולא תגעו בו, הה"ד אל תוסף על דבריו וגו' כך אמר הקב"ה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל כי ביום אכלך וגו' והיא לא אמרה כן אלא אמר אלקים לא תאכלו ולא תגעו, כיון שראה אותה עוברת לפני העץ נטלה ודחפה עליו, אמר לה הא לא

מיתת

וליתן שכר טוב לצדיקים וכו', ובש"ס יומא פ"ז, אשריהם לצדיקים לא דיין שזוכים לעצמם אלא שמזכים לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות וכו'. וקשה לכאורה מש"ס סנהדרין ק"ד שאמרו ברא מזכי אבא, אבא לא מזכי ברא. ויש לומר דהתם בסנהדרין בחלק לעולם הבא קאי שלזה דוקא ברא מזכי אבא, ואבא לא מזכי ברא, כדדרשינן ואין מידי מציל, שאין אברהם מציל את ישמעאל וכו', והכא ביומא בנחלת עולם הזה קא משתעי שצדיקים זוכים לעצמן ומזכים לבניהם עד סוף כל הדורות, והוא כדאמרינן בעדיות פ"ב מ"ט האב זוכה לבנו וכו', ויתכן כי להיות הצדיקים מקיימים את העולם במעשיהם הטובים כדאמרינן במשנתנו שורת הדין נותנת כי בניהם וב"ב עד סוף כל הדורות יתענגו גם כן מטוב עוה"ז שמתקיים בזכות מעשיהם הטובים של אבותיהם, אבל לעוה"ב אבא לא מזכי ברא, כיון שמציאותו מתקיים בלא"ת, ודו"ק.

פרק חמישי

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. יתכן כי לבד כוונת עוה"ב ומושג לנו כפי שמורגל באורו בדברי חז"ל עוד יבואר כי ענין עוה"ב הוא הזמן העתיד לבא כנודע שעולם באורו זמן כמו ועבדו לעולם, וכבר הזכרתי בכמה דרושים כי משלימות איש ישראל הוא להאמין בנצחיות האומה, כי נצחיות ישראל יתקיים לעד ולא יטמע ולא יתבולל בין העמים זולתו, נצח ישראל לא ישקר וכו', וכמו שאמר הנביא ישעיה ס"ו, כן יעמוד שמכם וזרעכם וגו', וזהו אומרו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. הכוונה שבעתיד הבא גם מציאות ישראל ימצא וכל עוד יתקיים העולם וגם כשיחדש ה' עולמו שמים חדשים וארץ חדשה גם אז מציאות ישראל ימצא ויתקיים, שנאמר ועמך כולם צדיקים, וכבר אמרו עמוד אחד יש בעולם וצדיק שמו ועליו העולם עומד, ובהיות עמך כולם צדיקים עליהם העולם עומד ולעולם ירשו ארץ, הארץ נתונה להם לנחלה הם ירשו אותה ולא שהארץ תירש אותם, כי גם בעת הארץ כבגד תבלה, הם יתקיימו גם אחרי כן כי הם נצר מטעי מעשי ידי להתפאר ולכן נצחיותם יתקיים ויש להם חלק לעולם הבא, ובדרושים הארכתי ביסוד זה הרבה, ואין כאן מקום להאריך.

בעשרה מאמרות נברא העולם וכו', הספק העצום אשר נסתפקו בו מפרשי המשנה הוא, על שתלה סיבת הבריאה בעשרה מאמרות, למען להפרע מן הרשעים, כלומר, להגדיל ענשם, שאין זה מדרך הטוב הגמור והמוחלט, אחרי שהיכולת בידו לברוא את העולם במאמר אחד, למה בראה בעשרה, להגדיל ענשם הוה ליה לברוא באחד ולהמעיט ענשם, וכבר כתבו בזה ישובים נכונים, ואזכיר בזה מה ששמעתי בשם זקני אבי אבא אדמו"ר הק' זי"ע דבר נאה ומתקבל, כי ענין עשרה מאמרות הבריאה הם לבושים והסתרות ומצומים על האור האלקי השופע בם ומחיה אותם תמיד בסוד ואתה מחיה את כולם, בתור אל מסתתר בבריאה, ולזה נאמר בהם ויאמר ונקראו מאמרות, כי מאמר הוא לשון לבוש, ע"ד בצע אמרתו ותרגומו בז"ע פורפירא דיליה, עי' זוהר ח"א ס"א ע"ב, ומסיבת עשרה לבושים אלו שהכח האלקי מלובש נמשך סמיות עיני האדם שאינו מכיר בהאור האלקי המחיה את האדם ואת כל הבריאה בכללה, ונמשך מזה שלפעמים ישמש האדם בהכנאים שנבראו בכח המאמרות האלו לעשות בהם היפוך רצון הבורא ב"ה ולעבור על מצות התורה, ועל עשרה לבושים אלו יסד הפייטן ביוצר לר"ה, מלך בעשרה לבושים התאזר בקדושים אל נערץ בסוד קדושים קדוש, כלומר, מלך בעשרה לבושים התלבש והתאזר בקדושים ועל כל זה אל נערץ בסוד קדושים

משנה א'

בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות. אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

מקח שוחד, ופי' החסיד יעבץ ז"ל שארבעה אלו הם נגד הד' שחשב למעלה, דין עד בעל דין עתיד לדון, עיין בדבריו. ולדעתי נראה כי נגד מה שאמר הוא היוצר הוא הבורא, אמר ברוך הוא שאין לפניו לא עולה במה שבראו, ולא שכחה, אחר שבראו לא עזב אותו על המקרה חלילה כאלו שכח בו. ולא משוא פנים לבחיר יצוריו לוותר לו אם חטא, ולא מקח שוחד, שאין מצוה מכבה עבירה, ואמר ודע שהכל לפי החשבון, כל מעשיך שקולים ומדודים מנוים וספורים, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, אינו מקפח שכר כל בריה ומשלם לאיש כפעלו, ואמר, ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך, כי בדרתך שמה יתבטלו הרגשותיך ולא תרגיש בעונשים שעל כרחך אתה נוצר עוד הפעם
וכמשל

וכמשל הרכבת החיגר על הסומא בש"ס סנהדרין צ"א.

ויתכן כי מאמר ואל יבטיחך יצרך מקושר לשלמטה ממנו, כלומר, אל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך בסיבה כי תטעון טענה נשמעת, שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, כלומר, אנוס היית להמצא ולרדת לעוה"ז, ונוח היה לך לוא לא נבראת, ואונס הלא רחמנא פטריה, אבל תשובתך בצידך, כי על כרחך אתה מת שבהגיע שעת מיתתך חפצת לחיות ונמצא שלא מאמת כלל בצירתך ובהולדתך ובחייך, ולכן לא תוכל לחשוב את השאול לבית מנוס לך ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון על כל מעשיך לפני ממה"מ הקב"ה.
כל

ואחרי שהקדוש ברוך הוא יתברך שמו יודע מה שעתיד להיות וידע שהאדם יאכל מעץ הדעת למה בראו בתחלה באופן שיתקיים בא"ש ואחר כך לשלול ממנו השלימות הזאת להשאירו מתקיים אך במין ולא בא"ש, מוטב היה שלא לבראו מתחילתו במעלה זאת ולא לנסותו אח"כ בעץ הדעת. וקושיא זאת מבוארת בזוהר הק' ח"ג דף קנ"ט, אלא ודאי שלתכלית טובה הטביע הקב"ה בבריאת האדם כח המציאות להתקיים בא"ש אף שידע שיחטא ויאכל מעץ הדעת ויאבד מעלתו זאת ותכלית הטובה הזאת היא, שממה שמראשית יצירתו הוטבע בו הכח להתקיים בא"ש נשאר עי"ז קוסטא דחיותא מגוף האדם הנרקב שממנו תהיה תחייתו כמבואר במדרש הנעלם בזוהר פ' תולדות דהוא ליהוי עיקרא דגופא אתבני מיניה ע"ש. ועיין זוהר ח"ב דף כ"ה ע"א על הכתוב יחיו מתיך ולא כתיב יבראו, דהא גרמא חד ישתאר מן גופא תחות ארעא וכו', ע"ש. ונמצא לא נתבטלה הכוונה העליונה בבריאת האדם בעצם וראשונה באופן שיחיה לעולם ויתקיים בא"ש, ולכן שפיר א"ל ריב"ח נקוטו מיהא פלגא בידיכו שיודע מה שעתיד להיות ועכ"ז בראו באופן שיחיה לעולם ויתקיים בא"ש ומזה עצמו ראיה שעתיד להחיות המתים, שנשאר קוסטא דחיותא שממנה תהיה התחיה ולא תתבטל הכוונה העליונה ותתקיים במקצת עכ"פ, וזה שאמר ר' אלעזר הקפר הילודים למות, כלומר כיון שרואים אנחנו שהילודים הולכים למות מזה יודעים אנחנו כי והמתים להחיות, שלעתיד יחיה הקב"ה את המתים לבל תתבטל הכוונה העליונה בבריאתו, וכבר הקשו המפרשים על אומרו יתעלה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טו"ר ועתה פן ישלח ידו וגו' ואכל וחי לעולם והקשו איכפת ומה יאכל ויחיה לעולם? ותירצו כי מיתת האדם היא תכלית טובתו שע"י המיתה יטהר את נפשו מזוהמת הנחש שנטפלה לו מאכילת עץ הדעת ואם יאכל עוד מעץ החיים יחיה לעולם וישאר תמיד נעדר השלימות בלי תיקון, לאפוקי ע"י המיתה דוקא ישוב נפשו לתכלית שלמותו

ועוד שע"י המיתה יכירו החיים כי יש דין ויש דיין, וזה שאומר ראה"ק והחיים לידון, עומדים הם ליתן דין וחשבון על כל מעשיהם, ובזה דיבר ר' אלעזר נגד אלישע בן אבויה שכפר בשכר ועונש ותחיית המתים, כירושלמי ה"ט, ואם ישאל השואל על עצם הבריאה מה שעלה ברצונו הפשוט לברוא את העולם ואת האדם לאיזה צורך ואיזה תכלית נבראו, וע"ז הסבירו בזוה"ק ובספרי מקובלים שהוא מפני כי חפץ חסד הוא, ומפני כי חפץ בגילוי אלקותו ובגין דתתגלה מלכותו כמבואר בדבריהם הקדושים, וכבר כתב הרמב"ם ז"ל כי מציאת הסיבה הראשונה מאומת מן השכל וגבורת המופת, ולדבריו ז"ל זהו כוונת אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, כלומר, מגבורת המופת. אמנם יסופק האדם בענין השגחתו ית' בשפלים, ולכן אמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי יציאת מצרים עדות הוא על ענין השגחתו ית"ש. ונודע שענין דעת הו"ע המושכלות המורגשות בהרגש אמתי בלב האדם, וזש"א ראה"ק, לידע להודיע ולהוודע, כלומר, לידע בעצמו, להודיע לזולתו להוודע מזולתו, שהוא אל הו"ע מציאותו ית"ש, הוא היוצר הוא הבורא הו"ע אחדותו ית"ש, שפועל אחד הוא בעולם ויוצר אור הוא הבורא חושך, הוא המבין, הוא המבין אל כל מעשי בני אדם, וזהו עד על השגחתו ית"ש, הוא הדיין הוא בעל דין הוא עתיד לדון, ועל שלשה אלה, כלומר, על מציאותו יתברך ועל אחדותו ועל השגחתו ומלכותו אמר שלשה, לידע ענין מציאותו, להודיע, כלומר לפרסם זהו על ענין אחדותו ית"ש אשר עד היום רבו הטועים המייחסים הריבוי, ועל השגחתו ומלכותו אמר להוודע, כלומר מזולתו, כלומר אם בעצמו הוכה בסנורים מבלי להכיר מתולדת עצמו, כי אמנם יש ה' המשגיח גם בארץ יודע לו זאת מתולדת זולתו בהתבוננו בהנהגת ה' עם ברואיו, יכיר וידע כי עיניו צופיות על כל דרכי בני אדם, משכיר ומעניש, משפיל ומרומם, ואמר, ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא

ואמר, מימי לא נלאני אלא תינוק ותינוקת בש״ס עירובין כ״ג, ור״מ עצמו קיבל מאלישע בן אבויה וכש״ס חגיגה ט״ו, ר׳ מאיר רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק, ר׳ מאיר אכיל תמרא ושדי שיחלא לברא. ולזה אמר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, ואית דגרסי רבי אמר מאמר זה וכוונתו בזה היתה ליישב את ר׳ מאיר שלמד תורה מפי אלישע, כי אין להסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, והבן.

רבי אלעזר הקפר אומר, יתכן כי ר׳ אלעזר הקפר נטה קו בקורת על אלישע בן אבויה שקיצץ בנטיעות ויצא לתרבות רעה, כמבואר בש״ס חגיגה י״ד ט״ו ובירושלמי חגיגה כ״ד א׳, ומדבריהם ז״ל תלמוד לדעת, כי ראשית ענינו שהקדישו אביו לשמים ללימוד התורה היה מפני הקנאה והכבוד שנתקנא אבויה אביו בר׳ אליעזר ור׳ יהושע, ומפני שראשית ענינו היה שלא לש״ש לכן לא נתקיים תורתו בידו ולסוף יצא לתרבות רעה ונכשל בתאוה, תבע לזונה ועקר פוגלא ממישרא בשבתא, ועליו ביחוד אמר ר״א הקפר, הקנאה והתאוה והכבוד, כלומר, הקנאה והכבוד של אבויה אביו, והתאוה שנכשל בה הוא עצמו, הוציא אותו מן העולם, ואחר מותו אמרו לא מידן לידייכיה ולא לעלמא דאתי לייתו.

מגיתו, והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן. ר׳ מאיר אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, יש קנקן חדש מלא ישן, ויש שאפילו חדש אין בו.

משנה כ״ו

רבי אלעזר הקפר אומר, הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

משנה כ״ז

הוא היה אומר הילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון לידע להודיע ולהודע שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא הוא המבין הוא העד הוא הדיין הוא בעל דין הוא עתיד לדון, ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד ודע שהכל לפי החשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ב״ה.

מוציאין את האדם מן העולם, כלומר, מעלמא דאתי, ובירושלמי שם מסיים שכפר בשכר ועונש ובתחיית המתים ע״י שראה את לשונו של ר״י הנחתום נתון בפי הכלב, ובש״ס דילן ליסנא דר׳ חוצפית המתורגמן חזא, וכו׳, וע״ז אמר ר״א הקפר, הילודים למות והמתים להחיות, כלומר, מזה עצמו שאנו רואים כי הילודים הולכים למות זהו עד נאמן כי המתים להחיות, כלומר, כי מתים יחיה אל. ובאור הענין הוא ע״פ שכתבתי בפתור ש״ס סנהדרין דף צ׳, שאלו רומיים את ריב״ח, מנין שהקב״ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות, אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה, הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה. אמרו לו ודלמא וקם העם הזה וזנה וגו׳, אמר להו נקוטו מיהא פלגא בידיכו שיודע מה שעתיד להיות, ע״ש. וקשה, א״כ מנין באמת לתחית המתים מן התורה? וכתבתי בילקוט יהושע בחדושי אגדות שמזה עצמו שיודע מה שעתיד להיות נתאמת גם אמונת התחיה, כי עתיד הקב״ה להחיות מתים, והוא כפי הנראה מהמשך הכתובים בסדר בראשית, נראה אמנם כי האלקים עשה את האדם ישר שיהיה מציאותו מתקיים בגוף ונפש, וענין המיתה נמשכה לו מסיבת אכלו מעץ הדעת, וזהו אשר אלו לא אכל מעץ הדעת היה חי לעולם,

ידע וירגיש כי אויבו שמח ביסוריו, שאז יהיה צערו פי שנים: א' מעצם היסורים, ב'. משמחת אויבו במפלתו, ונמצא במה שאויבו שמח במפלתו מגדיש סאת יסוריו מה שלא חשבה ההשגחה להביא עליו, וזהו סיבה לעורר רחמי ה' עליו להשיב מעליו אפו, ולא עוד אלא שימחול לו עוד על כל עונותיו, בהיות יסורים ממרקין עונותיו של אדם, ובזה שהגדשת סאת יסוריו תגרום כי ימרקו את כל עונותיו. אלה הם תוכן דברי החסיד ז"ל ודפח"ח. ועיין בספרי דברי יהושע ח"ב בסדר קרח מה שכתבתי בזה ע"ד הרמז המוסרי.

ויתכן כי מסדר המשנה רבינו הק' סידר מאמר שמואל הקטן והסמיכו למאמר ר' שמעון בן אלעזר המאוחר בזמן הרבה, שהזהיר ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו, הזכיר מאמר המורגל בפי שמואל הנאות לענין זה מאד, והוא מה שהזהיר עוד החכם מכל אדם בנפול אויבך אל תשמח, ולכן לא תשתדל לראותו בשעת מפלתו וכשלונו, וכפל הלשון בנפול וגו' ובכשלו וגו' יורה על שני מינים נפילה, יאמר על נפילה גשמיות, שנופל ממדריגתו החומריות כענין הנאמר באסתר אם החילות לנפול וגו', וכשלון יאמר על מכשול רוחני כענין הנאמר בהושע כי כשלת בעונך, ומורגש הוא שהאדם לא יבוש לשמוח בגלוי במפלת אויבו הגשמיות, אבל בכשלונו הרוחני אם יכשל בדבר עבירה, כי אז יסתיר שמחתו בלבו, ויבוש להראות כי שמח הוא בכשלון אויבו, ולזה אחר שסידר רבינו הק' מוסר דבריו של רשב"א שהזהיר ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו, שענין קלקלה תתכן בין בגשמיות ובין ברוחניות, הזכיר גם המוסר המורגל בפי שמואל הקטן בנפול אויבך אל תשמח, בנפול מפלה גשמיות אל תשמח שמחה גלויה, ובכשלו כשלון רוחני אל יגל לבך, גילה מסותרת, פן יראה ה' הבוחן לבבות, בגילת לבך, ורע בעיניו עליך ועל גילת לבך, כי שמח אתה במה שנתחלל שם שמים ע"י אויבך, ולמען זה ישיב ה' אפו מעליו וימחול לו על עונותיו ובזה יתגדל כבוד ה' הנושא עון ועובר על פשע, כי אמנם זהו כבודו. והנה היטב והארכתי בזה בדרושים.

משנה כ"ח

אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על ניר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על ניר מחוק. ר' יוסי ב"י יהודא אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין

אלישע בן אבויה אומר, יתכן כי חפץ בזה להגדיל מעלתו שלמד תורה בילדותו: כנודע שהקדישו אביו לשמים ביום שנימול והמשיל א"ע לדיו כתובה על ניר חדש, שנרשם היטב וקודר בעומק הניר ולא על נקלה ימחק, לאפוקי הלומד זקן שכלי המות כבר נלאו עליהם רשימות ושרטוטים שונים וא"א שיקלטו עוד רשימות חדשות מחכמת התורה הק' והוא דומה לדיו כתובה על ניר מחוק שאפילו אחר המחק א"א שלא יהיו ניכרים רשימות הקודמות, שנרשמו שם בשכבר הימים. וסמיכות מאמר זה למאמר שמואל הקטן, כי נודע מכשלון אלישע ויצאתו לתרבות רעה, לזה הזכירו סמוך למאמר שמואל להזכיר שאין לשמוח בכשלונו. ור' יוסי בר"י איש כפר הבבלי אומר, הלומד מן הקטנים וכו', כוונתו שאם אמת הוא שלפני הלומד עצמו טוב ללמוד בילדותו ומועילה מאד גירסא דינקותא, אבל ממי ללמוד, טוב יותר ללמוד מן הזקנים, כי אריכות ימיהם מעמידם על האמת מגד הנסיון, לאפוקי הקטנים שחכמתם לא עברה עוד בכור הבחינה והנסיון. ור' מאיר אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, כוונתו ע"פ דברי החכם קבל האמת ממי שאמרו ויש ילד שטעמו כטעם זקנים כפי' הרע"ב. ור' יהושע בן חנניה לא בוש ואמר

עיקרה בשב ואל תעשה, ולכן הוציאה מכלל המעש"ט ונתן להתשובה הקדימה כי שוא"ת עדיף וסור מרע מוקדם לעשה טוב, ועיין בדברי יהושע ה"א סדר ויחי יעקב בד"ה וישלח ישראל.

ויתכן עוד ע"פ המבואר בספרי המוסר שכל המעשים טובים, שהרשע עושה בטרם ישוב על חטאיו זרים עושקים אותם, ולזה הקדים תשובה למע"ט, לומר שהתשובה מגלת את המעשים טובים שלא יעשקו חלילה. זרים חילו, וכבר הארכתי בזה במ"א.

ויתכן כי ר' יעקב הקטין ברישא מעלת עולם הזה נגד עוה"ב, עשה עוה"ז לפרוזדור ואת עוה"ב לטרקלין, ובמציאה הגדיל את עולם הזה אשר בו יכול האדם לקנות את השלימות הראוי ע"י תשובה ומעשים טובים ושלזה אמר יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי עולם הבא, ובסיפא הגדיל עוד הפעם את עוה"ב על עולם הזה, וכוונתו כי ראשית העבודה צריך להיות לדעת כי עובר אורח בעולם הזה ואין לו בעוה"ז ישיבה קבועה אך דירת עראי, ועי"ז יכניע את רוחו הבהמי שלא ישתרר על הרוח האלקי ויגביר את כח השכלי על כח המתאוה, וכשיזכה להכנעת רוח הבהמי והרוח האלקי האדם שבאדם יתנשא אז באמת ימלא את עוה"ז ומציאות האדם בו לתכלית טובה, כי אך בהמצאו בעולם הזה יכול לקנות שלימות לנפשו בתומ"צ האהובים לצדיקים מאד, ולמען כשיגיע עת פקודתם לא יצר להם את עזבם את העוה"ז הודיע בסיפא כי שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא יפה מכל חיי העולם הזה, ודו"ק.

משנה כ"ג

רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חבירך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

משנה כ"ד

שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו.

רבי שמעון בן אלעזר אומר. כל דברי השלש הזה הם מהלכות דרך ארץ. והחסיד ר"י יעבץ ז"ל כתב בזה, כי ארבעתן ענין אחד הם שיושב מהם היפוך הכוונה משל למה הדבר דומה לפחם הבוער הרבה ומטילים בו מים שהוא מתחזק יותר ע"ש, אמנם מאמרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו יבואר ע"ד הרמז שהכוונה היא על הקלקלה הרוחנית שלא לראות את החוטא בשעת התגברות תאותו לעבור עבירה ר"ל כי כשתראה אותו והוא ידע כי נתפרסם לחוטא, יהיה זה לפעמים סיבה שישאר שקוע בחטאו, ולכן אמר רבא תליף עלי מאן דמפרש חטאיה ש"ס סוטה דף ז' כי בזמן שיתפרסם לחוטא יתמעט בשתו ותוקטן הקרטה על מעשיו, ופעמים הפרסום תביאהו שלא ימנע את עצמו מעשות עוד הפעם כאולתו ולכן הזהיר ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו, ועל זה אומר הכתוב, עוצם עיניו מראות וגו', ועיין בפי' הרע"ב ז"ל.

שמואל הקטן אומר. המפרשים ז"ל דקדקו, מה הוסיף שמואל הקטן על הנאמר בקרא משלי כ"ד ? ואמרו שהכוונה כי פסוק זה היה מרגלא בפומא דשמואל הקטן להוכיח בו את הרבים ואית דגרסי חרון אפו לא נאמר אלא אפו, מלמד שמוחלין לו על כל עונותיו. ודרשה זו הוספת שמואל הקטן על הכתוב במשלי וצריך ביאור, כי למה זה יהיה חוטא נשכר שבגלל שמחת שונאו במפלתו ימחול לו על כל עונותיו. והנכון כבאור החסיד הר"י יעבץ ז"ל, כי מורגש הוא שיסורי המיוסר יתרבו בעת

להאבידו, ויתיאש עי"ז מנחלת עוה"ב, יהיה סופו לפריקת עומ"ש כולו ויאמר מוטב דליהני מהאי עלמא, וכמו כן המיוסר חלילה, בזמן שיחשוב כי יסוריו הם יסורי צדיקים שיפשפש ולא ימצא א"ע להוציא אשר עונותיו הטו אלה, אז שתים רעות ישיג: הא' הגאות אשר יתגאה לחשוב א"ע לצדיק. ב' כי לא ישיג התכלית הנרצה מיסוריו והוא מירוק העונות כמבואר בלמודי אבות, ולהיפוך אם יחשוב כי יסוריו אלה הם מרוב עונותיו אשר נתקיים בו תיסרך רעתך יתחזק בקבלת היסורים ויסוריו ימרקו עונותיו וישיג התכלית הנרצה מיסוריו, ולכן באמת אמר ר' ינאי אין בידינו, כלומר, אין לנו רשות לחשוב שלותינו לשלות הרשעים ויסורינו ליסורי צדיקים ואז משניהם נוכל להשיג תכלית טובה, והבן.

הוי מקדים בשלום כל אדם. יתכן כי בדיוק הזהיר על הקדימה, להקדים דוקא שלום לכל אדם שבכלל כל אדם נכלל אפילו לעכו"ם בשוק, כש"ס ברכות י"ז וש"ס גיטין ס"ב, ושנינו בברייתא דכלה תנא טוב המקדים לו מהמשיב לו, ולכן גם רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא כדאמרינן בגיטין שם, וטעם הדבר הוא מפני כי התקינו שיהא אדם שואל שלום חבירו בשם כדילפינן מבועז ספ"ת דברכות, ולכבוד ש"ש ראוי להקדים שלום פן יקדמנו העכו"ם בשאלת דע"ז שלו והוא מוכרח להשיב לו ויזכיר שם שמים ויהיה זה גנאי לש"ש, ולכן אמרו טוב המקדים לו מהמשיב לו, ולכן גם ר"מ בן חרש הזהיר הוי מקדים דוקא בשלום כ"א.

ויתכן כי לזה הזהיר על הקדימה דוקא ע"פ ש"ס ברכות דף ו' כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, ולהיות הזהירו והוי דן את כ"א לכף זכות, לכן הזהיר והוי מקדים בשלום כל אדם, כי צריך לדון את כ"א לכף זכות אשר בודאי יקדים לו שלום לכן ירא הוא להקדים לשאול בשלומו בטרם יקדמנו חבירו, ואמר והוי זנב לאריות, כלומר, שתחזיק תמיד את זולתך לאחרי שבחבורה, כלומר, גדול וחשוב ממך, ואל תהי ראש לשועלים, שלא תחשוב אותם לשועלים ואת עצמך לראש עליהם, והבן כל המאמר הזה, שכוונתו להרחיק את האדם מן הגאות.

משנה כ"א

רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

משנה כ"ב

רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני עולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין. הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה.

רבי יעקב אומר, יתכן כי רבי יעקב על דברי ר' מתיא בן חרש קאי שהפליג להזהיר על ההרחקה מן הגאוה כמו שביארתי, אמר הוא כי לעורר את הנפש לענוה יתירה צריך לדעת כי העולם הזה בכלל דומה לפרוזדור והאם יתגאה העומד בפרוזדור לפני היושב בטרקלין ועל ידי זה יתעורר להקדים שלום לכ"א, כי לא ידע ערכו וחלקו לעוה"ב אולי הוא מהיושבים בטרקלין כלומר שכבר קנה חלקו לעוה"ב ואת עצמו הלא מכיר הוא כי עודנו בפרוזדר, ואמר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים, הוציא את התשובה מכלל כל המע"ט, כי באמת ענין התשובה הו"ע התורה, כמבואר במד"ר היכי דמי תשובה, הרגיל לשנות דף אחד ישנה שני דפים, ועוד כי התשובה מקורה היא החרטה על העבר וההרחקה מעשות הרע וסור מרע מוקדם לעשה טוב, ולכן התשובה עיקרה

שתחזיק עיקרה

רבי ינאי אומר אין בידינו וכו', לכאורה מה השמיענו בזה ר' ינאי, כי אין בידינו לא זאת ולא זאת, הלא דבר זה מורגש ומוחש לנו בלי נוכל לשגות ולהונות א"ע, כי אין שלותינו שלות הרשעים אשר דרכם צלחה עליזה ושמחה, ואנחנו נודדים מגוי אל גוי תועים בארץ לא לנו ,דרכינו דרך עצב מלא יגון וכל שלותינו מוגבלת בזה כי קיים אנחנו.
וכן לא נוכל לחשוב יסורינו ליסורי צדיקים, כי יודעים אנו אשר מפני חטאינו גלינו מארצנו וכן בפרטיות יודע כ"א נגעי לבבו, ואחרי כי כן צריך להבין מה השמיענו ר' ינאי בזה. ויתכן כי כוונתו במאמרו להודיע כי השלוה והיסורים אינם מן הדברים אשר האדם משיגם בבחירתו וקונה אותם בידיו, כי לוא היה כן כי אז מי פתי

פתי בחר לו יסורים ולא שלוה, וזה שמדייק לאמר אין בידינו, כלומר, שאין הענינים האלה תלוים בבחירתנו, אלא הכל הוא מהשגחתו הפרטיות, ומי בא בסוד ה' לדעת כבשי דרחמנא מדוע זה דרך רשעים צלחה שלוה אשר שאל אדון הנביאים ולא נענה עליה כש"ס ברכות דף ז', ועיין בספרי דברי יהושע בסדר וישב יעקב בדף ל"ט.

ויתכן עוד, כי השלוה והיסורים משניהם יכול האדם להשיג דבר והפוכו, והיינו, המשיג השלוה בזמן שמכיר כי היא מתנת ה' יעבוד בשלותו את ה' ויעלה מעלה, ולהיפוך חלילה אם יחשוב כי שלותו שלות רשעים הוא, כלומר, שחושב כי שלותו היא מסיבה כי משלם לו הקב"ה בעוה"ז עדה"כ ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו

משנה כ'

רבי ינאי אומר אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.

למודי אבות — משנה כ'

רבי ינאי אומר אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים ובש"ס ברכות דף ה'. ר' יוחנן חליש עאל לגביה ר"ח. א"ל חביבין עליך יסורים? א"ל, לא הן ולא שכרן. והמאמר נפלא. האם ר"י היה בועט ביסורים שאין זה מדרך השלמים. וכן צריך להבין מה התענין ר"ח כ"כ לדעת אם חביבין עליו אם לא? מה נפקא ליה מזה? והנראה ע"פ מה שכתבתי בדברי יהושע ח"ב סדר חקת פ' ב' בענין היסורים הבאים על האדם שהם חלוקים לשלש מדריגות: א', אולת אדם; ב', למרק עוונותיו; ג', יסורים של אהבה, כש"ס קדושין מ', שהקב"ה ממעט הנאתן וכו'. ובארתי כי מיסורים של אהבה לא יצטער האדם כלל אבל היסורים הבאים למרק עונותיו, אותם בהכרח להרגיש מרירותם ולהצטער מהם ואז ימרקו עונותיו כי אל דעות ישקול בפלס את הנאתו מעונותיו וצערו מיסוריו ויבאו אלה ויכפרו על אלה. לאפוקי כשלא ירגיש שום צער מיסוריו, וכדין, בלע מרור לא יצא. והנה ר"ח שפט כי יסורי ר"י הם ודאי יסורים של אהבה, וע"ז שאל, חביבין עליך יסורים, שמתשובתו ידע אם לא שגה במשפטו כ"א ישיבהו שחביבין עליו בלא ספק, כי אינו מרגיש בנפשו חטא, אשר יצטרך להרגיש מרירות היסורים ויסוריו הם יסורים של אהבה. אבל ר"י בענותנותו לא חפץ להצדיק נפשו לאמר לא פעלתי עון, לכן השיב לו: לא הן ולא שכרן, כלומר, כי כ"כ הוא מצטער עליהן עד שגם לוא שכרוהו בשכר מרובה לא חפץ בהם, וזהו עד כי שפט שיסוריו הם מוכרחים למרק עונותיו. וכן הוא הדרך הישר לכל אחד לחשוב יסוריו שהם למרק עונותיו. וזש"א ר"י, אין בידינו פכו' מיסורי הצדיקים, כלומר, שאין לנו רשות לחשוב את יסורינו ליסורים של אהבה, יסורי הצדיקים כש"ס קדושין, אך לחשבם שהם למרק עונות. ועיין למעלה בתורת אבות.

גם כי לא תשען על בינתך, לחשוב כי בבינתך עצמה תשיג את אור חכמת התורה, אלא הוי גולה למקום תורה, כלומר למקום אשר תמצא רב ומורה אשר תשמע תורה מפיו, וראה כי כפי קבלת חז"ל לא ר' מאיר שמו אלא ר' נהוראי שמו וכו' ש"ס עירובין י"ג, שהיה חריף ומחודד והוא אמר ואל בינתך אל תשען, ומה יעשו קצרי המדע וקטני השכל שודאי אין להם להשען על בינתם. ודע כי במאמר זה שלל ר' נהוראי שלשה מניעות רוחניות אשר ימנעו את האדם מן ההגיון בתורה ומטרות אחריה, א' היאוש אשר יחשוב כי התורה מחזרת לאכסניא שלה. ב' מאשר לא יאבה להכנע לרב ויחשוב להשיגה ע"י חברים. ג' שיסמוך א"ע על רוחב בינתו. ובאמת מכולם אין תועלת ובהכרח לקיים הוי גולה למקום תורה, ודו"ק היטב.

רבי

תאיר אור החדש כי תתגבר הצורה על החומר, רוח האדם ימשול על רוח הבהמה והעקב יתעלה לראש. וזה סוד אמרם ז"ל, הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה היא, ש"ס פסחים ס"ח, והכוונה כי אמרו יום אחד הוסיף משה מדעתו ש"ס שבת פ"ז, והכוונה כנ"ל שפלפולא דאורייתא ניתן לישראל במתנה ממשה שנהג טובת עין, וז"ע יום אחד, היינו בהירות ומעלה אחת הוסיף משה שנהג טובת עין והאציל מדעתו על ישראל שיהיה גם להם כח ורשות לפלפל בתורה ולחדש בה חדושים בבחי' החדש הזה לכם וזע"א הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם היינו העבודה בבחי' לכם בהעלאת הגשמיות החצי לכם שיהיה ג"כ קדש לה', מ"ט יום שניתנה בו תורה היא יומא היא דקא גרים שהוסיף משה מדעתו שהו"ע פלפולא דאורייתא שלחדש חדושים בתורה בעינן קודם העבודה גם בבחי' לכם והבן. ולזה ראב"ע דאימשיך אבתרייהו וכו' קם למיקרי בספרא, החדש הזה לכם, כלומר שביכולת האדם לחדש חדושי תורה, ואמר החרש היה לבם שנתאבן לבו כחרש, כלומר, שנחסר לו בחי הלב המעלה העקב להראש וזה גרם לו דאיעקר תלמודו, וע"ז בעו רבנן רחמי עליה, כלומר שהמשיכו עליו רחמים בכח התפלה בחי' הלב ועוררו גם את כח הלב שלו המעלה העקב להראש ועי"ז והדר תלמודיה, והיינו דתנן הוי גולה למקום תורה, מקום תורה היינו התפלה וכש"ס דהוו מצלי ביני עמודי היכא דגרסו ,והוא מפני כי שמעתתא בעיא צילותא כמו ששמעתי מאבי אדמו"ר נ"ע שתורה צריכה לתפלה, והתפלה היא מקיימת קיום התורה, ועל זאת התורה יתפלל כ"ח אליך לעת מצוא זו תורה להצילה מהעדר בחי' לעת מצוא זו מיתה וע"י שגולה למקום תורה שהיא בחי' התפלה תורתו מתקיימת, ואל תאמר שהיא תבא אחריך ושחביריך יקיימוה בידיך כי הם יתפללו עליך כעובדא דראב"ע כי לאו כל יומא מתרחיש נסא, ואמר ואל בינתך אל תשען לחשוב שבכח בינתך הרחבה לא תירא ממילוי ורבוי ההנאות הגופניות כי יגרמו לך שכחת הלמודים, עז"א ואל בינתך אל תשען, וצא ולמד מה שאירע לראב"ע שהיה כמעין המתגבר, וזהו שמסיים תנא לא ר' נהוראי שמו וכו' אלא ראב"ע שמו הוא בעל נסיון שאותו קרה מה שקרה ולכן הוא היה אומר הוי גולה למקום תורה והבן הדברים כי עמוקים הם.

התורה לקיים עשה לך רב ללמוד מפי רב הגון ולא אך מחבר וריע, כי ההתקשרות הרוחני הנעשה בין הרב להתלמיד היא קשר פלאי אשר לעולם לא ינתק, והוא שאמרו דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, והדבור הנשמע מפי הרב פועל על נפש התלמיד פעולה עזה ונמרצה ורשימה נצחיות נשאר בנפש מהאורות השכליות הנמשכות מרב הגון לתלמידיו, ולכן הקפידו חז"ל ללמוד מרב

מרב הגון דוקא, ולכן הזהיר השלם הזה שלא לאמר שחבריך יקיימוה בידיך, כי אם אמנם מחויב האדם לקיים גם וקנה לך חבר ודקדוק חברים היא אחת המ"ת דברים שהתורה נקנית בהם, אבל כ"ז הוא אך כשמקדים לו לקיים עשה לך רב, ושמוש חכמים מוקדם לדקדוק חברים, ולכן אל תאמר כי חבריך יקיימוה בידך ולא תאבה להכנע לרב ומורה, אלא הכנע ועשה לך רב, ומה גם

היא בחי' מאן דנחית מדרגא קרי ביה וימת, כדאיתא בזוה"ק, ובשעת מיתה זו צריך ליזהר מאד שלא ימשך חלילה אחר תאות נפש הבהמי, ועל זה מועילה התפלה שיתפלל כל חסיד לעת מצוא זו מיתה שהיא השעה שהוא עוסק בענינים גשמיים שלא תהיה חלילה מיתה מוחלטת. אך גם בה ימשיך כח החיים לשתף בפעולותיו כוונה רוחניות. ובזה מעלה כל המעשים אשר יעשה שלא יהיו חלילה בגדר בהמה אך ילביש עליהם צורה וצלם אלקים. והנה הדברים הגשמיים הם בחי' עקביים והעבודה הרוחניות בתורה היא בחי' ראש, ובזמן שמעלה פעולותיו הגשמיים מעלה העקב לראש ונעשה צירוף ער נוטריקון עקב ראש, ובהיפוך חלילה, כשעוסק בתורה ועושה אותה קרדום לחפור בה אז מכניע הראש להעקב ונעשה צירוף ר"ע ,נוט' ראש עקב. והנה הלב סמל התפלה כדרשת חז"ל עבודה שבלב זו תפלה, והלב היא האמצעי בין העקב להראש בקומת האדם, וע"י התפלה שהיא בחי' לב מעלה העקב להראש, והיינו שהמות ישלוט על העקביים, וז"ם ואשיבה רגלי אל עדותיך, וז"ע אני ישנה, כי האדם בעולם הזה כישן דמי וכחולם חלום, ועל ידי התפלה, שהיא בחי' ולבי נעשה צרוף ער נוט' עקב ראש שמעלה העקבים לבחי' ראש. והדברים עתיקים מדבש מתוקים ודפחק"ח. ועל פי קוטב הדברים האלה יש לבאר מאמרם ז"ל, אר"ח חמרא דפרגותא ומיא דיומסית, כלומר, מה שנמשכו אחר התאוות הגשמיות, קפחו עשרת השבטים כי ע"י התגברות תאותם עזבו מקור מים חיים היא התורה הק' ועל עזבם את תורתי אבדה הארץ. ואמר, ראב"ע איקלע להתם אימשיך אבתרייהו איעקר תלמודיה. ראב"ע שנשתבח שהוא כמעין המתגבר ועכ"ז כשנמשך אחר ההנאות הגשמיות הגביר העקב על הראש ושכח תלמודו, וזהו לראיה מוסריות כי ההנאות הגופניות מחלישים כחות המוח. וכבר בארתי בדרושים ענין החדש הזה לכם שהכוונה היא, שאם אמנם פלפולא דאורייתא לא ניתנה אך למשה כש"ם נדרים ל"ח, עכ"ז ניתנה גם לישראל וגם להם הרשות נתונה לחדש חידושי תורה. עיין מה שכתבתי לעיל פ"ג משנה כ'. וזהו באור החדש הזה לכם, כלומר, החדש הזה לחדש חדושי תורה ניתן גם לכם, אך נצרך לזה עוד דבר עבודה מוקדמת שצריך קודם לעבוד את ה' גם בכל הדברים והפעולות הגשמיות שהם בבחי' לכם, כאמרם ז"ל חצי לה' וחצי לכם, וזש"א ראשון הוא לכם, כלומר, שראשון בזמן קודם שמשיג בחי' החדש לחדש חדושים בתורה צריך להיות נזהר ונשמר בבחי' לכם לעבוד את ה' גם בדברים הגופניים ובהכנעת הבהמיות שבנפש העבודה שבבחי' לכם אז

מאחד מהשלשה, כלומר, כשזוכה לאחד מן השלשה זוכה על ידו לכתר שם טוב, אבל כתר שם טוב בלי אחד מן השלשה איננו במציאות, כי אם לא נכתר באחד מן הכתרים, תורה או כהונה, או מלכות, לא ישיג לעולם את הכש"ט ונמצא באמת אך שלשה הם אשר יזכה בהם האדם או שיזכה בכולם יחד או שיזכה רק באחת מהם, ומהזכות אשר יזכה האדם באלה יזכה עוד לכש"ט שהוא כתר הבא ממילא, וענין השלשה כתרים, תורה כהונה ומלכות הם ענין השלשה עמודי עולם שאמר שמעון הצדיק בפרק א', כי תורה היא תורה וכהונה היא עבודה, ומלכות היא צדקה, ענין גמ"ח, וכנודע צדק איהי מלכותא קדישא. ובדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה, כי זהו אחד משלימות המושל במלוכה, לעשות צדקה וחסד, וע"י שזוכה האדם לכתר אחד מן הכתרים האלה זוכה על ידו לכתר שם טוב, ומה גם כשזוכה לכולם יחד. ובדרושים לחג הסוכות בארתי כי אברהם אבינו זכה לכל הכתרים, כי מאברהם התחילו השני אלפים תורה וניטלה הכהונה משם בן נח וניתנה לו, כש"ס סוטה, והוא איש החסד ונקרא נשיא אלקים וזכה לשם טוב הוא שאמה"כ והיה ברכה וכדרשתם ז"ל בך חותמין, ודוק.

משנה י"ח

רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריך שחבריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען.

רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה. יתכן כי ר' נהוראי אדברי ר"ש קאי, שהגדיל מעלת השם טוב על כל הכתרים, ואמר הוא כי אמנם לא יוכתר אדם בכתר שם טוב אך כשיקנה לו כתר תורה קודם, כי על ידי התורה ידע הכהן בכהונתו איך לעבוד עבודתו וכן המלך במלכותו יתנהג מנהג ישר וטוב עם עדתו, אך בידעו חקי התורה ולכן נצטוה וכתב לו את משנה התורה וגו', והיה אם הכהן או המלך יתחכמו בחכמות התורה, ומשותף לכ"כ או כתר

כתר מלכות יוכתרו גם בכתר תורה אז יזכו לכתר שם טוב. לכן אמר הוי גולה למקום תורה כי היא עיקר השלימות שעל ידה תקנה כל הכתרים ורצוי לך לטרוח אחריה, ואל תאמר שהיא תבוא אחריך כוונתו להא דאמרו בש"ס ב"מ פ"ה מכאן ואילך התורה מחזרת לאכסניא שלה, ואשר ע"ז יכול האדם לחשוב כי אין לו לטרוח אחריה, לזה אמר ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, אלא השתדל בעצמך לרדוף אחריה לשקוד על דלתותיה יום יום, ומתכלי השגת קיום

הוי גולה למקום תורה. ובש"ס שבת קמ"ז אמר ר' חלבו חמרא דפרגותא ומיא דיומסית קפחו עשרת השבטים. ר' אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך אבתרייהו איעקר תלמודיה. כי הדר אתא קם למקרי בספרא בעא למיקרי החדש הזה לכם אמר החרש היה לבם. בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה, והיינו דתנן ר' נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה וכו', תנא לא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו, ואמרי לה ר' אליעזר בן ערך שמו, ולמה נקרא שמו ר' נהוראי, שמנהיר עיני חכמים בהלכה. ובאור המאמר הזה יבואר ע"פ שקבלתי מאבי אדמו"ר הק' נ"ע בסוד הכתוב אני ישנה ולבי ער, כי עבודת האדם העקריות היא להעלות כל הדברים הגשמיים שהוא מוכרח לעשות למען לקיים מציאותו בעולם הזה, וההעלאה נעשית בזה שמשתף בכל פעולותיו כוונה רוחניות בסוד בכל דרכיך דעהו, ועל זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא ודרשו לעת מצוא זו מיתה, כי העסק בפעולות הגשמיות

לש"ש וכ"א יתגאה מול חבירו, אז אין סופה להתקיים, ובזה מובן דברי האבות דר"נ ס"פ מ', כל כנסיה שהיא לשם מצוה כגון כנס"י לפני הר סיני, ושאינה לשם מצוה כגון כנסת דור הפלגה

כי כנס"י לפני ה"ש זכו לשלימות הבטול כדכתיב ויחן שם ישראל נגד ההר ועיין בדברי יהושע פ' יתרו בד"ה ויסעו מרפידים וכנסת דור הפלגה מקורה היה בגאות נעשה לנו שם וגו' והבן.

רבי אלעזר בן שמוע אומר, יתכן כי ראב"ש מוסיף על דברי ר' יוחנן הסנדלר שהזהיר על כל כנסיה שתהיה לש"ש וכמו שביארתי כוונתו שלא יתגאו המתכנסים זה על זה כנ"ל, הוסיף הוא· שגם כל מורה ורב מחויב להיות זהיר בכבוד תלמידיו, וכבודם יהיה חביב עליו בכבודו ובכבוד חבירו, מחויב להיות נזהר כבמורא רבו, וז"א יהי כבוד תלמידך גם כן חביב עליך כשלך אבל כבוד חבירך יהיה עוד חמור בעיניך ומחויב אתה בו כבמורא רבך ובמורא רבך אתה מחויב כבמורא שמים וכבר אמרו חז"ל החולק על רבו כחולק על השכינה. אמנם מה שהזהיר על כבוד התלמידים הוא מפני שאמרו ומתלמידי יותר מכולם ונמצא יותר מה שהרב עושה עם תלמידו התלמיד עושה עם הרב וראוי לו להזהר בכבודו, וענין הקבלה והתועלת שהרב מקבל מתלמידיו הוא ע"פ ששמעתי בשם מרן זקן זקני הרב הק' מסאראן זי"ע באור הכ' בישעיה, את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים, שהכוונה היא, את מי יורה דעה, המורה דעה, בזמן שיש מי יבין שמועה, כשיש תלמידים מקשיבים אז נתוסף אצל המורה השפעה אלקות רוחניות להשפיע לתלמידיו, ויכול המורה להורות להם דעה, אבל כשאין מקבלים תחסר ההשפעה מן המשפיע והעד ע"ז בטבע בני אדם היא גמולי מחלב ואז תיכף עתיקי משדים, כלומר, כשנגמל היונק נעתק החלב משדי המינקת, וכמו כן כשאין

משנה ט"ו

רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים.

משנה ט"ז

רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון.

משנה י"ז

רבי שמעון אומר שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן.

מבין שמועה תחסר הדעה אצל המורה וכשיש מי יבין שמועה יתוסף להמורה דעה ודפחק"ת, ונמצא לפי זה יותר מה שהרב עושה עם תלמידו עושה התלמיד עם הרב וראוי לו להזהר בכבודו. ומה שהזכיר אצל הרב מורא, הוא מפני כי באמת מורא בו"ד אין לירא, אך מורא הרב הוא באמת מורא שמים, כי היראה מפני הרב הוא מפני התורה שלמד והיא באמת מורא מפני נותן התורה, ובילקוט יהושע בהדא"ג הארכתי בזה בביאור דרשת ר"ע פסחים כ"ב את ה"א תירא לרבות ת"ח, ועיין למעלה בלמודי אבות פרק א' בדה"מ והעמידו תלמידים הרבה מש"כ שם בקצרה.

רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד. יתכן כי ענין תלמוד היינו פלפולא דאוריתא, צריך ליזהר מאד לשמור את עצמו שלא יטה מן האמת, ע"ש באריכות, וזהו שהזהיר הוי זהיר בתלמוד, כלומר בפלפולא דאורייתא, כי שגגת תלמוד עולה זדון נחשב לזדון, כי מי הכריחך ליכנס בפלפולים דחוקים לעייל פילא בקופא דמחטא, ולכן אין בזה הבדל בין שוגג למזיד, ואולי דבר בזה נגד ר' מאיר ותלמידיו דהוו חריפי טובי ולא ירדו חכמים לסוף דעתו של ר"מ כמבואר בש"ס ודו"ק.

רבי שמעון אומר שלשה כתרים הן, וכו'. ולכאורה נקט ואזיל ארבעה כתר תורה כהונה, מלכות, שם טוב, אבל האמת הוא, כי הרביעי, היינו כתר שם טוב, הנה הוא נמשך

משנה י"ג

רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד. תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורעניות.

משנה י"ד

רבי יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים.

רבי אליעזר בן יעקב אומר וכו', יתכן בכוונת המאמר כי אחר שהזכיר אשר מכל עבירה נולד קטיגור אחד לבל יפול לב האדם, בל יתגבר בנפשו היאוש לתשוב כי חלילה אבדה תקותו, בידעו נגעי לבבו כי הרבה אשמה וקטיגורים רבים יקטרגו עליו, הקטיגורים אשר נבראו ממעשיו אשר עשה. לזה סיים במאמר תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורעניות ושוב אין לו להתייאש אך לשוב בתשובה וינצל מן הפורעניות.

ויתכן עוד ע"פ אמרם ז"ל בש"ס סוטה כ"א עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, והנה כי כן אין הפועל טוב מובטח בשכרו עבור המצות שעשה כי פן חלילה עבר עבירה אשר תכבה את אור המצוה שעשה. ולכן מבואר בספרים הקדושים כי טוב לפני האדם שקודם כל מצוה שיעשה שיתעורר בתשובה על חטאיו שעשה עד הנה, ואז מובטח יהיה שכשיעשה מצוה שכרו לא יקופח, והנה שכרו אתו בעת ופעולתו לפניו דוקא ולא לפני זרים, שלא יבוזו זרים חילו, ועיין בספרי דברי יהושע בסדר משפטים פ' ד', וזש"א ראב"י, העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד, ונמצא הדבר שקול ואינו מובטח בשכרו, לכן אמר תשובה ומע"ט, היינו כשיקדים לעשות תשובה קודם המעשים טובים שיעשה אז תשובתו תגן עליו ועל המצות אשר יעשה בל יבוזו זרים חילו, ועבירה לא תכבה אור המצות אשר יעשה ועליו עצמו יהיו למחסה ביום זעם ולכתרים בפני הפורעניות, והנה התורה היא המקור לתשובה, כלומר, המעוררת את הנפש לתשובה ועד"א במדרש ויק"ר סדר קדושים, היכי דמי תשובה, הרגיל לשנות דף אחד
ישנה

ישנה שני דפים, ובארתי ענין זה באריכות במאמר התשובה, וזהו אומרו תשובה היינו תורה כשמקדים למעשים טובים, ואין עבירה מכבה תורה ואז הם כתרים בפני הפורעניות. והדברים נכונים ומבוארים במאמר התשובה ובדרושים לימי הרצון ודו"ק, ועיין לקמן משנה כ"א בענין זה, כי קצרתי וסמכתי על המעיין בספרי המוסר.

כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים. יתכן כי שלימות הכנסיה, כלומר קיבוץ אנשים אשר יתאספו יחד לתקן דבר מה בצרכי צבור ועניני הכלל שלמות, היינו שיוציאו את רעיונם מכח אל הפועל, הוא דוקא בעת שהם המתכנסים ישתוו בדעותיהם, אז ימצאו שביל ודרך ישר אשר ילכו בו לבצע זממם ולהוציא מחשבתם לפועל, לאפוקי בזמן שיתפרדו בדעותיהם כי אז יתעו בתהו לא דרך ולא תעשינה ידם תושיה. אמנם ההשתוות בדעות בני אדם שכשם שאין פרצופותיהם שוות כך אין דעותיהם שוות, יושלם אך ע"י בטול היש שפלות וענוה, כי אם לא יתעקשו להודות על האמת ויסכימו כולם לדעת אחת, כל אחד ישקול דעתו ודעת שכנגדו במאזני האמת והצדק ויצאו להחלטת דבר אמת. והנה אמרו חז"ל עושה שלום במרומיו לקח הקב"ה אש ומים וערבן זב"ז ועשה מהם שמים. ומבואר בספרים שהכוונה היא כנודע שאש ומים הם שני הפכיים, אך שניהם התבוננו בגדולת הבורא ב"ה ונתבטלו מפחד ה' ונתאחדו ונעשו מהם שמים, כלומר, שהמתכנסים מתבוננים בנפלאות התהוות השמים שנתהוו מאש ומים אך בכח הביטול, וכן הם יתלבשו בענוה ובטול היש אז סופה להתקיים, כלומר, להוציא דבר מתוקן וקיים, ובהיפוך, אם אין כניסתם
לש"ש

כל המקיים את התורה, יתכן כי ענין קיום התורה כוונתו לא רק על למוד התורה, אך קיום התורה, היינו קיום המעשה אשר יעשה האדם, שזהו עיקר קיום התורה, ולמוד התורה בשתוף המעשים הטובים זהו באמת שלימות קיום התורה, והמקיים את התורה בעוני ועומד בנסיון העוני סופו לקיימה מעושר, אם כי נסיון העושר גדול מנסיון העוני כמאמר החכם, על כל זה מלמעלה יסייעו לו שגם בעשרו יקיים את התורה ולא תהיה זאת לו לפוקה ולמכשול בבחינת עושר שמור לבעליו לרעתו, חלילה, אבל המבטל את התורה מעושר, כי ירום לבבו וישכח את ה' ויעזוב תורתו אז ענשו כי יבטלה מעוני ונענש פי שנים: א' כי ילקה בעוני ומחסור ר"ל, ב' כי לוא היה עכ"פ שוקד על התורה היתה התורה משמחת את לבבו וממעטת עצבונו, אבל אחר שביטלה מעושר, יענש כי יבטלה מעוני ולא ישאר לו שום דבר אשר תשמח עצבון לבבו, וכבר נודע שאין לך דבר משחית ומפסיד כל בשר ורוח כמדת העצבות שהיא באמת מוליכה את האדם לכליון, וכבר ביקש דוד וראה אם דרך עצב בי ונחני בדרך עולם, דרך עולם היא האמתה, שהיא הדרך והמעבר לחיי עולם, וביקש שאם חלילה יראה ה' כי דרך עצב בו נוח לו יותר כי ינחהו ה' בדרך עולם, וענין ביטול תורה היא היפוך קיום התורה, והיינו בטול הלמוד והמעשה יחד, ועיין מדרש ויקרא רבה ס' קדושים פ' כ"ב, א'.

הוי ממעט בעסק, הכוונה בעניני הקנינים הגשמיים, ועסוק בתורה קנין הרוחני והנצחי, ועכ"ז והוי שפל רוח בפני כל אדם, שלא תתגאה נגד שום איש בסיבת מעוט עסקך בעניני עוה"ז ורבוי עסקך בתורה, כי אתה מתגדר במלאכתך והוא מתגדר במלאכתו כש"ס ברכות י"ז, ואם בטלת מן התורה בסיבה כי תבחור לעסוק בעניני עולם הזה, יש לך בטלים הרבה כנגדך אשר יבטלוך גם מעסקיך הגשמיים ואם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך לצוות את הברכה במעשי ידיך במעוט עסקיך בקנינים וכאמרם ז"ל זכה מלאכתו נעשית ע"י אחרים. ונראה כי בעל המאמר הזה הוא ר' מאיר דחייש למיעוטא, כש"ס חולין דף ו', לכן הזהיר הוי ממעט בעסק, והבן היטב.

רבי

למודי משנה ו' אבות

החסד שבה הוא דוקא כשלומד לשמה אז נתגלה החסד שבה, שענינה היא ההשפעה האלקות שנשפע עליו מלמעלה להחכימו ולחדדו לחדש בכל עת חדושי תורה ללמדם לזולתו. וזש"א תורה ללמדה, כלומר כשנשפע לו תורה ללמדה לזולתו זהו התגלות החסד שבה, וזו היא תורה של חסד, לאפוקי כשאינו לומד לשמה, ואז תורתו היא בבחי' שלא ללמדה היא אינה של חסד, כלומר, שאין החסד שבה בא לבחינת הגילוי, והמבין יבין הענין לאשורו, כי ההשפעה האלקות הנשפעת על המלמד תורה לזולתו היא גדולה באין שעור ובאין ערך אשר הלומד אך לעצמו לא ישיגה לעולם, ונמצא באמת אך תורה ללמדה היא תורת חסד, השפעה עליונה מחסד אל על ברואיו, אוהבי תורתו ומזכים את הרבים. ולכן באמת אמר ר' ישמעאל הלומד ע"מ ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד כנ"ל, שמשפיעין לו חד"ת, שיהיה לו מה ללמד, וכדברי זקני הרב הק' מסאווראן זי"ע בבאור הכתוב את מי יורה דעה ואת **מי יבין שמועה וגו', ויבואר במשנה ט"ז בתורת אבות, ודו"ק.**

משנה ט'

רבי ישמעאל אומר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא, והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח.

משנה י'

הוא היה אומר אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד ואל תאמר קבלו דעתי, שהן רשאין ולא אתה.

משנה י"א

רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני.

משנה י"ב

רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך.

החושך עצמו מן הדין, יתכן שכוונתו הוא שלילת הכלת עצמו שלא ישוחד בענין הנוגע לעצמו, בשבתו לדון בין איש לרעהו, אשר אז יוציא משפט צדק לאפוקי אם יתענין בענין בהנאה עצמיות כי אז יתעורו עיניו ולא יראה את האמת. ויתכן כי כוונתו באמרו החושך עצמו, כלומר סברות עצמו לא יסמוך במשפט על שכלו וסברתו, אך על דברי התורה יסמוך ואז פורק ממנו איבה וגזל וכו', והגס לבו להורות ע"פ השערת שכלו וסברותיו הוא שוטה, וגס רוח.

יתכן כי ר' ישמעאל אדברי ר' יוסי קאי שאמר המכבד את התורה גופו מכובד, אמר שכבוד התורה הוא כשעושה הכל לפנים משורת הדין ומתנהג הנהגה ישרה עם הבריות וזהו שאמר החושך עצמו מן הדין, כלומר, שמונע א"ע מבוא בדין עם רעהו ומוותר משלו לאחרים, הוא פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא ובהיפוך הגס לבו בהוראה, ומגסות לבו ודמיונו דורש להעמיד הכל על שורת הדין ויקוב הדין את ההר, הוא שוטה וכו', וכבר אמרו בש"ס ב"מ ל' לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על ד"ת ופירשו בזה שלא עשו לפנים משורת הדין

הדין ואם ירושלים חרבה בשביל זה, עאכו"כ מין האדם הפרטי שכל קיומו הוא כשעושה תמיד לפנים משורת הדין ואינו מדקדק אך לאמר דונו דינא וכו', ודו"ק.

הוא היה אומר אל תהי דן יחידי, קאי אדלעיל שהזהיר לחשוך עצמו מלהיות דיין בין אדם לחבירו, אמר בזה שאם עכ"פ מוכרח הוא לפעמים לדון ולהורות עכ"פ לא יהיה דן יחידי, אך יצרוף עמו עוד שנים, ורב הוא כי אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה מבי רבנן וכו' כש"ס סנהדרין דף ז', כי אין דן יחידי אלא אחד, ואל תאמר קבלו דעתי בזמן שמצרף עמו עוד דיינים אל יכוף עליהם ההר כגיגית לאמר קבלו דעתי שהן בהיותם הרבים רשאין ולא אתה כפירוש הרע"ב כי יחיד אתה, וכתב הרשב"ץ במגן אבות שזהו מדרכי החסידות ומשנת חסידים שנינו כאן כי מן הדין אין הולכין אחר הרוב אלא כשהם שוין וכמו שאמרו ביבמות פרק ראשון כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו ושאני בית שמאי דמחדדי טפי, אבל מדרכי החסידות הוא שלא יאמר קבלו דעתי שהן רשאין ולא אתה, ע"ש.

כל

למודי — משנה ו' — אבות

של חסד. הכוונה, כי התורה בכללה היא באמת תורת חסד, תורת חיים, היא מקור האורה, מקור הטובה מקור החיים, מקור החסד, אך מתי נתגלה

הוא מחליף עולם קיים בעולם עובר, והא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם, ועיין במגן אבות להרשב"ץ ז"ל בבאור משנה זו ובתשובותיו ודו"ק.

הלומד וכו', יתכן כי גם ללמד בכלל לעשות היא, כי ללמד תורה לזולתו מצוה היא, ולכן הלומד אך על מנת ללמד הוא קולע למצוה פרטיות מספיקין בידו ללמוד וללמד לבד, אבל הלומד על מנת לעשות בסתם לעשות את כל מצות התורה אשר בכלל לעשות בכלל גם ללמוד לזולתו לכן מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות כל מצות התורה ובכללם יזכה גם ללמד.

רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה וכו', יתכן כי ר' צדוק על דברי ר' ישמעאל קאי שאמר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, אמר הוא, שאימתי מספיקין בידו דוקא כשאינו מכוין בלמודו להתעטר בעטרה עי"ז שילמד לזולתו או לקבל שכר עבור למודו שילמד לאחרים, אבל כשמכוין שע"י שילמד לזולתו יתעטר בעטרה או שיקבל שכר אשר אז לא יספיקו בידו, ושתי מיני הנאות הן: א' הנאה רוחנית להתעטר בעטרת חכמים. ב' קרדום לחפור בה הנאה גשמיות, ועל שתיהן הזהיר אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בהם. וכן היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף, ודאשתמש איזה שמוש והנאה שהיא הן רוחניות והן גשמיות אם משמש בתגא בכתר תורה חלף, הוא

משנה ו'

רבי ישמעאל אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

משנה ז'

רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם, וכן היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם.

משנה ח'

רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות.

כל המכבד את התורה, יתכן כי ענין כבוד התורה היא כשעוסק בה לשמה, לומד על מנת לעשות כדברי ר' ישמעאל, שכרו כי גופו מכובד על הבריות, וחלול התורה היא כשעוסק בה שלא לשמה אשר עליו אמרו נוח לו שנהפכה שליתו על פניו, וענשו הוא שהוא עצמו נעשה מחולל על הבריות וכו'.

ויתכן כי ענין כבוד התורה היינו שמירת המצות שבה וזהו תכלית כבודה, ביותר קיום המצות שבין אדם לחבירו משא ומתן באמונה, גמ"ח וצדקה ודבורו בנחת עם הבריות, שאז הבריות אומרים עליו, אשרי לזה שלמד תורה, אשרי לאביו וכו' אשרי לרבו וכו' כש"ס יומא פ"ו ע"א, וחלול כבוד התורה הוא ההיפוך כדאמרינן שם וכו'" וזהו שאמר ר' יוסי כל המכבד את התורה, היינו, שמשתדל במעשיו להיות תורתו מכובדת אז כבוד חכמים ינחלו וגופו מכובד על הבריות, והמחלל במעשיו העקומים, הלא טובים, את התורה ענשו כי גופו ועצמותיו מחולל על הבריות שלא יכבדוהו על חכמתו ותורתו שלמד.. המוסף

הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד. ענין מספיקין בידו, כלומר, שמשפיעין לו חדושי תורה שיהיה לו מה ללמד לזולתו. ובש"ס סוכה מ"ט אמר ר"א מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, וכי יש תורה של חסד ותורה שאינה של חסד? **אלא ללמדה זו היא תורה של חסד ושלא ללמדה זו היא תורה שאינה**

משנה ה'

רבי יוחנן בן ברוקה אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם.

רבי יוחנן בן ברוקה אומר כל המחלל שם שמים בסתר, יתכן כי ענין חלול ש"ש בסתר הו"ע הגאות, כשהאדם נכשל ח"ו במדה זאת ואומר בלבבו כחי ועוצם ידי עשה לי חיל, הוא באמת מחלל קדושת השם, אשר הוא הנותן כח לעשות חיל, וימין ה' דוקא עושה חיל והוא מחללו, כלו' מחליפו על כח אנוש, והוא דבר המסור אל הלב, כי פעמים ילביש גאותו בלבוש של ענוה, כמבואר בשם קדוש ישראל הבעש"ט זי"ע בענין ופלגשו ושמה ראומה, וזהו באמת ענין חלול שם שמים בסתר, ענשו הוא כי נפרעין ממנו בגלוי, שיתגלה לכל כי מתגאה הוא, ויתאם בעיני הבריות כולם ומאן דיהיר אפילו אאינשי ביתו אינו מתקבל כש"ס ב"ב צ"ח.

ויתכן

ויתכן כי ענין חלול שם שמים בסתר רומז לחלול קדושת מדת השלום, כי שלום הוא שמו של הקב"ה, והמחלל שם שמים זה בסתר כלומר שבהצנע, יחזיק במחלוקת, יסכסך לב איש באיש וירבה מדנים והוא בין אחים יפריא, ובגלוי מראה פנים לאוהב שלום ורודף שלום, נפרעין ממנו בגלוי, כלומר, כי יתגלה לכל ערמת לבבו כי בכחש ומרמה מנהגו, וכי אין אמת בפיו, וזהו ענשו כי יגולה עלבונו והוא ע"ד שביקש דהע"ה תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך, ובעון זה עשה את השוגג כמזיד, לקלות עניניו בעיני ההמון עד שכמעט לא נחשב להם לחטא ולכן החמיר בעניינו להשמת השוגג למזיד, (ועיין בפי' רש"י ז"ל כאן).

הלומד

ההכרה בשפלות עצמכם אשר לזה קורא אותם ענוי ארץ בקשו עוד את הוי"ה, כלומר, התבוננו עוד בגדולת הבורא המהוה כל הוה, אשר משפטו פעלו, הוא השופט והוא הפועל, בקשו צדק, בקשו ענוה, אולי תסתרו ביום אף ה' כלומר, כשתבקשו ענוה ותשיגו שלימות המדה הזאת תהיה זאת לכם למחסה ולמסתר ביום אף ה' בעת התגברות הדינים, שעל ידי הענוה יתמתקו הדינים, ולכן ר"א כי מטי להאי קרא בכי ואמר כולי האי, כלומר, כולי האי נצרך לעבוד לשרש מנפשם מדת הגאות ולהשלים נפשו בענוה, ואחר כל זה עוד הדבר שקול ואולי, והבן, וע"ז הזהיר ר' לויטס מאד מאד הוי שפל רוח, שבאמת צריך לזה יגיעה ועבודה רבה.

העבודה יש לפני האדם, א' בבטול היש ובההכרה בשפלות מין האדם, ונגד קוב"ה דכולא קמי כלא חשיב. ב' בבחי' ויגבה לבו, בהתבוננות דאע"פ דכולא קמי כלא חשיב, עכ"ז חפץ הוא בעבודת האדם ועבודה צורך גבוה, אבל א"א לבא לבחי' ויגבה לבו אך ע"י בטול היש קודם, ועז"א מאד מאד הוי שפל רוח קודם, ואח"כ תוכל לבוא להשיג תקות אנוש רמה, העבודה בבחי' ויגבה לבו, והעמסתי דברים אלה במאמה"כ בסדר בהעלותך, ויסעו למסעיהם ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן, שהכוונה היא, שענין מסע הוא ציור לעבודת האדם הרוחניות, אשר על ידי עבודתו משלים את נפשו ומסיע אותה ממדריגה למדריגה כדאיתא בזוהר משפטים בר נש כד אתיליד יהבין ליה נפש ומסטרא דבעירה זכה יתיר וכו' זכה יתיר וכו', וענין זכה יתיר הו"ע העבודה שעל ידה מזכה את הנפש להעלותה בכל פעם למדריגה יותר גבוה, וזהו ויסעו למסעיהם ממדבר סיני שראשית מסע האדם בעבודה אשר יעבוד את ה' הוא ממדבר סיני, רומז לשים את עצמו הפקר כמדבר בחינת בטול היש וענוה, ואחר כך וישכן הענן במדבר פארן, רומז להעבודה בבחי' ויגבה

ויגבה לבו ה"ע מדבר פארן, לשון פאר וכבוד. כשמשלים ומשריש בבחי' מדבר סיני אז תשכון ענן קדושתו גם בהעבודה בבחי' מדבר פארן. והבן הדברים כאמ"ל. אמנם כפל אומרו מאד מאד הוי שפל רוח באַרתי בדרושים כי להשגת התורה ולשלימות הנפש באהבת חסד וצדקה אי אפשר לבוא אך על ידי ענוה ושפלות, והנה מאד נוט' מימינו אש דת, ונוט' משכיל אל דל, מימינו אש דת רומז להשגת התורה, ומשכיל אל דל היא הצדקה והחסד, ולשתי אלה נחוץ שפלות הרוח, להשגת התורה ע"ד אמרם ז"ל וממדבר מתנה, מי שמשים א"ע הפקר כמדבר זוכה וניתנית לו התורה במתנה, ולצדקה וחסד ג"כ אי אפשר לבוא רק בכח בטול ישות עצמו ונתינת ערך חשוב למציאות זולתו, לאפוקי המתגאה, שכל העולם כולו כדאי הוא אך לו לעצמו, וימנע א"ע מגמול חסד לזולתו, ולכן מאד מאד הוי שפל רוח, ודו"ק.

ויתכן כי הזהיר מאד מאד שרומז לתורה וצדקה, מימינו אש דת משכיל אל דל אשר התקוה של האדם המשתדל באחת משתי אלה יכול להיות רמה גאות והתנשאות, ולכן הזהיר ע"ז ואמר הוי שפל רוח, שבשתי אלה צריך להיות שפל רוח, שלא יתגאה, כי ע"י הגאות לא ישיגם לעולם.

רבי

מאד מאד הוי שפל רוח. בש"ס חגיגה דף ד'. ר' אמי כי מטי להאי קרא בכי, בקשו את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו פעלו, בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה' (צפניה ב') אמר כולי האי ואולי. והכוונה ע"פ שבארתי בדרושים שאין לך דבר טוב ומועיל לנפש האדם כמדת הענוה והשפלות, העניו והשפל, הוא יראה עולמו בחייו, בעולם הזה, כי יהיה תמיד שמח בחלקו ולא יתאוה למותרות, לא יתרגז ולא יכעום ולא יקנא ולא יתחרה, יסתפק במה שיש לו ולא יחמוד את של זולתו. ולא לחנם אמר ר"א בש"ס סנהדרין צ"ב לעולם הוי קבל וקיים, הוי קבל חשוך ואפול, ועי"ז וקיים תקיים מציאותך בעולם הזה, ולא עוד אלא כי זוכה עוד לעולם הבא, כש"ס סנהדרין פ"ח, שלחו מתם איזהו בן עוה"ב ענותן ושפל ברך וכו'. ובמ"א בארתי בדרושים שהענוה והשפלות היא מקור המתקת הדינים, כי כשמבטל את ישותו אין להדינים על מי לשרות והדברים עתיקים. והנה בענוה יש שתי בחינות: א' מצד ההכרה בשפלות עצמו וע"ד המד"ר שאם יתגאה אומרים לו יתוש קדמך. ב', ע"י ההכרה בגדולת הבורא ב"ה, ושלימות הענוה נשלם ע"י שתי אלה יחד דוקא, וזהו שאומר צפניה, בקשו את הוי"ה כל ענוי ארץ, כלומר ,אתם השפלים מצד

לבוז לשום אדם, והחכם מכל אדם אמר כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה (משלי ט"ז), והכוונה שגם מציאות הרשע נצרך לפרסם על ידו כבוד ה' ית"ש והוא ביום רעה אשר יחפוץ ה' לנקום באויביו יהיה הרשע שבט אפו של הקב"ה וכמאמר הנביא הוי אשור שבט אפי, ונמצא כל פעל ה' וברא בעולמו הכל ברא למענהו ולכבודו וגם הרשע נצרך ליום רעה, פעמים גם ממנו יתקלס עילאה, ולכן אל תהי בז לכל אדם, כי באמת נמצא בכל אדם מישראל יקר כזאת שלא ימצא בזולתו, וז"א שאין לך אדם שאין לו שעה היא השעה שעליה אמר ר' יעקב לקמן משנה כ"א יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים וכו' וכש"ס סנהדרין ל"ז ,אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון, ואמרו עוד אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו, ואמר ואל תהי מפליג לכל דבר כוונתו שאין להאדם קצר המשיג להרחיק ולהפליג שום דבר, כי מי בא בסוד ה' לדעת הכחות הנעלמות אשר הטביע הבורא ב"ה במציאות הנמצאים אשר עוד לא נודעו עקבותיהם, ומאמיני הקדוש יאמינו הכל, כי יאמינו שהכל תלוי בחפץ ורצון ה' יתעלה, ולכן יאמינו ולא יפליגו שום דבר, וכמו שאין לך אדם שאין לו שעה אחת טובה בימי חייו כן אין לך דבר שאין לו מקום בסתר הבריאה אשר תנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית כאמרם ז"ל אשר אם יחפוץ הקב"ה יתגלו הנעלמות ולכן אין להפליג לכל דבר כי הכל הוא ביד ה' וביכלתו לשדד מערכת הטבע.

משנה ד'

רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם שתקות אנוש רמה.

רבי לויטס איש יבנה אומר. יתכן כי השלם הזה מוסיף על דברי בן עזאי שאמר אל תהי בז לכל אדם, אמר הוא מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם, כלומר, מעט היא שלא תבזה את כל אדם, אך היה עוד בעיניך שפל ופחות מכל אדם, אמר מאד מאד כוונתו שצריך לזה השתדלות ויגיעה רבה, כי תשוקת האדם ותקותו הוא תמיד אך להתרומם ולהתנשא לעמוד גבוה מכל אדם, וז"א שתקות אנוש רמה, כלומר, תקותו ותשוקתו הוא רמה, התרוממות והתנשאות, מלשון הכ' רמה קרני בה' (בשירת חנה) ולכן לעקור מן הלב התשוקה הזאת והתקוה שהוא מקוה אליה צריך עבודה ויגיעה ולכן אמר מאד מאד, והתקוה והתשוקה אחת הם שלהדבר שהאדם משתוקק להשיג מקוה בכליון עינים, ולכן לא רחוק לפרש כמו שפירשתי שתקות אנוש כלומר תקותו ותשוקתו, ועי' בספר כתנת פסים להרב הק' מפולנאה זי"ע בסדר בלק שביאר ג"כ רמה הרוח והתנשאות, וע"ש דבריו הקדושים **ובדרושים** באורתי ע"פ המבואר בספה"ק, כי שתי מדריגות העבודה

למודי | משנה ג' | אבות

אל תהי בז לכל אדם ובש"ס תענית דף ז' ת"ר לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארז, והא דאמר יהודא בן תימא הוי עז כנמר כתבתי בילקוט יהושע שהכוונה היא שלעשות רצון אביך שבשמים הוי עז כנמר, אבל בדבר הנוגע לעולם לקיום ותקון הקבוץ המדיני, לזה נצרך להיות רך כקנה. וזה שמדייק לעולם, כלומר לדברים הנוגעים לקיום העולם יהא האדם רך כקנה ולדברים הנוגעים בין אדם למקום צריך להיות עז כנמר, ונמצא על האדם לאחוז החבל בשתי קצותיו. ואולי לזה כוון בן עזאי במשנתנו מה שאמר אל תהי בז לכל אדם, אך להיות רך כקנה ואל תהי מפליג לכל דבר, אך תהיה עז כנמר, והבן הדברים היטב.

הקלה שבקלות אך להיותה נגד רצון ה' חמורה היא מאד, וזש"א ובורח מן העבירה נה' הידיעה כלומר הנראית לך קלה מאד גם ממנה ברח לך.

ועי"ד הנחות אמרתי כי במצוה יש הבדל בין קלה לחמורה לפי ערך המפעל ולפי ערך כבדות השגתה והשלמת פעולתה, אבל בעבירה אין חמורה, כי אף היותר כבידה להשיג והיותר קשה, מצד כובד השגתה ופעולתה עכ"ז חוס התאוה והיצר תסיד כל כובד ואף היותר כבדה תצויר לקלה שבקלות, והבן.

ויתכן כי ענין מצוה קלה רומז לאמרס ז"ל בש"ס ע"ז דף ג', מצוה קלה יש לי וסוכה שמה וכו', ונודע שמצות סוכה מעוררת את הרעיון להכיר כי עוה"ז בכלל היא דירת עראי והמכיר זאת ידע לשמור דרכו ופעלו ויברח מן העבירה.

ויתכן עוד, כי ענין מצוה קלה רומז לבחי' האמונה ע"ד המבואר בזוה"ק סוכה צילא דמהימנותא, והיא מצוה שאין בה חסרון כיס סוד כרתק המות גולגלתא דרישא דחפיא אמוחא, וסוד אימא עילאה דמסככא על בנהא, ושתי אלה סוד הכרתק וסוד אימא רומזים לשתי בחינות האמונה, כמו שביארתי באריכות בספרי דברי יהושע

יהושע ח"א במאמר התורה והאמונה מאמר ז', וסוד הסוכה הרומזת לאמונה כוללת שתי בחינות אלו, ומשתי אלה נמשך שני בחינות עבודה מסוד הכתר גולגלתא דרישא נמשך הרצה והתשוקה לקיום המצוה ומסוד הבינה סוד אימא נמשך ענין הבריחה מעבירה, וז"ע הוי רץ למצוה ובורח מן העבירה, והבן היטב, וזהו הוי רץ למצוה קלה, כלומר, לבחינת האמונה שהיא מצוה קלה ככ"ל ובורח מן העבירה הו"ע המינות עבירה ידועה אשה זונה וסרת טעם, ואמונה היא לשון המשכה וזהו שמצוה גוררת מצוה, שע"י אמונה נמשך אחר קיום המצוות בפועל, ועבירה מינות גוררת עבירה, וכש"ס ע"ז כ"ז ע"ב שאני מינות דמשכא, שממשכת לעבור עבירות גופניות, ואמר שכר מצוה מצוה היינו שכר מצות האמונה מביאה לקיום המצוות המעשיות, ושכר עבירה מינות שגוררת ומושכת לעבירה בפו"מ, ואלישע אחר שנכשל במינות קיצץ בנטיעות לסוף עקר פוגלא ממישרא בשבתא ותבע לזונה כמבואר בש"ס חגיגה, ולכן באמת על האדם לברוח מן העבירה הידועה שהיא מקור לכל העבירות וצריך לברוח ממנה כמפני הנחש, ולרוץ אחר האמונה שהיא מקור החיים והטובה.

אל

משנה ג'

הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום.

אל תהי בז לכל אדם. יתכן כי בן עזאי דיבר לשיטת בן זומא שאמר איזהו מכובד המכבד את הבריות, אמר הוא כי עכ"פ אל תהי בז לכל אדם, ונגד מה שהזהיר ב"ז ללמוד מכל אדם, אמר הוא ואל תהי מפליג לכל דבר, כלומר, אל תרחיק שום דבר אשר תוכל ללמוד מזולתך חימכין באפרקסתא, דעניא תשכח מרגניתא, ונגד מה שאמר ב"ז איזהו עשיר השמח בחלקו אמר הוא שאין לך אדם שאין לו שעה אחת טובה בימי חייו אשר תספיק להאדם לשמוח בה בימי

בימי חלדו, ונגד מה שאמר ב"ז איזהו גבור הכובש את יצרו, אמר הוא ואין לך דבר שאין לו מקום, ובידיעה זאת די כח וחיל לכבוש את יצרו בידעו שאין דבר אשר יעשה האדם שאין לו מקום בסתר הבריאה, ואם יקלקל חלילה למטה יצא הפסד גם לצנור השפעתו מלמעלה, ועי"ז יכבוש את יצרו.

ויתכן כי טעם אל תהי בז לכל אדם הוא מפני כי אי אפשר לעולם בלא בשם וא"א בלא בורסקי, והבורסקי מועיל לקיום העולם כהבושם, ולכן אין לבוז

משנה ב'

בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה.

בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, יתכן כי כוונתו שעל ידי שתהיה רץ למצוה אפילו מצוה קלה תהיה זאת סיבה כי תהיה בורח מן העבירה, כי מן המצוה יולד לך כח טוב בנפשך אשר יאיר את עיניך כי תראה גנות ופחיתות העבירה, ובש"ס סוטה דף כ"א מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא, וע"ז אמר שמצוה גוררת מצוה ונמצא תהיה תמיד תחת מחסה המצוות, ואלו יצילו אותך מן העבירה.

ויתכן כי בן עזאי במאמרו הודיע כי ברע ובעבירה אין הבדל בין קל לחמור, ואפילו הנראה להאדם עבירה קלה חמורה היא מאד, ולכן בעבירה לא אמר קלה כמו שאמר במצוה, כי בעבירה אפילו הקלה שבקלות היא חמורה מאד, לאפוקי במצוה יש הבדל בין קלה לחמורה כדאמרינן בסוטה פ"ג יש זכות וכו' ויש זכות תולה וכו' ואפילו למצוה קלה ראוי להאדם לרוץ אחריה כי במעט ריוח יבחור ג"כ האדם יותר מנזק כל שהוא, ואמר שמצוה גוררת
מצוה

מצוה, כלומר, שמצוה אפילו קלה גוררת מצוה אחרת וכאמרם ז"ל במדרש דברים רבה פ' תצא פיסקא ג' בתחלתה כי יקרא קן צפור, מתוך כך כי תבנה בית חדש, מתוך כך לא תזרע כרמך כלאים ומתוך כך לא תחרוש בשור וחמור ומתוך כך גדלים תעשה לך, יע"ש. ועבירה גוררת עבירה כש"ס שבת ק"ה כך דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך וכו', ואמר ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה, כוונתו לפרש דבריו אשר הזהיר על הריצה ועל הבריחה, כי פעמים יזדמן להאדם מצוה קלה אשר תקל בעיניו לעשותה לרוץ אחריה ולקיימה, וכמו כן בעבירה אשר תתראה לו לקלה ולא יזהר לברוח ממנה, עז"א ששכר מצוה אפי' הקלה שכרה היא שתבא ממנה לקיום מצוה חמורה, ולכן ראוי לך לרוץ אחריה, ושכר עבירה הנראית להאדם קלה היא עבירה חמורה, וראוי לך לברוח מן הקלה למען לא תכשל חלילה בחמורה, ובאמת שבעבירה אין הבדל בין קלה לחמורה, כי אף
הקלה

להראשונים, שעמדו במעלה יותר גבוה ממנו הוא עצמו נעשה ג"כ מכובד, לאפוקי החושבים שהאדם הולך ומתפתח ומשתלם וכו' והבן. ועיין מש"כ למעלה במשנת חביב האדם שנברא בצלם, ובילקוט יהושע בחדושי אגדות כתבתי באור כל שכנגד זקניו כבוד, כי חז"ל הגדילו מעלת הראשונים כש"ס שבת קי"ב וכנ"ל וזש"א כל שכנגד זקניו, היינו שאם יעמידו אותו נגד זקניו, היינו נגד הדורות הקודמים ויהיה להם לכבוד שהראשונים לא יתביישו במעשיו הוא בודאי מנוחלי עולם הבא, ודו"ק היטב כי קצרתי.

ובורח מן העבירה, ולא אמר קלה, כי בעבירה אין הבדל בין קל לחמור, כלומר, שצריך לברוח מן הקלה כמו החמורה, ועיין מה שכתבתי בתורת אבות, ובש"ס ע"ז י"ח אמר ר"ל מ"ד עון עקבי יסובני עונות שאדם דש בעקביו בעוה"ז מסבבין אותו ביום הדין, וענין מסבבין אותו היינו שנעשים לו בבחי' מקיפים וכמו שבאורות האו"מ גדול מאו"פ, כמו כן בחשך יש חשך וחשך אפלה, שהם ג"כ כחי' פנימי ומקיף, וענין עון עקבי הם ענין עבירות קלות שאין האדם מרגיש בהם כמעט ומהם חלילה נעשים מקיפים שמסבבין ביום הדין, ולכן באמת צריך לברוח אפילו מן חקלח שבקלות, וחבן חדבר.

לזה כדברת המשורר בן גבירול העניו יזכור במולדתו כי לעת קץ ישוב ליולדתו, והרואה את הנולד הזה כי ישוב אל העפר אשר לוקח משם הוא לעולם לא יתגאה נגד שום איש וילמוד מכל אדם ואז יתואר בתואר חכם.

ואומרו איזהו גבור הכובש את יצרו, יבואר כי באמת הבחנת מעלת הגבורה לא תאומת ע"י הנצחון אשר ינצח את זולתו, כי פן היתה סבת נצחונו חולשת ורפיון הזולת, והאדם ישובח בגבורה המנצח את הזבוב, אבל המנצח את יצרו ההוא יקרא גבור, כי היצר הבוער בלב איש הוא גבור באמת ואם אותו ינצח ההוא יקרא גבור.

ואמר איזהו עשיר השמח בחלקו, כוונתו ע"פ אמרם ז"ל במדרש קהלת רבה אין אדם מת וחצי תאותו בידו אית ליה מאה בעי למיעבד יתהון תרי מאתן, ונמצא לעולם לא ירגיש האדם בעשרו בלתי אם הוא שמח בחלקו ואינו מתאוה למותרות הוא העשיר באמת, לאפוקי המתאוה למותרות ואינו שמח בחלקו הוא תמיד עני בעיני עצמו.

ויתכן כי ארבעה אלה שחשב בן זומא כאן,, חכם, גבור, עשיר, מכובד הם הארבעה חלקי השלימות שהביא הרמב"ם ז"ל בשם הפילוסופים ששלימות האדם חלוקים לד' מינים, ואשר לדבריהם אין מהראוי להאדם להשתדל בהשגת אחת מהם בלתי בשלימות החכמה, כי היא המועילה לנפש האלקות ולחומר האדם יחד. אמנם בן זומא מצא בכל אחת מאלה הארבעה תועלת מיוחדת, אשר לכן ראוי להאדם השלם להשתדל לקנות את כל ארבעה חלקי השלימות יחד, ואמר בטוב החכמה כי טובה היא בעת שהוא לומד מכל אדם ומקיים ואל בינתך אל תשען, ואמר בטוב הגבורה כי טובה היא ג"כ בהיותו כובש את יצרו, ובטוב הקנינים בהיותו שמח בחלקו ואשר לכן גם בהם צריך האדם להשתדל אף כי אינם אך למלאות כח המדמה, עכ"ז צריך להשתדל ברכשם, כי כשאין לו כלום לא יצויר שישמח במה שאין לו, ולהיות שמח בחלקו צריך עכ"פ שירכוש דבר מה ויגדר א"ע לשמוח בעמלו המעט, ואמר עוד בטוב המדות המשובחות, איזהו מכובד המכבד וכו', כנודע שהקונה מדות ישרות וטובות, מדותיו והנהגתו הטובה הם המכבדים אותו, ור' יוחנן קרא למאני מכבדותא, כי המדות הם לבושים המכבדים את הלובשם, ובעל המדות הוא המכבד את הבריות והוא המכובד המשפיע מכבודו לזולתו באופן שלדברי כ"ז ראוי להאדם להשתדל בכל אלה ולא בחכמה לבד.

למודי משנה א' אבות

לתכלית השלימות המוסרי, היא המשלמת את האדם בתכלית ההשתלמות הרוחני, היא המסירה ומבטלת קנאת איש ברעהו וחמת גבר תשכך, מסירה את ההתחרות ואת הנקימה ואת הנטירה ,ומרבה את השלום הפרטי והכללי, ומלאכה היינו החכמות הטבעיות כחכמת הטיכני, הגיזרה והבניה, המדידה והשעור, הרפואה והנתוח, אשר אם אמנם טובות הן ומועילות, אבל לטהרת הנפש והרוח הבהמי, להארס והרעל המוטבע בהאדם לא יביאו כל תועלת, ולא עוד אלא כי ברובם מפסידים הם לתורת המוסר, מגבירים את ההתחרות ואת השקר ואת הדמיון ומהרסים חקי הצדק והשלום הפרטי והכללי, והטוב והמועיל הנמשך מהם כמעט באלף בטיל נגד הרע וההפסד וההשחתה הנמשך מהם. וזה שציירו חז"ל מעלת הראשונים שעשו תורתן קבע, שכל עיקר חכמתם היה בבחי' תורה למען לבא לתכלית טהרת הנפש והחכמה המלאכותית עשו עראי. ודורות האחרונים בהיפוך עושים מלאכתן קבע, עיקר הצטיינות הדור וחכמיה היא אך בחכמה מלאכותיות חכמה ישיות ולא מוסריות, והבן הענין כי אכמ"ל. והמתבונן בכל זה יכיר וידע כי אך נגד זקניו כבוד, וע"ז אמר גם בן זומא איזהו מכובד ,המכבד את הבריות שקדמו לו בדורות הראשונים, המכיר שהכבוד מגיע

כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

לזולתו אך אם יודע ומאמין כי השלימות שנמצא בו מתנת ה' היא ולא בכחו לבד עשה חיל, ובזה עצמו מכבד הוא את ה', והוא בכלל מכבדי היינו מכבד את ה', ומכבדי אכבד אמר ה', לאפוקי אם יחשוב שרק בכחו עשה חיל והנמשך מזה שלא ייטיב לזולתו, הוא בכלל ובוזי יקלו, ועיין בדברי יהושע ח"א דף י"ט.

ויתכן כי אומרו איזהו חכם הלומד מכל אדם כוונתו כי חכמה היא קנין הנאסף אל הנפש מבחוץ, ולכן לא יכונה האדם בתואר חכם אך כשלומד מכל אדם ומקבל את האמת ממי שאמרו, ההוא יקרא חכם, לאפוקי המתחכם מעצמו ומהשכלתו, וע"ז מביא ראיה ממה שאמר דוד מכל מלמדי השכלתי, כלומר מכל דוקא ממה שקבלתי מכל מלמדי מזה השכלתי, כי הנם עדותיך שיחה לי ויכולתי להתחכם מעצמי עכ"ז בחרתי יותר ללמוד מכל מלמדי להתחכם מזולתי, וזהו"ע שמוש ת"ח שע"ז אמרו בש"ס ברכות, גדולה שמושה יותר מלמודה, כלומר, השמוש

השמוש שמשמש ת"ח למען לקבל מהם דברי חכמה מועיל יותר מלמודה, מה שלומד ומשיג בחכמתו בעצם.

ויתכן ע"פ המבואר בזוהר הק' חכמה כוט' כח־מה, ובארתי בדרושים, כי א"א לקנות חכמה אך על ידי בטול ישות עצמו ובכח הענוה משיג בחי' החכמה, לאפוקי המתגאה לא יקנה חכמה ולא יזכה לתאר חכם, ומשל הוא בפי החכמים כל גיא שוטה וכל עניו חכם, וחז"ל ציינו סימני השוטה שהוא מאבד מה שנותנים לו, ש"ס חגיגה ג', והכוונה שמאבד את החכמה שהיא מתנת ה' ית"ש, וזהו שאמר איזהו חכם הלומד מכל אדם, כלומר, שמשפיל א"ע לקבל מכל אדם ההוא יקרא חכם, ודוד המלך שהשפיל א"ע ואמר אנכי תולעת ולא איש, לכן באמת אמר מכל מלמדי השכלתי, מכל דוקא, שלא התגאה נגד שום איש ולא ביטל דעת זולתו וקיבל האמת ממי שאמרו, ובש"ס תמיד אמרו אי דין מתקרי חכים הרואה את הנולד, כוונתם ג"כ לזה

למודי משנה א' אבות

איזהו מכובד המכבד את הבריות. בש"ס ב"ק דף י', שאלו לשלמה בן דוד איזהו בן עולם הבא, אמר להם כל שכנגד זקניו כבוד. עיין ברש"י ז"ל וחדושי אגדות מהרש"א ז"ל מה שכתבו בזה. ועיין מה שכתבתי למעלה פרק ג' מי"ג. וע"ד הפשט יש לבאר, כי הכוונה היא ע"פ אמרם ז"ל שמחויב כל אדם לאמר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, כי האדם השלם מחויב לדעת דראשונים עדיפי וכש"ס יומא ט' בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים וכש"ס ברכות דף כ', ראשונים מסרו נפשייהו אקדושת השם וראשונים מתרחיש להו ניסא וכו'. ולכן האדם השלם ישתוקק תמיד לאמר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, ואז יחויב לו לדעת כי הכבוד האמתי מגיע אך לזקניו ולא לו. וזוהי הכוונה בתשובת שלמה כל שכנגד זקניו כבוד, כלומר, שהמכיר שהכבוד הוא אך נגד זקניו להם מגיע הכבוד האמתי, הוא הוא בן עולם הבא, כי ישתדל תמיד להיטיב מעשיו שיגיעו למעשי אבותיו. ובא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, ודורות האחרונים עושים מלאכתם קבע ותורתן עראי כש"ס ברכות ל"ה. ובדרושים בארתי, כי ענין תורה ומלאכה הן שתי מדריגות חכמה, תורה היא החכמה האלקות המטהרת ומזככת את הנפש, מבררת המדות הנמצא בהם, היא מביאה את האדם

פרק רביעי

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, בהיות השלימות אשר ישובחו בו בני האדם ארבעה הם, כמו שחשבן בן זומא בפרק זה והם חכמה גבורה עושר מכובד אשר הזוכה אחת מאלו ישובח ויהולל ומה גם הזוכה לארבעה אלה ביחד, כי בודאי אין קץ ושיעור לשבחו והלולו, ולבל יחשוב הנעדר מאלה השלימות כי חלילה כחלקו בעוה"ז מחוסר כל טובה, כן גם בעולם הבא נפשו נכרתה חלילה, לכן מקדימין לאמר משנה זאת קודם לימוד הפרק הזה, להודיע ולידע כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ואפילו מי שאינו לא חכם ולא גבור ולא עשיר לא מכובד, עכ"ז לעולם הבא גם לו ינחיל ה' חלקו כל עוד בשם ישראל יכונה, כי ועמך כולם צדיקים, וכ"א מהם הוא נצר מטע כרם ה', ועל בעל הכרם חביבים כל המטעים, בהיותם מעשי ידיו אשר בהם יתפאר, והאם יעלה הגרזן להכרית משורש אפילו הקל והפחות אשר נטעיו, ולכן באמת אמרו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

משנה א'

בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם, שנאמר מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור הכובש את יצרו, שנאמר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע

בן זומא אומר איזהו חכם וכו', איזהו מכובד וכו', לכאורה כבודו של כל איש במקומו מונח על יסוד השלימות הנמצא בנפשו, אם חכם הוא יכובד בעד חכמתו, אם גבור הוא יכובד בעד גבורתו ואת העשיר יכבדו בעד עשרו ואם כן צריך להבין סיום המאמר, איזהו מכובד המכבד את הבריות, אחרי שחשב ג' מדריגות בשלימות האדם ולסוף כל אלה לא יספיקו להם להחשב למכובדים עד ששואל עוד איזהו מכובד. **ויתבן** כי באמת אין החכם או הגבור או העשיר ראוים להתכבד אך בזמן שהם מטיבים לזולתם מן השלימות אשר הכנס ההשגחה העליונה, אז ראוים הם להתכבד אבל

בזמן

בזמן שהחכם ימנע בר מתלמידיו ויחזיק חכמתו אך לעצמו אז באמת אינו ראוי לכבוד, להתכבד מזולתו, וכן הגבור והעשיר יכובדו רק כשהם מטיבים משלמותם לזולתם, ולזה אחר שחשב ג' מדריגות האנשים חכם גבור עשיר, שואל עוד, איזהו מכובד, כלומר איזה מן השלשה שהזכיר ראוי להיות מכובד מזולתו? וע"ז משיב, המכבד את הבריות מן השלימות אשר קנה לנפשו, מטיב להבריות, הוא הראוי לנחול כבוד מזולתו, לאפוקי אם לא ייטיב לזולתו ויחזיק שלימותו אך לעצמו, כי אז לא יכובד ולא יקרא מכובד, שנאמר כי מכבדי אכבד הכוונה ע"פ שבארתי בדרושים, שאי אפשר להשפיע משלימות עצמו

לזולתו

ולא תשב וכל שמעשיו מרובים מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטים ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, שנא' והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי.

משנה כ"ח

רבי אלעזר בן חסמא אומר קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה.

הענף, כי המעשים הישרים מולידים אורות החכמה בנפש כהשרש המצמיח את הענף, ועיין מה שכתבתי בלמודי אבות פ"ג מ"ו בבאור ענין קדשנו במצותיך ואח"כ ותן חלקנו בתורתיך, ומזה הוסיף ר' אלעזר בן עזריה על רחב"ד והודיע כי רבוי החכמה על המעשה מפסיד ומשחית את כל מציאות האדם, וכמאמר החכם מותר השמן שבנר הוא גרם כבוי.

רבי אלעזר בן חסמא אומר, קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות. יתכן כי ראב"ח בנה דבריו על דברי ראב"ע שהגדיל שלימות המעשה על החכמה, ואמר כי קנין הם ענין הקרבנות שבכלל הם בגדר חקים שאין להם טעמים שכליים והם כולם אך בגדר מעשה כי אין לחכמת האדם מושג בם ופתחי נדה שההרחקה היתירה שהזהירה תורה עליה ג"כ למעלה מן השכל הן הן גופי הלכות, כלומר שרשים ועקריים, ותקופות וגימטריאות שאינם ענינים יוצאים לפועל ולמעשה אינם אך בגדר פרפראות, כפרפרת הבאה אחר הסעודה שאינה באה להשביע את רעבון האוכל, ולכן הם אינם משביעים את הנה"א, הנהנה ממעשים דוקא, אשר

אשר יפעול האדם בכלי מעשיו החומריים ולא הנשארים רק מצויירים במחשבת המוח לבד, בלי יצאו לפועל ולמעשה וכל הענינים של תקופות וגימטריאות הם ענינים אשר הם מושגים בשכלו של אדם לבד שלא יצאו לפועל ולמעשה בכלי המעשה החומריים של האדם והם אך מבדחים את הדעת ומחדדים את שכלו של האדם כעניני הפרפראות הבאים אחר המזון המועילים לחזק את כח העיכול של האיצטומכא וכן הם גם התועליות של למודי תקופות וגימטריאות וכל החכמות זולת חכמת התורה הקדושה, וכבר כתב רב האי גאון בתשובותיו, מובאים דבריו בהכותב בעין יעקב בחגיגה דף י"ד ח"ל, תקון הגוף והנפש ומישור הנהגת האדם הוא עסק המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי למוד התורה יועיל לעצמו ולחכמים כמותו ויועיל לעמי הארץ, כי על ידי זה ימשכם לדרכי המצוה והתורה ואשר יסיר לבו מזה וכו' ואם תראה וכו', ודע באמת כי יכזבו לך, ולא תמצא יראת חטא וזריזות וכו', אלא בהמתעסקים במשנה ותלמוד וכו' ולכן תקופות וגימטריאות הם רק פרפראות לחכמה ודו"ק.

כל

היא יראת הרוממות בסיבת ההכרה בגדולת הבורא ב"ה ולהכיר מעט מעט מגדולתו ית"ש נצרך חכמה, ולכן באמת אם אין חכמה אין יראה, כלומר יראה אמתיות מפני פחד ה' והדר גאונו, כי יראת העונש אינה בגדר יראה כלל כמבואר בעקידת יצחק שעד נ"ב, ואך יראת הרוממות היא יראה אמתיות ואם אין חכמה אי אפשר להשיג היראה הזאת, ואין יראה, ונודע כי החכמה עצמה היא קנין הנאסף אל הנפש מבחוץ, וכדכתיב יהיב חכמה משמיא מיהבי יהבי, ותכליתה היא ההולדה שהאדם מוליד בכח החכמה להבין דבר מתוך דבר שזהו ענין הבינה, ותכלית הבינה היא הדעת, כלומר, הוצאת חיובי החכמה מכח אל הפועל, וזש"א אם אין בינה אין דעת, אם לא יתבונן ולא יוליד דבר מתוך דבר, אז הברק אשר כח החכמה הבריק במוחו לא פעל כלום, וממילא אינו מוציא חיובי החכמה מכח לפועל ואין דעת, ואם אין דעת כזה כאילו אין בינה כלל, כלומר, אף אם התבונן לא הועיל בבינתו כלום אחרי שלא הוציאם מכח אל הפועל, ואמרו בש"ס ברכות תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, תשובה היינו בינה ומעשים טובים היינו דעת, ואם אין בינה, כשאינו מתעורר בתשובה גם מעשיו הטובים שעושה כאילו לא עשה כש"ס סוטה עבירה מכבה מצוה. ואין דעת. וכמו כן אם אין דעת, כשאינו מסגל מצות ומעשים טובים אין בינה, כלומר, לא השיג תכלית טובה מן התשובה, והבן. ואמר אם אין קמח אין תורה, כי החומר והצורה קשורים זב"ז, וכשיתסרו צרכי החומר גם הצורה לא תמלא את חובותיה, ולנפש רעבה וצמאה א"א לעסוק בתורה, אבל אם אין תורה אין קמח, כלומר, גם הקמח כאילו אינה, כי לא השיג ממנה שום תכלית רצוי ולא חש לקמחיה כלל, והרי קמח: כלא היה, והבן, ובדרושים הארכתי בזה.

משנה כ"ד

הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה

הוא היה אומר, כל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו', לכאורה נראה כי ר' אלעזר בן עזריה חזר על דברי רחב"ד למעלה משנה י"ב וכי למשול משלים בא ר' אלעזר. אבל בשום לב נמצא כי הבדל גדול יש בין שני המאמרים. ר' חנינא בן דוסא במאמרו דבר מעצם כח החכמה, ואמר כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת, הודיע, כי שמירת כח החכמה וקיומה בנפש נשלם רק ע"י רבוי המעשים טובים, שהם מקיימים ומחזקים את כח החכמה והעדרה נמשך מרבוי החכמה על המעשים שאז אין חכמתו מתקיימת, ור אלעזר בן עזריה דיבר מעצם האיש שחכמתו מרובה וממעשיו וקיומו בעצם, לא אך בקיום או בהפסד החכמה עצמה אך בקיום או בהפסד עצם מציאות האיש נושא

בנפשו החכמה, שהוא דומה לאילן, כי האדם עץ השדה, שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, כלומר, שעוקר את כל מציאותו אנושיותו בעצם ומבטלת עצם מציאותו ומוציאתו מן העולם,, וזהו ועוקרתו והופכתו כוונתו לעצם עצמותו עוקרתו, ובהיפוך, אם מעשיו מרובין מחכמתו, דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו, והמשיל את החכמה לענף והמעשה לשרש, כי כן אמרה תורה ג"כ ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם, ובארתי בדרושים שהכוונה היא כי שלימות החכמה נשלם בנפש אך ע"י שמירת המעשים, ובהיפוך קלקול המעשים מפסידים החכמה ונמצא המעשה הוא השורש והחכמה היא

צדק. וזהו באמת עונש יותר גדול ומכאוב פי שנים, כלומר, בעת שלא יכיר כי נענש על מעשיו, אז שתים הם מכאוביו. א' עצם הרע שטועם היסורים שסובל. ב' מה שיתרעם על עצמו שלא הציל את עצמו מן המקרה אשר קרהו וז"ע הסתר אסתיר, כמו שבארתי ענין זה בדברי יהושע סדר תרומה פן י', ובסדר נצבים. ויש להם להנבאין האלו על מה שיסמוכו להפרע מכל איש בדרך אחר, והדין דין אמת שאין להרהר אחריו. ועכ"ז כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כי רחימו דבנוי נצח לרחימו דדינא, והכל מתוקן לסעודה דלעתיד, כי באמת לא ידח ממנו נדח ולעולם ירשו ארץ, והבן. וע"ד הרמז אומרו וכל הרוצה ללות יבא וילוה הכוונה שאף שהפנקס פתוח והרע הנמשך מצדו של צפון מרובה היא בעולם, עכ"ז כל הרוצה ללות מלשון לוית חן, כלומר, להתחבר ולהתדבק בה' לקיים ובו תדבק יבא וילוה, ואין העוה"ז באמת מונע לזה אם אך רוצה האדם יתדבק בקונו אף בהיותו נמצא בעוה"ז וזהו באמת תהלת האדם ותפארתו. ודו"ק היטב.

משנה כ"ג

רבי אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה, אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה. אם אין בינה אין דעת, אם אין דעת אין בינה. אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח.

אם אין תורה אין דרך ארץ. באור ענין דרך ארץ על פי המובן ומונח בלשון בני אדם, היא ההנהגה הישרה בענינים אשר בין אדם לחבירו במשא ומתן בטהרת הרוח וקבלת כל אדם בסבר פנים יפות, ודבורו בנחת עם הבריות, כל אלה והדומה להם הם מובנים בכלל בעניני דרך ארץ, ועל זה אמר אם אין תורה, אם לא הגה ועמל בתורת ה' אשר היא המטהרת את הארס הבהמי המוטבע בטבע חומר האדם, אז אין דרך ארץ, כלומר, אי אפשר לבא לשלימות ההנהגה הישרה גם בענינים שהם בכלל דרך ארץ כי רק התורה הקדושה משלמת ומוליכה את האדם בדרך ישרה, וכבר אמר ר' ישמעאל בש"ס ברכות ל"ה, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, כלומר, בהם ועמהם, עם הדברי תורה שלמדת תוכל להתנהג מנהג ישר גם בעניני דרך ארץ ואם אין תורה אין דרך ארץ, אבל כמו כן אם אין דרך ארץ הרי כל תורתו שלמד כאילו לא למד, ואם אין ד"א אין תורה, אחרי שלא פעלה תורתו שלמד פעולה רצויה על נפשו ועיין במפרשים.

וע"פ דרך הרמז ענין דרך ארץ היא ענין התפלה, כנ"ל פרק ב' מ"ב, דרך ארץ מספרו תפלה, ואמר הכ' מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה, וזש"א אם אין תורה אז אין דרך ארץ, שגם תפלתו תועבה חלילה, אך אם אין דרך ארץ, אם מבטל את התפלה, אז אין תורה, כש"ס יבמות ק"ט האומר אין לו אלא תורה אף תורה אין לו, כי תורה ותפלה הם תרין רעין דלא מתפרשין, ועיין בדברי יהושע ח"א נ"ב, ואחר שהזכיר ענין תורה ותפלה שהם חיי עולם וחיי שעה, כש"ס ביצה ט"ו, הזכיר ענין החכמה והיראה, שהם ג"כ סוד החיים, החכמה תחיה בעליה, ויראת ה' לחיים כתיב, ושלימות החכמה נשלמת ע"י היראה שהיא המגדרת רבוי ההתחכמות והתפשטות החכמה שלא תתפשט התפשטות זרה, ופעמים רבוי החכמה גורמת בטולה, כמותר השמן שבנר שהוא גורם כבוי והיראה המגדרת התפשטות ורבוי החכמה היא המקיימת את החכמה, ולכן אם אין יראה אין חכמה, אמנם היראה עצמה נשלמת בנפש רק בכח החכמה, כי עיקרא דיראה

משנה כ"א

הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה.

משנה כ"ב

הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים. החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה. והגבאים מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמוכו והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה.

כד"א כי אני ה' אוהב משפט, בלא רחימו דבנוי לרחימו דדינא וכו', הראית לדעת מדברי רע"מ אלו, כי לפי שהקב"ה אוהב משפט וחפץ בקיום העולם המתקיימת על הדין, לכן נותן רשות למקטרג להזכיר לפני בית דין מעשי האדם ותחבולותיו, ולתבוע עליהם. דין למען ידעו דאית דין ואית דיין ואף שלפניו יתעלה הכל גלוי וידוע אעפ"כ לא בעי אלא בדינא וכו'. והענין הזה מובא בדברי ר' עקיבא רבו של רשב"י במשנה זו, הוא שאמר הכל צפוי, כלומר, הכל אתגלי קמי קוב"ה, ואף על פי כן והרשות נתונה לממונה בית דין למתבע דינא ולסגור פתח בית המשפט עד שיעשו בי דינא דינא ועכ"ז ובטוב העולם נידון, דאף על גב דקוב"ה רחים דינא, כד"א כי אני ה' אוהב משפט, עכ"ז בלא רחימו, דבנוי הם ישראל שנקראים בנים למקום לרחימו דדינא כדרך כל אב המתנהג עם בנו לפנים משורת הדין ונמצא באמת בטוב ובחסד העולם נידון, ואעפ"כ והכל לפי רוב המעשה, כלומר, והכל, הן הכלל והן הפרט נידונים לפי רוב מעשיהם הן לשבט והן לחסד, כי אף על פי דבלא רחימו דבנוי לרחימו דדינא כל זה הוא דוקא אם אין עונותיו מרובים מזכיותיו ואמר הכל נתון בערבון, כלו' הכל, כל הניתן להאדם מן השלימות בעולם הזה, החיים החכמה והגבורה והקנינים, ניתן לו בערבון, כלומר, בערך ומדריגת משכון, כאלו ערבונא נטלי מיניה וענין הערבון בזה הוא ענין השבועה שמשביעין את האדם קודם באתו לאויר עולם הזה, כאמרם ז"ל בש"ס נדה משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע והיינו שמשביעין אותו שישתמש

בהשלימות שישית בהיותו נמצא בעוה"ז בצדק ומשפט ולא ישתמש בהם שמושים זרים רשע ועולה ואמר ומצודה פרוסה על כל החיים, אמנם מה היא המצודה הפרוסה על החיים, אמר החנות פתוחה והחנוני מקיף זהו המצודה הפרוסה על החיים אשר החיים אינם יודעים כי בהקפה ניתן להם הכל, וכי סוף כל סוף יתחייבו לפרוע וליתן דין וחשבון על כל מעשיהם, כי הפנקס פתוח, הפנקס הוא העולם בכלל שהוא ספר מלא אותיות, כמו שבארתי למעלה פרק ב' משנה א', פתוח, כאמרם ז"ל צדו של צפון פתוחה, ורמז יש בזה, כי החפץ להשמאיל חלילה הפתח פתוח לפניו ואין מעצור לרוחו ללכת לצד צפון שמשם תפתח הרעה והיד, כלומר, יד האדם עצמו הפועלת בעולם כותבת רושמת כל מעשה אשר תעשה, וכל הרוצה ללות יבא וילוה, אבל כדרך הלוה שיודע כי לזמן ניתן לו ולא לעד, ולכן הגבאין הם הנולדים בעולם ממעשים של האדם עצמו מחזירין תדיר לתבוע ולהפרע ממנו על דרך תיסרך רעתך ונפרעין הם מן האדם מדעתו ושלא מדעתו, כלומר, פעמים מרגיש ויודע הוא האדם על מה הוא נפרע ושנפרעין ממנו, וגם זה טובה היא כי עכ"פ ידע להזהר עוד, ופעמים נפרעין ממנו שלא מדעתו שההסתרה נגברה מאד עד שאינו מכיר כי נענש הוא על מעשיו ויתלה שהכל במקרה בא עליו, וגם זה הוא מפני רוע מעשיו נתגברה ההסתרה עליו כ"כ עד שאינו מכיר כי נפרעין ממנו ועונותיו הטו אלה, כי חטאיו ואשמותיו עורו עיניו מבלי יכיר כי אית דין ואית דיין אמת שופט

ככל מתנה שתוכל לסבול הפסק ובעת שיננה פלפולים על קוי תהו חלילה שאז נהכרת יהיה לבטלם, ונמשך מזה תועלת לנפש הלומד היודע שפלפולא דאורייתא היא מתנת משה לבד שישמור א"ע שלא יחדש סברות רחוקות מן האמת המקובל לטהר את השרץ בק"נ טעמים ונמצא באמת גם פלפולא דאורייתא ניתנה לישראל אך ניתנה ע"י משה מטעם האמור. וזש"א חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, כלומר, שפלפולא דאורייתא ניתן גם להם, כי לוא לא חפץ ה' בזה לא היה משה נוהג טובת עין ליתנה לישראל נגד הרצה"ע, חבה יתירה נודעת להם שניתן גם להם כלי חמדה ורשות בידם לפלפל בתורה, אך נידעם כי מתנה היא ישמרו א"ע שלא לעזוב את הקבלה והמסורה, וזש"א שנאמר כי לקח טוב נתתי גם לכם, אך למה ניתנה במתנה ולא בירושה, למען כי תורתי המסורה והקבלה אל תעזובו שלא יטו חלילה מן האמת המקובלת ויעשו תורה חדשה, אמנם מה שזכה משה לקבל גם את החלק הזה שבתורה בירושה לו ולזרעו, הוא מפני מדת הענוה שבו, כי נאמן היה בעיני ה' שלא יתרומם רוחו אף בעת יחדש פלפולים, וממילא לא יטה מן האמה, כי סולם השקר הוא הגאות, והענוה היא סולם האמת, ולכן אמרו בש"ס עירובין נ"ד וממדבר מתנה, מי שמשים את עצמו הפקר כמדבר זוכה וניתנית לו התורה במתנה, והבן, ועיין מה שכתבתי למעלה פ"א משנה ט' בבאור מאמר שב"ש הוי מרבה לחקור את העדים, ובהקדמת ספרי דברי יהושע חלק א'.

ועם כל האמור למעלה יש להסמיך באור המשנה הסמוכה, הוא שאמר הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נידון והכל לפי רוב המעשה, ע"פ שבארתי שענין כלי חמדה, היינו פלפולא דאורייתא, ובדרושים בארתי שלכן לא ניתנה תורה שבעל פה באתגליא כתורה שבכתב, רק למען טובת האדם הישראלי שיהיה ביכלתו לחדש גם הוא חדושי תורה אשר מזה דוקא יתענג הנפש, ואמרו בש"ס ברכות הכל נגלה למשה בסיני אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וזה שאמר הכל צפוי, כלומר, כל מה שתחדש בפלפולך נגלה למשה בסיני והרשות נתונה לך לפלפל בתורה ולחדש בה חדושים, וזהו עד נאמן כי ובטוב העולם נידון כי חפץ הקב"ה בטובת האדם. ולמען יתענג הנפש השאיר מקום בתורה שיהיה ביכולת האדם לחדש בפלפולו אשר מזה יתענג נפשו. אך על האדם לדעת כי והכל לפי רוב המעשה דוקא, כלומר, לא לפי רוב המדרש והפלפול, כי כל עיקר מה שגדול תלמוד הוא מפני שמביא לידי מעשה כש"ס קדושין מ', ולא המדרש הוא העיקר, ועיין מה שכתבתי למעלה משנה ו' בלמודי אבות בבאור ותלמודו בידו ודו"ק.

הכל צפוי והרשות נתונה. יתכן לבאר המשנה החמורה הזאת בדרך חדש, מהדרך אשר הלכו בו המפרשים הקדמונים ובראשם גדול המורים הרב הרמב"ם ז"ל, אשר העמים במשנה זו שאלת הידיעה והבחירה, ועל דעתי יש לבאר המשנה הזאת בדרך פשוט וקל, דרך אמונה בחרתי פי דברי הזוהר הקדוש חלק ג' דף נ"ח נ"ט ברע"מ בר"ה בחדש השביעי, פקודא דא לתקוע שופר בר"ה, דהוא יומא דדינא וכו' והא אתמר דהאי איהי יומא דסיהרא אתכסי ביה וקאים עלמא בדינא, בגין דהאי מקטרגא חפי וכסי ואכעל פתחא על עלמא וכו', ואי תימא איך איתייהיב ליה רשו להאי מקטרגא לתפאה ולמתבע דינא וכו', אלא ודאי בידא דהאי מקטרגא שוי קוב"ה למתבע דינא וכו', ותנן רשו איתייהיב להאי ממונה בית דין לאכעלא על בית דין פתחא עד דיגזרון דינא וכו', בגין כי אני ה' אוהב משפט וכו', ואף על גב דכולא אתגלי קמי קוב"ה לא בעי אלא בדינא כלא כגוונא חדא עילא ותתא וכו' ואע"ג דקוב"ה רחים לדינא

לה"א שנאמר אחר שכבר יצא ממצרים ואחר שנקראו עבדים, והוה דינא דעבדי וחזר ואמר בני כאמן, דכיון שנאמר אחר יציאת מצרים דשוב לא הוה אבית המכס ונמצא שפיר מביא ראיה מכתוב בנים אתם שבאמת מכאן ראיה יותר מוחלטת שנקראו בנים, ומה שקראן גם עבדים הוא מטעם דמשמשו ליה כעבדא, וזהו החבה יתירה לישראל מאת ה' דאף דמשמשו ליה כעבדא, כלומר, שעובדים אותו רק מיראה, ועל כל זה גם כן קרואים בנים אף דמשמשו ליה אך כעבדא והבן. ועיין זוהר ח"ג דף קי"א וז"ל ואע"ג דאיקריבו וכו' לא יפוק גרמיה מכללא דעבד שמפלח לאבוי בכל פולחנן דאינון יקרא דאבוי ע"ש, ובדרושים בארתי שענין בכל פולחנין כלומר הן באהבה והן ביראה שע"י בן עובד מאהבה והעבד עובד מיראה, והבן כי אכמ"ל.

ויתכן עוד ביאור הספק מה שמביא ראיה מאה"כ בנים אתם המאוחר ולא מבני בכורי המוקדם, כי מאמר בני בכורי נאמר קודם חטא העגל והוה אמינא שע"י חטא העגל אבדו שם בנים, אבל מאמר בנים אתם נאמר אחר חטא העגל ועכ"ז קראם בנים, כי הלכתא כר' מאיר בש"ס קדושין ל"ו שאמר בין כך ובין כך קרואים בנים, וכתב הרשב"א ז"ל בתשובותיו סי' קל"ד וסי' רמ"ב שאע"ג דקיימא לן ר"מ ור"י הלכה כר"י הכא קי"ל דהלכה כר"מ דקראי דייקי אליביה, ע"ש, וזה שאמר חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום מן הכתוב הזה ולא מבני בכורי שזהו עדות על גודל חבת ה' להם שאף שחטאו בעגל עכ"ז לא מאם בם וקראם בנים.

ויתכן לבאר ענין החבה היתירה ע"פ המובא בספר תשואת חן למרן זקני הק' זי"ע מליניץ, בשם השר מקוצי ז"ל שעיקר הדבר שהיצה"ר תופס בו את האדם היא השכחה וכו', והענין הוא כי היודע וזוכר ערכו ערך האדם שהוא בן למקום לא ישפיל א"ע לעשות מעשה הבהמה, וזהו באמת מגודל חבת ה' לישראל

הודיעם כי בנים הם וידעו כי ערכם גדול וישמרו א"ע שלא יאבדו מעלתם, ודו"ק.

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. יתכן כי שם כלי חמדה שקורא את התורה קאי על פלפולא דאורייתא, אשר לזה חומדת הנפש שהיא בכלל מתענגת ממילי דחריפא יותר משנון ההלכות הקבועות, ומה גם כשזוכה בעצמו לחדש חדושי תורה, ובש"ס נדרים ל"ח, אר"ח בתחלה לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו ומשה נהג טובת עין ונתנה לישראל, ומקשה שם וכו' ומסקנא אלא פלפולא בעלמא, כלומר פלפולא דאורייתא לא ניתן אך למשה ולזרעו ומשה נהג טובת עין ונתנה לישראל. וקשה לכאורה, הכי היה משה טוב עין יותר מקב"ה ולמה באמת לא נתן הקב"ה גם פלפולא דאורייתא לישראל ונתנה רק למשה, ומשה שנאמר עליו בכל ביתי נאמן הוא בודאי לא עשה זאת בלא הסכמת ה' ונגד רצונו יתעלה. והנראה בזה כי בכוונה נשגבה היה הרצה"ע כי פלפולא דאורייתא יקבלו ישראל במתנה ממשה, כי כל התורה מורשה היא לקהלת יעקב, ירושה היא וירושה אין לה הפסק, וכה הבטיחנו ה' כי לא תשכח מפי זרעו, אבל פלפולא דאורייתא בכוונה העליונה ניתנה למשה, ומשה נתנה לישראל במתנה למען תוכל לפעמים לסבול הפסק, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' רמ"א ס"ה דהוי מתנה לאותו דבר שפירש בלבד. ואולי זהו ענין אמרם בש"ס שבת קל"ח עתידה תורה שתשתכח מישראל, כלומ' פלפולא דאורייתא, שענינה הוא הסברות השכליות והחדושים שהאדם מוליד בשכלו בעת לימודו בתורה ובאלה צריך האדם ליזהר מאד שלא להטות מן הקבלה והמסורה האמתיות אשר בזמן שהוא מחדש סברות בדויות שלא יתאימו להקבלה והמסורה, נהכרח לבטלם ויסבלו הפסק, ולכן לא ניתנה פלפולא דאורייתא ישר מאת ה' לישראל, כי לוא ניתנה ישר מאת ה' לישראל כי אז היתה בגדר ירושה ולא יכלה לקבל הפסק לעולם, כעצם התורה שאנו מאמינים שלא תשתנה ולא תהא תורה אחרת אבל כשניתנה למשה ומשה נתנה לישראל הרי היא

הוא היה אומר חביב האדם שנברא בצלם. הכוונה אחר שהזכיר למעלה הסיג המשלים את האדם בשלימות החכמה הזכיר כי אמנם נמצא במציאות האדם מוטבע בבריאתו כח החכמה והוא שאמר שנברא בצלם וכבר ביאר הרמב"ם ז"ל שענין הצלם הו"ע ההשגה השכליות, אמנם לעורר כח ההשגה השכליות נצרך לסיג והוא מה שהזכיר למעלה סיג לחכמה שתיקה.

ויתכן כי כוונתו במאמר זה לבטל הדעה הכוזבת שיטת ההתפתחות וההשתלמות כלומר שמין האדם הולך ומתפתח ומשתלם ובראשית יצירתו היתה תמונתו ומדריגתו כמדריגת הקופים וכו' יסכרו פיות דוברי שקר, ולבטל את הדעה הזאת אמר חביב האדם שנברא בצלם כלומר בצלמו אשר תמצא אותו עתה כן היתה ראשית יצירתו, ואמר חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר כי בצלם אלקים עשה את האדם ונודע שמלת עשה הונח בלשון על גמר תיקון הדבר, והכוונה שבריאת האדם ויצירתו הנה היא הושלמה ונתקנה ברגע בריאתו ולא חלילה שנשאר לו העדר אשר התפתח והשתלם בהמשך הזמן, ומה שהודיעו כי נברא בצלם אלקים, יומשך לו כי ידע לשמור צלמו שלא ישחיתנו, כי צלמא ודיוקנא דמלכא איהי, ושמירת הצלם נשמר אך ע"י קיום התורה והמצוה רמ"ח פקודין דעשה נגד רמ"ח אברים ושס"ה פקודין דל"ת נגד שס"ה גידין שעל ידי שמירת כל התרי"ג מצות ישמור קיום צלמו צלם אלקים אשר עליו, וישנם מצות פרטיות המועילות לקיום הצלם כמבואר בתקוני זוה"ק תקונא מ"ז.

משנה י"ט

חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר בנים אתם להוי"ה אלקיכם.

משנה כ'

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו.

חביבין ישראל וכו' שנאמר בנים אתם וגו'. מה שהביא פסוק בנים אתם שבמשנה תורה ולא פסוק בני בכורי ישראל המוקדם בתורה בספר שמות כקושיות החסיד הר"י יעב"ץ וכמובא בתוספת יו"ט, ועיין נצח ישראל להרב גור אריה ז"ל פרק י"א יש לבאר לדעתי כי מאומרו ית' בני בכורי ישראל היה מובן כי ישראל הם בגדר בן בכור לבד, ויצוייר כי אמנם נמצאו עוד בנים זולת ישראל, לאפוקי מהא דכתיב בנים אתם שולל את מציאות שם בנים מהמצאים זולת ישראל. ואך ישראל נקראו בנים למקום ועיין שו"ע או"ח סי' תקנ"א סעיף ז' ובט"ז שם סק"ג, ועיין ב"ב דף י' בעובדא דר' עקיבא וטורנוסרופוס שאמר לו רע"ק אנו קרואים בנים שנאמר בנים אתם, וגם שם קשה, מדוע לא אמר לו מה שקראם ה' בנים, בני בכורי, ולמה תפס

לישנא

לישנא דאמר משה. ויש ליישב כי עדיף ליה להסתייע מפסוק זה שלא נזכר אחריו שם עבד לאפוקי אחר מאמר בני בכורי נזכר שקראם עבדים, ודו"ק.

ויתכן ליישב ע"ד החדוד ע"פ מאמר ר' יוחנן בש"ס ב"ב קכ"ז ע"ב, אמר בני הוא וחזר ואמר עבדי אינו נאמן עבדי וחזר ואמר בני נאמן דמשמש ליה כעבדא וחילופיה אבית המכס עיין שם, ונמצא ממה שנאמר בני בכורי ישראל אין עוד ראיה מוחלטת כי נקראו בנים כיון שנאמר בהיותם עוד במצרים דהוה באמת דוגמא דבית המכס שחפץ הקב"ה להבריחם משם, וכיון שקרא אותם הקב"ה אח"כ גם בשם עבדים, כי לי בני ישראל עבדים, הנה באמת זהו דינא דר' יוחנן אמר בני וחזר ואמר עבדי בבית המכס נאמן, אבל מאמר בנים אתם

לה"א

שמקבלת מן המדות העליונות, והיא סיג לתורה שבכתב דנפקת מחכמה עילאה בסוד משה קבל תורה, סוד יסוד-אבא וכו' והמ"י, ותיקון המסורת היא סיג לתורה, כי חכמה תתאה מחזקת חכמה עילאה והבן היטב, וכיון שהזכיר ענין הסיג, כלומר, הסיג והגדר החיצוני השומר את הבנין הפנימי, הזכיר עוד ענין המעשרות שהם סיג לעושר, כי אמר החכם גדול נסיון העושר יותר מן העוני, כי בעוני כתיב פן אורש וגנבתי ובעושר כתיב פן אשבע וכחשתי, ולכן העושר צריך שמירה וגדר שלא יהיה עשרו שמור לרעתו, והסיג השומר העושר היא המעשרות שבכח המעשרות שמאציל מהונו ניצול מנסיון העושר. ואמר נדרים סיג לפרישות קאי אדלעיל שאמר שחוק וק"ר מרגילין לערוה, הזכיר הסיג המביא לפרישות, להיות מובדל ומופרש מתאות עוה"ז, הם הנדרים דשרי ליה לאינש לזרוזי נפשיה, כש"ס נדרים ח', ונודע שענין נדר הוא בבינה, וההתבוננות בכל דבר היא מבטלת התאוה ומרחקת מן הערוה, וכיון שזוכה לפרישות המביאה לידי קדושה, כשלהי סוטה, וקדושה איהי בחכמה כזוה"ק, זוכה לבחינת החכמה ולכן הזכיר סיג לחכמה שתיקה, כי ענין ההתבוננות הא"ע העמקת השכל בעומק הדעת, וההעמקה שוללת

הדבור

הדבור ומביאה השתיקה והיא המעוררת את כח החכמה, כח המוחין העליונים. אמנם מה שאמר סיג לחכמה שתיקה ולא אמר שתיקה סיג לחכמה כבאינך שאמר מעשרות סיג לעושר וכו' יורה. כי באמת השתיקה טובה ומועלת אך לחכמה, כלומר, להשגת החכמה, אבל אחר שהשיג וקנה חכמה בהכרח לקיים חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה, להשפיע מחכמתו גם לזולתו, לבל ימנע בר משומעי לקחו, להדריך באמרי פיו גם את זולתו בדרך החכמה, ועיין זוה"ק ח"ג דף מ"ג, כמה דעונשא דבר נש בגין מילא בישא דמליל וכו' כך עונשא בגין מילא טבא דיכול למלל ולא מליל וכו', ולכן לא אמר שתיקה סיג לחכמה שאז היה משמעותו כמשמעות אומרו מעשרות סיג לעושר, שאפילו כשמשיג העושר ג"כ מחויב במעשרות, או נדרים סיג לפרישות שגם כשמשלים את נפשו בשלימות הפרישות עכ"ז לא יחדל לנדור לעשות לו עוד גדרים וסייגים לבל יכשלו חלילה, אבל בחכמה הדבר מהופך כשמשיג חכמה מחויב לדבר להחכים גם את זולתו ונמצא השתיקה היא סיג המביאה לחכמה, בטרם זכה לחכמה אבל כשזכה לחכמה שוב לא נצרך לסיג זה, ובדרושים בארתי הענין בטוב טעם ובארתי בזה מאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'.

הוא

בשדוד מערכת הטבע ובבטול כח האלילים, הרי הוא כאלו עובד ע"ז, ושפיר דרש ראב"ע סמיכות הכתובים של אלהי מסכה ואת חג המצות כי בבטול כח אלהי מסכה נשלם גאולת מצרים ואת חג המצות תשמור ודו"ק. **והמפר** וכו', **והמגלה** פנים בתורה שלא כהלכה, הסמיכות בארתי בתורת אבות שענין גלוי פנים בתורה נמשך מפגם היסוד שזהו"ע הפרת ברית של א"א. ובזה יש לבאר ש"ס שבת נ"ה כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, שנאמר וה' עמו וכו', והענין הוא, כי אמרו בש"ס סנהדרין צ"ג וה" עמו שהלכה כמותו בכל מקום, ונמצא זכה דוד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וזהו עדות כי לא חטא בב"ש ולא הפר בריתו של א"א, ונמצא ממה שנאמר וה' עמו שהלכה כמותו, אכן נודע הדבר שכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, כי לוא חטא חלילה, לא היה מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא ובהכרח היה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. ובזה יש ליישב קושית הרי"ף בעין יעקב, מהא דפינחס שנאמר אצלו לפנים ה' עמו וכו' ע"ש. ובילקוט יהושע בארתי מאמר זה באופן אחר, ואכמ"ל. ודו"ק.

במדת החסד כמבואר בסה"ק, והיא ג"כ פגם בעמוד גה"ת, ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה היא פגם בעמוד התורה, והנכשל חלילה באלה אין לו חלק בעולם הבא, כלומר, בקיום התורה לעתיד, אמנם סדרן של דברים מה שסמך ענין המפר בריתו של אברהם אבינו למגלה פנים בתורה שלא כהלכה צריך ביאור, ויתכן כי ענין גלוי פנים בתורה שלא כהלכה הו"ע הנמשך מהפרת בריתו של א"א, שע"י פגם היסוד נפגם הדעת ולא יזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ויגלה פנים בתורה שלא כהלכה, ועיין בלמודי אבות.

הוי קל לראש. יתכן כי כוונתו בזה שלשתי דברים צריך האדם להיות קל כנשר, לתורה ויראת ה', ושניהם נקראים ראש, התורה נקראת ראש כדכתיב ראשית דרכו קנני והיראה נקראת ראש כדכתיב ראשית חכמה יראת ה', אשר שתי אלה משלימים את הנפש בתכלית הטובה ולכן הוי קל לקבל את עול תורה ועול מלכות שמים עליך, ולעולם לא תפרוק עולם מעל צואריך, ואמר, ונוח לתשחורת כוונתו, תשחורת, היינו מרה שחורה ועצבות המשחירים פני האדם לזה היה נוח ומתון לשום לב להתבונן כי אין שום מקרה מפסדת כ"כ לנפה"א כהעצבות, וכשתסיר מלבך כל עצב ותוגה אז תקבל את כ"א בשמחה לשמח לב זולתך, וזהו מעלה יתירה ממעלת השלמים בעבודת ה', והבן הדברים.

משנה י"ז

רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. מסורת סיג לתורה, מעשרות סיג לעושר נדרים סיג לפרישות סיג לחכמה שתיקה.

משנה י"ח

הוא היה אומר חביב האדם שנברא בצלם, חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר כי בצלם אלקים עשה את האדם.

רבי עקיבא אומר. יתכן כי ר' עקיבא אדברי ר' ישמעאל קאי, שאמר והוי מקבל את כל אדם בשמחה, בא הוא ז"ל והזהיר את האדם משחוק וקלות ראש, שענינם נמשך לפעמים מן השמחה, כי השמחה היא עומק רום מהתפעלות הנפש, והשחוק וק"ר הם העומק תחת מהתפעלות הנפש וכיון שהזהיר ר' ישמעאל על השמחה בא ר' עקיבא והזהיר על השחוק, ונגד מה שאמר ר' ישמעאל הוי קל לראש הזהיר רע"ק על קלות הראש הנמשך מן השחוק, ואמר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה, שזהו תכלית גנאי המדות הרעות ורבים חללים הפילה, ואמר מסורת סיג לתורה, הכוונה ,מסורת היא תושבע"פ והוא סיג לתושב"כ, וע"י תושבע"פ דוקא משיג האדם שלימות שמחת הנפש והעסק בתושבע"פ מצלת את האדם משחוק וקלות ראש, והמאור שבתורה מחזרתו למוטב ומצלת אותו מן הערוה, ולפי שהזכיר את הדברים שהם מרגילין את האדם לערוה הזכיר ג"כ הסיבות המצילות את האדם מן הערוה, והוא מה שאמר מסורת סיג לתורה, תורה שבע"פ, ותושב"כ מצלת את האדם מערוה, ומה שאמר מסורת סיג לתורה, הכוונה כי תושבע"פ שהיא סוד המלכות, מלכות פה תורה שבע"פ קרינן לה והיא לית לה מגרמא כלום, אך מה שנמסר ונשפע לה ומה

למודי — משנה ט"ו — אבות

מציאות אל אחד בעולם, שביצמ"צ נתגלה בטול כח האלילים, כדכתיב ובאלהיהם עשה שפטים, ונמצא לפי"ז המבזה את המועדות שהם זכרון ליצימ"צ הוא מפני שאינו מאמין

משנה י"ד

רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם.

משנה ט"ו

רבי אליעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חבירו ברבים והמפר בריתו של אברהם אבינו ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה אין לו חלק לעולם הבא.

משנה ט"ז

רבי ישמעאל אומר הוי קל לראש ונוח לתשמורת והוי מקבל את כל אדם בשמחה.

רבי דוסא בן הרכינס אומר, יתכן כי השלש הזה מזהיר בדבריו על דברים שהם מנגדים לשלשה עמודי עולם דלעיל פרק א׳ מ"ג, כי שינה של שחרית היא נגד עמוד העבודה שבלב זו תפלה שקבעו לה זמן, יין של צהרים ושיחת הילדים מבטלים את האדם מעסוק בגמילות חסדים, כי ע"י אלה יבדל מן הבריות, ולא ישתתף עם רעהו ולא יגמול חסד לשום אדם וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מבטלים אותו מלמוד התורה כי רוב דבריהם הבלים, הוללות ולצון ולא יעשו פרי לתורה ולחכמה.

רבי אליעזר המודעי אומר יתכן כי כלל בדבריו אלו ענינים נוגעים לכל השלשה חלקי השלימות. והם לה׳ ולעצמו ולאדם, ועשה את כולם שוה, שלא יפגום האדם אף באחת מהנה, ולא יקל בעיניו לאמר ולהבדיל הקל מחמור, כי אין אדם יודע אי זה יוכשר בעיני האלקים, ואי־זה מהם חביב יותר בעיני ה׳ יתעלה. והנה המחלל את הקדשים הוא עון בין אדם למקום, וכן המגלה פנים בתורה שלא כהלכה, כי מצות דברי אלקים חיים ומטה אותם לרצונו ושכלו הנפסד והמבזה את המועדות היא פגם לכלל קדושת אום ישראל, כי המועדים הם זכרונות ליציאת מצרים, לבנין האומה, להיותה גוי אחד בארץ, ואם הוא מבזה את המועדות, אות הוא שאינו נותן יקר וערך לכלל האומה וטובות היה להם שלא נבראו. והמלבין פני חבירו ברבים הוא עון בין אדם לחבירו, והוא ענף משפיכות דמים, והמפר בריתו של אברהם אבינו הוא מגביר כח המתאוה בנפשו כנודע מטעם הרמב"ם ז"ל על מצוה זאת, וכאשר מגביר את התאוה בנפש משחית נפשו ופוגם בשלימות נפשו והוא עון בין אדם לעצמו, ועונש כל אלה שוה שאין להם חלק לעולם הבא, כאמרם ז"ל בש"ם אברהם עומד על פתחו של גיהנם ומאן דלא מבשקר ליה וכו׳.

ויתכן כי גם בדברי השלש הזה נמצא רמז להשלשה עמודי עולם, כי בחלול הקדשים ובזוי המועדות פוגם בעמוד העבודה, שמקור העבודה היא ענין הקרבנות, והמחלל את הקדשים, שאינו מאמין בקדושתם פוגם בעמוד העבודה, ובזוי המועדות הם ג"כ פגם בקדושת העבודה השייכות לאותם המועדים, והמלבין פני חבירו ברבים פוגם בעמוד גמילות חסדים שענף אחד מעמוד זה היא ליזהר בכבוד חבירו ולקבל את כל אדם בסבר פנים יפות והמפר בריתו של אברהם אבינו היא ג"כ פגם במדת

למודי   משנה ט"ו   אבות

והמבזה את המועדות ובש"ס פסחים קי"ח, אמר ר"ש בשם ראב"ע כל המבזה את המועדות כאלו עוע"ז, שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור, יבואר ע"פ שבארתי בתורת אבות, שע"י שמבזה את המועדות פוגם בקדושת ישראל שאינו נותן ערך לבנין האומה ביציאת מצרים. והנה נודע שיצימ"צ מאמתת את

כלומר העושר יעזבנו בחצי ימיו, וכשיאבד עשרו גם חכמתו יאבד וישאר נבל באחריתו ואכמ"ל.

ויתכן עוד כי אומרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו הוא ע"ד הכתוב יראת ה' ראשית דעת, ראשית חכמה יראת ה', כלומר, שהיראה צריכה להיות בבחינת ראשית וקודמה לבחינת החכמה, ואז יראתו תגביל התפשטות חכמתו בל יתפשט להתחכם ולהתמשכל בחכמות חצוניות ולא יכשל במינות חלילה, המשחתת ומפסדת כל שלימות האדם, וזהו באמת מקיים התכונה האמתיות וחכמתו מתקיימת, כי היראה תחזק החכמה, אבל כל שחכמתו קודמת ליראת חטאו ,כי אז אין לו גדר וסיג לגדר התפשטות חכמתו, ונכשל ח"ו במינות אשה רעה

וסרת

וסרת טעם ושקר אין לו רגלים, ולכך אין חכמתו מתקיימת.

ואומרו כל שמעשיו מרובים וכו', הכוונה, כי בזמן שיראת חטאו קודמת לחכמתו היראה תעורר אותו למעשים טובים מרובים בחובותיו לה' ולאדם ולא יסתפק בחכמה לבד וישלים נפשו בשלימות המעשה ואז דוקא חכמתו מתקיימת לאפוקי בהעדר היראה, אז אתו חמות חכמה, כי לא יוציא חיובי חכמתו לפועל ולמעשה, ואמר החכם רבים יחכמו אבל לא רבים יעשו ,ואז בהעדר המעשה גם חכמתו אינה מתקיימת וכנ"ל משנה י', וע"י המע"ט המשכים מקדימת היראה להחכמה אז רוח הבריות ורוח המקום נוחה הימנו, כי ישלים את חובותיו לה' ולאדם ודו"ק.

רני

למודי משנה י"ג אבות

כל שרוח הבריות נוחה הימנו וכו', אומרו רוח הבריות ולא שהבריות נוחים, ע"פ שבארתי ע"ד הצחות ש"ס ב"ב דף י', שאלו לשלמה בן דוד, איזהו בן עולם הבא, אמר להם כל שכנגד זקניו כבוד וכו'. והדבר נפלא, כי השאלה בכלל אינה מובנת: איזהו בן עוה"ב? כי ממ"נ אם האמינו בעוה"ב היה להם לדעת ג"כ הסיבות המזכות את האדם לעוה"ב והם קיום התורה והמצוה, ואם לא האמינו למה שאלו? גם צריך לדעת ערך מעלת הנשאל שלמה בן דוד החכם מכל אדם, ואותו שאלו דבר דזיל קרי בי רב היא, והוא החכם מכ"א לא מצא סיבה אחרת שע"י יזכה האדם לעוה"ב אך כשיכבד את זקניו, והתורה והמצוה מה תהא עליהן? וע"ד הצחות אמרתי, כי דבר נודע ומורגש אשר אם ימצא בין עדת בני אדם גבר עז פנים, והיה הוא האיש המכובד ולדבריו ייחלו בהכרח, כי לא יוכלו לסבול חרפיו וגדופיו. וכבר אמרו בסנהדרין ק"ה חוצפא מלכותא בלא תגא, וחוצפא אפי' כלפי שמיא מהני. והנה רבי אליעזר הגדול בשלהי סוטה צייר לנו כי בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי. ויתכן כי לזה כוונו השואלים בשאלתם את החכם מכל אדם, איזהו בן עולם הבא צייר לנו מהות האיש אשר ימצא בימים ובזמן הבא, כלומר, בעקבתא דמשיחא. והשיב להם בקצרה, כל שכנגד זקניו, כלומר, שיתלבש בחוצפא יתירה וילך נגד עצת הזקנים והוא יהיה מנוחלי כבוד, זהו תמונת האיש הנמצא בעקבתא דמשיחא. ופוק חזו מה עלתה בימינו, מה רבו הנערים אשר פני זקנים ילבינו! והם הם המכובדים שבדור! אמנם הכבוד אשר ינחלו אך מדומה הוא, חצוני ולא פנימי, עראי ולא תמידי. ויתכן שעי"ז דייק רחב"ד במאמרו כל שרוח הבריות נוחה הימנו ולא כשהבריות נוחים, הכוונה שרוח הבריות, היינו רוחם הפנימי נוחה הימנו אז זהו עדות שגם רוח המקום נוחה הימנו, אך אם הבריות לבד בחיצוניותם מכבדים אותו מצד חוצפא יתירה דאית ביה אין רוח המקום נוחה הימנו, ודו"ק.

חסרון לנפשו האלקית. או שלא יגרום חסרון לעצם חומרו שלא יקלקל את מזנה גויתו או שלא יחליש כחות חכמתו, כי עבירה מטמטמת לבו של אדם, כש"ס יומא ל"ט. וז"א כל שיראת חטאו, כלומר, יראת החסרון קודמת לחכמתו, זהו עצמו קיום החכמה להיות חכמתו מתקיימת לאפוקי כל שחכמתו קודמת לירא חטאו שאינו משים על לבו להיות ירא מעצם החטא גם חכמתו תאבד ואין חכמתו מתקיימת. אמנם נגד השלימות לבוראו יתעלה, שענינה מגודר בשמירת חקי התורה שאין להם טעמים שכליים מושגים בחכמת האדם, הוא היה אומר כל שמעשיו מרובים מחכמתו כלומר ששומר חקי התורה החקים שהם אך בגדר מעשה שאין להם מושגים שכליים, ונמצא מעשיו מרובים מחכמתו שכרו כי חכמתו מתקיימת ויומשך לו מחכמתו קיום המצות שיש להם חיוב מצד החכמה, לאפוקי כל שחכמתו מרובה ממעשיו כי אינו שומר את החקים ומסתפק בזה ששומר את השכליות לבד סופו כי גם את אלה יאבד יבטלם ויפרוק אותם מעל שכמו וגם חכמתו אינה מתקיימת, ונגד השלימות לזולתו ממין האדם הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו מצד הנהגתו הישרה עם הברואים, רוח המקום נוחה הימנו, כי בהשלימו א"ע בדברים שבינו לחבירו משלים בזה ג"כ חובותיו לה' ית' כי הוא אור וצוה עליהם, ובדרושים בספרי בארתי באורך.

ועל דרך הצחות אמרתי, כי בחכמה ותאר חכם יש שני מדריגות אחת אמתיות טבעיות והשניה מתדמיות מלאכותית הנה נמצא גבר חכם מחונן בכשרונות מלידה ומבטן ושקד ולמד הרבה חכמה אף שימש ת"ח והוא באמת גבר

גבר חכם, וחכמת זה האיש איננה תלויה במעשיו ובעסקיו הגשמיים ועל פי הרוב לא לחכמים כאלה לחם, ולא לנבונים כאלה עושר אבל יקנה לו מעשים טובים ומדות ישרות, ונגדו ימצא איש שאין לו כשרון הראוי לחכמים מלידה ומבטן גם לא קרא ולא שנה ולא שימש ת"ח, ועל כ"ז יחשב בעיני ההמון לחכם והיא מסיבת הצלחתו בקנינים גשמיים ולאשר הון ועושר בביתו לכן גם חכמתו תעמוד לו וקנה לו תאר חכם מפני כי שמש ההצלחה החומריות זרחה לו פניה ומזל מעשיר ומחכים, וההבדל בין שני אלה כי הראשון לעולם לא יאבד חכמתו בין אם יצליח במעשיו ויסגל קנינים מרובים, בין אם חלילה לא יצליח אבל השני שכל חכמתו קשורה לעשרו ונולדה מהצלחתו וכבר אמרו כי גלגל הוא החוזר בעולם ואין העושר מן הדברים המוכרחים שאין להם הפסק ובזמן שתופסק הצלחתו אז יאבד גם חכמתו ובאחריתו יהיה נבל, ודברי צחות אלה הנה הם רמוזים בדברי רחב"ד הוא שאמר כל שמעשיו מרובים מחכמתו כלומר שמסיבת חכמתו נתרבו ונתגדלו גם מעשיו המסחריים והצליח בקנינים הוא על כל פנים חכמתו מתקיימת כי אם אפילו יתהפך עליו הגלגל והצלחתו הגופניות תופסק אבל חכמתו תתקיים בידו וחכמתו מתקיימת, לאפוקי מי שכל חכמתו מרובה רק מסיבת מעשיו והצלחתו בקנינים, אשר בכלל ההצלחה המסחריות סובלת ע"פ הרוב תמורה העולים, יורדים והמתקדמים נסוגים אחור, ואז כשיאבד עשרו גם חכמתו יאבד ואין חכמתו מתקיימת. ובדרושים המתקתי בזה דברי הנביא, עושה עושר שלא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל, כלומר

למודי משנת י"ב אבות

שהוא ענין הנאסף אל הנפש מבחוץ ששומע מזולתו ולכן הקדימו נעשה לנשמע, אבל אחר חטא העגל אבדו מעלתם ולכן מוזכר במשנה תורה שאמרו ושמענו ועשינו שהו"ע הקדימה להחכמה על המעשה ובזמן שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת, וזש"א באדר"נ כל שמעשיו מרובים מחכמתו שנאמר נעשה ונשמע, כלומר ראיה לזה שצריך להקדים המעשה להחכמה הוא ממעמד הר סיני שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, וס"ל.

משנה י"א

רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת.

משנה י"ב

הוא היה אומר כל הוא שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת.

משנה י"ג

הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו.

רבי חנינא בן דוסא אומר. השלש הזה שעליו אמר ר' יוחנן בן זכאי בש"ם ברכות ל"ד ע"ב שהוא כעבד לפני המלך ע"ש, והנה שלימות העבד שלשה המה, א' שישמור א"ע שלא יגרוס היזק לאדונו שיעשה מלאכתו באמונה וביִשוב הדעת, לא בבהלה וחפזון, אשר אז ימלא מלאכותו בשלימות כפי רצון האדון, ב' שיכיר ערכו כי עבד הוא, ועליו לעבוד בפועל ובמעשה, ולא לשבת בחבוק ידים ולא להיות יועץ עצות לאדונו ואז בזמן שיראה האדון כי עבד נאמן הוא, שומר מעשיו שלא יפסיד לו, ועובד עבודה רבה, או אז ידרוש לפעמים גם עצתו. ג' שעל העבד להשתדל למצוא חן בעיני כל הברואים זולת האדון אשר אותו הוא עובד, כי אך אז יהיה ביכלתו למלאות פקודת האדון ולכל אשר ישלח אותו יצלח, שלשה אלה רמוזים בדברי רחב"ד שהוא כעבד ההוא אמר ראשונה, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו כי הלא כן ראוי להעבד לשמור א"ע ולירא תמיד שבמעשיו לא יגרום חסרון וחטא למלאכת אדונו. והנמשך מזה הוא, כי חכמתו אשר יחכם בעסקי אדונו מתקיימת, היינו תביא קיום טוב לעסקי האדון, ואמר עוד, כל שמעשיו מרובים מחכמתו, כי הן זהו התכלית הרצוי להאדון מן העבד, לעבוד ולעשות ולא להראות חכמה ולהיות יועץ עצות, והנמשך כי חכמתו ג"כ מתקיימת, כי נראות האדון נאמנות עבדו ידרוש גם עצתו. ואמר עוד בענין שלימות העבד שעליו להשתדל שיהיה רוח הבריות כולם זולת האדון אשר אותו הוא עובד נוחה הימנו, אך באופן שגם רוח המקום ב"ה יהיה נוחה הימנו כי יכול להיות שיהיה רוח הבריות נוחה מן העבד, בהיותו ותרן על חשבון אדונו ואז יחטא להאדון ופללו אלקים אך אם רוח הבריות נוחה הימנו מכשרון מעשיו ונאמנות רוחו אז גם רוח המקום נוחה הימנו.

ויתכן כי שלשה מאמרי ר"ח ב"ד אלה הם נגד שלשה חלקי השלימות אשר על האדם השלם להשלים את נפשו בהם, והם השלימות לעצמו והשלימות לבוראו והשלימות לזולתו ממין האדם, כמבואר בעקידת יצחק שער...... והנה השלימות לעצמו מגודר בענין יראת חטא שבאורו היא יראת החסרון עדה"כ והייתי אני ובני שלמה חטאים שירא לעבור עבירה שלא יגרום חסרון

למודי   משנה י"ב   אבות

כל שמעשיו מרובים מחכמתו, שנאמר נעשה ונשמע (אבות דרבי נתן פכ"ב) והוא מאמר פלאי. והכוונה עפ"ד הרמב"ם ז"ל, כי חכמה הוא קנין הנאסף אל הנפש מן החוץ, והוא מה שאמר הכתוב יהיב חכמה לחכימין ומנדעא ליודעי בינה. והנה ישראל כשהקדימו נעשה לנשמע במעמד הר סיני הוא לפי שאז השיגו תכלית שלימות האדם, כדכתיב אני אמרתי אלקים אתם וגו' וכדרשתם ז"ל והיה אצלם המעשה חביבה מאד וגדולה מן הנשמע

אשר ראו עיניך, יכול אפי' תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו.

למתנת התורה היא דוקא ע"י הענוה וכש"ס עירובין נ"ד עה"כ וממדבר מתנה מי שמשים א"ע הפקר כמדבר זוכה וניתנית לו התורה במתנה וכו', ע"ש, ולכן מרגלא בפומא דר' מאיר, נגור תורתי בלבבך וכו' ואני אהיה עמך בכל מקום, ש"ס ברכות י"ז, וענין נגור תורתי בלבך הו"ע הזכרון, לזכור היטב את התורה ואז זוכה לבחי' הדביקות בחי' ואני אהיה עמך, והבן.

ויתכן עוד ע"פ הנודע שבלימות כל חכמה נשלם ע"י המעשה והנסיון, שעל ידי שעושה נסיונות בעניני החכמה שלמד תקבע החכמה בזכרונו שלא במהרה ישכחנה, ככה היא המונח ומוחלט בכל חכמה אפי' בחכמות טבעיות שהנסיון והמעשה מחזק קיום החכמה, ובבטול הנסיון והמעשה גם הלמודים ישכח מהר, ומה גם בחכמת התורה, שכל שלימות ותכלית הלימוד הוא אך אם מלמודו יבא לידי מעשה בודאי ישכח גם את החכמה והלימוד שלמד, בטול העשיה תמשיך בטול הזכרון. אמנם בתורה הק' נמצא גם חלק שאינו יוצא לפועל ע"י כל אדם והוא חדודי ופלפולי דאורייתא בהלכות ודינים השייכות לכהנים מעשי הקרבנות ופסולי המוקדשין והדומה להם, מה שאין באפשר לאיש ישראל להוציאם לפועל ולמעשה, וכן כמה דברים שהם הלכתא למשיחא, ואשר הלימוד בהם ג"כ חובה היא, אבל אם ישכח אותם אין על השוכח אשמה כ"כ כמו שאם ישכח דבר אחד מהחיובים שכל אדם חייב בהם תמיד, וזש"א כל השוכח ד"א ממשנתו דוקא השייך לו באשר הוא אדם מישראל מחויב במצוות לשמור ולעשות, ומפני שלא עשה שכח משנתו, מעה"כ כאלו מתחייב בנפשו, כי המצוות הן חיות הנפש ובבטולם ממעט חיות הנפש, ועז"א, יכול אפילו תקפה עליו משנתו, כלומר ששכח בחדודי ופלפולא דאורייתא מהענינים שהם אינם יוצאים לפו"מ ע"י כל אדם, ומפני כי א"א לו להוציאם לפועל שכח בהם יתחייב ג"כ ת"ל ופן יסורו מלבבך וכו', הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב, כלומר שישב בטל ולא יעשה ועי"ז יוסרו מלבבו הוא מתחייב אבל לא מי שתקפה עליו משנתו וכו', ודו"ק.

השייכות

רבי

הוסיף, שרשות להאדם ליתן צדקה ולחונן דלים בהלואה כביכול לה' ית' שניתן לחשבון, וע"ד שאמר הנביא הביאו את המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו', מלאכי ג', וכש"ס פסחים הנ"ל, ועיין ב"ב י' ור"ה ד' והוא מגודל מעלת הצדקה גם השלא לשמה טוב ומקובל, והבן. ואכמ"ל.

כל השוכח וכו', בארתי בתורת אבות שהמעשה מחזקת הזכרון, ובטול המעשה ממשכת השכחה, עיין למעלה. ובזה אמרתי לבאר ש"ס פסחים דף נ', רב יוסף בריה דריב"ל חלש ואתנגיד וכו' ושמעתי דמכרזי ברקיעא אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, אומרו ותלמודו בידו אינו מובן, כי התלמוד שמור בלב או במוח אבל לא בידים. אבל האמת היא ששלימות החכמה ולימוד התוה"ק נשלם אך בזמן שעושה כל מעשיו ע"פ חיובי התוה"ק לאפוקי כשלא יעשה גם למודו ישכח. וע"ז אמרו בש"ס יבמות ק"ט כל שישנו בלמידה—ישנו בעשיה. והנה הידים הם סמל המעשה, וזה ששמע דמכרזי ברקיע אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, כלומר, שעשה בידיו החיובים שחייבה אותו התורה שלמד, ולא הסתפק בלמוד לבד, אך הוציא חכמתו מכח אל הפועל ודו"ק, כי קצרתי והארכתי בזה בדרושים. ואכמ"ל.

כסף לרוב לבנין הבית, ועשה משפט וצדקה, משפט לזה וצדקה לזה, כדרשתם ז"ל, ולכן אמר וכן בדוד כנ"ל, וכ"ז מפני שדוד. הכיר כי ממך הכל ומידך, כלומר ממה שחוננת אותנו אנו נותנים לך. **רבי** יעקב אומר, המהלך בדרך אומרו המהלך ולא ההולך יתכן כי אזהרה זו להחכמים המדריכים את העם ועושים אותם הולכים בדרך התורה הנגליות שלא יפסיקו ממשנתם הנגליות לעסוק ביחודים ונסתרות, שז"ע אילן וני"ר, אילן הוא יחוד הסה"ג ככתבו וכנויו, ני"ר מספרו כל הג' יחודים עם כלליות הע"ם כידוע, והיינו שאף שהם בבחי' מהלך שעושה את זולתו הולך עכ"ז אל יעזבו את למודי התורה הנגליות, והבן. **ויתכן** כי באמת התורה אגוני ומגלי הוא מקור השמירה, בין בעידנא דעסיק בה וכו' כש"ס סוטה כ"א וכדכתיב בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך וגו', והנה המהלך בדרך ושונה התורה עצמה תשמרהו מכל אסון ופגע בדרכו, אבל כשמפסיק ממשנתו ולמודו בתורה הנגליות, ואמר כמה נאה אילן זה או ניר זה, שמתחיל לייחד יחודים כנ"ל, כי אינו מאמין חלילה שבכח למודו בנגליות התורה יהיה נשמר בדרכו מעה"כ כאלו מתחייב בנפשו לא אמר סתם הרי זה מתחייב כדלעיל משנה ה', כי שם מדבר מהמפנה לבו לבטלה וכאן מדבר ממי שאינו מפנה לבו לבטלה חלילה גם הוא כאלו מתחייב בנפשו כי נראה כממעט באמונת פשטיות ונגליות התורה חלילה, ודו"ק.

משנה י'

רבי דוסתאי בר ינאי משום ר' מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר, רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים

כל השוכח. יתכן כי השכחה שהיא מקור משחת לכמה מדות רעות, והיא המפסדת ומשחתת את כל שלימות האדם בעת שישכח במעלת אנושיותו וע"י זה יתגבר בנפשו האדם הבהמי המוטבע בחומרו וישחית ויקלקל את כל שלימות האדם, יש בה כמה מדריגות, יש שוכח בזדון, ויש שוכח בשגגה, כמבואר כאן, יכול אפילו תקפה עליו משנתו וכו' עד שישב ויסירם מלבו, כי באמת מי שתקפה עליו משנתו אין אשמתו מרובה כל כך, כי ההעדר הזה טבעי הוא שריבוי הלמודים ותדודם יביאו טשטוש בשרטוטי המוח, אבל תוגדל אשמת היושב בטל

בטל ומסיר משנתו מלבו. והנה השכחה נמשכת מן הגאות מהתרוממות רוח האדם כדכתיב ורם לבבך ושכחת וגו' ולכן ר' מאיר דחייש למיעוטא. כלומר, למדת המיעוט בחי' הענוה שימעט האדם את עצמו, כמו ששמעתי מאבי אדמו"ר זי"ע בבאור מאמרם רז"ל אסקופה משמשת שתי רשויות וכו', הזהיר על השכחה, כי היא מעידת על גאות האדם שאינו נותן ערך ויקר אל התורה שלמד, ולכן ישכחנה, אבל הקונה ענוה ושפלות לא ישכח למודו, ועיין ש"ס נדרים כ"א אמרו בתחלה היה משה לומד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה, ע"ש ולהכות למתנת

יהיה איך שיהיה מחיה הוא את העני. וכן אמרו חז"ל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני וכו' הרי זה צדיק גמור כש"ס פסחים ח', אבל שלימות העבודה בזה היא שגם הצדקה יתן אך לשמה שלא על מנת לקבל פרס. ולזה במשנתנו שהיא משנת חסידים, א"ר אלעזר על הצדקה תן לו כביכול במתנה גמורה שלא על מנת לקבל ממנו יתעלה גמול וחזרה. ור' יוחנן

משנה ח'

רבי אליעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן בדוד הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך.

משנה ט'

רבי יעקב אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו.

תן לו משלו. פירשו המפרשים שכוונתו על מתן הצדקה שהנותן צריך לדעת שהוא נותן משלו, כלומר של ה', כי האדם אינו רק אפטרופוס על הקניינים, והכל הוא של הקב"ה, לה' הארץ ומלואה. ויתכן עוד עפמש"כ בספרי בכמה דרושים, כי כוונת משנה זו היא על כל מיני השלימיות אשר ההשגחה תחונן האדם הן בשלימות החכמה הן בש' הגבורה או הקניינים שבכולם חוב על האדם להטיב משלימותו לזולתו, כי לא טוב היות האדם לבדו, ועיין מה שכתבתי לקמן פ"ד משנה א' וזה שאמר תן לו משלו, מכל אשר חנן אותך ה' תן גם לו חלק. אם חלקך בחכמה השתדל להחכים גם את זולתך ואם בקניינים חלקך עשה צדקה וחסד, וזה הוא חלקו של הקב"ה מה שתטיב משלמותך לזולתך

לזולתך, כי עליו עצמו אין להוסיף, וחלק ה' הוא מה שתאציל משלמותך לקשט את זולתך, וזה יושלם בעת שתכיר ותדע כי אתה ושלך שלו,, אתה, כל מציאותך ושלך, כל אשר קנית ורכשת לך הכל הוא שלו, מה שחנן אותך בחסדו, וכן בדוד הוא אומר, לא אמר וכן אמר דוד אלא בדוד כלומר בעצמו של דוד הוא אומר כדברים האלה, כי ממך הכל ומידך נתנו לך, הוא הכיר בכל שלימותיו שמיד ה' נתנו לו, ולכן מכל שלימותיו אשר זכה בהם השתדל להטיב לזולתו השלים את נפשו בחכמה, והיו ידיו עוסקות בשפיר ושליא לטהר אשה לבעלה, ולמד דעת את העם ואת חכמיו כש"ס ברכות דף ג' ד', השלים את נפשו בגבורה ולחם כל ימיו מלחמת ה' וישראל, השלים נפשו בקניינים ונבר

כסף

וישותו ויעשה לגרמיה וארעתיה דנפשיה, וזה נמשך מצד דיצרא אונסיה, ועז"א חשב אדם לעשות מצוה כולו לשם ה' ובעת העשיה נאנס מצד היצר ולא עשאה כפי מחשבתו תחלה מעה"כ כאלו עשאה, כלומר, כאילו גם העשיה היתה לשמה, כיון שמחשבתו תחלה היתה בבחי' ולחושבי שמו, ובזה יש לבאר ש"ס נזיר כ"ג בענין שנים שצלו פסחיהן וכו' ואכמ"ל. ומבואר במק"א, והנה בין בתורה בין בתפלה מעלת העשרה גדול מאד, כי בקדושה עשר ולא תשע, עשר ולא אחד עשר וכל בי עשרה שכינתא שריא, וסוד העשרה והאחד אחת הם לכן מתחיל בעשרה ומסיים באחד. ובינה זאת.

תן לו משלו. עיין למעלה בתו"א שעפ"ד המפרשים כוונתו על הצדקה, ומה שצייר כאן הצדקה בלשון מתנה, ובש"ס בבא בתרא י' אמר ר"י מאי דכתיב מלוה ה' חונן דל, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול עבד לוה לאיש מלוה. צייר ר"י את הצדקה לדלים בערך הלואה לה'. ובמשנתנו ציירה בלשון מתנה כביכול לה' יתעלה. ובאור הענין הוא, כי הבדל הלואה ממתנה היא, שהלואה ניתנה על מנת להחזיר ומתנה היא שלא ע"מ להחזיר, רק כשמתנה מקודם שנותן ארעתא דהכי. ולפי זה הלואה היא ציור להעבודה ע"מ לקבל פרס ומתנה היא ציור להעבודה שלא על מנת לקבל פרס. והנה נודע שאין לך מצוה אשר תסבול גם אם יעשנה שלא לשמה כמצות צדקה כמבואר בספה"ק כי

ומנין אפילו שלשה שנא' בקרב אלקים ישפוט ומנין אפילו שנים שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. ומנין אפילו אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך.

וחסדו עם הברואים והתגלות חסדיו בהחלט שיהיו שכר תורה או מצוה לא תוכל להתגלות בעולם הזה אך בעלמא דעתיד לאתדתא, והשם הק' הזה מתגלה בספירת הבינה שזהו תכלית הלימוד להבין דבר מתוך דבר, ולכן אפי' אחד שעוסק דוקא בתורה דרך טורח ויגיעה ומעמיק א"ע להבין דבר להוסיף לקח ופלפול שז"ע לשמה כפי' הרא"ש ז"ל בנדרים ס"ב בענין ודבר בהן לשמן אפי' היחיד מקשר א"ע ליחוד השם וגם עליו שכינה שריא והתחיל בעשרה וסיים באחד סופו מבואר כי התורה כוללת כל הי' דרגין דקדושה שכולם כלולים באחד ועי' בלמודי

אבות, וי"ע בסוד שם אהי"ה שהיא סוד התשובה סוד הבינה, ובתשובה יש הבדל בין יחיד לצבור כש"ס יומא פ"ו הא ביחיד הא בצבור, ואומר היה ר"מ שאפי' בשביל יחיד וכו' מוחלין לו ולכל העולם ונודע שתורה מעוררת הנפש לתשובה ולזה התחיל בי' שהם עדה לכ"ד שבק' והם ותשובה שלהם היא בחי' תשובת צבור, והולך ומונה כל המספרים עד אחד שכולם הם בחי' רבים אפילו שנים שהם מעוט רבים עד שבא למספר אחד סוד היחיד שעושה תשובה שמוחלין לו ולכל העולם, והמ"י בסוד אזכיר את שמי, שם הידוע שנגלה למשה בסנה, ויבואר איה"ב באריכות במ"א.

למודי — משנה ז' — אבות

עמהם, ועי"ז נשלם עמוד העבודה שאמר שמעון הצדיק, ואח"כ הזכיר שלשה יושבין בדין ושנים שעוסקין בתורה ששכינה עמהם, כי הדין והתורה אחת הם, אך בדין צריך שלשה, אין בי"ד פחות משלשה, ובתורה ששלימותה היא ללמוד וללמד די בשנים להמשיך עליהם השראת השכינה. ובזה רמז לעמוד התורה, ועל עמוד גמ"ח אמר ר"א אפי' חשב אדם לעשות מצוה וכו', סתם מצוה היא ג"ח וצדקה כמבואר בדרושים, ולהיות מחשבת מצוה א"א לחשוב רק כשעוסק בתורה, שאז נתעוררת המחשבה לחשוב מתי יבא לידי ואקיימנה, ולכן אמר עוד שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שע"י העסק בתורה יתעורר למחשבת מצוה ועליו ג"כ שכינה שרויה. וע"פ סוד, סוד התפלה היא העלאה מעולם לעולם בד' עולמות אבי"ע מתתא לעילא, והתכללותם זב"ז ובכל עולם יש עשר דרגין דקדושה, וז"ס עשרה שמתפללין. ובדין יש שלשה דרגין בינה, גבורה, הוד, ולכן דייק שלשה שיושבים בדין ובתורה שהיא מקור החוה"ב נתגלה שני דרגין חסד וגבורה, ולכן נמשלה למים ולאש סוד תושב"כ ותושבע"פ וז"ס שנים שיושבין ועוסקין בתורה. וסוד המצוה היא סוד הכת"ע תר"ך עמודי אור ולכן אם חשב לעשות ונאנס וכו' ולכן אפי' אחד שיושב ועוסק בתורה, שענין עוסק כוונתו שחושב לעשות הכתוב בתורה וזה ג"כ נקרא עוסק ג"כ שכינה עמו. ונודע שסוד המלכות שכינתא תתאה עולה עד הכתר, וכ"ע היא סוד המחשבה והמ"י, ועפ"ד החסידות ענין ולחושבי שמו, כי בתר רישא גופא גרירא, ובכל מקום שמחשבתו של אדם דבוקה שם הוא נמצא כולו כדברי הבעש"ט זי"ע. ונודע שפרי כל המצוות היא הדבקות בה' בסוד ולדבקה בו, כדברי הרמב"ם ז"ל, ולכן באמת אם חשב לעשות מצוה שבמחשבתו נדבק במקור המצוה אך נאנס מסבות חיצוניות ולא עשאה מעה"כ כאלו עשאה, כלומר, שזוכה לשלימות הדביקות ע"י המחשבה, דבתר רישא גופא גרירא, והבן. ויתכן עוד, כי פעמים יתלהב האדם בכל חום לבבו ויחשוב לעשות מצוה בלתי לה' לבדו ולא לגרמיה כלל ובעת עצם העשיה יתהפך לבבו להרגיש א"ע

משנה ו'

רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה פורקין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ.

משנה ז'

רבי חלפתא איש כפר חנניא אומר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם שנ' אלקים נצב בעדת אל. ומנין אפילו חמשה, שנא' ואגודתו על ארץ יסדה.

כל המקבל עליו עול תורה פורקין מעליו עול מלכות. יתכן ע"פ אמרם בש"ס תענית דף ג', העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים, וכן אמרו בש"ס ע"ז י"ט העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו, וענין הסם חיים הזה הוא שעל ידי שעוסק בתורה לשמה נולד בנפש האדם כח טוב המוליד לו התחזקות ותלבישהו רוח אומץ וגבורה לשאת ולסבול כל הבא עליו מפגעי הזמן, ולא יכבד עליו שום דבר ולא יחשב לו לעול ילמשא בכח התורה אשר באהבתה ישגה תמיד ועל דלתותיה ישקוד יום יום, וזה שאמר כל המקבל עליו עול תורה פורקין ממנו עול מלכות שלא ירגיש מזה שום עול ושום משא, ועול דרך ארץ כי נכסיו מצליחין לו וזכה מלאכתו נעשית על ידי אחרים, ולהיפוך, אם חלילה פורק ממנו עול

תורה

תורה אז יאבד התחזקות רוחו ויתגבר בנפשו הרפיון המוביל את האדם ליאוש, ואז מכל דבר אשר יתחדש בעולם בין מעול מלכות ובין מעול דרך ארץ יתפעל ויתרגש, וכמשא כבד יכבדו ממנו.

עשרה שיושבין ועוסקין בתורה, יתכן כי התחיל בעשרה ומסים באחד ומנה בפרטיות עשרה חמשה שלשה שנים אחד, כל אלה ביחד עולה כ"א מספר שם הק' אהי"ה שבאורו הוא דעתיד למיהוי. והענין הוא כי כל שלימות לימוד התורה היא דוקא הלימוד לשמה ואינו מחכה לקבל פרס בעוה"ז אבל מאמין הוא כי שכרו לא יקופח לעתיד, כי שכר מצוה רק בהאי עלמא ליכא, אבל בעלמא דעתיד איכא, וע"ז רומז שם הק' אהיה דעתיד אנא למיהוי והכוונה כי התגלות מציאותו נתגלה על ידי טובו

וחסדו

למודי משנה ז' אבות

עשרה שיושבין ועוסקין בתורה וכו' וכעין מאמר זה שנינו בש"ס ברכות ו', אמר רבין בר"א אמר ר' יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת, שנאמר אלקים נצב בעדת אל. ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם, שנאמר אלקים נצב בעדת אל. ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם, שנאמר בקרב אלקים ישפוט. ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם, שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, אמר ר"א אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעה"כ כאילו עשאה. ומנין לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך. עיין בחדוא"ג מהרש"א ז"ל וברי"ף בעין יעקב. ועל דעתי יבואר מאמר ר"י שבתחילה הגדיל מעלת ביהכנ"ס לאמר שהקב"ה מצוי בביהכנ"ס ואם כן אפי' להתפלל ביחיד טוב יותר בביהכנ"ס, שהמקום המקודש ממשיך קדושה להבאים בשעריו. וכותלי ביהמ"ד יוכיחו שאם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד כש"ס סוכה נ"ב. ואח"כ הזכיר מעלת המתפללים בעשרה, כלומר אפילו שלא בביהכנ"ס ולכן דייק ומנין לעשרה שמתפללין עשרה דוקא בכל מקום שהוא, ואפילו שלא בביהכנ"ס, שכינה

ירחמו עיין שם, כוונתו כי רחב"ת לשיטתו אזיל שאמר כאן שנים שיושבין ויש ביניהם ד"ת שכינה שרויה ביניהם ולכן היה מובטח כי מן השמים ירחמו ולכן היה מקהיל קהלות ועוסק בתורה, ויש לרמז בכוונת ענין שכינה שרויה שהיא סכת שלום הפרושה על ישראל והמשכילים יבינו, שהוא מה שאמר מן השמים שהוא הכבוד העליון הנמשך מעל השמים, ודו"ק.

משנה ד'

רבי שמעון אומר ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום, אבל שלשה שאכלו ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

רבי שמעון אומר שלשה שאכלו. יתכן אומרו שאכלו דיעבד משמע כי לכתחילה לא נכון לפני איש לאכול בפני חבירו, כי ראוי להתבייש בעשותו דבר חומרי בהמי, כמו שמתבייש האדם בעשותו דבר אשר איננה לפי ערכו וחשיבותו, כי מצד ערך הנפש האלקית אין אכילה גופניות לפי ערכה, כי היא מתעדנת מעדונים רוחניים ולכן לכתחילה אין לאיש לאכול בפני רעהו רק בדיעבד אחר שאכלו אז אם עכ"פ אמרו על שלחנם דברי תורה הנה נמשך מאכילתם דבר טוב ועדון רוחני להנפש האלקית, ובוש אין להם להתבייש, אבל כשלא אמרו עליו דברי תורה שאז בוש יבושו בהשתדלם בטובת החומר הגס ושכחו בצורתם הרוחניות, ועם זה שמעתי בשם גדול אחד בזוה"כ ואכלתם אכול ושבוע, אך גם והללתם את שם ה' אלקיכם וגו' אז ולא יבושו עמי לעולם, כיון שנמשך מאכילתם גם הלול ה' אז לא יבושו לאפוקי כשאינו נמשך הלול ה' באמת ראוי להם להתבייש, ודפח"ח, וענין האכילה היא ענין גדול כל כך עד שאין בה ממוצע אך קצוות או זבחי מתים חלילה, או שלחני של מקום, והבן. ובזה יבואר ש"ס שנים שאכלו פסחיהן וכו' אחד אכלן לשם אכילה גסה ע"ש נזיר כ"ג ע"ב, ומקשה שם רשע קרית ליה וכו', שבאמת שע"י אכילה גסה בא לכלל רשע חלילה שאוכל זבחי מתים, רשעים בחייהם קרואים מתים לאפוקי הנהנה מסעודה שת"ח מסובין בה וכו' ומבואר במקום אחר באורך.

משנה ה'

רבי חנינא בן חכינאי אומר הניעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו.

הניעור בלילה, יתכן ע"פ הנודע שהגלות נמשל ללילה, והאומה הישראלית נמשלה לישנים בסוד הכ' אני ישנה ולבי ער, כמבואר במדרש רבה סדר תרומה ומדרש שיר השירים רבה פרשה ה', ואמרו שם אני ישנה מן המצות, וכו', אני ישנה מן הקץ וכו'. ובדרושים באורתי היטב. והנה גם בזמן הגלות לא אלמן ישראל בכל דור אנשים נעורים משינת הגלות ועובדים את ה' בתורה ומצות, וזהו כוונת

אומרו

אומרו הניעור בלילה, כלו' שהוא ער בין הישנים האלה בחשכת הגלות ובחשכת הלילה הזה, אך מדמה בנפשו כי הוא מהלך בדרך הזה יחידי שאין כמוהו עוד עובד את ה' בימי החושך והערפל האלה אשר גסות רוחו זאת תביאהו לשכחת אלקות חלילה ולהיות מפנה לבו לבטלה, לפרוק מעליו עול העבודה, הרי זה מתחייב בנפשו, שעל ידי הגאות מאבד נפשו האלקות ודוחק רגלי השכינה כביכול, והמתגאה נקרא תועבה כי תועה הוא בדרך החיים.

כל

משנה ב'

רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

משנה ג'

רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים, שנ' ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו.

רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות. מה נעימים הם דברי הרב מדרש שמואל שר' חנינא בא להוסיף על דברי עקביא שהזכיר הדברים המונעים את האדם מן העבירה בא ר"ח והוסיף כי יש עוד דבר המונע את האדם מעבור עבירה והיא מורא מלכות וע"ז הזהיר הוי מתפלל וכו' ודפח"ח. וסמוכים לדבריו יש להסמיך מש"ס ברכות כ"ח דברי ריב"ז שאמר לתלמידיו יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, כי מצד התגשמות חומר האדם לא תתרגש נפשו ממורא שמים ויתרגש יותר מצד מורא ובושה של בשר ודם. **וע"פ** דרך החסידות ענין הוי מתפלל בשלומה של מלכות, הכוונה שבשלימות התפלה היא לאוקמא שכינתא מעפרא שיתגדל ויתקדש שמיה רבא, וסוד שכינה היא סוד המדה המקננת בעשיה סוד המלכות וממנה נמשך מדת היראה, וז"ע הוי מתפלל בשלומה של מלכות, כלומר, של מלכות שמים, והדברים עמוקים והמ"י ועיין בספרי בדרושים.

רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה, וכן שנים שיושבין ויש ביניהם ד"ת, ובאחד אמר שיושב ועוסק בתורה ולא אמר בשנים שיושבין ועוסקין, כי ענין העסק בתורה הכוונה שמחדש בה חדושים חדשים, ועוסק בה דרך טורח ויגיעה, עיין ט"ז או"ח סי' מ"ז סק"א, וענין דברי תורה היינו שמדברים דברים שכבר נשנו ונאמרו, שלא נצרך לזה טורח ויגיעה, ולזה בשנים היושבים ביחד שמדרך האדם שלא לשבות אך לדבר אמר ואין ביניהם עכ"פ דברי תורה דברים שכבר נשנו ונאמרו הרי סופה של ישיבה זו להיות מושב לצים כי כשלא ידברו ד"ת בלא ספק יבאו לדבר דברים בטלים ומאלה יבאו לדבר דברים אסורים, יתחברו לצון להם ויהיה מושבם מושב לצים, אבל שנים שיושבין ויש ביניהן עכ"פ ד"ת כלומר דברים שכבר נשנו ונאמרו אעפ"כ שכינה שרויה ביניהם אף שאינם מחדשים חדשות אך משננים דברים ישנים שנאמרו מפי יראי ה' וחושבי שמו, עכ"ז שכינה שרויה אבל באחד שיושב הוצרך להיות עוסק דוקא בתורה, כלומר להגות בה ולחדש חדושי דאורייתא דרך פלפולא שאז קודשא ב"ה חדי בפלפולא דאורייתא וקובע לו שכר, כלומר שכר מיוחד בעד החדושים שמחדש, ולזה אמר עוסק דרך טורח ויגיעה, כלומר שמיגע את מוחו ושכלו ומחדש חדושי תורה, ולזה צריך ללמוד בקול ובשפה ברורה לעורר כח השכלי שבמות, כי הקול מעורר הכוונה והמחשבה, ולכן ברוריה דביתהו דר' מאיר ברתא דרחב"ת אשכחא לתלמודא דקא גרים בלחישא בטשא ביה וכו' כש"ס עירובין כ"ד, כי כשגרס בלחישא לא היה לו טורח ויגיעה ודו"ק, ועיין ש"ס ע"ז דף י"ח בעובדא דר' יוסי בן קיסמא ורחב"ת שהשיב לו רחב"ת מן השמים

ושורש לאמיתת התאוה בנפשו, כי בא להתאוות תאוה זאת בסיבת זוהמת הנחש הדבוקה בו, בודאי בכל כחו יתאמץ למנוע א"ע מלמלא תאותו, ואם חלילה גבר חומרו לא יתפעל ולא ירגיש בדקות ענין ההתבוננות הזאת, ולא יכיר כי בא לתאוה זאת מסיבה קדומה וזוהמת הנחש יתבונן באחרית דבר שישיג באם ימלא תאות יצרו, וזה שאמר ראשונה דע מאין באת, כלומר מאין באת כלל לכלל תאוה זאת להתאוות לעשות מעשה בהמי, שזה נמשך לו מזוהמת הנחש, ואולי ע"י התבוננות זאת תבוטל תאותו ואם זה לא יועיל לבטל תאותו יתבונן בבחי' לאן אתה הולך במעשיך זאת, אם תמלא תאותך תתדמה רק לבהמה ותאבד מעלת אנושיותך, ואחרית פעולתך הרעה תשלול ממך מעלת האדם ותשאר בגדר בהמה, ואם גם זאת לא יועיל לקרר חום יצרו הרע יתבונן בבחי' ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון הכוונה היא ע"פ מה שבארתי בפרק ב' משנה א', שהאדם הפרטי במעשיו מפסיד ומקלקל בכלליות העולם, וזהו"ע וכל מעשיך בספר נכתבים עיין שם, ובמלא המתבונן כי עתיד הוא לעמוד בדין בעד הקלקולים שקילקל בכלל המציאות בודאי יחדל מעבור עבירה

וזה שכלל עקביא הסתמי באמרו הסתכל כלומר הסתכלות רוחני ושכלי בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, א', מאין באת, כלומר, מאין באת להתאוות תאוה זו ? ב', לאן אתה הולך ,כלומר, לאיזה נקודה תלך אם תמלא תאותך לנקודה בהמיות, ג', ולפני מי, כלומר, בעד מי הלא תענש בעד הקלקול וההפסד שתביא לכלל המציאות כולו ואתה עתיד ליתן דין וחשבון בעד הכלל כולו שקלקלת במעשיך הרעים, אך אם שלש אלה לא יעשו להם רושם חזק בנפש לחדול מעשות עבירה ויצרו יתגבר עליו, אז יתבונן בבחינה שניה הרמוזה בדבריו, הסתמיים של עקביא, והוא שאמר דע מאין באת מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני ממ"ה הקב"ה, כלומר, יתבונן בשפלות עצמו בסיבת ההויה וההולדה שלו ובאחריתו וסופו כי ישוב אל העפר אשר לוקח משם, ויסתכל ג"כ בגדולה"ב ב"ה שהוא מלך מה"מ ולפניו יתעלה הוא עתיד ליתן דין וחשבון על כל מעשיו אשר עשה בלא חשבון ודעת ועי"ז בודאי יחדל מעשות עבירה. והבן.

ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. עיין למעלה בתורת אבות בבאור ולפני מי, כלומר, בעד מי שהאדם הפרטי יתן דין וחשבון בעד הקלקולים שמקלקל במעשיו לכלל מין האדם. וכעין זה שמעתי בשם קדושת זקני הרב הק' מסאווראן זי"ע הבאור ש"ס ברכות כ"ח ע"ב מאמר ריב"ז שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם וכו', שהכוונה ג"כ שבכה ריב"ז בסיבה פן יענש בעד העולם בכלל וכו'. וע"פ רעיון זה אמרתי לפרש מדרש פליאה מובא בספרים הק', וז"ל: מה ראה אדם שחטא שתים ראה, כלומר שראה אך שתים משלשה אלה שאמר עקביא במאמרו הסתמי, והיינו, כי לא ראה שבחטאו יקלקל לכלל המציאות אחרי שההתראה היתה מיוחדת אך אליו בלשון יחיד, כדכתיב ביום אכלך ממנו מות תמות לכן חשב שלא יקלקל לזולתו רק לעצמו, ולא יצטרך ליתן דו"ח בעד זולתו. ומה גם כי לא נמצאו עוד נמצאים כמוהו בעולם, ולא חש שבקלקולו לעצמו יקלקל להמשיך פגם לכל הנמצאים והמציאות, וגם להדורות הבאים, ולהפגם שיפגום לעצמו לא חש, וזש"א מה ראה אדם שחטא, כלומר, כמה מן השלשה ראה ? שתים ראה: מאין ולאן אבל השלישי, ולפני מי, לא ראה. והבן.

בכלל כל ישראל, ועל הכלל אמרו חז"ל כי רובן כשרים הם, ורובא וחזקה רובא עדיף, ובכח הרוב מפקע נפשיה מחזקת האיסור, לאפוקי הנפרד ואינו כולל א"ע בכלל כל ישראל, שאז אין בכח תשובתו להוציאו מחזקת איסור שקנה לנפשו בכח העבירה שעבר והרי הוא כקבוע ועומד וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ועדיין הדבר שקול, ונודע שהנפרד מכלל ישראל עובר על ל"ת דלא תשנא, ואמרו עבר על ל"ת תשובה תולה ויוכ"פ מכפר, כי יו"כ הוא מקור האחדות, וכאמרם ז"ל במדרש שביו"כ נדמו למלאכים שאין ביניהם לא קנאה ולא שנאה וכו', וזהו עבר על ל"ת, כלומר על ל"ת דלא תשנא תשובה תולה, היינו שעושה אותו תלוי ושקול, ויו"כ שאז ודאי מאחד א"ע עם כלל ישראל נשלם כפרתו, והבן, כי הדבר נפלא וקצרתי כי אכמ"ל. וזש"א כל ישראל, כלומר, כשכולל א"ע עם כלל ישראל אף תשובתו מועלת לכפר חטאיי שיכתול עוה"ב, וזש"א ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, ארץ עליונה סוד הבינה עולם התשובה, וכבר ביארתי במאמר התשובה שתשובה מועלת אך לישראל ולא לב"נ, ולא רק תשובת רבים אלא אפילו תשובת יחיד הכולל א"ע עם הרבים, וזש"א נצר מטעי, שכ"א מישראל הוא נצר ממטעי ומעשי ידי להתפאר ולכן אפילו יחיד כשכולל א"ע בכלל כרם ה' תשובתו מקובלת. ודו"ק היטב.

משנה א'

עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. דע מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

עקביא. השלם הזה שהעידו עליו שאין העזרה ננעלת על אחד מישראל בחכמה ויראת חטא כעקביא בן מהללאל כש"ס פסחים ס"ד וגדרי החכמה והיראה שומרים את האדם שלא יאונה לו כל עון, והוא עצמו לא יבא לידי עבירה, כש"ס סוטה ג', כל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין, שהעבירה לא תלפפהו, והשלם הזה הודיע הסבות אשר ישמרו את האדם מהלכד ברשת העבירה שהם השלשה דברים שהזכיר לקמן, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. אמנם מה שכפל דבריו באמרו מתחלה סתם מאין באת וכו', ואח"כ פירש דבריו מאין באת מטפה סרוחה וכו' שזהו נגד הכלל שהניח ר"ת בש"ס פסחים ג', לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, יורה לכוונה מיוחדת בכל אחד מהם וכבר אמרו בזה המפרשים.

ויתכן כי באור **הסתכל** רומז להבטה שכליות, כלומר התבוננות, שהאדם שוקל בפלס כל דבר וכל מעשה הבאה לידו, אם לעשותה ואם לדחותה, כי נשמת האדם הנברא בצלם אל והמבורך בשלימות החכמה והדעת אין המפעלים המגונים והתאות הבזויות לפי ערכו כלל, כי האלקים עשה את האדם ישר, להיות אמצעי בין העליונים והתחתונים, ומתנאי האמצעי שלא ינטה לאחת הקצוות, ומזה שלא יהיה נמשך אחרי התאוות הבהמיות במדה מרובה, אך לאחוז בדרך המיצוע שלא להתרחק מן הנקודה האמצעיות, אך מחטא עץ הדעת מאשר נתפתה האדם, לשמוע לקול הנחש נמשכה זוהמא על הנפש ונתגשם חומר האדם עד שנתרחק האדם מנקודת האמת וזוהמת הנחש הזאת מושך אותו לתאות בזויות גשמיות לעשות כמעשה הבהמה. והמתבונן ויודע במקור

ויתכן ושורש

ולכן אמר ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולותיך, כלומר שישלם לך גם בעוה"ז. אך ודע שמתן שכרן של צדיקים, כלומר, השכר שהצדיקים בוחרים בו הוא דוקא השכר שלעתיד לבא ולא בשכר של עוה"ז העובר ונפסד. ואמר ודע כי באמת דבר זה צריך להיות מוחלטת בנפש על צד הידיעה המוחלטת שאין להחליף עולם קיים בעולם עובר ושאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. ודו"ק.

למודי. — משנה י"ח — אבות

חז"ל ומובא ברש"י אם בחקותי תלכו וכו' שתהיו עמלים בתורה. ולכאורה מה הכריחם לפרש מלת חק על התורה ולדרוש בחקתי על העמל בתורה, הלא יותר קרוב לפרש חקתי הבאור הרגיל על מצות שאין להם טעם ע"פ השכל, שעליהם אמר אם בחקתי תלכו ועל קיום המצוות השכליות אמר ואת מצותי תשמרו, ומה הכריחם לפרש בחקתי על העמל בתורה, אלא ודאי טעמא דמילתא היא, כי ענין היעודים הגשמיים הנזכרים כאן הם סותרים הכלל שאמרו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולכן הוכרחו לפרש שמאמר אם בחקתי קאי על התורה ונמצינו למדים שדוקא שכר מצוה ליכא אבל שכר תורה איכא, ולכן שפיר בארתי כי נאמן הוא לשלם לך גם בעוה"ז. ובמאמרים אחרים בארתי טעמא דמילתא באריכות, מפני מה שכר מצוה ליכא ושכר תורה איכא, שהוא לפי שאמרו עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, ואין כאן מקום להאריך בזה. ודו"ק.

פרק שלישי

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר, אומרו כל דוקא, יורה שדוקא מי שכולל את עצמו בכלל כל ישראל הוא יש לו חלק לעולם הבא לאפוקי הנפרד חלילה מכלל ישראל, וטעם הדבר כתבתי בפ"ב, ועוד לאלקי מילין על פי מה שכתבתי במאמר התשובה בענין התשובה המועלת לכפר חטאי האדם

האדם, אשר לכאורה ע"פ שכתב הרמב"ם ז"ל בענין העובר עבירה אחת קונה קטיגור אחד, שענין הקטיגור הזה הוא שקונה לו כח רע בנפש וכו', וענין הכח הרע הנקנה בנפש הוא קונה לו חזקה בנפש, וחזקת איסור במקומה עומדה, ואיך תועיל לו התשובה שישוב לאפקועי חזקת איסור הזאת ? ! ובארתי שם שבאמת התשובה מועלת דוקא אך אם השב מאחד א"ע וכולל א"ע

נכלל

את מתי סודך ושומעי לקחך שתדבר דבריך לפני ראויים לערכם והשגתם. ואם לפעמים לא תמצא שומע לך עכ"ז אל תבטל א"ע מהשקידה בתורה, כי נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולותיך, ואם לא תוכל להועיל לזולתך תועיל לעצמך. **ויתכן** כי ר' אלעזר זה שנשתבח במעלת החדוד והחריפות שהוא כמעין המתגבר הזהיר מאד על השקידה, כי מטבע החריפות שהיא שוללת השקידה, ושלימות החכם נשלם בשתים הן בבקיאות בגדר סיני והן בחריפות בגדר עוקר הרים, ולכן הוא המעין המתגבר הזהיר על השקידה ואמר הוי שקוד ללמוד תורה ויועיל לך השקידה לחדד שכלך, כי תדע מה שתשוב לאפיקורס ואם התעודה הזאת מעט היא לך להלהיב לבבך לשקוד על דלתי התורה יום יום, ולכן אמר דע לפני מי אתה עמל, התבונן בגדולת ה' נותן התורה, שהוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך, וההתבוננות הזאת בלי ספק תלהיב לבבך לאהבת התורה ודו"ק.

משנה י"ז

רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק. הוא היה אומר, לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא.

היום קצר והמלאכה מרובה, כלומר, לפי ערך המלאכה המרובה, היום באמת קצר, כי אם אלף שנים יחיה האדם לא ישלים עבודתו וחיוביו לאלוקיו, ומה גם בלימוד התורה הרחבה מני ים וארוכה מארץ מדה, ולא עוד אלא כי הוטבע עוד חסרון בבריאת האדם מה שהפועלים הם האברים עצלים והעצלות היא מההעדרים המוטבעים בנפש ודבוקים לחומרי האדם, ושתי אלה הם מונעים גדולים להשלמת הנפש בעבודה, קוצר הזמן ועצלות האברים, אבל עכ"פ היודע כי השכר הרבה הוא יתגבר על יצרו ויזרז א"ע בעצלותו להשלים בזמן קצר מלאכתו המרובה ומה גם בידעו כי בעל הבית דוחק, כלומר, בעל הבית המנהג עולמו בחסד וחפץ בטובת ברואיו דוחק כי יכין

העבד

העבד את עצמו לקבל השכר, ואיך יתעצל האדם א"ע מהשתדל בטובתו הנצחיות המוכנה לו מבעל הגמול, ולכן הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור. שקוד, למוד, וכמה שתלמוד ותעשה יביא לך פרי ברכה ותקבל שכר עבור פעולתך, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה, אם תאמר לא אלמוד ולא אקבל שכר בזה לא תפקיע א"ע כי לבך נוגרת, אך אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה, ואם מעט גם השכר יהיה מעט, אבל לפטור א"ע מכל וכל אין לך רשות. וכבר מבואר שכל המבטל א"ע מן התורה יסורים מכוערים באים עליו. והנה פעמים ימנע האדם א"ע מן התורה בסיבה כי יודע הוא ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא והיום לעשותם ולמחר לקבל שכרם כאמרם ז"ל

ולכן

למודי משנה י"ח אבות

ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. כתבתי בתורת אבות כלומר, שישלם לך שכר גם בעולם הזה, ולמדתי זה מהא שדייקו חז"ל בקדושין ל"ט ואמרו שכר **מצוה בהאי עלמא ליכא. דייקו שכר מצות, אבל לשכר תורה איכא. וילפינן דא מהא דאמרו**

הוי שקוד ללמוד תורה. יתכן כי על הלומד תורה ושוקד על דלתותיה יום יום לדעת כי מהחכמה אשר רכש לו בשקידתו ייטיב גם לזולתו, להדריך גם את זולתו בדרך הישר, כי האדם לא נברא לצורך עצמו לבד, ולכן אם קנה חכמה עוד לא השלים את שלימות בריאתו אבל אם מחכמתו ישפיע גם לזולתו בזה דוקא ישלים מטרת בריאתו, כן על החכם חוב לדעת את מתי סודו את שומעי לקחו, לפני מי הוא משפיע דעותיו לדעת לדבר עם כל אדם לפי ערך הבנתו ובינתו. ולפי תכונת נפשו ומצבו בחיים, ואם לפעמים שומע אין לו, וקולו כקול קורא במדבר, עם כ"ז אל יבטל ממלאכתו כי שכר פעולתו לא יקופח ומה גם אם יזכה להוציא יקר מזולל, ע"ד דאיתא בזוה"ק זכאה, מאן דאחיד בידוי דחייבית, כי אז ודאי אין קץ לשכרו, וזש"א הוי שקוד ללמוד תורה. ואז אם למדת תורה הרבה אל תשב בחבוק ידים להחזיק טובה לעצמך, אך ודע מה שתשוב לאפיקורס כי אולי תזכה להדריך גם אותו בדרך הישר ובדרך אמונה. ודע עוד לפני מי אתה עמל.

משנה ט"ו

רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשוב לאפיקורס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

תכונת

דע

כלומר, להביט על מצבם של ישראל העומדים למטה מכל האומות בזמן הגלות, ארצם שוממה וכל עיר על תלה בנויה וכו' שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים שם דוקא, בארץ ישראל להתבונן בחורבנה, וח"א עיניו למעלה זהו דרגא תנינא להתפלל עבור כבוד ה' המחולל, בסיבת רבוי הלבושים וההסתרות שנאמר נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, כלומר מה שאלקותו מוסתר כ"כ עד שרק על השמים כבוד אל אבל על הארץ אלקותו מוסתר ונעלם מצד רבוי הלבושים. ובאמת כי שתי אלה קשורים זב"ז, כי גלותם של ישראל נמשך מזה שעוד לא באו בני האדם לתכלית ההשתלמות וההכרה באחדות ה' ית' ורמזתי מזה בדברי יהושע ח"א דף ס"ח ע"ב. והנה זהו דעת ר' ישמעאל בר"י שאמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, עיניו למטה על גלותם של ישראל ועי"ז יתעורר שיהיה לבו למעלה להתפלל על כבוד ה' להמשיך גילוי אלקותו למטה. ואפשר שזהו ענין קדימת ק"ש לתפלה, כי ע"י ק"ש יתבונן בגדולת הקב"ה ובאחדותו ועכ"ז אלקותו מוסתר ונעלם ואז יתפלל תהיה תפלתו רחמים ותחנונים לפני המקום ב"ה, כלומר בעד המקום הוא כבוד שמו המחולל שאינם מכירים כי הוא ית"ש מקומו של עולם. ועיין חדושי אגדות מהרש"א ז"ל.

ויתכן עוד שענין עיניו למטה הכוונה, כי שלימות המתפלל שלא להטריח על קונו וידע כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מועטים, כלומר שלא להתפלל על מותרת, וז"ע עיניו למטה כלומר להביט על הנמוך עוד ממנו ,ובזה ייטיב לו ויסתפק במה שיש לו. וח"א עיניו למעלה, כוונתו שהאדם צריך להביט על הגבוה ממנו במעלה, ויתפלל לה' כי יגביה גם אותו ובאמת שתיהם אמת , כי על דברים וצרכים גשמיים צריך תמיד לקיים עיניו למטה ועל דברים ומחסורים רוחניים צריך תמיד לקיים עיניו למעלה, להביט על הגבוה ושלם יותר בחכמה ומדות, וזהו הכרעת ר"י בר"י שיתן עיניו למטה בתפלתו על גשמיות ולבו למעלה בתפלתו על רוחניות, והמשכילים יבינו ודו"ק כי אכמ"ל.

במלים חדשים (עיין ברכות כ"ח, שו"ע או"ח בט"ז שם סק"א), ואם כי אין לנו לשנות ממטבע שקבעו חכמים בתפלה, תועיל ההתבוננות של ק"ש קודם התפלה, שתהיה תפילותיו הקבועות ומסודרות מאנשי כנסה"ג בכל יום בעיניו כחדשים ולא על דרך מצות אנשים מלומדה, ותועיל לו עוד לענין תפלת נדבה, שמדינא מחויב לחדש בה דבר. ויתכן שעי"ז מדייק לאמר וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך, דייק וכשאתה, תפלתך, כלומר, תפלה מיוחדת אך לך והיינו תפלת נדבה, שאין הצבור מתפללים נדבה אך היחיד אותה תפלה בהכרח לחדש בה רחמים ותחנונים.

ויתכן כי מאמר וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים וכו', כוונתו ליישב דעות המפקפקים בתפלה, כמבואר בעקרים פרק ח"י מרביעי, עיין בדבריו, וז"א, וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים דוקא, אז תקובל תפלתך, כי בקשת הרחמים תעיד כי נעשה שנוי בעצמותך ומכיר אתה בחסרונך, ובזמן שנכנע רום לבבך ונעשה שנוי במקבל, תתהפך השפעת המשפיע ג"כ מרעה לטובה, ואין בזה שנוי רצון המשפיע חלילה, כי זה היה רצונו בעלם וסוף מעשה במחשבה תחילה, ולזה מביא ראיה מן הכתוב, כי חנון ורחום הוא, הוא מקור הטוב, מקור הרחמים והחנינה וכל גזירותיו אפי' הנראות רעות חלילה רחמים הם ארך אפים ורב חסד. ארך אפים—מאריך אפו וגבה דיליה, ופעמים ורב חסד, כי הכל נעשה לפי ערך המקבל. ולכן יכולה תפלתך לעורר רחמיו ונחם על הרעה. וזהו סוד הראית כי נכנע אחאב מלפני וגו' מלכים א' כ"א כ"ט. ואם תקטן בעיניך לומר מי אני כי תועיל תפלתי לעורר רחמי ה' הנכבד ולשכך כעס וחימה, לכן הזהיר ואל תהי רשע בפני עצמך שלא תחזיק נפשך ברשיעי, אך תתחזק ותאמין כי אפילו תפלתך תעשה רושם למעלה. ואמר ר' יצחק, יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין וכו' ע"ש ר"ה י"ז, כי אחרי שהכל תלוי בערך ומצב המקבל לכן אפילו לאחר גזר דין, כשנעשה שינוי בעצם נפשו של המקבל תשתנה השפעת המשפיע והגזירה העליונה, ודברים אלו מבוארים בספה"ק ואכמ"ל.

ועל דרך הצחות מאמר ואל תהי רשע בפני עצמך מקושר שלמעלה ממנו, למאמר הוי זהיר בק"ש ותפלה, אשר בענין תפלה יש הבדל בין יחיד לצבור, וזש"א ואל תהי רשע בפ"ע, כלומר, בזמן שאתה מתפלל ביחידות בפני עצמך לבד אז לא תחזיק נפשך ברשיעי, אבל בזמן שאתה מתפלל בצבור תוכל לחשוב אע"ע לחלבנה ועיין ש"ס כריתות ו', ויועיל לך זה שלא תתקוטט עם הצבור בעד איזה כבוד וכו'.

הוי

בר"י לגבייהו. א"ל במאי עסקיתו א"ל, בתפלה. א"ל כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, כדי שיתקיימו שתי מקראות הללו. ולהבין כ"ז צריך לדעת שכל שלימות התפלה היא לאוקמא שכינתא מעפרא. ובזה יש שתי מדריגות: א', ע"י התבוננות והכרה בשפלות ישראל וגלותם ובזמן שאדם מצטער שכינה אומרת קלני מראשי וכו', כי צערם של ישראל ושעבודם בגלות היא באמת גלות השכינה ונכלל בזה התפלה על בנין הארץ ע"י התבוננות בראותי כל עיר על תלה בנויה ועיר האלקים מושפלת וכו'. ב', הו"ע התפלה על כבוד ה' המחולל בהיות האלקות מוסתר ונעלם מלובש בעשרה לבושים. ועי"ז אמר נבל בלבו אין אלקים שאין האדם מכיר כי אכן יש ה' במקום הזה ועל זאת יתפלל כל חסיד לאוקמא שכינתא מעפרא כלומר, להמשיך גלוי שכינה בתחתונים, כי יכירו כל יושבי תבל כי לה' הארץ ומלואה. וזהו כוונת המאמר ח"א המתפלל צריך שיתן עיניו למטה,

לעמוך תעזבה יום יומים תעזבך, וכל מעשיך לשם שמים זהו עמוד העבודה אשר תכלית שלימות העבודה בשלם בעשותו לשם שמים ולא לקבל פרס, כמבואר בספרים ובספרי דברי יהושע בכמה דרושים, וזהו באמת מעלת החסידות שנשתבח בה הוא. **ויתכן** עוד שענין ממון חבירך היינו מה שאתה חייב לחבירך כי לקחת בהלואה, בזמן שאתה משלם לו צריך שיהיה חביב אצלך כשלך, כלומר, כאילו הכנסת לאוצרך והוצרך להזהיר ע"ז כי טבע בנ"א והתנהגותם מעיד על היפוך, ודו"ק.

ויתכן כי וכל מעשיך לשם שמים, היא אזהרה שבשני הדברים שקדמו היינו בצדקה ובלימוד התורה צריך לראות שיעשה הכל לש"ש ולא חלילה להתפאר או לקנטר .אך לקיים שאמרת ונעשה רצונך, וק"ל.

משנה ט"ו

רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, שנאמר כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואל תהי רשע בפני עצמך.

הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה. יתכן כי ר"ש זה שנשתבח במעלת יראת חטא הזהיר על ק"ש ותפלה, כי שתי אלה מועילים מאד לעורר הנפש ליראת ה', ק"ש מעוררת ליראה את ה' ע"י התבוננות בגדולתו ית"ש ותפלה ג"כ מעוררת יראת ה' על ידי העבודה שבלב התגברות גבורת הלב מקור היראה, ובכח הזהירות בק"ש ותפלה תתלבש הנפש ביראת ה' והיראה תגדר אותו כי גם בהיותו יחידי בפני עצמו ג"כ לא יעשה כמעשי הרשעים וזה שמסיים ואל תהי רשע בפני עצמך. **ויתכן** כי גם השלם הזה כלל בדבריו אלה דברי שמעון הצדיק
במשנה

במשנה ב' פ"א, כי ענין ק"ש היא מדריגת התורה וע"ד רשב"י יוצא בק"ש לא ימוש, כש"ס מנחות צ"ט, ותפלה היא מדריגת עבודה, ואל תהי רשע בפני עצמך היא ענף מעמוד גמילות חסד לגמול חסד עם נפשו שלא לאחזוקי נפשיה ברשיעי חלילה. וזהו ג"כ ענין גומל נפשו איש חסד. **ויתכן** עוד כי השלם הזה הזהיר להקדים דוקא ק"ש לתפלה ואז כשיקדים ק"ש ויקבל עליו עול מלכות שמים, ויתבונן בגדולת ובאחדות ה' ית"ש, אז לא יעשה תפלתו קבע, כלומר, כדבר הקבוע ועומד אלא רחמים ותחנונים, ומדרך המבקש רחמים לחדש את בקשתו בכל עת
במלים

למודי | משנה י"ד—ט"ו | אבות

וכו' להברות את גופו לעבוד את בוראו וז"ע לשם תורה כלומר שבכל מעשיו יכוין למען יהיה כחו חזק לעסוק בתורה שנמצא עי"ז עובד את ה' אפילו בזמן שעוסק בעשיות גשמיות כמבואר בספה"ק. והנה תושב"כ היא סוד אות ו' מדת הת"ת סוד מדת אמת מדתו של יעקב תתן אמת ליעקב אין אמת אלא תורה ובזוה"ק אות ו' דא אות אמת, ותורה שבעל פה היא סוד אות ה' תתאה סוד מלכות פה תושבע"פ קרינן לה וז"ע בכל דרכיך דעהו נוט' דע, ה"ו שבכל מעשיו ישתדל לדעת ולחבר שתי אותיות אלו סוד שתי התורות. וכתבתי מזה בכמה דרושים בספרי, וזהו כוונת האדר"נ ודו"ק.

הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה. ובש"ס יבמות ק"ה, ר' חייא ור"ש ברבי הוו יתבו. פתח חד מנייהו ואמר, המתפלל צריך שיתן עיניו למטה, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים. וח"א עיניו למעלה, שנאמר נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, ארהכי אתא ר"י

משנה י"ג

רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

משנה י"ד

רבי יוסי אומר יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך וכל מעשיך לשם שמים

רבי יהושע אומר עין הרע וכו', יתכן כי ר' יהושע שמצא את הדרך הטובה שידבק בה האדם הוא חבר טוב, ומשמעות חבר טוב כולל שתי כוונות, א' לבחור בחבר טוב ושלא להתחבר לרשע. ב', לראות להיות בעצמו חבר טוב למין האדם הדומה לו, אמר בזה כי שני דברים אמנם מקלקלים את השלימות הזה והם עין הרע, מי שעינו רעה בשל אחרים לעולם לא יהיה בעצמו חבר טוב לזולתו, ויצר הרע, היינו כח המסיתו לבחור ברע ואשר ייפה את המגונה וילבין את השחור, הכח הרע הזה ימנע אותו מבחור בחבר טוב, ושתי אלה הם המביאים לשנאת הבריות להפריד לב איש מרעהו, ואלה הם המוציאין את האדם מן העולם מנתקים אותו מן בני אדם מן הישוב המדיני.

ויתכן כי שלשה אלה שחשב ר' יהושע הם היפוך השלשה דברים שעליהם העולם עומד, כי עין הרע היא היפוך עמוד התורה המאירת עינים, יצר הרע היא התגברות הלב כסיל חלל השמאלי שבלב, והוא המתגבר נסיבת העדר העבודה שבלב זו תפלה, כמבואר בספרים הקדושים ושנאת הבריות שהוא ישנא את הברואים כולם ולא יגמול חסד לשום איש, וכמשך מזה שהבריות ישנאו אותו, זהו פגם אשר נפגם עמוד גמילות חסדים וכשפוגם בשלשה אלה אז נעשה נפרד מכלל מין האדם וכאלו יוצא הוא מכלל העולם, ולכן רבי יהושע שמצא את הדרך שידבק בו האדם הוא החבר הטוב, הזהיר על שלשה אלה, כי בלעדם לא יקנה האדם חבר טוב.

רבי יוסי אומר יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך,, כלומר, הממון שאתה נותן לחבירך צדקה וגמילות חסדים יהיו חביבים עליך כשלך, כאלו אתה מוציאם לצרכיך, או כאלו אתה גונזם באוצרותיך וכש"ס ב"ב י"א שאמר מונבז אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה וכו' ע"ש. והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך, כלומר, שאינה ירושה לך לבד מורשה היא לקהלת יעקב בכלל, ואפשר לתורה להתקיים בלעדיך ואם אתה לא תעמול עליה תפסיד רק לעצמך

זה, תזכו לחיי עולם הבא, ונמצא כלל ר' אליעזר בן הורקנוס בצוואתו דבריו במשנתינו כפי שבארתיה בתורת אבות. ויש לרמז עוד שבצוואתו נכללו כל שלשה חלקי השלימת אשר על האדם להשתלם, שלימות לזולתו ממין האדם, הוא שאמר הזהרו בכבוד חבריכם, שלימות לה' הוא שאמר מנעו בניכם מן ההגיון, כי למודי ההגיון והפילוסופיא ממעטים כבוד ה', שלימותו לעצמו, הוא שאמר כשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים. ואמרו חז"ל, המאריך בתפלתו מאריכין לו שנותיו כש"ס ברכות נ"ד וגם הידיעה לפני מי הוא עומד תצילהו מעיון תפלה ולא יזכירו לו עונותיו כש"ס שם נ"ה. וגם אלה שלשה חלקי השלימות נכללים בדברי ר"א במשנתנו והבן היטב.

וכל מעשיך לשם שמים לשם תורה, שנאמר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך (אבות דר' נתן פי"ג), עיין ש"ס ברכות ס"ג דרשת בר קפרא, ובאור ענין לשם תורה הכוונה ע"פ המבואר בשו"ע אורח חיים סי' רל"א שצריך האדם לכוון בכל מעשיו באכילה ושתיה

לבחינת התשובה, וזה שאמר ושוב יום אחד לפני מיתתך, שענין התשובה נמשכת מן הבינה, מבחינת נשמת שדי תבינהו. אמנם למנוע את עצמו מן הכעס צריך האדם לחבר א"ע לחכמים וללכת בדרכם, כי כעס אך בחיק כסילים ינוח, וזש"א והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והאור הנמשך לך מהם ימנעך מן הכעס ויעורר אותך לתשובה, ובזמן שתתחמם כנגד אורן של חכמים הוי זהיר בגחלתן, הכוונה כי הגחלת מהותה החיצונה עמומה היא והשביב הנמצא בה מוצנע ונעלם בפנימיותה וכן מעשי החכמים לא ימלטו מהיות לפעמים חצוניותם היפוך פנימיותם, לכן צריך להזהר מאד בגחלתן, וכמבואר בספרים ענין ולא יבאו לראות כבלע את הקודש וגו' והבן.

ויתכן כי ר"א כלל במאמרו זה השלשה דברים שעליהם העולם עומד שאמר שמעון הצדיק יהי כבוד חבירך חביב עליך נמשך מעמוד גמ"ח, ואל תהי נוח לכעוס נמשך מעמוד העבודה, היא עבודה שבלב המשברת את הרוח ומחלשת את תוקף גבורת הלב ומבטלת את הכעס, ושוב יום אחד, ענין התשובה נמשך מן עמוד התורה דאורייתא קא מודע ליה חוביה כדאיתא בזוה"ק והתורה היא מקור התשובה כדאיתא במד"ר ה"ד תשובה הרגיל לשנות דף אחד ישנה שני דפים ולהשלמת הנפש בתשובה ובתורה הזהיר והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, שכל דבריהם כגחלי אש, ויזהרו מחשך החומר על הנפש.

רבי

ההתחכמות למותר והיא רחוקה, כי בכח התגברות הזכרון לא נצרך להתחכמות והבן היטב כי הם תפוחי כסף במשכיות זהב. ובמ"א הבאתי ראיה כי משה הוא מקור הזכרון מש"ס תמורה ט"ו שלשה אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה וכו' כי כ"ז שמשה היה חי לא היתה מציאות לשכחה, רק במותו שלטה השכחה ונצטרכו לפלפולו של עתניאל ולכן כל הפרות נקראו ע"ש משה. ודו"ק היטב. ועיין נדרים ל"ח שניתנה לו במתנה ושוב לא ישכחה וכו׳. ואל תקשה מש"ס סנהדרין פ"ב נתעלמה ממנו הלכה עד שהזכיר אותו פנחס. יש בזה סוד שהגיע שעתו של פנחס ולכן נתעלמה ממשה. ופנחס יזכיר אותה ומשה יאמר לו קריינא דאיגרתא. והבן. ואכמ"ל.

יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך. ובש"ס ברכות כ"ח תנו רבנן, כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו ואמרו לו למדנו רבינו ארחות חיים ונזכה לחיי עולם הבא. אמר להם הזהרו בכבוד חביריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים. וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ,ובשביל כך תזכו לחיי עולם הבא. עיין מה שכתבתי בתורת אבות שבמאמר ר"א במשנתינו נכללן כל השלשה דברים שעליהם העולם עומד. והנה הג' דברים אלו הם באמת דברים מועילים להאדם החי ונמצא בעוה"ז, כי יראה עולמו בחייו, ועל ידם זוכה גם לעולם הבא ונמצא ע"י ג"ד אלה נוחל שתי עולמות, תורה ועבודה וג"ח, הנמצא עוד עדונים רוחניים ותענוגים יותר גבוהים מהם? גם היותר מגושם והיותר גם אם יאציל לו רגעים אחרים לעסוק בהם, האם לא ירגיש מהם עונג נפלא? וזש"א תלמידיו, למדנו רבנו ארחות חיים, כלומר אורח ומסלול אשר יועיל לנו גם בחיותנו חיים, ונמצאים בעוה"ז, ושעל ידם נזכה גם לעוה"ב. א"ל הזהרו בכבוד חבריכם, והו"ע גמילות חסדים אשר באמת מחיה בזה לפעמים את העני יותר מכל מחר ומתן וכש"ס ב"ב ט', המפייסו באחת עשרה ומנעו בניכם מן החגיון והושיבום בין ברכי ת"ח זהו עמוד התורה, שבמקום למודי ההגיון יעסקו בתורה על ברכי ת"ח. וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים, זהו שלימות עמוד העבודה, ובשביל כך, כלומר, כשתלכו בשביל ומסלול

על פי הרוב התבוננות זו תקרר חום לבבו ותמנע אותו מעשות מעשהו. וזה מבואר בספרי המוסר בבאור פסוק ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו, ורשב"ג הירא חטא החליט כי זהו הדרך הטובה שידבק בה האדם והדרך הרעה היא הלוה ואינו משלם, שזה נמשך מהעדר ההתבוננות ואינו רואה את הנולד כי יחדלו מהלוות לו, אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום רמז בזה שכל הקנינים שקונה האדם בעולם הם צריכים להיות כערך ההלואה, שצריך הלוה לזכור כי בהלואה הם אצלו, ומלוה אם כי להונאה ניתנה עכ"ז הלא סוף כל סוף מחויב לשלם, ואם לא ישלם יחדלו מהלוות לו. וכבר כתבנו מזה בספרי דברי יהושע בסדר משפטים בבאור סבי דבי אתונא ע"ש, וראב"ע שנשתבח במעלת החריפות כמעין המתגבר החליט שהדרך הטובה היא לב טוב, שאז לבו מוליכתו בדרך טובה, וענין לב טוב הוא לב חכם לימינו, ולב רע הו"ע לב כסיל לשמאלו היא המוליכתו בדרך רעה, ובאמת נכללו בזה כל הדברים שאמרו חבריו כי עין טובה או רעה תלוים בלב, כי שורייני דעינא בלבא תליא, וכן בחירת חבר ושכן וראיית הנולד הכל תלוי ברצון שבלב והלב הוא מקור היראה, ולכן החליט ריב"ז ואמר רואה אני את דברי ראב"ע מדבריכם.

משנה י"ב

הם אמרו שלשה דברים. ר' אליעזר בן הורקנוס אומר יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש.

יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך. יתכן כי ר' אליעזר שנשתבח במעלת הזכרון אמר כל הדברים האלה, שהשלימות בהם נשלם בכח הזכרון, כי כשזוכר האדם מציאת עצמו ושפלותו יכבד גם את חבירו, ויהיה נזהר מן הכעס, כי ע"פ רוב הכעס נמשך מן השכחה אשר ישכח האדם כי העוה"ז וכל ענייניו הבל המה, עראיים לא קבועים, הווים ונפסדים וע"י הזכרון יזכור חטאיו וידע כי עליו לשוב עליהם, וע"י הזכרון יכיר במעלת החכמים ויתחמם כנגד אורן, ובזמן שיתחמם כנגד אורן ויתמיד ישיבתו עמהם יכול להיות כי ההרגל עמהם יבטל המורא מפניהם, אבל הזכרון תגדר השכחה במעלת החכמים ויזכור תמיד במעלתם ויזהר מאד בגחלתן. ויתכן

ויתכן עוד ע"ד הרמז שענין כבוד חבירך היא כבוד נשמתך, כי הנשמה והגוף חברים הם בקומת בנין האדם ומציאותו, והזהיר להיות כבוד חבירו זה חביב עליו, הוא נזהר שלא יכעוס, כי כל הכועס נשמתו מסתלקת ממנו כאמרם ז"ל, והכועס מוסיף טפשות כש"ס נדרים כ"ב, והטפשות נולדת מהסתלקות אור הנשמה השכליות, אז נכנס בו רוח שטות, היפוך הנשמה אשר נשמת שדי תבינהו תמשיך הבינה והדעה, ועל ידה יתחיל אור החכמה להתפשט בכל רחבי המוח והצורות השכליות היוליות יקבלו עליהם לבושים ויאירו אור הדעת והשכל בנפש האדם, והזהיר בכבוד חבירו, כלומר נשמתו, ולא יכעוס, יזכה לבחינת

למודי משנה י' אבות

בור סיד, משובח במעלת הזכרון, והוא אמר הלכה זאת, כלומר, הוא השיג סוד פרה אדומה שפועלת שתים בטול השכחה והולדת הזכרון, והבן הדברים. ונודע מעלת בעל הזכרון שהכל צריכין למארי דחטי והוא אינו צריך להתחכמות ולהתחדד. וז"א במדרש ויקחו אליך פרה הה"ד אמרתי אחכמה והיא רחוקה, כלומר, אמרתי אחכמה, אבל על ידי פרה אדומה

משנה י"א

אמר להם צאו וראו איזה דרך טובה שידבק בה האדם. ר' אליעזר אומר עין טובה, ר' יהושע אומר חבר טוב, ר' יוסי אומר שכן טוב, ר' שמעון אומר הרואה את הנולד, ר' אלעזר אומר לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי רבי אלעזר ב"ע מדבריכם. אמר להם צאו וראו איזה דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. ר"א אומר עין רעה, ר"י אומר חבר רע, ר"י אומר שכן רע, רש אומר הלוה ואינו משלם אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום ב"ה שנאמר לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. ר' אלעזר אומר לב רע. אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם.

איזה דרך טובה, המורה המגוין ריב"ז חפץ לנסות את תלמידיו עד כמה מן השלימות קנו בנפשותיהם, ואם דעותיהם בשלימות המוסר מתאימות להשבה אשר שבתן הוא, אם לא שגה בשלימות תלמידיו, ובמשפטו אשר חרץ עליהם ולכן שאל אותם על הדרך הטובה או הרעה שידבק בה או יתרחק ממנה האדם. ר' אליעזר שנשתבח במעלת הזכרון אמר עין טובה ובהיפוך עין רעה, כי נודע אשר ראות העין עושה רושם במוח אשר מן הרושם הזה יתעורר מוח הזכרון לזכור בריחוק זמן, מה שראה בעיניו בזמן מוקדם, ולכן החליט כי עין טובה, כלומר, המסתכל לראות את הטוב הנמצא בעולם היא הדרך הטובה שידבק בה האדם, והדרך הרעה שיתרחק ממנה האדם היא עין רעה, הרואה אך את הרע הנמצא בעולם, אשר באמת ראוי להאדם להתרחק מזה, כי היא תוליכהו לנקודת היאוש שהיא תכלית הכליון וההפסד, כמו שמבואר במק"א, עיין בספרי ערכי יהושע ומערכת ע' אות ט'. ר' יהושע שנשתבח בטוב המדות הנאים בירושה מכח המולידים החליט חבר טוב, או בהיפוך חבר רע, כי

כי טוב המדות יכול האדם להראות, אך בהיות לו חבר טוב, אבל בהיות לו חבר רע שאז תפקע הסגלגות של הסגלן היותר מגוין, ולכן החליט שהדרך הטובה היא חבר טוב והדרך הרעה היא חבר רע. ר' יוסי הכהן הוא המשובח בחסידות החליט שהדרך הטובה הוא שכן טוב, כי בשכונת הרשעים לא יוכל גם החסיד לשכון ולא ילמוד ממעשיהם. ועיין פ"א משנה ז', מה שכתבתי בבאור משנת הרחק משכן רע ע"ד הרמז שרומז לבחינת הערמה שהיא שכנה נטפלה להחכמה, ע"ש. והאמת כי מקלת טוב נמצא גם בערמה ע"ד לעולם יהא אדם ערום ביראה ש"ס בר' י"ז וזהו"ע שכן טוב ושכן רע, ואת הטוב ראוי לקבל והרע להרחיק כי רע הוא, וענין החסידות היא ענין והצנע לכת והו"ע ערום ביראה ענין שכן טוב. ור"י שנשתבח בחסידות החליט שהדרך הטובה היא שכן טוב והדרך הרעה היא שכן רע. ור' שמעון בן נתנאל שנשתבח ביראת חטא החליט, שהדרך הטובה היא להיות רואה את הנולד, כלומר, כל מפעל אשר יחפוץ לעשות ויתאוה לו בכל חום לבבו אם אך יתבונן וישקול היטב את היכול להיות הנולד מזה.

על

ולכן ביסש משה יה"ר שיהא מחלצי. ואחרי האמור למעלה שפרה אדומה ממשכת הטהרה ופועלת שתים מבטלת השכחה ומולדת הזכרון, ומשה הוא מקור הזכרון בסוד זכרו תורת משה, לכן א"ל הקב"ה חייך שהוא מחלציך הה"ד ושם האחד אליעזר ושם אותו המיוחד כלומר, אותו המיוחד שאמר עליו ריב"ז שמכריע את כל חכמי ישראל הוא אליעזר, שהוא

ז"ל זכר בשם הפילוסופים כי שלימות האדם חלוקים לארבעה מינים והם קניינים גבורה מדות חכמה, עיין בפרק כ"ד מו"כ ח"ג ועיין למעלה משנה ח', ומשלימות החכמה וחלקיה הם הזכרון שבה נשתבח ר' אליעזר בן הורקנוס והחריפות שבה נשתבח ר"א בן ערך. אמנם ר' יהושע ב"ח נשתבח במעלת המדות, ור"י הכהן נשתבח בשלימותו בקניינים שענין השלימות הזאת הוא ענין החסד להתחסד עם הבריות ולזה נקרא חסיד, ור"ש בן נתנאל נשתבח במעלת הגבורה שתכלית שלימותה היא להיות גבור כובש את יצרו, שזהו ענין ירא חטא באופן שתלמידי ריב"ז השתלמו בכל ארבעת חלקי השלימות. אמנם ר' יוחנן בן זכאי עצמו היה כולל בנפשו כל ארבעת חלקי השלימות יחד, והוא בעצמותו היה מונה שבחן כנ"ל, כי הוא היה שלם בכל הארבעה שלימות. אמנם בשבחם של ר' אליעזר בן הורקנוס ור' אלעזר בן ערך נחלקו הדעות מעלת מי גדלה ולמי משפט הבכורה, והוא שחקרו חז"ל בש"ס הוריות סיני או עוקר הרים הי מינייהו עדיף. ועיין בפי' לאבות המיוחס לרש"י ז"ל.

ענין איזה

לפניו, רבש"ע, העליונים והתחתונים שלך ואתה אומר הלכה בשמו של בו"ד. א"ל צדיק אחד וכו'. אמר לפניו, רבון העולמים, יה"ר שיצא מחלצי. א"ל חייך שהוא מחלציך, הה"ד ושם האחד אליעזר ושם אותו המיוחד אליעזר. ולא אאריך בדקדוקים וארשום בקצרה, כי חטא העגל נמשך מן הגאות כמבואר בספרי בדרוש המחוהמ"ע, והגאות היא מקור השכחה ע"ד ורם לבבך ושכחת וגו', ובכלל ע"ז מטמאה, וטומאה היא מקור השכחה ע"ד ונטמתם בם אל תיקרי ונטמאתם אלא ונטמתם, שמטמטמת לבו של אדם, וטמטום הלב מגברת השכחה, והטהרה פועלת שתים, מבטלת השכחה ומעוררת הזכרון, ולזה פרה אדומה שאפרה מטהרת מכפרת על חטא העגל, כי ע"י הטהרה נתבטלת השכחה ומתגבר הזכרון, ולזה מצותה בסגן, כי אהרן שהיה כ"ג היה בבחי' מיכאל כהנא רבא לא נצרך לזה, כי הוא שר הזכרון, כמוש"ש מאבי אדמו"ר ז"ל בשם האר"י ז"ל, מיכאל עולה ק"א ,וזה סוד שונה פרקו מאה פעמים ואחד וכו', כי אם שונה פרקו ק"א פעמים מקשר א"ע לשר הזכרון, ומצותה של פרה אדומה מתחיל בסגני כהונה שבהם יש מציאות לשכחה, אבל לא בכהן גדול, והבן. וזה שאמרו בשעה שעלה משה למרום, שזה היה במ' יום שהיה בהר, שמע קולו של הקב"ה, שידע מראש כי ישראל יחטאו בעגל, ותתגבר בנפשם השכחה מצד ע"ז שמטמאת ויצטרכו לאפר פרה לעורר הזכרון ,יושב ועוסק בפ' פרה אדומה הלכה בשם אומרה, ר"א בני אומר עגלה בת שנתה פרה בת שתים, כי הקב"ה בורא רפואה תחלה, ולכן הכין תחלה ענין פרה אדומה שתכפר על החטא, וז"ס פרה אדומה במרה נצטוו. אמר משה לפניו, רבש"ע העליונים והתחתונים שלך וכו', הכוונה כנודע שחטא העגל נמשך ממה שבא שטן וערבב את העולם וכו', וזה שחפץ משה לגדר בטענתו את כל פעולות השטן, כי יגער ה' בשטן שלא יערבב את העולם, וזש"א העליונים והתחתונים שלך ובידך למהות שלא יסובב כל החטא, ולמה לך לאמר הלכה בשם בו"ד, כלומר, הלא יותר טוב שלא יחטאו בעגל שלא יצטרכו לאפר פרה. א"ל הקב"ה צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפ' פרה אדומה. והיינו ע"פ שבארתי במ"א שבחטא העגל היתה השגחה פרטיות, כי במעמד ה"ס חזרו למדריגת אדה"ר קודם החטא ,והיו מתקיימים באיש ולא היה נשאר שום שלימות להדורות הבאים אם היו הראשונים מתקיימים, וזש"א צדיק אחד עתיד לעמוד וכו', והבן.

משנה י'

חמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי ואלו הן ר' אליעזר בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל, ור' אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן. ר' אלעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טיפה. ר' יהושע אשרי יולדתו. ר' יוסי הכהן חסיד. ר' שמעון בן נתנאל ירא חטא וראב"ע כמעין המתגבר. הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם. אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם ור' אלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם.

הוא היה מונה שבחן, יתכן ע"פ הנודע שההרגל הוא טבע שני, ולכן התלמידים נוחלים ממוריהם מדותיהם כמו שנוחלים הבנים מדות האבות וכמו שהנולד יורש טבע מולידו ודם אבות נוזלים בעורקי הבנים, כן התלמיד מצד ההרגל עם רבו ומצד קבלתו בנפשו אורות השכליות של רבו בכח ההשפעה שרבו משפיע לו ממוחו ושכלו, וכל הרושמים הנעשים במוח בקבלו הציורים השכליים, שמשפיע הרב על תלמידו פועלים על הנפשות להיישיר את התלמיד לחדדו ולקבוע בנפשו כחות טובות כאלו ירש אותם ממולידיו. וכן תלמידי ר' יוחנן בן זכאי נחלו מדותיהם ומעלותיהם התוריות והנפשיות מרבם ר' יוחנן בן זכאי, שהוא בעצמו מושלם היה בהם, וזש"א מסדר המשנה ה' תלמידים היו לו לריב"ז וכל אחד מהם נשתבח במעלה ומדה טובה אחרת והוא ריב"ז עצמו היה מונה שבחן כלומר' בו עצמו נמצאו כל המעלות והמדות שנשתבחו כל תלמידיו, אמנם שנים מהם נשתבחו במדות שאין האדם נולד עמהם, כגון ר"י הכהן חסיד ורשב"נ ירא חטא, שאין החסידות ויראת חטא מן הדברים שאדם נוחל אותם מהוריו ומולידיו אבל קונה אותם מרבו ומדריכו בדרך ישרה, ושלשה מהם נשתבחו בדברים שהאדם נוחל אותם בטבע ממולידיו, כגון ר' אליעזר בן הורקנוס שנשתבח במעלת הזכרון ור' אלעזר בן ערך שנשתבח במעלת החריפות ור' יהושע בן חנניה בטוב המדות התולדיות ואשר להיות טוב המדות על פי הרוב נחלת אבות הן, לכן שבחוהו באמת בלשון אשרי יולדתו, תלה שבחו במולידו. ולכן כשבא ריב"ז לשקול בכף מאזנים מעלת מי מתלמידיו גדלה, מנא את מעלת ר' אליעזר בן הורקנוס או ר' אלעזר בן ערך לדברי אבא שאול גדולה יותר, כי לא רצה לתלות את מעלת תלמידיו במעלותיו הוא, אם כי מעלת החסידות והיראה שהם בחיריים גדולים יותר מהמעלת המוטבעות, וזהו ממדת הענוה הגדולה של ריב"ז. והנה הרמב"ם ז"ל

למודי משנה י' אבות

תלמוד שמביא לידי מעשה, כי לכך נוצרת בשתוף הצורה והחומר, שהצורה משפעת חיים להחומר, וכן התלמוד, היא הצורה, מביאה למעשה, כלומר, לקיום המצוות בפועל ממש באברים החומריים. ובמ"א בארתי הענין באופן אחר ע"ד עמל תורה ועמל תפלה, כי אין שיחה אלא תפלה והוא מלאכת יד כדכתיב ובפרישכם כפיכם ואכמ"ל.

רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה. הכוונה ביארתי למעלה בתורת אבות שנשתבח במעלת הזכרון. ובזה נ"ל לבאר מדרש פלאי והוא בתנחומא פ' חקת. ר"א בשריב"ח אמר בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפ' פרה אדומה הלכה בשם אומרה. ר"א בני אומר עגלה בת שנה ופרה בת שתים. אמר משה

היא אך הכמתו לבד, ולא ישפיע ממנה גם לזולתו אז אל יתהלל, ועיין בדרושים, וריב"ז בעל המאמר הזה העמיד הרבה תלמידים וזה שסמך למשנה זאת משנה הסמוכה חמשה תלמידים היו לו לריב"ז כי לא החזיק הטובה הזאת אך לעצמו והשפיע מחכמתו לתלמידיו.

ובשם זקני אבי אבא נ"ע שמעתי לבאר משנה זו, שענין השקידה וההתמדה בלמודים היא דבר טבעי כי ימצא איש אוהב תורה אך מטבעו

מטבעו אינו יכול להיות שוקד בהפלגה וימצא שוקד טבעי. ועל הדבר המוטבע בטבע לעולם לא יוכל האדם לאחזוקי טיבותא לנפשיה, וז"ש אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי דילמא לכך נוצרת בטבע כזאת, להיות שוקד הרבה, ואין זה מגד עבודתך כלל, ודפקח"ח. ועיין בספרי דברי יהושע בסדר פנחס, ועיין בס' בית אלקים להמבי"ט בהקדמה.

הוא

אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך ובש"ס סנהדרין דף צ"ט אמר ר' אלעזר, אדם לעמל נברא, שנאמר אדם לעמל יולד, ואיני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל פה נברא, ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא. והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טוביה דגבר דרופתקי דאורייתא. ובאור המאמר הוא, כי בהיות האדם נברא מחומר וצורה יחד לכן כבר חקרו בש"ס קדושין מ' ונחלקו ר' טרפון והזקנים אם תלמוד גדול אם מעשה גדול, וכו', נענו כולם ואמרו גדול תלמוד שמביא לידי מעשה. והנה באמת התלמוד והמעשה קשורים לחלקי הבריאה והרכבת האדם מחומר וצורה, התלמוד להצורה והמעשה להחומר, וכל שלימות המעשה בכלי החומר נשלמת אך בכח הצורה, כלומר, התלמוד. כי אם לא ילמד לא ידע להבדיל בין טוב לרע במעשיו, ואשר לכך היה הלל אומר אין בור ירא חטא ולא ע"ה חסיד, ולכן באמת החליטו גדול תלמוד שע"י הלמוד יבא לידי מעשה וידע מה לקרב ומה לרחק והמאור שבה מחזירה למוטב ואורייתא קא מודע ליה חובא, כדאיתא בזוה"ק. והנה בכלל האדם נברא לעבודה ולמעשה ולכן תיכף אחרי יצירתו כתיב ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה ואמרו בזוה"ק לעבדה ברמ"ח מצות עשה ולשמרה בשס"ה פקודין דל"ת. ואמנם לבא לבח"י לעבדה נצרך להקדים למוד התורה אשר באמת התורה גן עדן היא, אשר בה מתעדנים הנפשות בעדונים רוחניים, ובג"ע זה נמצא עץ החיים סמא דחיי למיימינים בה, ועץ הדעת הוא סמא דמותא למשמאילים בה. ובגן עדן זה הניח הקב"ה את האדם וע"י יבא לשלימות לעבדה, ברמ"ח מ"ע. וזש"א ר"א אדם לעמל נברא שנאמר אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה כלומר לעמל תורה אשר בה נאמר חיים הם למוצאיהם ודרשו למוציאיהם בפה, ואם לעמל מלאכה, כלומר לעמול במעשים טובים. כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא, אך עדיין איני יודע אם לעמל תורה ואם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש וגו' הוי לעמל תורה נברא, כי עמל מלאכה, כלומר, מלאכת המעשים הטובים הוא דבר הבא ממילא, שהתלמוד מביא לידי מעשה, ובבלל גדר המעשה היא פעולה היוצאת לזולתו, להיטיב במעשיו לזולתו. ואולי זהו כוונת ריב"ז אם למדת תורה הרבה שכרך כי אל תחזיק טובה אך לעצמך אך מלמודך תבא לידי מעשה להטיב לזולתך, כי גדול

הלמודים יתלישו הכחות ויקצרו חיי האדם, וטעות היא בידם כי מרבה תורה מרבה חיים, כי הוא חייך ואורך ימיך, מרבה ישיבה ושקידה והגיון בתורה הוא מרבה חכמה והחכמה תחיה בעליה, מרבה עצה, בארתי במ"א שז"ע אמונה, שהיא עצת ה', אשר ההמון יחשוב את המאמין לפתי והאמת כי המרבה עצה מרבה תבונה, ואמר מרבה צדקה, הפתאים יחשבו כי רבוי הצדקה תביא את האדם לידי עוני ומחסור וכד אזיל שערא מכדא רמא תיגרא בביתא ובאמת הצדקה היא מרבה שלום, וכדכתיב והיה מעשי הצדקה שלום, דאין אדם מיעני מן הצדקה והיא מרבה העושר, ומלאכי אמר הביאו את המעשר אל בית האוצר וגו' ונמצא הצדקה מרבה השובע, ואמר קנה שם טוב קנה לעצמו, כוונתו שע"י שמרבה צדקה ושלום קונה לו שם טוב וקונה לעצמו, כלומר, קונה את עצמו שיהיה ביכלתו למשול על עצמו, להיות שליט ברוחו וכובש את יצרו, קנה לו דברי תורה מוסיף עוד כי קנה לו חיי עוה"ב חיי נצח, שעל ידי הצדקה מושל על עצמו בימי חייו בעוה"ז, וע"י התורה קונה לו חיי עוה"ב.

ויתכן אומרו קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי עולם הבא. כוונתו ע"פ ש"ס סוטה כ"א עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, וז"א קנה שם טוב מפאת שמרבה צדקה ושלום שעי"ז שמו מתגדל, ועיין מדרש ויק"ר פ' אמור פיסקא י"א מה הדס יש לו ריח וכו' קנה לעצמו, כלומר, קנה לו שם טוב בעוה"ז לבד, ועכ"ז אינו מובטח עוד בחיי עוה"ב פן חלילה יעבור עבירה אשר תכבה מצוה אבל קנה לו דברי תורה שאין עבירה מכבה תורה אז מובטח הוא כי קנה לו חיי עולם הבא חיי נצח, ובזה כתבתי במ"א, להבדיל בין מוכר חלקו במצוה ומוכר חלקו בתורה עש"ב. אמנם דייק קנה לו ד"ת כוונתי כי ד"ת מעות קונות, ובאר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם, והמהנה ת"ח ומחזיק ידי לומדי תורה הוא קונה לו ד"ת וקונה לו חיי עוה"ב.

משנה ט'

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמאי. הוא היה אומר, אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת.

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמאי. יתכן לבאר על פי שבארתי במשנת משה קיבל תורה מסיני שלהשגת אור התורה נצרך שתי אלה, ענוה וגם בחינת ויגבה לבו בדרכי ה' שעל ידי שתי אלה מעלים את עצמו בשתי מדריגות, א' ללמוד, ב' ללמד, שזהו תכלית הלמוד ללמד גם לזולתו. והנה הלל היה ענותן סגי ושמאי קפדן היה כש"ס שבת ל"א וענין הקפדנות נמשך בנפש מן בחינת ויגבה לבו בדרכי ה'.
וריב"ז קבל מהלל ושמאי, וקיבל בנפשו מדותיהם של שני המורים האלה ,מדת הענוה וגם מדת ויגבה לבו, ולכן זכה ללמוד וגם ללמד, ולכן הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה זאת אך לעצמך, אך אם למדת למד גם לאחרים,
כי

כי הלא לכך נוצרת להטיב משלמותך אשר קנית לנפשך גם לזולתך, כי מין האדם לא נברא רק לצורך עצמו לבד, ולא טוב היות האדם לבדו הוא מאמר כללי שבכל דבר לא ישיג האדם הטוב המוחלט בלתי בהתאחדו עם זולתו אשר בהשפיעו מטובו גם לזולתו אז ישיג את הטוב הגמור ולכן באמת מאמר לא טוב היות האדם לבדו הוא מאמר כללי לכל דבר.

ולדעת מנחם בר יוסי במדרש בראשית פי"ז ויאמר וגו' לא טוב היות האדם לבו מכלל עשרה מאמרות הבריאה הוא, כי הוא מאמר כללי, ובדרושים הארכתי בזה. והמלצתי בזה מאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו, כלומר, כשמחזיק החכמה אך לו לעצמו והחכמה שקנה
היא

השכל ויגבירו פעולות כח המדמה הכוזב ובהיותו מרבה נשים מרבה כשפים שמכחישין לו פמליא של מעלה, הן המה בדרך רמז כחות השכליות שבנפש האדם שנתמעטים והולכים, וכן המרבה שפחות ועבדים לא יביא תועלת לעצמו להשיג המנוחה הנרצה מאלה כי איכהו בדידהו, השפחות ירבו זמה והעבדים ירבו גזל ויטרידו בעליהם בטרדה כפולה, ויעשקו מנוחתו וימנעו אותו מקנות השלימות לעצמו, ועוד יוסיף לקלקל בזה לכלל המציאות, כי בסיבות שתי אלה זמה וגזל נהרס העולם ונשחת במי המבול וחזרה העולם לתהו ובהו, כדכתיב ותשחת הארץ ואין השחתה אלא ג"ע, וכתיב ותמלא הארץ חמס ואמרו לא נחתם

נחתם נז"ד אלא על הגזל, והנה כלל הלל במאמרו זה להזכיר כל הדברים אשר יפגוס האדם על ידם בכל ארבעה חלקי השלימות גבורה קניניס מדות חכמה אשר זכר הרמב"ם ז"ל והם נכללים בשלשה מדריגות שלימות לה' ושלימות לעצמו ושלימות לזולתו, והבן הדברים וללמד בא בל יונה האדם א"ע לאמר למפסיד מועיל ולרע טוב ולחשך אור, ואחר שהראה הלל על הדברים הנראים להאדם מועילים והם מפסידים שוב בא להראות על הדברים שהם נראים לפי ראות עיני בשר ללא מועילים ואשר הפתאים שבעם יחשבו אותם למקלקלים והם באמת מועילים בתכלית המועיל. ואמר מרבה תורה, הפתאים יחשבו כי רבוי הלמודים

בשלימות אמיתותה, ולזה מקדים קדשנו במצותיך תחלה ואח"כ ותן חלקנו בתורתך. ובברכת ק"ש שמקדים והאר עינינו בתורתך, הכוונה על התחלת קנין החכמה שצריך לקנות הידיעה בתורה למען לדעת את המעשה אשר יעשה וע"י הארת עיניו של האדם בתורה ינעמו לו פעולות המצוות ויתדבק לבבו במצות, כלומר, שגם הלב כסיל לא ימנע אותו ממעשה המצוות. והנה המשיג את תכלית החכמה ע"י שמקדים תשובה ומעשים טובים, החכמה נעשית לו קנין דבוק בנפש כל כך עד שהוא וחכמתו דבוקים דביקות תמידי לאפוקי מי שאינו משיג תכלית אמתיות החכמה, והיינו שאין מעשיו מתאימים לחכמתו הרי הוא וחכמתו שתים הם נפרדים זמ"ז, ובאמת לא הועיל לשלימות נפשו בחכמתו כלל, כי תכלית שלימות הנפש הוא שיהיה המשכיל והמושכל אחד, זהו תכלית האדם ונפה"א. והנה גם אנשי אלכסנדריא בטח ידעו כי להשגת החכמה נצרך להרבות בישיבה ולמעט בסחורה, אך הם שאלו על השגת התכלית הנרצה מן החכמה והיא דביקות הנפש בכח החכמה שיהיה הוא וחכמתו דבוקים תמיד בלי פירוד כלל, וזה נמשך משלימות האדם במעשה. וזה ששאלו מה יעשה אדם ויחכם, יעשה דוקא, כלומר, אחר שהשיג מעט חכמה מה יעשה עוד ויחכם להשיג אמיתות החכמה, וריב"ח שפט ששאלתם היא על התחלת השגת החכמה, והשיב להם מה שראוי להאדם לעשות להשיג מה בחכמה והוא, ימעט בסחורה וירבה בישיבה. אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועיל להם, כלומר, שלא הביאו בחכמתם תועלת לעצמיות פנימיות נפשותיהם להיות נפשם ועצמיותם דבוקים תמיד בחכמתם בלי הפסק ופירוד כלל, והם וחכמתם שתים נשארו, נפרדים זה מזה, אלא יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, כלומר, שהחכמה היא אחת עמו, שהוא וחכמתו אחד כדברי הרמב"ם ז"ל, וע"י בקשת רחמים יזכה שישפיע הקב"ה מחכמתו ליראיו שעכ"פ יהיו דבוקים בחכמה דביקות אמת, וענין בקשת רחמים הו"ע קדשנו במצותיך קודם ואח"כ ותן חלקנו בתורתך וכנ"ל, והוא מה שהיה הלל אומר ולא כל המרבה בסחורה מחכים, כי עיקר החכמה נשלם אך ע"י תשובה ומעשים טובים, שאז משיג תכלית חכמה. ותחלת השגתה נשלם ע"י ימעט בסחורה וכו', אבל לא המרבה בסחורה, ודו"ק.

משנה ז'

אף הוא ראה גולגלת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון.

משנה ח'

הוא היה אומר מרבה בשר מרבה רמה, מרבה נכסים מרבה דאגה, מרבה נשים מרבה כשפים, מרבה שפחות מרבה זמה, מרבה עבדים מרבה גזל, מרבה תורה מרבה חיים, מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תבונה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי עולם הבא.

אף הוא ראה, אומרו אף, כלומר גם הוא ראה ומי עוד ראה מאורע כזאת. ויתכן שרבינו הקדוש מסדר המשנה רמז בזה לאלישע בן אבויה שאמרו עליו לישנא דר"ח המתורגמן הזא וכו' כש"ס קידושין ל"ט ובירושלמי חגיגה לישנא דר' יהודא הנחתום חזא וכו', ואלה היו סיבה ליציאתו לתרבות רעה שאמר לית דין ולית דיין, והלל אף הוא ראה מאורע כזאת גלגלת אחת מפורסמת וידועה ולסוף צפה ע"פ המים, ומזא סיבה אחרת לזה לאמר על דאטפת אטפוך כש"ס סוטה דף ח' ואמר רב יוסף אע"ג דמדה בטיל במדה לא בטיל וכו', והכוונה כי הלל בעת שראה גולגלת שצפה ע"פ המים האמין כי פועל אדם ישולם לו ובמדה שמודד מודדין לו, ועל דאטפת אטפוך, אבל גם מטיפיך לסוף יטופו.

הוא היה אומר מרבה בשר וכו', כתב הרב גו"א בד"ח שחשב כאן עשרה דברים, חמשה השייכים לגוף וחמשה השייכים לנשמה, עיין בדברי קדשו, וע"ד, ויתכן כי הלל במאמרו זה כלל את כל הדברים אשר יוכל האדם לטעות בהם לחשבם למועיל, ואינם אלא תועליות שוא ומקסמי כזב, כי הנה לכאורה נראה האיש אשר ירבה בשר הנה הוא משתדל להבריא א"ע להשלים את נפשו בגבורה מה שבאמת טעות הוא, כי רבוי הבשר מוליד את הכבדות ואת העייפות ובהתרבות השומן על הדם יולדו מחלות שונות, ממררות חיי האדם, ותכלית מרבה בשר היא אך מרבה רמה, וכמה מהגנאי והגנות תוגת נפש ודאבון לב להאיש היודע כי רימה תאכלנו, וכן מרבה נכסים יתראה לכאורה כי משתדל להשיג תכלית טוב כי הנכסים יביאו לו פרי ברכה, מה שבאמת אין הדבר כן והמרבה נכסים אינו אך מרבה דאגה והשובע לעשיר אינו מניח לו לישון, ונמצא גם הפועל הזה אינו פועל טוב לעצמו, כי הדאגה כעש תאכל בשרו ואנחה אחת משברת חצי גופו של אדם. וכן מרבה נשים יתראה לכאורה כי חפץ זה האיש לגדר תאות יצרו מן האסור ולהשביע א"ע בהיתר וישכח כי אדרבה רבוי הגופות והתחלפותם יגבירו התאוה ומן ההיתר יבא לאיסור ואלה יחלישו כחות השכל

קיום המצות ומעשים טובים גם חכמתו מתוספת, כמ"ש שבת קנ"ב, זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתן מתוספת ומתיישבת, כי רבות הימים מרבה גם פעולותיהם הטובות, וממילא גם חכמתם מתוספת. ובזה יובן נוסח תפלתנו בברכת רצה במנוחתנו, קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתיך, שלכאורה היה צריך להקדים בקשת תן חלקנו בתורתך, כי הידיעה צריכה להיות קרומה להמעשה, ומתלמוד בא לידי מעשה כש"ס קדושין מ' והו"ל להקדים תן חלקנו בתורתך ואח"כ קדשנו במצותיך וכמו שבאמת בברכת אהבה רבה אומרים והאר עינינו בתורתך ואח"כ ודבק לבנו במצותיך. אך האמת היא כדברינו, שלהשיג תכלית אמיתות החכמה צריך לחקדים קדושת המעשים שהם יועילו להאדם לטהר את החכמה ולהשיגה

האדם, והם ע"פ הרוב בעלי הקנינים העוסקים בישובו של עולם בחומרי. והוסיף לדבר גם ממחלקה אחרת, הם המשתדלים בקנינים הרוחניים קנין החכמה, ואמר ולא הביישן למד, ולכן צריך המלמד להיות נזהר מאד מן הקפדנות שידבר דבריו בנחת ובנועם ואז גם הביישן ילמוד. וראה כמה השתלם השלם הזה במדה זאת בש"ס שבת
דף

דף ל"א שעי"ז קירב גם את הנכרי והכניסו תחת כנפי השכינה. והשלם הזה קנה חכמה בהיותו עני והיה משתכר בטרפעיק כש"ס יומא דף ל"ה, לכן החליט ואמר ולא כל המרבה בסחורה מחכים, לא כדעות רוב המון בני אדם בדורינו זה. ונודע שהוא עלה לגדולה בימי ב"ב כש"ס פסחים פרק ו', ולכן אמר ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.
אף

בתשובה, וע"פ כל האמור יתבאר המאמר כמין חומר, ר"א אוקים אתלתא מלכים לדרוש שאין להם חלק לעוה"ב אמר למחר נפתח בחברון לדרוש במנשה. אתא מנשה אתחזי ליה בחלמא א"ל מהיכא בעית למישרא המוציא, אין הכוונה בשאלתו מאיזה צד שבלחם יתחיל לחתוך ולברך המוציא, אך מהיכא? כוונתו מאיזה רעיון שכלי נודע זאת, כי מחויב אתה לברך ברכת הנהנין, ברכת המוציא? איזה ענין מחייב את האדם בגשתו אל הלחם או אל הנזיד לברך על ההנאה אשר יהנה ממנו? א"ל לא ידענא, אין לי ע"ז טעם שכלי, אך גמירי כדילפינן בש"ס ברכות ל"ה אם מדכתיב פרי קדש וגו' ואם מק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש ע"ש. א"ל מהיכא בעית למישרא המוציא לא גמירת והברין קרית לו. א"ל אגמרן וכו', א"ל מהיכא דקרים בישולא, כלומר, מהשתתפות יסוד האש המקרים והגומר בישול התבואה. ומזה נודע וניכר כי ימין ה' עושה חיל ורק השגחתו ית"ש פועלת על כח הצומח לאחר היסודות ההפכיים המתנגדים בטבעם כנ"ל. והנה לפי"ז היה לו למנשה רעיון שכלי המגדר ומבטל דעות ע"ז הכופרים בהשגחתו ית"ש, ולכן א"ל ר"א ומאחר דחכמיתו כולא האי וידעת היטב כי קוב"ה בכל רום ערכו עכ"ז משגיח בשפלים ולא עזב את הארץ, מ"ט קא פלחת לע"ז שבזה המפעל הרע הראית ההפך כי כופר היית בהשגחתו ית"ש, ועז"א מנשה אלו היית התם וכו' כלומר, שמנשה הצדיק א"ע שחטאו היה אך מחום התאוה ויצרא דע"ז שהיה בדור הזה, ולא שחטא בהיותו שלם בדעת, ואלו הוית בדור הזה היית רודף אחריה בלי לבוש כמרוצת המשוגעים, וכיון שחטאו היה אך מפני הרצון המשולח אין אשמתו גדולה כ"כ. ולכן אמר ר"א למחר נפתח ברבוותא. ומיושבים בזה כל הדקדוקים והמאמר מאיר כספיר. ולכן באמת אמר הלל אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, כלומר כמו שביארתי עד שתגיע למקומו ותתנסה בנסיונו ואז מי יודע אם תחזיק מעמד וכו' כנ"ל ודו"ק.

ולא כל המרבה בסחורה מחכים. עיין ש"ס נדה דף ע' בשאלת אנשי אלכסנדריא את ריב"ח. שאלו, מה יעשה אדם ויחכם? אמר להם, ימעט בסחורה וירבה בישיבה. אמרו לו, הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ובאור המאמר בארתי בדרושים, כי מרגלא בפומא דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים וכו', ש"ס ברכות פ"ב, כי החכמה עצמה לא תביא להנפש התכלית הנרצה, בלתי אם יוציא חכמתו מן הכח אל הפועל, כלומר, כי בחכמתו יברר את כל מעשיו שיהיו נעשים על טהרת הקודש, ואז שתים ירויח: א', טוב המעשים. ב', יתרון חכמה. כי ע"י האורות העליונות והכחות חטובות הנולדים בנפש האדם ע"י

משנה ח'

הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.

אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, כוונתו לפי דברי המפרשים שעשו הבדל בין בור לעם הארץ, כי הבור אינו יודע אפילו בטוב משא ומתן ועם הארץ מכיר בטוב דרך ארץ ומשא ומתן, ולכן הבור אף ירא חטא לא יכול להיות ועם הארץ יכול להיות ירא חטא אך חסיד לא יהיה. והענין הוא, כי ענין ירא חטא בארתי בדרושים כוונתו שהוא ירא מענש החטא, וע"פ רוב החטאים מחויבים גם מצד השכל, וחטא כולל ענין העבירות שבין אדם לחבירו כמו שביארתי בדרושים באורך, ולכן הבור שאין שאין לו קשר מסחרי עם חבירו אף ירא חטא לא יוכל להיות, לאפוקי עם הארץ שעוסק במשא ומתן הוא יכול להיות ירא חטא. אך להיות חוקי המסחר דורשים לדקדק בחשבונות אף לפרוטות לכן אינו יכול להיות חסיד שענינו הוא להתחסד ולוותר משלו לזולתו, כי הוויתור והפזרנות מהרסים את חוקי המסחר, אבל ירא חטא, כלומר, לירא מענש החטא המחויב מצד המושכל הראשון ליזהר שלא לנגוע בקנין שאינו שלו, יכול להיות, ולזה החליט כי אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, וזהו מחלקה אחת במין האדם

ב', יסוד האש אשר הוא מחמם את הארץ, חום השמש חממתקת המגד. והתאחדות ההפכיים האלו, המים המלחלחים והאש המייבש בנושא אחד, היא עדות נאמנה על ההשגחה האלקות, אשר ע"ז אמרו חז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין מלאך עומד עליו ומכה אותו ואומר לו גדל (זהר ח"א בהשמטות ומדב"ד פ"י ו') המלאך הזה הוא הכח הנמשך מן ההשגחה העליונה המאחדת היסודות והכחות המנגדות ועושה שלום למען תוציא הארץ צמחה, לתת לחם לאוכל וזרע לזורע. אמנם מתי ניכרת היטב ההשגחה, הן כל עוד יתאחדו אך יסוד המים ויסוד העפר לא יכיר האדם השגחתו ית"ש כי יסודות אלה נוחים זל"ז ובנקל יתאחדו. אך בעת תזרח שמשא דבתר מיטרא הממתקת המגד, ויסוד האש משתתף ליסוד המים, אז תתראה שלטון ההשגחה כי מלכותו בכל משלה ואז יכיר האדם כי מחויב הוא לברך ברכת הנהנין, ומאז יבוטל רעיון ע"ז ועובדיה האומרים עזב ה' את הארץ. והנה כבר נודע דברי הפילוסוף המובאים בעקידת יצחק, כי הבדל גדול יש בין החוטא לפי הרצון המשולח והנעזב בלי דעת כלל, אך מהתגברות אש התאוה הבהמיות, ובין החוטא והוא שלם בדעתו אך מינות נזרקה בו ומגרה יצר הרע בנפשו, כי הראשון אחר שיחטא וימלא תאותו יתקררו רתיחת דמו ויתחרט על מעשהו וישוב בתשובה, והשני לעולם לא יתחרט ולא ישוב. ומבואר לקמן בש"ס דף ק"ג, ויעתר לו ה' ויחתר לו שחתר מחתרת ברקיע וקבלו למנשה בתשובה. והנה מה שהוצרך הקב"ה לחתור מחתרת ברקיע היא מפני מדה"ד שקטרגה על מנשה שהעמיד צלם בהיכל שלא יקבלו תשובתו. והנה לכאורה צדקה מדה"ד? אבל האמת היא שההכרה במהות החוטא ובערך החטא אם היא מצד הרצון המשולח והנעזב. ואם היא מצד מינות שנזרקה בו, לא יכיר בה שום מלאך ומדה"ד, אך קוב"ה לבד אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות. ולזה מדה"ד שפטה כי חטא מנשה נמשך מצד מינות ולכן קטרגה שלא יקובל בתשובה, אבל הקב"ה ידע כי כל חטאי מנשה חיו אך מצד התאוה, הרצון המשולח, לכן חתר מחתרת וקבלו

ותשמע דבריו, כי אין לו לדון אלא מה שעיניו רואות, ולא מה ששומע באזניו לבד.

ויתכן כי אומרו אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע, כוונתו ע"פ אמרם ז"ל על הכתוב ומגיד לאדם מה שיחו, שאפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לאדם בשעת הדין, ש"ס חגיגה ה', וז"א ואל תאמר דבר שא"א לשמוע כי סופו להשמע ביום דין.

ויתכן כי למדך דרך ארץ שלא תבשר לחבירך רעה חלילה שא"א לו לשמוע הגם יודע אתה שסופו להשמע מפי אחרים, עכ"ז אתה אל תבשרהו, וגם זה תלוי במדת הענוה שאז תיקר נפש
נפש

נפש חבירך בעיניך. וכבר אמר החכם ומוציא דבה הוא כסיל, ונודע כי כל גאה הוא שוטה, ולהיפוך העניו ישמור פיו ולשונו ולא יוציא דבה חלילה.

ויתכן כי אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה, כוונתו כי נודע שעסק התורה צריכה טהרת המחשבה ואמרו בש"ס מגילה כ"ח שמעתתא בעי צילותא כיומא דאיסתנא, אבל כגון אנו במה נטהר מחשבותינו אם לא בהעמקת המוח במושכלות התורה, כי היא אילת אהבים ומקור חיים לטהר את מחשבת אדם ותחבולותיו וזש"א ה"ת לכשאפנה ואטהר מחשבותי אשנה שמא לא תפנה, אך למוד ובלמודך עצמו תטהר מחשבותיך.
אין

שאמרתי בביאור ש"ס סנהדרין ק"ב בהא דאמרינן שם, רב אשי אוקים אתלתא מלכים אמר למחר נפתח בחבריו. אתא מנשה אתחזי ליה בחלמא ,אמר חביריך וחברי דאבוך קרית לן, מהיכא בעית למישרי המוציא. אמר לו לא ידענא. א"ל מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת וחברך קרית לן. א"ל אגמריה לי ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא. א"ל מהיכא דקרים בישולא. א"ל מאחר דחכימת כולא האי מאי טעמא קא פלחיתו לעכו"ם, א"ל אי הוית התם הות נקיט בשיפולי גלימך ורהיטת אבתראי ,למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא. והדקדוקים במאמר זה הם: (א) מה שתפס מנשה שאלה זאת דוקא, כי בודאי יש לה קישור לענין הדרש שחפץ רב אשי לדרוש עליו שאין לו חלק לעוה"ב. (ב) וכי עד השתא לא ידעי רבנן מהיכא למישרא המוציא עד שמנשה גילה לרב אשי בחלום? (ג) איזה דבר חכמה נמצא בזה שאמר לו רב אשי ומאחר דחכמיתו כולא האי כי שמע מינה שהיודע זאת אין לו לעבור ע"ז, ואיזה דבר חכמה נמצא בענין זה אשר יגביל ויבטל רעיון ע"ז? (ד) ואם באמת נמצא בזה דבר חכמה כזאת, קשה מאד תשובת מנשה אי הות התם וכו', תינח רב אשי דלא ידע מהיכא למישרא המוציא הוה רהיט אבתרא, אבל הוא מנשה הלא ידע ומאי טעמא פלח הוא לע"ז. והנראה בישוב השאלות ובבאור דחו"ח, הוא הדבר אשר אומר. כבר מבואר בחדושי רשב"א ז"ל בכיצד מברכין שחיוב ברכת הנהנין נמשך מן האמונה בעיקר ההשגחה, כשהאדם הישראלי מאמין בהשגחת ה' הפרטיות, כי הוא הנותן לחמו ומימו צמרו ופשתו שמנו ושקויו, יחויב לו מזה לברך על חסדו והשפעתו אשר השפיע לו, עיין בדבריו הקדושים. ונודע שענין עבודה זרה נמשכת מן הכפירה בהשגחת ה' בשפלים, כי אומרים עזב ה' את הארץ וגנאי לפניו ית' להשגיח על קרוצי חומר. והנה לפי זה ענין ברכת הנהנין הוא באמת מנגד לענין ע"ז, וכבר הזכרתי בדרושים אחרים, כי עדות נאמנה על השגחתו ית' בגרמיים השפלים היא כח הצומח המוטבע בטבע הארץ להצמיח ולעשות פרי ויבול, והגם שהכח הזה מוטבע הוא בטבע הארמה, עכ"ז לא יעשה פעולתו בלתי אם ישותף להכח הזה שני דברים מנגדים: א(, יסוד המים והשפעתו על הארץ הוא הגשם המרוה את הארץ ומולידה ומצמיחה.

בהוא אך שסופו להשמע, וכיון שהזהיר אל תפרוש מן הצבור שוב הזהיר ואל תאמר לכשאפנה אשנה, כלומר, שאעפ"כ יזהר בקביעות עתים לתורה ולא יאמר לכשאפנה מעסקי צרכי צבור אשנה, שמא לא תפנה, ולכן תראה לקבוע עתים לתורה ולא תאמר לכשאפנה אשנה, דו"ק ודו"ק במאמר זה כי נעימים הם מאד.

ויתכן כי אזהרת אל תפרוש מן הצבור הוא אזהרה לכל מוכיח המטיף מלים ותוכחת מוסר לעם ה' שישתף גם את עצמו עם השומעים מוסרו, תם את עצמו יוכיח עם הצבור, והמגרעות אשר ימצא בהצבור ימצא גם בנפשו, ולא יאמין בעצמו, וכבר אמרו ז"ל לגב שמואל חלוקו של ישראל ואמר חטאתי, ומבואר בספה"ק שהכוונה ששמואל הלביש א"ע במלבושם של הצבור תלה חסרונם בעצמו ואמר חטאתי.

ויתכן כי אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו כוונתו, עד שתתאסף עם חבירך למקום אחד, כלומר אם הלשינו לפניך על חבירך אל תדינהו עד שתתאסף עמו למקום אחד ותשמע

הוא, שאין להאדם להאמין בעצמו ולהעמיד את עצמו בנסיון חלילה, וכדרב יהודא אמר רב בש"ס סנהדרין ק"ז ,דאמר רב יהודא אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון וכו', וכיון שכן שאסור להאדם לנסות א"ע במילי דשמיא, שוב אי אפשר לו להאמין בעצמו, כי הערך הבחינה והנסיון תפיל ספקות גדולות בכל ענין, ומה גם בשלימות עצמו, ולכן באמת הזהיר ואל תאמין בעצמך, ואפי' בעלי תשובה אין להם להביא א"ע לנסיון, והוא מש"ס מנחות דף כ"ט, ומפני מה נברא העוה"ז בה"י מפני שדומה לאכסדרא וכו' וליעול בהאי לא מסתייעא מילתא, כלומר שליכנום בפתח שיצא ממנה לא מסתייעא מילתא והבן. וכזה בארתי בדרושים מאמר המדרש בראשית רבה פרשה ב' ו', ר"א מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ובמעשיהן של רשעים וכו', אבל איני יודע באיזה מהם חפץ וכו' ע"ש. ולכאורה איך יתכן לחשוב כי חפץ הקב"ה במעשה הרשעים. ובארתי הכוונה בזה ,שענין מעשיהן של רשעים הו"ע הבאת האדם א"ע לנסיון להלביש א"ע לכאורה במעשה רעה למען לנסות א"ע, אשר באמת מעלת העומד בנסיון גדול מאד, אבל להביא א"ע לנסיון אסור, וכיון שמעלת העומד בנסיון גדול הייתי יכול לאמר כי חפץ הקב"ה במעשי הרשעים, וכיון דכתיב וירא אלקים את האור כי טוב הוי במעשיהם של צדיקים חפץ ואינו חפץ במעשיהן של רשעים אפי' על אופן זה שעושה למען לנסות א"ע. והא דאמרו בש"ס יומא פ"ו ה"ד, בעל תשובה, כגון שהגיע דבר עבירה לידו וכו', מחוי רב יהודה וכו', הכוונה שהגיע דוקא, שהגיע לידו ממילא ועמד בנסיון, זו היא תשובה גמורה ולא כשהביא א"ע לידי עבירה חלילה. והא דר' חנינא ור' יונתן בש"ס ע"ז י"ז דאמר ניזול אפיתחא דב"ז ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא, שאני ר"ח ור"י דרב גברייהו ונפיש זכותייהו והם יכלו לבטוח בתורתם כי תשמרם ומזימה תנצרם, אבל לזולתם וכו'. ואזכיר בזה מה שנתחדש אצלי בש"ס סוטה דף ל"ו ומובא ברש"י ז"ל בסדר וישב, לעשות מלאכתו רב ושמואל ח"א מלאכתו ממש וח"א לעשות צרכיו עמה וכו' ולא איתפרש מי מהם אומר כך ומי אומר כך, ומהא דאמר ר"י אמר רב לעולם אל יביא האדם לידי נסיון שמע מיניה דרב הוא שאמר מלאכתו ממש. וק"ל.

ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, כלומר, עד שתגיע למקומו ותתנסה בנסיונו ואז מי יודע אם תחזיק מעמד או חלילה גם אתה לא תכשל במוהו. ובזה ארשום מה

הלל אומר אל תפרוש מן הצבור. יתכן כי הלל שנשתבח במדת הענוה והשפלנות, דבר בזה לפי הלך רוחו ורגש נפשו, ואמר אל תפרוש מן הצבור, כלומר שלא תתגאה ולא תחזיק את עצמך לגדול מהם ולא תאבה להתחבר עמהם, אך היה בעיניך כאחד מהם ואל תפרוש מן הצבור. ונקיי הדעת שבירושלים בסעודה דוקא לא היו מסובים אא"כ יודעים מי מיסב עמהם כש"ס סנהדרין כ"ג, אבל בדברים הנוגעים לצבור אין לפרוש מן הצבור, ואם תמצא מציאותך גדולה מצבורך בשלימות המדע והמוסר עכ"ז הלא לא תוכל לדעת עוד אחריתך ולכן הזהיר ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואם עכ"פ תמצא את צבורך גרועים במעשיהם ממך, אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו ותתנסה בנסיונו, ואז מי יודע אם תחזיק מעמד, אם גם אתה לא תכשל ותהיה כאחד מהם. ואמר ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע, כלו' שבדברים הנוגעים לצבור אל תאמר דבר שא"א להם לשמוע בהוה הגם יודע אתה כי בעתיד, ישמעו, כי הצבור זכותם גדול ואת העתיד שלהם לא יוכל היחיד לדעת ואין להיחיד רשות לאמר דבר שמובטח הוא שסופו להשמע, ואחר שעתידות הצבור נעלם מעין האדם הפרטי לכן אל תאמר דבר שא"א בהוה

משנה ה'

הלל אומר אל תפרוש מן הצבור ואל תאמין בעצמך על יום מותך ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה.

הגר העוזב גלוליו נתעלה ונעשה דבוק בקדושה כ"כ גבוה ורמה במקום שלפניו ית' כחשכה כאורה וכן הבעל תשובה נעשה כ"כ דבוק בה' עד שביכלתו לקבל ע"ע עומ"ש מיד כשפורש א"ע מן הערוה וזש"א נמצא פורש א"ע מן הערוה ובאותו רגע מקבל עליו עומ"ש, כלומר שנעשה מוכן ומוכשר לזה. וזהו דוקא ע"י התשובה, כי זולת זאת עבודה קשה יעבוד האדם השלם עד שיגיע לשלימות זאת. ונודע שענין התשובה בכלל היא דבר הנתלה אך ברצון ה' כמו שביארתי זה באריכות במאמר התשובה, וז"ע עשה רצונך, כלומר התשובה, קודם, ואח"כ בטל רצונך לבא למדריגת קבעומ"ש והבן. ויתכן עוד עד"א כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא כל קדושה ולזה אחר פרשיות עריות כתיב קדושים תהיו וכן בהבדלה בין בהמה טהורה לטמאה נאמר ג"כ והייתם לי קדושים, ואחרי שהזכירה תורה פרשיות עריות הזכירה ג"כ והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, כי שני אלה ממשיכים זא"ז וכש"ס קדושין מ' בעובדא דר' צדוק דעביד הא אכיל הא וראה מה כתיב שם ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, כלומר, שבאותו רגע שנעשה מובדל מן העמים בפרישה מעריות ומאכלות אסורות אז תיכף נעשה דבוק בה', וזהו בכלל כוונת המאמר אל יאמר אדם א"א בבשר חזיר, א"א לבא על הערוה וכו', כי שתי אלה קשורים זב"ז וכשפורש מן הערוה ממילא לא יכשל במ"א כעובדא דר"צ, וזש"א נמצא פורש א"ע מן הערוה ומקבל עליו עומ"ש כנ"ל בכתוב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. ודו"ק היטב.

ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, דוקא, כי אז מגיע לפרשת דרכים וניצול מכולם, כש"ס סוטה כ"א, ועיין ירושלמי שבת פרק א' בעובדא דחסיד אחד שהיה יושב ושונה אל תאמין בעצמך עד זקנותך כגון אני ואתת חדא רוחא ונסיתיה וכו', ע"ש. והמובן מכל זה

עומדין לו לאדם בשעת דחקו, לאפוקי הנוהר במועיל ובטוב, שמעשים הטובים של האדם טובים הם בשעה שעושה אותם ומועילים לו, גם לעתיד עומדים לו בצר ובדוחק, ולכן באמת הוו זהירין ברשות לדעת במה לבחור, לקיים ובחרת בחיים, כי רק תורה ומעשים טובים מלוין להאדם בשעת פטירתו, כאמרם ז"ל לקמן פ"ו.

עשה רצונו וכו', באור ענין עשה ואח"כ אמר בטל רצונך, כבר מבואר בספרי החסידות שזהו ענין אתכפיא ואתהפכא המוזכר בזוה"ק, אשר אי אפשר לבוא לבחינת אתהפכא חשוכא לנהורא, אך בשיקדים לו בחי' אתכפיא, כפיית הרע להסכים על עשיית הטוב. וזהו ענין עשה, שהוא כפיה, מלשון עשינוהו ושקל מיניהו לצדקה בש"ס ב"ב דף י', והיינו שכופה את רצונו לעשות רצון ה', ואח"כ בא לבחינת בטל רצונך בחי' אתהפכא שכל רצונו לרע נתבטל בטול מוחלט שלא ימצא במציאות והרע שבו בעצם יתהפך לטוב, ושתי

ושתי אלה נשלמים בנפש ע"י יראה ואהבה שע"י יראה נשלם בחי' עשה וע"י אהבה נשלם בחי' בטל, ומבואר בספה"ק.

ויתכן עוד שענין עשה רצונו הו"ע עשה טוב וענין בטל רצונך הו"ע סור מרע, אשר באמת הסור מרע צריך להיות מוקדם לעשה טוב וכלשון הכתוב סור מרע ועשה טוב, ושב ואל תעשה עדיף מקום ועשה. ואמנם כן הוא מחייב גם הטבע להיות הרחקת הנזק מוקדם להקרבת המועיל, אבל כנודע שיש נזק שאי אפשר להרחיקו רק על ידי הקרבת המועיל ומעט מן האור דוחה הרבה מן החשך, וכן יש רע והעדר דבוק לנפש רע תולדי מצד כי הן בעון חוללתי וגו', אשר אי אפשר להרחיקו רק ע"י קיום המצות, ולמוד התורה וז"ע קדימת עשה רצונך לבחי' בטל רצונך, ועיין בספרי דברי יהושע בענין קדימת אפרים למנשה, והבן היטב.

הלל

עיניו משוחד בחיק התאוות פגע ר' יוסי ואבוקה בידו, כלומר, ראה אותו עוסק במצוה, נושא נר מצוה בידו. ואמר לו, אבוקה זו למה לך, כי אחרי שסומא הוא ונכשל בתאוה ר"ל מה תועיל לו המצוה שעושה, והוא ע"ד שאמר דהע"ה, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי וגו', ואמר לו כי אמנם יש לו הנאה שבני אדם רואין אותו עוסק במצוה, ואם חלילה יראו אותו אח"כ עובר עבירה יצילו אותו בטענה זאת, אם עוסק במצוה איך לא תבוש לעבור עבירה, ובאמת האור הנולד מפעולות הטוב מועיל מאד לדחות החשך תאות נפש הבהמי המתאוה לכל דבר רע, ולזה באמת העשה טוב מועיל להיות סור מרע ולכן הקדים במשנתנו לאמר עשה רצונו קודם ואחר כך בטל רצונך ודו"ק.

בטל רצונך, וכו'. ענין בטול הרצון הוא ע"ד שאמרו בספרא קדושים, דאבע"א מנין שלא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר חזיר אי אפשי לבוא על הערוה אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כך, תלמוד לומר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, נמצא פורש מן הערוה ומקבל עליו עומ"ש. ודיוק מליצת סיום המאמר נמצא פורש וכו' צריך באור כי מה אוסיף בזה, הלא אומר הוא מפורש אפשי ואבי שבשמים גזר עלי כך. ובארתי במ"א כי באמת ענין קבעומ"ש היא מן העובדות היותר קשות לנפה"א המעוטף בחומר גם שאינו מרגיש בדקות הענין של קבעומ"ש, ומה גם אם בסיבת חטאיו הוסיף גשם על גשמו שבודאי תכבד העבודה הזאת עליו. אמנם כשזוכה לבחי' התשובה לשוב על חטאיו מטהר חומרו ואז נקל יהיה לו לקבל עומ"ש, כי הבע"ת היא בבחי' מדלג על ההרים וכזוה"ק דמשכין ליה בחילא יתיר וע"ד המבואר בסה"ק בענין גירא עד עשרה דרא לא תבזו ארמאי באפיה וכו',

ברשות פי' במדרש שמואל ברשות, כלומר במותר לאדם שצריך האדם לקדש א"ע במותר לו בל יהיה נבל ברשות התורה כמליצת הרב הרמב"ן ז"ל ודפח"ת. ועל דעתי יבואר אמרו הוו זהירין ברשות שצריך ליזהר מאד בהרשות הנתונה לאדם חפשיות הבחירה, כמאמה"כ ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וגו' ובחרת בחיים (דברים ל'). רשות חפשי ניתן להאדם לבחור באחת הקצות, וזהו מתנת ה' הנתונה להאדם להשלמת מעלותו והיא באמת תכלית טובתו לצורך עצמו, לבל יהיה שכרו כהמא דכסופא, בהיות בידו לבחור ברע, ועוזב את הרע ובוחר בטוב יחויב לו שכר בעד בחרו בטוב, וזהו שאמר הוו זהירין ברשות, כלומר, בהרשות והבחירה הניתן להאדם, שאין מקרבין לו להאדם אלא לצורך עצמן, כלומר, שאין מקרבין מלמעלה למין האדם בהתקרבות זו אלא לצורך עצמו של האדם לטובתו כי היא תהלתו, תפארתו על כל הנמצאים שהם פועלים טבעיים חיוביים. והאדם פועל שכלי הוא, פועל חפשי, פועל רצוני, ואם לפעמים כעס ומכאובים יסבול האדם מחפשיות בחירתו, כי יצטרך לכלוא את הרוח שלא לבחור ברע ובמתוק, בתאות בשרים, בהמיים אשר בידו לבחור בהם אחרי כי חפשי הוא, ובמה יכלוא את הרוח שלא ישמש ברשות זה לבחור במגונה וברע, עז"א נראין כאוהבין בשעת הנאתן, כלומר שעל האדם לדעת שהתאוות הבהמיות אהובים הם אך בשעת שהנאה מהם אבל כשתעבור הרגע לא יביאו לו שום תועלת ואין עומדין

משנה ג'

הוו זהירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמו, נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו.

משנה ד'

הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך.

עשה רצונו כרצונך וכו', בטל רצונך מפני רצונו, קדימת עשה לבטל בארתי ע"פ אמרם ז"ל בש"ס מגילה כ"ד בענין סומא פורס על שמע, אמר שם, ורבנן, אית ליה הנאה כדר' יוסי דתניא אמר ר"י כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והייתי ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפילה, וכי מה איכפת ליה לעור בין אפילה לאורה עד שבא מעשה לידי. פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפילה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו, בני, אבוקה זו למה לך? אמר לי, כל זמן שאבוקה זו בידי בני אדם רואין אותי ומצילים אותו מן הפחתים והברקנים. ובארתי בדרושים, כי בעולם הזה הנדמה ללילה, ההולך בו ממש הולך בחשך ואפילה, והנקל להכשל בפחתים וקוצים, הם הם התאות הבזויות המכאיבות לנפש האדם, ולהנצל מאלה היא דוקא ע"י נר מצוה ותורה אור, כי ע"י האור הנולד בנפש האדם מפעולת המצות ניצול מהתגברות התאוות. ובזה ראיתי להמליץ על המתחסדים מבני עמינו המתנהגים בחסידות בחומרות וזהירות ועוסקים במצוות שהז"ג ושלא הז"ג בחשק והתלהבות, ועל הרוב נמצא בין אלה הרחוקים מאלה וכאלה כרחוק מזרח מן המערב, לפעמים נמצאים שאינם רחוקים מאיסורים חמורים, ואח"כ נראה אותם מדקדקים במצוות ומתחסדים, ואמרתי שאין למנעם מזה. והמלצתי עליהם משל דר' יוסי זה, כי האדם בעוה"ז בכלל סומא הוא ממשש בצהרים כעור באפילה, ואת הסומא הזה אשר נתעורו

פריעת חוב, ובארו בזה שבאמת כל הטוב שהאדם עושה בעוה"ז הוא עושה בכח ה' הפועל בו וה' מחסדו הגדול משלם לו כמעשהו, כאלו הוא העושה, וזש"א כאן, וכל העוסקים עם הצבור וכו'. והאמת כי אך זכות אבותם של צבור מסייעתם, לראות פרי טוב מהשתדלותם עכ"ז מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם מעצמכם אם כי אך בזכות אבות הצבור נשלמה פעולתכם.

ויתכן לדייק בלשון שאמר יפה ולא אמר טוב, כי באמת שני אלה אפי' כשהם נפרדים זמ"ז הם ג"כ בגדר טוב. אך להיותם נאים ויפים היא בזמן שמתחברם זע"ז ת"ת עם ד"א והבן.

ויתכן עוד ע"פ ששמעתי מאבי אדמו"ר הק' כ"ע דרך ארץ גימ' תפלה ככ"ל והיינו כי יופי התורה נשלמת ע"י התחברות תורה ותפלה כאחד, ודפחק"ח, ובאור הענין הוא, כי כל התגברות התאוה נולדת בנפש האדם או מבטלה, שהבטלה מביאה לידי שעמום והיינו מבטול תורה בא לידי שעמום ונכנס בו רוח שטות ועובר עבירה, או מפריקת עומ"ש שנעשה נפרד ממקור הקדושה, וז"ע בטול תפלה, שענין התפלה היא שורש ומקור הדביקות וקבעומ"ש, ונמצא הנזהר ועוסק בתורה ניצול מן הבטלה וממילא ניצול מן החטא, והנזהר בתפלה נעשה דבוק ומקושר במקור הקדושה וממילא נתקיים בו רגלי חסידיו ישמור שלא יכשל חלילה בעון. וזהו כוונת אומרו, יפה ת"ת עם ד"א היינו התחברותם של תורה ותפלה כאחד, שיגיעת שניהם, היינו המייגע א"ע בתות"פ יחד אז משכחת עון, כלומר

שהעון

שהעון עצמו נשכח ממנו, היינו שכל כך נזדכך חומרו עד שנשכח ממנו כי יש במציאות רע ועון להתאות אליו, אבל אם ח"ו אינו מקשר תורה לתפלה אז גם תורתו אינה מתקיימת בידו כש"ס יבמות ק"ט, אפי' תורה אין לו, וזש"א וכל תורה שאין עמה מלאכה היינו דרך ארץ האמור למעלה כפי' הרמב"ם והרע"ב, והיינו שאינו מייחד תורה ודרך ארץ, סופה של תורה זו ג"כ בטילה, שלא נמשך מתורה זו שלימות לנפש האדם להמשיך לו הדבקות בה', וזהו בחי' תורה שלל"ש שהיא סמא דמותא, וסופה בטלה וגוררת עון שכשעוזב את התורה, הבטלה מביאתו לשעמום כנ"ל והנמשך היא גוררת עון, ואמר, וכל העוסקים עם הצבור בכל אופן שיהיו משתדלים בצרכי צבור, אם בצרכים רוחניים ואם בצרכים גשמיים יהיו עוסקים עמהם לש"ש ולא להתפאר כש"ס ירושלמי ברכות ריש פ"ה ר"י אמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בד"ת, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות תפלה פ"ו הלכה ב', והכוונה שגם בצ"צ צריך לעסוק לש"ש ואז זכות אבותם של צבור מסייעתם שתעמוד צדקתם לעד. ואמר ואתם העוסקים בצ"צ, אם כי אך זכות אבותם מסייעתם עכ"ז שכרכם לא יקופח ומעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו אתם עשיתם.

ויתכן עוד כי העוסקים עם הצבור הם המתפללים עבור הכלל יהיו עוסקים ג"כ לש"ש ולא יחזיקו טיבותא לנפשייהו, כי אם תפלתם מתקבלת היא אך מפני כי זכות אבותם של צבור מסייעתם ועכ"ז מעלה אני עליכם שכר וכו', והבן.

ברשות

הדין אמר רבי והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה, וזהו מפעולות הדין המגביל ומעמיד את האדם ליתן חשבון על מעשיו, ואלה הם השלשה דברים שהזכיר בסוף, עין רואה, כלומר, את הנולד אשר הראיה הזאת תגדר את הריב ותחזק את השלום, ואוזן שומעת כל מוצאי פיך וזה תגדר את השקר ותדבר אך האמת, וכל מעשיך הראוים לך לעשות הלא מכבר בספר התורה נכתבים, וזהו עמוד הדין, ונמצא כלל רבי בדבריו דברי אביו רשב"ג הקודמים, ודו"ק.

ושמעתי מאבי אדמו"ר הק' נ"ע באור ענין עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים, שהם רומזים לשלשה עמודי עולם, עין רואה היא בחינת התורה, שבה נאמר אתה הראית לדעת, כי הוי"ה הוא האלקים, ואוזן שומעת רומז לבחי' העבודה, עבודה שבלב סוד התפלה, שעז"א השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך, וכל מעשיך בספר נכתבים רומז לבחי' גמ"ח וצדקה בסוד והיה מעשה הצדקה שלום והמסתכל בשלשה אלה לעולה לא יבא לעבירה, ודפח"ת.

משנה ב'

רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנביא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון, וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם.

יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, יתכן שהוא ע"ד שאמר החכם קנה עושר קנה חכמה, כי ההמון יכבדוך לעשרך, והחכמים לחכמתך, ונמצא הקונה שתי אלה יחד חכמה ועושר הוא המכובד בעיני כל סוגי בני אדם והוא דבר יפה ומעלות נאים לצדיקים, וז"א יפה ת"ת חכמה עם דרך ארץ עושר, שיגיעת שניהם דוקא משכחת עון, לאפוקי עושר לבד, כי אז יכול להיות בגדר עושר שמור לבעליו לרעתו, כי ישמן ויבעט, וגדול נסיון העושר מנסיון העוני כמאמר החכם, כי בעושר כתיב פן אשבע וכחשתי, ובעוני כתיב פן אורש וגנבתי, זה ניתן לתשלומין וזה המכחש חלילה לא ניתן לתיקון ח"ו כי כל נאיה לא ישובן וכו'. אבל אם יקנה עושר וחכמה יחד אז יכובד בעיני כל וחכמתו תשמור עשרו שלא יהיה בגדר עושר שמור לבעליו לרעתו, וכמו כן החכמה צריכה לעושר, כי בלעדה חכמת המסכן בזויה אמר הכ', ועוד כי תכלית חכמה מעשים טובים ולמעשים טובים לעשות צדקה וחסד נצרך קנינים ועושר להוציא חיובי השכל מכח אל הפועל נצרך אמצעיים, ולכן כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה, כי מה יועיל החכם בחכמתו אם אין לו אמצעים למלאות חיובי שכלו ולהוציאם לפועל ובענין זה הארכתי בדרושים לחג הסכות.

ויתכן כי גם בדברי השלם הזה נכללו דברי שמעון הצדיק בפרק א' שאמר על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח, כנ"ל, ואלה באו גם בדברי ר"ג, כי תורה זו תורה ודרך ארץ היא בחי' עבודה כמו ששמעתי מאבי אדמו"ר הק' נ"ע, דרך ארץ גימ' תפלה היא עבודה שבלב, כדרשת חז"ל ותפלות כנגד תמידים תקנום, והעוסקים עם הצבור היא בחי' גמ"ח. והנה מבואר בספה"ק ענין ולך ה' החסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו שלכאורה איזה חסד הוא אם משלם לאיש אך כמעשהו, הלא אין זה אך

השלשה חלקי השלימות, כי מעשהו תמצא חן בעיני ה', ויועיל לעצמו גם לזולתו, לאפוקי המעשה הרעה אשר יעשה האדם, אם אפילו ימצא את פעולתו לטובה לפניו, ואם אפילו דמיונו יתעהו למצוא אותה לטובה גם לפני זולתו, אבל לפני ה' לעולם לא ימצא אותה לטוב, כי המעשים הלא טובים בשום אופן לא יוכשרו בעיני ה', נמצא המפעל הרע לעולם לא יכלול כל השלשה חלקי השלימות יחד, וחז"א הסתכל בשלשה דברים דוקא, היינו למצוא בכל מעשה שלשה דוקא, לה', לעצמו ולזולתו, ואז אין אתה בא לידי עבירה, כי בה הלא לא ימצא שלשה אלה יחד, כי קיום השלימות לה' יחסר לו, ולמען ידע האדם יקר ערך מעשיו וחשיבותם ועד כמה מעשיו עושים רושם למעלה, ע"ז אמר, דע מה למעלה, הכל הוא ממך, ומעשיך בסוד ה' נלך, כנ"ל. ודבר זה, כלומר, שההנהגה האלקות עם האדם היא לפי פעולותיו ומעשיו למטה, כמעט רואה האדם בעיניו, כי פועל אדם ישולם לו, ועז"א עין רואה ואם טחו עיניו מראות באזניו ישמע מאחרים הסיבות והמאורעות אשר קרה אותם ומהם ידע כי במדה שאדם מודד מודדין לו, ולא חסיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא, ועז"א אמר ואזן שומעת, ומזה תכיר ותדע כי כל מעשיך בספר נכתבים, הכוונה כי העולם הזה בכלל היא ספר מלא אותיות, יש בו ברואים שהם בבחינת אותיות ויש נבראים שהם בבחינת משרתים לאותיות אלה בחינה נקודות תגין וטעמים, אך כלל המציאות הזה היא בבחינת ספר, ואשר על זה הספר אמר אדון הנביאים מחני נא מספרך אשר כתבת, ומעשי האדם הפרטים עושים רושמים בספר הזה להרע או להטיב לעצמו ולכלל הנמצאים בספר הזה. וכבר נודע ומבואר בספה"ק כי האדם שהוא בחיר היצורים בו קשורים כל הנמצאים, ובמעשיו מועיל או מפסיד לכלל הנמצאים, ולכן בסיבת אכילת האדם מעץ הדעת נגזרה מיתה לכלל הבע"ח, ובהיפוך, בעת אשר האדם יבא לתכלית ההשתלמות וההתפתחות אז גם המציאות והנמצאים בכלל יתעלו ממדריגתם, כי יטוהר ההעדר הכרוך בעקבם. ועיין בספרי במאמר המחשבה והמעשה פנ"ג, ובסדר ויקהל דף נ"ט ע"א.

ויתכן לבאר כי בדברי רבי במשנה זאת נכללו דברי אביו במשנה הקודמת, כי השלום היא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, והוי זהיר במצוה קלה רומז ללא תעשה דלא תשקרו וקרי לה קלה לפי שהיא לאו שאין בה מעשה, והיא צריכה להיות חמורה כעריות החמורה, כמובא בכתבי זקני הק' מקארין. ונגד עמוד הדין

למודי משנה א' אבות

והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו'. בש"ם מ"ק ה', אריב"ל כל השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה וכו'. עיין רש"י ז"ל, השם אורחותיו שמחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה. ובאור הדברים, כי באמת להיות מחשב ההפסד מצוה וכו' ושכר עבירה וכו' לנהל חשבון צדק ולשקול כל מעשה אשר תבא לידו נצרך להיות בעל נפש טהורה ולב אמיץ וחזק בעל בטחון חזק בה' ואז לא יתרגש מהפסד מצוה ולא יתפעל משכר עבירה, כי יבטח בה' אשר יצילו מהפסד אשר יכול לסבול ע"י המצוה וכן יבטח בה' כי יזמין לו שכר כשר וטהור בלי ילכלך עצמו בעבירה וקוב"ה מודד מכ"מ והבוטח בו ישוגב, ולכן השם אורחותיו לעשות הכל בחשבון ודעת, אז אף בעוה"ז שאינו מקום לקבל שכר מצוה, עכ"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה אם כי שכר מצוה ליכא בעוה"ז, אבל להצילו מן ההפסד או למלאות לו שכר עבירה זה אינו בכלל שכר מצוה וקוב"ה משלם לו גם בעוה"ז, ולכן הזהיר והוי מחשב הפסד מצוה וכו', כי בעד חשבון זה תקבל שכר גם בעוה"ז והבן, ויבואר במ"א באריכות.

במציאותו לבד וממילא לא ישתדל בטובת הזולת. וכמו כן תובת האדם בשלימותו לה' אשר עיקרם תלוי בההכרה בשפע"ל ובגדוה"ב. ובקבלת עול מלכותו אשר ע"י הגאות לא יבא לעולם להכיר בשפע"ל ולקבלת עומ"ש שלימה, וכבר אמרה תורה ורם לבבך ושכחת וגו', ורק בכח הענוה ישלים האדם את שלימותו בדברים שבין אדם למקום. וכבר בארתי בספרי הענין באריכות. ולזה רבינו הקדוש דהוה ענותן סגי ואשר בכח הענוה השתלם בכל השלשה חלקי השלימות, בשלימותו לעצמו, שהיה מובדל ומופרש מכל ההנאות הגשמיות ולא נהנה מעוה"ז אפי' באצבע קטנה כש"ס כתובות ק"ד באשכבתא דרבי, בשלימותו לזולתו כש"ס ב"ב ח' שפתח אוצרותיו בשני בצורת וכו', בשלימותו לה' וקבלת עומ"ש כריש פרק היה קורא, לכן הוא היה אומר, איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה הו"ע השלימות לעצמו ותפארת לו מן האדם הוא ענין השלימות לזולתו, והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה זהו ענין השלימות לה', כי מצד קבלת עומ"ש לא יהיה אצלו שום הבדל במצות ה' בין קל לחמור כי קדושה אחת לכולם, והדרך הישר הזה שנכללו בו כל חלקי השלימות, יבור האדם לעצמו רק ע"י מדת הענוה, כי אך על ידה ישלים נפשו בכל שלשה חלקי

השלימות

השלימות כנ"ל, ואמר והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, לפי שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, כי משקל העונות והזכיות הם אך בידו של הקב"ה, אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות, וגם בזה יצטיין האדם רק בכח מדת הענוה. לאפוקי המתגאה ומי שדעתו זחה עליו, לא ישים לב להיות זהיר במעשיו להביא כל מעשה בחשבון ודעת, וזש"א, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה. ובחשבון זה יעמיק האדם מוחו בו אך בכח הענוה, וע"י חשבון זה יכיר בערך מעשי האדם כי יקרים הם מאד ויראה להצטיין בפעולותיו, כי מכל פעולה שהאדם עושה למטה עושה רושם למעלה וזה סוד ה' בלך, כמובא בספרי הכהן הגדול הרב מפולנאה זי"ע בשם הבעש"ט הק' זי"ע. והנה הפעולות הטובות והנאות להאדם לעשותם בהיותו נברא בצלם אל כל פעולה, כל מעשה, כוללת כל שלשה חלקי השלימות הנזכרים, כי גם אפילו הפעולה שיפעול האדם שהיא בגדר השלימות לעצמו אם תהיה פעולה טובה יועיל במעשהו לכלל המציאות ואם חלילה תהיה מעשה רעה יפסיד לכל המציאות ונמצא גם מחלק השלימות לעצמו יומשך תועלת או הפסד לזולתו מן הנמצאים, וההבדל הוא רק כי מן המעשה הטובה ישלים האדם שלימותו בכל

השלשה

למודי משנה א' אבות

מלמטה נתמלא הרצון העליון ונעשה כלי לקבל ההשפעה האלקות שזהו צורך גבוה, כלומר, רצונו ית'. ולפי זה שפיר דרש ר"ע הטוב בעיני שמים, כי באמת האדם הטוב במעשיו למלאות כל חיובי התורה והמצוה הוא מטיב בעבודתו לגבוה להיותו נעשה כלי שבו נתמלא הרצון האלקי. ואמנם א"א להאדם להיות טוב בעיני שמים, כלומר, טוב מוחלט, אא"כ הוא ישר בעיני אדם. עיין ירושלמי מכות פ"ג למה הוא טוב שהוא ישר וכו', כי סמלי הטוב והיושר קשורים זב"ז ומחייבים זא"ז וזהו שדרש ר"ע הטוב בעיני שמים הוא מפני והישר בעיני אדם. והנה מבואר בספרי המחקר, כי טוב יאמר על דבר שהוא לפנים משוה"ד וישר הוא דבר בצדק אע"פ שאינו טוב, ולהיות טוב בעיני שמים הוא ע"י שמתנהג לפנים משוה"ד, ואז בדברים שבין אדם לחבירו עכ"פ לא יעשה עולה ויתנהג בצדק ויקרא ישר, ולזה רבינו הק' במשנתינו דייק לאמר איזהו דרך ישרה, כי הוא דבר לכלל מין האדם, שעכ"פ מחויבים לבור להם דרך ישר שלא לעשות עולה, וריב"ז דבר לתלמידיו המצוינים שהם מוכשרים לירבק בדרך טובה לפנים משורת הדין. והבן.

מן הדברים שהאדם אוכל פירות בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, כמשנה פאה פ"א, והבאת שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו וענין אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, הכוונה שהשלום מועיל בהוה ובעתיד. והנה על פי הרוב העדר השלום נמשך מהעדר האמונה בהשגחת ה' על הגרמים השפלים, כי אז יחשוב שבמציאות זולתו מקלקל למציאותו, אבל המאמין בהשגחתו הוא לעולם לא ישנא את רעהו. וכבר הארכתי בזה בדרושים. עיין במאמר תהלת ישראל בספרי מאמר ט', ועז"א הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה: א', דע מה למעלה ממך, כלומר, השתדל לדעת המעלה והיתרון שיש לזולתך עליך, כי בכל אדם נמצא יקר מה שאין בזולתו, וזה יגדר אותך כי לא תתגאה על רעך, ולא תשנא את אחיך בלבבך. ב', עין רואה ואוזן שומעת, כלומר, דע כי עיני ה' צופיות על כל דרכי בני אדם, ואזניו אל שועתם, וכבר כתב המורה כי הכנויים האלה הם על השגחתו ית"ש, והיינו, דע בידיעה מוחלטת כי אמנם השגחתו ית' שופעת בשפלים, וזה יגדר אותך מעבור עבירה ולשנוא רעך חנם. ג', וכל מעשיך בספר נכתבים, סוד הספר הוא מבואר בסמ"ק עפ"ד ספר יצירה, בספר וסופר וסיפור ובו בספר הזה נכתבים כל מעשי האדם, והמ"י, כי אכמ"ל.

ויתכן לבאר עוד ע"פ אמרם ז"ל בסוטה מ"ט משנת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. ונודע שמדת הענוה היא המדה היותר נאה ומשובחת המועילות להשלמת הנפש בכל חלקי ההשתלמות הראוים להאדם להשתלם בהם אשר כבר חלקום לשלשה מינים: א', השלימות לה', ב', השלימות לזולתו ממין האדם. ג', השלימות לעצמו, ובכל השלימות האלה ישתלם האדם רק על ידי מדת הענוה והשפלות, כי רוב התאות אשר בהם יפגום האדם בשלימותו לעצמו כגון הכעס, הקנאה, התאוה למותרות, אשר הם מכלים מפסידים ומשחיתים את הגוף והנפש יחד, הנה הם נמשכים רק מן הגאות, וכן חובות האדם בשלימותו לזולתו ממין האדם הנה לא יושלם רק ע"י ההכרה במציאות עצמו שהיא מציאות חסר והשלמת מציאותו נשלם ע"י מציאות זולתו. וההכרה הזאת נשלמת בנפש רק בכח מדת הענוה, לאפוקי המתגאה לא יכיר לעולם בחסרונותיו, וימצא מציאות עצמו למציאות שלם, ודי לעולם במציאותו

למודי משנה א' אבות

איזהו דרך ישרה. ולקמן בפירקין אמר ריב"ז איזהו דרך טובה. וצריך להבין למה לא בחר גם רבי לאמר דרך טובה כלישנא דריב"ז, שקדם לו, ובתוספתא שקלים פ"ב כי תעשה הטוב והישר, הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם, דברי ר' עקיבא. ר' ישמעאל אומר, הישר בעיני שמים והטוב בעיני אדם, וכן הוא אומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם. והמאמר הזה אומר דרשוני וחיו, כי ע"פ הכלל המונח בפי הפילוסופים כי לא יקרא טוב אא"כ הוא מטיב, ומי שהוא טוב לעולם יהיה מטיב, והנה לפ"ז צדקו לכאורה דברי ר' ישמעאל שדרש הטוב בעיני אדם, כי האדם יכול להיות טוב ומטיב לאדם הדומה לו אבל לגבי ה' יתעלה, אם תצדק מה תתן לו, איך ייטיב לו האדם שעי"ז יקרא טוב, ואיך דרש ר' עקיבא הטוב בעיני שמים. ורש"י ז"ל בסדר ראה פי' כדרשת ר"ע, כי בכלל הלכה כר"ע נגד ר"י, כרי"ף יבמות פט"ו וקדושין פ"ק ותוספת יו"ט עדיות פ"ב. ובאור הענין יבואר עפ"ד החסידות בענין עבודה צורך גבוה, שהענין הוא כי החפץ והרצון האלקי הוא להטיב תמיד למין האדם, אך האדם במעשיו מועיל או מפסיד לעצמו, כי כשמכשיר מעשיו נעשה כלי לקבל את הטוב המושפע לו מלמעלה, וכשמקלקל סותם צנורי השפעתו, וזש"א הכ' תיסרך רעתך. וענין אמרם הרעותי את מעשי וז"ע עבודה צורך גבוה שע"י עבודת האדם

משנה א'

רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים.

רבי אומר, איזהו דרך ישרה, אחר שאביו רשב"ג אמר שעל שלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל האמת ועל השלום, והאדם השואף לטוב ולנאה ומחפש לו דרך בהיותו בעולם הזה אשר כל הנמצא בו לא ימלט מהכשלון, אם מפאת בריאתו המורכבת מחומר וצורה, אשר החומר ימשכהו לנעים ולא למועיל, ואם מפאת כי אויר עוה"ז מסמא עיני הנמצא בו אשר לא יכיר איזה הוא המועיל ואיזו היא הנעים, והאיש הנלבב בכל כחו יחפש כעור באפילה איזה דרך ישכון אור, והנה גדר המועיל הוא הדבר אשר יביא תועלת להאדם עצמו וגם לכלל מין האדם או לפרטיותו לאפוקי הדבר אשר ימצא האדם לתועלת אך לו לעצמו ולא לזולתו ממין האדם, אינו באמת קנין המועיל השלם, והוא קרוב יותר לנעים מלמועיל, וכשנשקול בפלס ג' אלה שאמר בסיום הפרק הראשון, מי מאלה השלשה היא בגדר המועיל השלם, כלומר, שתהיה תועלת החלטי לו עצמו וגם לזולתו, הנה הדין הוא דבר אשר לא תוכל להחשב למועיל החלטי, כי עפ"י דין לא נוכל לזכות שטרא לבי תרי, ומה שיהיה לאחד למועיל יהיה להשני להפסד, כן האמת, אם כי אין למעלה הימנו עכ"ז מה שהאמת יאמת לטוב לפני אחד יכול עוד להיות מפסיד לזולתו, אם לא הפסד נצחי עכ"פ הפסד זמני, כי עד ארגיעה לשון שקר ושפת אמת תכון לעד. אבל השלום הוא הקנין המועיל בהחלט, כי השלום מועיל לעצמו ולזולתו ולכלל מין האדם, וז"ע הסמיכות של משנת רבינו הק' למשנת רשב"ג שלמעלה, שהעולם קיים על שלשה דברים וע"ז שואל, איזהו דרך ישרה מן השלשה, דין אמת שלום שיבור לו האדם ללכת בו, וע"ז אמר, שהדרך הישרה היא כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, זהו ענין השלום שהיא באמת נאה ומועיל לעצמו ולזולתו. והנה השלום כולל בעצמו עשה דואהבת לרעך ולא תעשה דלא תשנא, והם לכאורה מצות קלות, כיון שאין בהם חיוב עונש, אם יעבור עליהם, כי ל"ת דלא תשנא אין בו אפי' חיוב מלקות כיון שהוא לאו שאין בו מעשה, אבל באמת צריך להיות נזהר בה כבחמורה, שבחמורות, היינו כאחת המצות שעליהן מחויב ביהרג ואל יעבור, כי בפגמו במדת השלום ונעשה נפרד מכלל ישראל ופוגם במדת האחדות מלמטה, ממילא נעשה נפרד מהאחדות דלעילא, והיא בחי' ע"ז ממש ר"ל, ופגם השלום היא פגם היסוד, פגם בבחינת ג"ע, וכדכתיב לתאוה יבקש נפרד, המבקש למלא תאותו אך מפני הבושה יעצור ברוחו יסיתהו היצר הרע להתפרד מחברתו ואז ימלא תאותו, כי לא יתבייש עוד, ושנאת חנם ופירוד הלבבות ממשכת את הנכשל בזה לשפ"ד, ולכן אמר והוי זהיר במצוה קלה הו"ע השלום כבחמורה, היינו כאחת המצות החמורות, לפי שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, איזה יוכשר בעיני אלקים, אשר בעבורו ישלם לך שכר טוב. ואומר, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה, רצונו שעל האדם לחשוב תמיד חשבונו של עולם, כש"ס ב"ב ע"ח, וענין חשבונו של עולם, היינו, כי כל החשבונות הגשמיים הם זמניים לאפוקי החשבון הזה, שכר מצוה והפסד עבירה היא חשבון עולמי נצחי, מועיל בעוה"ז ובעוה"ב, וכמו כן מפסיד בעוה"ז ולעוה"ב, ומצות השלום היא

פרק שני

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר, ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר. הכוונה היא ע"פ הנודע מגודל מעלת מדת האחדות, כי שתים הן תועלותיה, תועלת חומרי וגם תועלת רוחני. תועלת חומרי, כי עיקר קיום האומה היא דוקא בכח אחדותם והתחברותם זה עם זה, כי אז איש את אחיו יעזורו, ואם יפול האחד השני יקימו, ובהיפוך הפירוד הוא המפסיד היותר גדול לקיום האומה ואמרו לא חרבה ירושלים אלא בעון שנאת חנם, ואמרו ויתר הקב"ה על עון ע"ז ג"ע שפ"ד ולא ויתר על עון שנאת חנם. וכבר הארכתי בזה בדרושים בספרי דברי יהושע ובמאמר תהלת ישראל ותפארתו יע"ש. אמנם תועלתה הרוחנית היא, שבשלימות שמירת הדת נשלם אך בכח האחדות, ולכן מה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה על רגל אחת. והענין הוא כי שלימות קיום המצות היא שיקיים אותם במחשבה דבור ומעשה, כלומר, לכוון הכוונה הראויה לכל מעשה, ובכלל לכוון שאמרת ונעשה רצונך, לעשות המצוה למען כי ה' ית' צוה עליה, וז"ע מחשבה. וכן צריך האדם ללמוד ולדבר בהלכה השייכת לכל מצוה, ובמעשה לעשות המצוה בפועל ממש. אשר

באמת

באמת כבד לאיש אחד לקיים כל התורה בשלימות המחשבה והדבור והמעשה, אבל בהתאחדות הפרט עם הכלל, נשלם ע"י כולם קיום כל המצות, כי זה יודע הכוונה וההלכה וזה עושה במעשה ונשלם ע"י קיום המצות בתכלית השלימות. וזהו ענין אמירת לשם יחוד קוב"ה ושכינתא וכו' בשם כל ישראל קודם עשיית כל מצוה, כי כשכולל א"ע בכלל כל ישראל משלים מעשהו בתכלית השלימות, וזש"א כל ישראל, כשישראל הם כולם כאחד כלולים זה בזה ומתאחדים זה עם זה, אז יש להם חלק לעולם הבא, כי זה מקיים התורה במחשבה וזה בדבור וזה במעשה ובין כולם נשלם קיום כל התורה ונוחלים על ידה העולם הבא, שנאמר ועמך כולם הם צדיקים, ולכן לעולם ירשו ארץ, היא ארץ החיים נחלת עוה"ב, ואז כל אחד מישראל הוא נצר מטעי מעשי ידי להתפאר, שהשכינה מתפארת בזו במאי ברא קא אתינא לגבך, כמבואר בזוה"ק וענין האחדות היא באמת תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. וזה שאמר רבי איזה דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה שמפארת את חלק המעשה וזה התפארת נמשך לו מן האדם זולתו, כשמאחד א"ע עם הכלל, והבן.

רבי

יודוך ה' וגו', בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אוה"ע לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך חזרו והודו לדברות הראשונות, ונמצא שלמען להוציא מלב האדם שלא לכבוד עצמו הוא דורש הרבה ה' לצוות עוד מצוות, וזש"א רחבע"ק רצה הקב"ה לזכות את ישראל שלא יעלה על לבבם חלילה כי לכבוד עצמו הוא דורש כמו שאמרו אוה"ע לכן הרבה להם תורה ומצות, כלומר, הרבה לצוותם על מצות שכליות אשר לוא לא צוה עליהם היו ג"כ מחויבים מצד השכל וכל מה שצוה עליהם הוא אך למען שידעו כי לא לכבוד עצמו הוא דורש אך לכבודם ולטובתם, וזה שאמר ה' חפץ למען צדקו שלא

שלא יאמרו לכבוד עצמו הוא דורש. וכו'.

ויתכן עוד נדיוק אומרו, הרבה להם תורה ומצות, שהכוונה היא, כי אם שהכל נגלה למשה בסיני אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש עכ"ז לא ניתן באתגליא אך תורה שבכתב, ותושבע"פ גניז וטמיר בתושב"כ, וזש"א ה' חפץ למען צדקו של האום הישראלי ולכן יגדיל תורה ויאדיר, נתן בהם הכח להגדיל ולהרבות תורה שבעל פה ושבע מצות דרבנן. ועיין מה שכתבתי לקמן במסכת חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה בענין פלפולא דתורה שניתנה למשה והוא כהג טובת עין ונתנה לישראל. וד"וק.

כל

מפני מה בדינים מוקדם בקר לערב לא כמעשי בראשית שמוקדם ערב לבקר? והענין הוא ע"פ המבואר בשו"ע חו"מ סי' ה', אין דנין בלילה בתחלת דין אבל אם התחילו לדון דיני ממונות ביום גומרין בלילה. והיא ממשנה סנהדרין פרק ד'. והנה כאן במאמר כל דיין וכו', בהכרח שמדבר בדיני ממונות, כיון שמדייק אפילו שעה אחת ובדיני נפשות נודע שרקדקו הרבה ושקלו וטרו הרבה בטרם גמרו הדין. ובדיני ממונות אם התחילו ביום גומרין בלילה אבל להתחיל בלילה אסור ולכן שפיר כתיב מן הבקר עד הערב, ושמענו מזה שתים: א', שאין דנין בלילה, כלומר שאין מתחילין בלילה ולכן מוקדם בקר לערב. ב', שאם התחילו גומרין ואפילו בלילה ולכן כתיב מן הבקר, כלומר כשהתחיל בבקר גומרין בלילה ולכן כתיב עד הערב עד ועד בכלל, והבן. והנה לפ"ז כשדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במע"ב, שפיר אמר רשב"ג שעל הדין העולם קים, כלומר כשדנין דין אמת לאמיתו, מקיים העולם שברא הקב"ה בשימ"ב, ודו"ק.

שם בש"ס שבת אמרו, רב אמי ורב אסי הוו יתבי וגרסי ביני עמודי וכל שעתא ושעתא הוו קאי וטפחי אעיברא דדשא ואמרי אי איכא דאית ליה דינא ליעול וליתי. וביארתי בילקוט יהושע, כי השלמים האלה כל למודם היה להשלים נפשותיהם בג' עמודי עולם, תורה ועבודה וגמ"ח, וזהו מליצתם ז"ל דהוו יתבי וגרסי ביני עמודי, כלומר, עמודי עולם שעליהם העולם עומד וכל שעתא הוו קאי טפחי אעיברא דדש"א נוט' דין שלום אמת, כלומר, השגיחו לראות אם שלמים הם בגי דברים שעליהם העולם קיים, הענפים האלה הנמשכים מעמודי עולם, וכשמצאו א"ע שלמים בכל אלה אמרו, אי איכא דאית ליה דינא ליעול, כי אם אמת שראוי להיות חושך א"ע מן הדין, אבל בהיותם שלמים בכל אלה ידעו כי לא ימוו מן האמת ויקיימו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם ודו"ק כי אכמ"ל.

משנה י"ח

רבן שמעון בן גמליאל אומר על ג' דברים העולם קים, על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.

משנה י"ט

רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

רשבג"א על שלשה דברים העולם. קים אומרו קים ולא עומד, כמו שאמר שמעון הצדיק, יורה כי השלשה שחשב שמעון הצדיק הם העמודים היסודיים אשר עליהם העולם עומד, שעליהם העמיד הק' ב"ה את עולמו והם הונחו ליסודות ועליהם הבנין עומד, ואלו שחשב רשב"ג הם מקיימי העולם אחר שנברא, הם שומרים את תקוני הקנין המדיני שלא יקולקלו ולא יהורס בנין העולם העומד על שלשה עמודים, הדין הוא המשפט, העמוד היותר נחוץ לקיום העולם בכלל, כי אם יהרסו חקי המשפט יתגבר השוד והחמס ואם השתות יהרסון א"א עוד להעולם להתקיים, האמת היא השומרת בלי יסוכסכו עם בעם ואיש באיש, לאפוקי השקר היא מקור הריב והמדון, ושתי אלה מולידים את השלום הכללי והפרטי.

ויתכן כי שלשה אלה שחשב שמעון הצדיק הם הונחו ליסודות קודם שנברא האדם בטרם חטא האדם בעץ הדעת טוב ורע, ואחר שחטא ונדבק העדר גדול לחומר האדם א"א לו עוד לבא לשלימות ג' עמודי עולם אך ע"י קיום שלשה אלה שחשב רשב"ג, הדין מחזק קיום התורה, האמת היא השלימות בעמוד העבודה, וע"ד וטהר לבנו לעבדך באמת. השלום מרבה הצדקה והגמ"ח והבן.

רחבעק"א

רחבעק"א רצה הקב"ה וכו' לפיכך הרבה להם תורה ומצות. אומרו הרבה ולא נתן, יורה כי השלם הזה מודיע, כי התורה והמצות שנתן הקב"ה לישראל היא רק לטובתם ולאשרם ולא למענו ית"ש כי אם תצדק מה תתן לו, ולכן אמר הרבה להם דוקא, כי לזכותם ולטובתם הדבר הזה, ולהיות כן צוה אותם גם על דברים אשר הם מחויבים מצד השכל למען שעל ידי הציווי אשר נעשו מחויבים בקיום המצות האלה מצד הגזירה שוב יחויב לו ית"ש לשלם להם שכר בעשותם רצונו ית"ש, כי גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה, כש"ס ע"ז ג'. ובספרי דברי יהושע ח"ב דף נ"א ע"ב בארתי ענין גדול המצווה ע"ש, חש"א ר"ח בע"ק, רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה דוקא, כלומר הרבה לצוות להם תורה ומצות אף מצות שבשכל האדם מחייבם, שנאמר ה' חפץ למען צדקו של העם הישראלי לכך יגדיל תורה ויאדיר, הגדיל את התורה והרבה לצוות בתורה אף על מצות שכליות. ונהגו לסמוך מאמר זה השנויה במסכת מכות פ"ג לסיום פרקי אבות, לעורר לב האדם לשמור ולעשות ענפי המצות השכליים המבוארים במילי דאבות, כי גם עליהם יקבל שכר, והבן.

ויתכן עוד בכוונת המאמר ע"פ ש"ס קדושין דף ל"א דרש עולא וכו' מאי דכתיב

יודוך

למודי | משנה י"ח | אבות

על הדין ובש"ם שבת י אמרו, כל דיין שדן דין אמת לאמיתו ואפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית. כתיב הכא ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. וצריך להבין

יהורא כלל, ועכ"ז במעשרות אל תרבה לעשר אומדות כי היתרון יביא חסרון. **ויתכן** עוד עפ"א בש"ס ברכות ס"ג ארשב"ג מאי דכתיב אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה, כל המנבל עצמו על דברי תורה (פי' ששואל את כל ספקותיו מרבו אע"פ שיש בהם דברים קלים שחבריו מלעיגים עליו סופו להתנשא, ובזה י"ל עשה לך רב הוא ע"י והסתלק מן הספק שתשאל את כל ספיקותיך לרבך ולא תתבייש מפני המלעיגים אז סופך להתנשא ולהיות רב. ומאן דאיהי זהיר איהי רב.

כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, יתכן עפ"א ז"ל בש"ס חולין פ"ט, אמר ר"י מאי דכתיב האומנם אלם צדק תדברון מה אומנתו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם, יכול אף לד"ת כן ת"ל צדק תדברון וכו'. ובארתי בילקוט יהושע, שמאמר יכול אף לד"ת כן היא מילתא דמתאמרא בניחותא ולא

בתמיהא

בתמיהא, והיינו שגם לד"ת יכול לפעמים לעשות א"ע כאלם, כי ת"ל צדק תדברון ומי יודע אם הוא מדבר בצדק. והדבר נפלא, ועיין מש"כ למעלה מ"ט ע"פ דברי הזוה"ק בהקדמה. ועל זה הזהיר השלם הזה כל ימי גדלתי בין החכמים ויודע אני מדת חכמים והנהגתם ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, השתיקה שהיא סיג החכמה היא באמת סיג החיים, סיג הטובה, סיג המציל את האדם מכמה צרות, וכדכתיב שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו וכדמכריז האי רוכל בשבבותיה דר' ינאי מאן בעי סמא דחיי נצור לשונך מרע, ויכול אף לד"ת כן, כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, ולכן אף לד"ת יעשה א"ע כאלם וכל המרבה דברים מביא חטא, כי ברוב דברים לא יחדל פשע אמר החכם, ומביא חטא לעצמו, ופעמים גם לזולתו כשאינו מדבר על אודנין דכשרין לשמוע ולכן השתיקה טובה והבן.

רשב"א

למודי אבות

תלמוד הוא שמביא לידי מעשה כבמשנה תורה שמוסרם ושמענו לועשינו. והנה לפ"ז כל עיקר שגדול תלמוד הוא שמביא לידי מעשה, ולכן שפיר ארשב"ג לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. ועיין בדברי יהושע סדר נשא פ' ב' מה שכתבתי בזה באופן אחר.

עשה לך רב. יתכן כי שלשה אלה הם נגד שלשה עמודי עולם שחשב שמעון הצדיק, עשה לך רב היא נגד עמוד התורה, והסתלק מן הספק נמשך מעמוד העבודה, כי אמנם בירור הספיקות זהו שלימות גדולה בעבודה, ועל זה כתיב עבדו את ה' בשמחה, ואמר החכם אין שמחה כהתרת הספיקות ואל תרבה לעשר אומדות, זהו סיג לחזק עמוד גמילות חסדים, כי המפריש מעשרותיו בדיוק לא ימאס בעיניו להפריש תמיד לאפוקי המרבה סופו לחדול וכל יתר כנטול דמי וכל רבוי גורם חסרון. ואמרו בירושלמי דמאי הפותת את מעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים והמעדיף על המעשרות מעשרותיו מקולקלים ופירותיו מתוקנים וענין מעשרותיו מקולקלים היינו כי ההעדפה תביאהו לחדול לגמרי מן המעשר, והבן.

משנה ט"ז

רבן גמליאל היה אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות.

משנה י"ז

שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ולא המדרש היא העיקר אלא המעשה, וכל המרבה דברים מביא חטא.

ויתכן עוד, כי רמז בזה לאמר עשה לך רב, לך לעצמך, והינו אף שכמה דברים יש שאמרו בהם שצריך האדם למנוע את עצמו מפני היוהרא, אבל לפעמים יכול האדם להחמיר על עצמו לאחזוקי נפשיה ברברבנתא כי ליוהרא לא חיישינן אלא במילתא שיש בקיומו או בביטולו סרך איסור או מניעת מצוה אבל בספיקא דדינא או בחבובי מצוה רשאי האדם להחמיר על עצמו או להראות חביבותו למצוה ולית בזה משום יוהרא כלל, עיין תשובת רמ"ע סי' ל"ז בענין תפלין דר"ת ועי' יד מלאכי כללי הדינים סרע"ז. ובזה יש לבאר עשה לך רב, כלומר את עצמך תחזיק ברברבי בעת והסתלק מן הספק רשות בידך להחמיר על עצמך ולית ביה משום יוהרא

ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, ובש"ס קידושין דף מ' אמרו, וכבר היה ר' טרפון והזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד נשאלה שאלה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול. נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה. ובאור המאמר בארתי במ"א על פי שבארתי ענין נעשה ונשמע, שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ובמשנה תורה מוזכר שאמרו ושמענו ועשינו, והוא שקודם חטא העגל שבמעמד ה"ס פסקה זוהמתו ונזדכך חומרם אז כל אבר כל גיד היה מוכן לפעול ולעשות מצוה השייכת לו ולכן הקדימו נעשה, כלומר, כל אשר דבר ה' נעשה מעצמינו, כי האברים והגידים היו פועלים פעולתם לטובה. וכעין זה מבואר בספה"ק ענין אמרם על האבות הק' שקיימו כל התורה עד שלא ניתנה. עיין בדבריהם הקדושים, לאפוקי אחר חטא העגל כי חזרו לזוהמתן שוב לא יוכלו לעשות רק כשישמעו תחילה וידעו מה לעשות, ולכן במשנה תורה מוקדם ושמענו, והבן. והנה ענין נשמע הוא תלמוד, וע"ז חקרו אם תלמוד גדול ואם מעשה גדול, כלומר, איזה מהם ראוי להקדים. והנה נודע כי ר' טרפון כהן היה, והכהנים לא חטאו בעגל ונמצא נשארו במדריגתם הראשונה שחקדימו נעשה לנשמע, ושפיר החליט מעשה גדול ומהאי טעמא אמרו כהנים זריזים הם. ור"ע וחזקנים דברו מכלל ישראל, לכן החליטו

על רגל אחת, כלומר בשעה מועטת לא תשיג חכמתה ולהיות גדול תלמוד שמביא לידי מעשה כש"ס קדושין מ׳, לכן אמר, אמור מעט ועשה הרבה, ועל שדחף את הגר והלל הכניסו תחת כנפי השכינה נזה גם הוא ואמר והוי מקבל את כ"א בסבר פנים יפות, בראותו כי תכלית טובה נצמח מפעולת הלל שקיבל את הנכרי בסבר פנים יפות ועי"ז הכניסו תחת כנפי השכינה.

ויתכן עוד כי שמאי מוסיף על דברי הלל שאמר ודלא יליף קטלא חייב, הזהיר הוא ואמר, הנס שמוזהר אתה לקיים עשה תורתך קבע, עכ"ז אמור מעט, והעיקר הוא ועשה הרבה, ואז יהיו מעשיך מרובים מחכמתך וחכמתך תתקיים בידיך ושלימות המעשה הוא והוי מקבל את כ"א בספ"י וכש"ס שבת קכ"ז גדולה הכנסת אורחים וכו׳ ע"ש.

ויתכן ע"פ דרך החסידות ע"פ ש"ס ביצה ט"ז אמרו עליו על שמאי שהיה אוכל כל ימיו לכבוד שבת וכו׳, והיינו שיתף תמיד הגשמי והרוחני העבודה בבחינת בכל דרכיך דעהו, וז"א עשה תורתך קבע, שבכל בחי׳ עשה תקבע בחינת התורה, והארכתי בזה בדרושים והמ"י.

עשה

למודי משנת ט"ו אבות

עשה תורתך קבע, ובש"ס סנהדרין דף ז׳ אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם נדון אלא על דברי תורה, שנאמר פוטר מים ראשית מדון. עיין בתוספות שם דמקשה מהא דאמרו בפרק במה מדליקין, כשמביאין את האדם לדין שואלין אותו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, ונמצא מתחילין בתחלת דינו של אדם בשאלת נשאת ונתת באמונה ואח"כ שואלין קבעת עתים לתורה. ועיין חרושי אגדות מהרש"א ז"ל. ולענ"ד נראה שהא דאמרו כאן לא סתיר כלל להא דאמרו שם, כי באמת אי אפשר לחיות נושא ונותן באמונה בלתי כשעוסק בתורה, כי אז ידע איך להתנהג מנהג טוב וישר גם במשאו ומתנו עם הבריות וכמו שבארתי בספרי דברי יהושע בסדר אחרי מות מאמר ר׳ ישמעאל בש"ס ברכות ל"ה, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ע"ש באריכות, ונמצא לפי זה שני המאמרים, אחת הם, כי הא דאמרו בש"ס שבת ששואלין אותו נשאת ונתת באמונה היא עצמה תחילת דינו של אדם על דברי תורה שאמרו כאן, כי ענין דברי תורה הכוונה הדבר הנמשך מן התורה, שבשביל בטול דברי תורה נדון תחלה, וזהו באמת שאלת נשאת ונתת באמונה, ובכלל ע"י משא ומתן שלא באמונה נמשך ריב ומדון בין איש לחבירו, וז"ע שנאמר פוטר מים, הפוטר א"ע מתורה המשולה למים, מזה נמשך ראשית מדון, ואולי עז"א שמאי עשה תורתך קבע, לקבוע עתים לתורה ואז גם בעניני דרך ארץ תשלים את נפשך, תקיים אמור מעט ועשה הרבה ותקבל את כל אדם בסבר פנים יפות.

הוא כי השתמשו בתגא. כל מעשיהם הוא אך להתכבד להתעטר בעטרה ותגא, אשר זהו הגורם להחילוף והתמורה. וחש"א ודאשתמש בתגא דוקא חלף, אבל העושה הכל לש"ש הוא לא יפול לעולם מדרגא דיליה, אדרבה יתעלה ויתנשא ויזכה לש"ט נלחי לעולמי עד.

הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי, יתכן כי כוונתו בזה לבאר דבריו במשנה הקודמת שאמר דלא מוסיף יסיף עז"א אם אין אני לי להוסיף לסגל מעשים טובים ולקנות שם טוב, מי לי, הלא במעשי זולתי לא אוסיף לי כלום, אבל כשאני לעצמי, אם אחשוב אשר אעשה הכל רק לעצמי ולהנאתי, אז מה אני לא אשיג מטרתי ככ"ל נגד שמיה אבד שמיה, ואם יחשוב האדם להרחיק את השתלמות נפשו לאמר חזון למועד, עז"א ואם לא עכשו אימתי, הנה רגעי האדם ספורים ומנוים, ואם לא עכשיו ברגע הזה מי יודע אימתי תוכל להשלים נפשך.

ויתכן עוד כי משלימות האמונה היא להאמין כי אך בכח ה' האדם עושה חיל ולא בכחו ועוצם ידו, אך בכח ה' הפועל בנפעליו, היא המדה הנקראת אני, כמבואר בספרי מקובלים. ועכ"ז אמרה תורה כי ה' אלקיך ברכך בכל משלח ידך אשר תעשה עשה מתברך, לא עשה אינו מתברך, כדברי ראב"י במדרש תהלים, ולכן על האדם לדעת כי ההשתדלות נחוצה שעל ידה תבא הגזירה לפועל. וזש"א אם אין אני, היינו, המדה האלקות הנקראת אני, לי, אז באמת מי לי, אבל אם אחשוב כשאני לעצמי, אמשיך לי הברכה, אז מה אני, למה זה נבראתי, הלא ודאי שבני אלה קשורים זב"ז, ברכת ה' בשתוף יד חרוצים תעשיר הטובה, וכ"ז הוא כל עוד האדם במלא בעוה"ז, ועז"א ואם לא עכשיו, בעוה"ז, אימתי עוד אוכל להשתלם.

ויתכן עוד ע"פ הנודע ששלימות פעולות המצוות נשלמים ע"י התכללות הפרט בהכלל ע"י אחדות ישראל כמבואר במשנת כל ישראל לקמן פ"ב, ובכן יכול הפתי לחשוב לבאת חובתו במעשי זולתו, והוא לא יעשה מאומה, לכן אמר אם אין אני לי, כלומר, אם אנכי לא אעשה לעצמי מי לי, מי יעשה עבורי, אך כשאני לעצמי, אם אחשוב שאני אעשה בעצמי לבד ובלי התאחדי עם כלל ישראל, אז מה אני ? אנוש אנוש קצר ימים ושבע רגז, ואמר ואם לא עכשו בעוה"ז אתאחד עם זולתי, אימתי אוכל עוד להתאחד, כי בעוה"ב כל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו ולכן רק בעוה"ז, עולם המעשה נהכרח לך להתאחד עם כלל ישראל.

משנה ט"ו

שמאי אומר עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות.

שמאי אומר עשה תורתך קבע, יתכן כי שמאי נקט שלשה אלה נגד שלשה עמודי עולם שאמר שמעון הצדיק, עשה תורתך קבע נגד עמוד התורה, אמור מעט ועשה הרבה נגד עמוד העבודה, שבכלל העמוד הזה נכלל גם העבודה שבלב ענין התפלה, וכדרשתם על הכתוב ולעבדו בכל לבבכם, ועל התפלה אמר החכם מכל אדם כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיה דבריך מועטים, כש"ס ברכות ס"א מאמר רב הונא ועיין חדוא"ג רש"א ז"ל שם, והוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות נגד עמוד גמילות חסדים שבזה מחיה את העני ומשמחו יותר מהמתן אשר יתן לו, וכבר אמרו חז"ל הנותן מתברך בשש והמפייסו בי"א כש"ס.

ויתכן עוד ע"פ המבואר בש"ס שבת ל"א. מעשה בנכרי שבא לפני שמאי להתגייר וא"ל למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין, בא לפני הלל גייריה וכו', וע"ז אמר שמאי כאן, עשה תורתך קבע, כלומר, לקבוע עתים הרבה לתורה כי

של

משנה י"ג

הוא היה אומר נגד שמיה אבד שמיה ודלא מוסיף יסיף ודלא יליף קטלא חייב ודאשתמש בתגא חלף.

משנה י"ד

הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי.

הוא היה אומר נגד שמיה. הכוונה כי הפרסום בכל דבר מזיק ומפסיד כדכתיב מברך רעהו בקול גדול השכם קללה תחשב לו, וכן אמרו חז"ל במדרש תנחומא שלוחות הראשונות נשתברו מפני שניתנו בפרסום ושלטה בהם עין הרע והו"ע בדוק ומנוסה כמעט בתולדות האדם כי המפורסמים במדה מרובה והעולים בסולם ההצלחות הזמניות ועומדים ברום המעלות סבלו נסיגה לאחור ותיש מהר ירדו מבמת הצלחתם ונשכח שמם וזכרם וגם שארית לא נשאר להם ואתם יחד נשכחו כל מעשיהם ונדיבותם תהלתם ותשבחתם, חכמתם ובינתם כלא היו. והנה לפי זה יחשוב האדם כי אין טוב לו בכל עמלו שיעמול תחת השמש בעולם הזה, עולם עובר ונפסד, כי אך למותר לו להשתדל לקנות לו שם טוב בעוה"ז אחרי שסופו לאבדון ומקרה אחד לטוב ולחוטא, והיה השם הטוב עוד אצלו לסיבת הירידה, אבל האמת אינו כן, ע"פ שביארנו בכמה דרושים, הנה מה שהפרסום מזיק והעולה יורד, הנה היא מסיבה כי השלימות אשר בשבילו קנה לו השם הטוב או כי

כי נכחש יסודו או נדמיון, או כי המושלם לא שימש נכשרונו לשם ה', כגון העשיר בעשרו אם כי קנה לו שם טוב מרוב הצדקה שנותן אבל נתינתו היתה נגדר וחסד לאומים חטאת, וע"ד דאיתא בזוה"ק כל טיבו דעבדין לגרמייהו הוא דעבדין, אז יזיק לו הפרסום או החכם בחכמתו אם תראה אותו יורד ממדריגתו הוא מפני כי התחכם להתפאר, וע"ד דאיתא בירושלמי המתגאה על ד"ת לסוף מתנבל הוא עליה, אבל הנדיב או החכם הפועל פעולותיו לשם שמים לא יזיק לו פרסומו וצדקתו עומדת לעד, זש"א נגד שמיה אבד שמיה, כלומר מי ששמו נמשך ונודע ונתפרסם במרחקים, יכול לפחוד כי יאבד שמו ותהלתו, עכ"ז דלא מוסיף להרבות לסגל מע"ט, לפזר צדקה ולקנות לו שם טוב, יסיף, נאסף בלא עידניה וכן החכם יכול לחשוב כי התחכמותו בלמודים יפסיד לו אם יתפרסם לחכם, אבל דלא יליף הוא בודאי קטלא חייב ולכן טוב לו יותר ללמוד ולהתחכם והתורה תמשיך לו חיים, ואמר ודאשתמש בתגא חלף, בזה גילה סיבת ההפסד הנמשך להמפורסמים, הן להחכמים הן הנדיבים הוא

למודי משנה י"ד אבות

הוא היה אומר אם אין אני לי וכו' ובש"ס סוכה דף נ"ג אמרו על הלל כשהיה שמח בשמחת ביה"ש היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן וכו'. ומקשים, הלל דהיה ענותן סגי יתפאר כ"כ לאמר שאם הוא כאן הכל כאן ואם אין הוא כאן מי כאן, שזהו נראה לכאורה גסות במדה יתירה שמגדיל ערך עצמו ומבטל ערך זולתו מן השמחים, אבל האמת היא, כי כוונת הלל במאמרו זה היתה לעורר לב השמחים בשמחה של מצוה כי ישמחו לשם שמים, וכי יקבלו עליהם עול מלכות שמים, ואז תהיה שמחתם שמחה שלימה ולא יתערב זר בשמחתם ,וזש"א אם אני כאן, אני רומז למלכותא קדישא, אם יקבלו עליהם עול מלכותא קדישא אז הכל כאן, אבל אם אין אני כאן, היינו, אם חלילה לא יקבלו עליהם עומ"ש, אז מי כאן, כלומר לשמחה מה זו עושה. ואמר זה בעת התגברות השמחה, למען לא יומשך משמחתם שום נפילה חלילה לעוסק תחת בחי' שחוק וקלות ראש, והבן היטב.

ויתכן עוד ע"פ דרך החסידות, כי שלום נוטריקון **ו**כל **מ**עשיך **ל**שם **ש**מים. וענין זה היא אחת המעלות המוסריות אשר להאדם היותר שלם שפועל כל פעולותיו בלתי לה' לבדו, בסוד בכל דרכיך דעהו, כמבואר בספר תולדות יעקב יוסף בכ"ד. וגם מדריגת העבודה הזאת משיג האדם רק בכח הענוה והשפלות אשר אז מבטל את עצמו ואת רצונו ודעתו ושכלו לנגד אחדותו ועצמותו יתעלה, וכל מה שיעשה בעוה"ז יעשה הכל לשם שמים, ובזמן שעושה הכל לש"ש משתף הגשמי והרוחני ועושה שלום בין הקצוות ותופס אומנתו של הקב"ה. וזה היתה עבודת אהרן הכהן, להעלות הדברים הבהמים להיותם לריח ניחוח לה', וזש"א הוי מתלמידיו של אהרן עניו ושפל, ואז תהיה אוהב שלום, היינו שאוהב לעשות מעשיו הרוחניים לשם שמים לא ח"ו לגרמיה ולהנאתיה ורודף שלום זהו מעלה יתירה שרודף

שרודף לעשות שלום בין הגשמי והרוחני שגם בפעולותיו הגשמיים עושה הכל לשם שמים. וזהו שאמרו בירושלמי פאה פרק א' בקש שלום ורדפהו בקש שלום במקומו ורדפהו במקום אחר, והכוונה במקומו בפעולותיו הרוחניים של האדם שלפי ערך האדם הנברא בצלם אל פעולות אלה הם עיקר מקומו של אדם, ורדפהו במקום אחר, כלומר, לרדוף את השלום, לעשות הכל לש"ש גם בפעלו פעולות גשמיות, שהם באמת זרים לפי רוח האדם ותכונת נפשו האלקות. ואמר אוהב את הבריות אהוב את כל הנמצאות והנמצאים כולם, אהוב את הכל והיה מתענג מהכל, אך הכל תעשה למען ומקרבן לתורה. והבן היטב ע"פ המבואר בספרים כי ישוב הנאכל להיות אוכל, ונמצא מקרב את הגשמיים עצמן לתורה, וזה סוד דרשת בר קפרא, איזהו פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה? בכל דרכיך דעהו!

הוא

הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום, ובירושלמי פסחים פ"ג אמר ר' יוסי בי רבי בון, בא וראה מה גדול השלום שהוקש לשני דברים שחייבים עליהם כרת, מילת בנו ושחיטת פסחו (עיין שם במשנה ההולך לשחוט פסחו ולמול את בנו וקא חשיב שם ג"כ לאכול סעודת אירוסין שהוא מפני דרכי שלום ולקרובי דעתיה דארום וארוסתו ונמצא שהשלום הוקש לשני דברים שחייבים עליהם כרת). והענין הוא, למה הוקש השלום לשני דברים אלו דוקא, שחיטת פסחו ומילת בנו, כי שני דברים אלה מעוררים רעיון השלום והאחדות של כלל האומה. שחיטת הפסח מזכיר את ישראל צאתם ממצרים, כי איחד ה' את שנים עשר שבטי ישורון ועשאם לגוי אחד בארץ עם לבדד ישכון, ולכן כל בן נכר לא יאכל בו, ואינו נאכל אלא למנויו, והארכתי בזה בדרושים לפסח וענין מילת בנו רומז ג"כ לאחדות האומה כדברי הרמב"ם ז"ל שהוא סימן קבוע להאומה, והיינו שמצות המילה מקשרת את כל ישראל להיותם מצוינים בסימן אחד, והוא ג"כ כוונת המילה המבואר במקובלים תיקון מדת היסוד כנודע שיסוד הוא סוד ההתקשרות, כלומר, הסימן המקשר ומאחד את כלל האומה, ולכן בשתי אלה, בפסח ומילה, יש חיוב כרת, כי העובר חלילה ומבטלם הרי הוא נפרד ונכרת משרשו ומכלל העדה. וכן הפוגם במדת השלום נפרד ונכרת מכלל ישראל, ולכן אמר ר' יוסי גדול השלום שהוקש לשני דברים וכו', כי הנפרד חלילה הרי הוא נכרת משרש ישראל ומקורו, ולכן הזהיר הלל הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכו', כי גדול השלום וכו', ואמר אהוב את הבריות ומקרבן לתורה שנתיבותיה שלום, והבן היטב.

וע"ד הלאות הזהיר את בעלי המלאכה כי ישנאו אך את הרבנות אבל לא את הרבנים. ודו"ק.

אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם. יתכן כי הוא מבאר דברי שמעיה שאמר ושנא את הרבנות, כי באם תקבל עליך עול הרבנות ותכם תתקרי אז עליך להיות זהיר בדבריך כי ממך ילמדו גם אחרים, וביותר עליך לירא שמא תחובו גלות, ואינו דומה מגיאות האדם בארץ מולדתו למגיאותו בגלות, ולא כל המקומות שוים כלל ופעמים גם הדבורים יסבלו שנוים ויטעו בכוונתם מפני שנאמרו במקום זה ובפני חבורה זאת. ולכן על הרבנים להיות זהירים בדבריהם כי שמא יתחייבו ויגלו למקום מים הרעים רומז למינות, שהמינים בכלל משתדלים לעוות דברי חכמים, ואם לא תזהרו בדבריכם וישתו התלמידים הבאים אחריכם ושם שמים מתחלל, כי בסיבת עיות הכוונה בדבריכם יתלו בוקי סריקי בחכמים ויתחלל ש"ש. והנה אבטליון זה היה בדור קודם שגלתה שכינה ליבנה ששם תקנו ברכת המינים ולכן כמִסתפק עוד אמר שמא, ואנן בדורנו זה מה נעני אבתריה, והבן.

ויתכן עוד, כי דברי אבטליון הם בקורת חריפה נגד דברי חבירו שמעיה שנתן הקדימה להמלאכה על הרבנות, מה שמורגש היא כי המלאכה מביאה ע"פ הרוב לבטול תורה, וע"ז אמר אבטליון חכמים הזהרו בדבריכם, כי שמא וכו' והתלמידים לא יבינו כוונת דברי שמעיה והרמז הצפון בהם ויבאו חלילה לבטול תורה שכולה שמותיו של הקב"ה וז"ע שם שמים מתחלל.

הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן דוקא, כי אהרן איש החסד הוא ובידו ניתנה הברכה המסיימת בשלום, והיה עניו ושפל ברך כעדות משה עליו, ואהרן מה הוא כי תלינו עליו.

משנה י"ב

הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה

והכוונה בזה היא כי פעמים יתרומם האדם בהיותו נרדף מזולתו ובפרט מגדולים, כי יחשוב בדעתו ודאי לאו קטיל קניא באגמא אנא, אחרי שגדולים מתקנאים ורודפים אותי, וע"ז במחלוקתו של קרח ועדתו, אנשים מצויינים. אז העיד משה על אהרן לאמר כי אהרן הוא בבחינת מה אף בעת כי אתם תלינו עליו, גם אז לא נתרומם לבבו וגם אז היה בשלימות הביטול, והלל דהוה ענותן סגי כאמרם ז"ל, הוא היה אומר, הוי מתלמידיו של אהרן לקנות בטול היש ענוה ושפלות, ואז תהיה אוהב שלום ורודף שלום, כי בטול היש מאחד הלבבות מגדרת הפירוד ומחזקת את השלום, לאפוקי הגאות, כי התרוממות הרוח מפרדת לב איש מרעהו. ובארתי ענין זה בכמה דרושים בספרי. אמנם תכלית שלימות אהבת השלום נשלמת בזה כי תהיה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. ועיין בדברי יהושע בהעלותך פ' ד.

ויתכן

למודי

משנה י' אבות

מוסיף .ונודע שמעלת העובד מאהבה גדול מהעובד מיראה, וזש"א גדול הנהנה מיגיעו, היינו העובד מאהבה, שהוא הנהנה מיגיעו ושמח מעבודתו והוא בבחי' מוסיף והולך, והוא באמת גדול יותר מירא שמים העובד אך מיראה שהוא בבחי' פוחת והולך. ונודע שא"א לבוא לבחי' האהבה אך בהקדם לה יראה, לאפוקי יראה תוכל להיות בלא אהבה, ונמצא הנהנה מיגיעו ואוהב את מלאכת העבודה פי שנים ברוחו, ולכן הוא באמת גדול יותר מיר"ש לבד, וזה שהזהיר שמעיה, אהוב את המלאכה, להיות נהנה מיגיעו, והבן.

שמעיה אומר אהוב את המלאכה, כי גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה ש"ס נדרים דף מ"ט, ושנא את הרבנות, כלומר להיות לרב ולהתכבד מצד הרבנות, כי על זה אמר הלל לקמן נגיד שמיה אבד שמיה, וכן אל תתודע לרשות, ולהשיג ע"י"ז את הכבוד להיות מכובד מצד כי קרוב הוא לרשות, אך את המלאכה המכבדת את בעליה אהוב, וע"ז אמרו בש"ס ברכות ח', גדול הנהנה מיגיעו וכו'. **ויתכן** כי שמעיה סתם את דבריו וביאר אותם ר' גמליאל בפ"ב. הוא אומר אהוב את המלאכה ור' גמליאל ביאר דבריו ואמר כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וכו', ובזמן שתאהב את המלאכה, אז יומשך לך ממילא כי תשנא את הרבנות, כי הרבנות והשררה תבטל אותך מן המלאכה. והתועלת הנמשך לך משתוף תורה ומלאכה ביחד הוא לא רק כדברי ר"ג שם שאמר שיגיעת שניהם משכחת עון, אלא גם לא תתודע לרשות, כלומר, לא רק שתנצל מעון, אך גם לא תהיה מודע ואוהב את הדברים המותרים שהרשות נתונה, שלא תתאוה למותרת הקניינים וההנאות הגשמיות, וזהו שלימות יותר גבוה לנפש האדם הנברא בצלם אל, כמבואר בספה"ק ובספרי דברי יהושע על התורה בכמה דרושים ע"ש ותבין. **ויתכן** עוד שכוונת אהוב את המלאכה קאי אדלעיל אדברי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח שדברו משלימות הדין ועז"א שמעיה אהוב את המלאכה היינו את מלאכת הדיינות עצמה והיא הידיעה והלימוד בתורה לדעת את משפטיה תאהוב אבל ושנא את הרבנות שלא תלמוד למען שיקראוך רבי וזה גם שלא תתודע לרשות להתמנות לרב בכח הרשות.

משנה י'

שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות.

משנה י"א

אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל.

וע"ד

אהוב את המלאכה. ובש"ס ברכות דף ח' אר"ח משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים, דאלו בירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה' (תהלים קי"ב) ואלו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכ"ח) אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. וקשה, לכאורה מה אולמיה דהאי קרא אשרי דתהלים קי"ב מהאי קרא דאשרי בתהלים קכ"ח, שגם בו מוזכר יראת ה', אשרי כל ירא ה', וסמיך ליה כתיב יגיע כפיך כי תאכל, ובתריה כתיב הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', ונמצא האי אשריך וטוב לך קאי ג"כ על ירא ה' ומהיכן יליף שגדול הנהנה מיגיעו יותר מיר"ש. ויתכן כי ימצא ירא ה' אבל אינו נהנה מיגיעו ועליו באמת נאמר אך אשרי לבד, אך כשימצא ירא ה' וגם נהנה מיגיע כפיו עליו באמת נאמר אשריך וטוב לך, ועפ"ד החסידות יבואר עפ"א עבוד מאהבה עבוד מיראה, כי שתי מדריגות נמצאים בעובדי אלקים, היינו, עובדים מאהבה ועובדים מיראה. וההבדל ביניהם הוא ע"פ המבואר בספרים ומורגש למעמיקים, שהעובד אך מיראה לבד לא יהנה מעבודתו, כי כל ימיו ירא פן גרע מעבודתו, אבל העובד מאהבה הוא נהנה מעבודתו, שמח בחלקו ומשתדל תמיד להוסיף ולסגל מצות ומע"ט, ובדרושים בארתי שז"ע מחלוקת שמאי והלל בענין נ"ח בש"א פוחת והולך ובה"א מוסיף והולך, ע"פ הנודע שב"ש מסטרא דגבורה סוד היראה וב"ה מסטרא דחסד, סוד האהבה, ולכן בש"א פוחת ובה"א

המלך בש"ס סנהדרין י"ט, ולכן אמר הוי מרבה לחקור את העדים אף אם עדותם נוגע לאדם גדול שר ומלך בישראל, עכ"ז תרבה לחקור ולא תשא פני גדול. **ויתכן** על פי דרך הרמז בענין הוי מרבה לחקור את העדים ע"פ הנודע כי השמים והארץ עדים הם כמאמר הכתוב העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ, ונודע בזוהר הק' כי אמנם יש רקיעים של שוא הנתהוים ונולדים מן הדבורים הלא טובים ולא אמתיים של האדם, עיין זוה"ק בהקדמה חלק א' דף ה', ועל זה הזהיר הוי מרבה לחקור את העדים, היינו העדים הידועים מה שבראת ועשית. והוי זהיר בדבריך לדבר דברים טובים ואמתיים בנוים על יסודות אמתיים כי שמא מתוכם, מתוך

דבריך

דבריך חלילה ילמדו לשקר לברוא לך שמים שקריים חלילה, לכן היה זהיר בדבריך שלא תברא לך שמי שוא בנוים בערפלי הדמיון שרובו כוזב, והמשכיל יבין. **ויתכן** עוד ע"פ דברי התד"ל המובאים בכתבי זקני הרב מקארין זי"ע שהרגיל לשקר מוסרין לו מלאך שמלמדו לשקר ר"ל, וזש"א והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם תברא לך מלאך רע אשר על ידו ילמדו אותך לשקר חלילה, והענין עמוק מאד ע"פ הנודע שמכל מדה רעה שהאדם מורגל בה קונה לו כח רע בנפש המכריחו לרע אף שלא לרצונו והו"ע תיסרך רעתך, וענין מהרסיך ומחריביך ממך יצאו, ממך עצמו. וענין עבירה גוררת עבירה וכו', והבן.

שמעיה

הרחק משכן רע, ובש"ס ברכות פ"א הנהו בריוני דהוו בשבבותא דר' מאיר הוו קא מצערי ליה טובא, הוה קא בעי ר"מ רחמי עלייהו דלימותו. אמרה ליה ברוריה דביתהו מאי דעתך דכתיב יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים חטאים כתיב וכו' אלא בעי רחמי עלייהו דליהדרו בתשובה וכו'. ועיין בחידושי הרי"ף בעין יעקב. ולענ"ד נראה דר' מאיר ג"כ לא דרש כי ימותו לרעתם, אלא לטובתם, כי אחרי דהוו קא מצערי ליה, היה הנמשך מזה חלול שם שמים בהיות צדיק מט לפני רשע, שאין לך חלול ש"ש גדול מזה. ובעון חלול השם כתיב אם יכופר לכם העון הזה עד תמותון כש"ס יומא דף פ"ו. ונמצא גם ר"מ כוונתו היה לטובתם, שבמיתתם יכופר להם עון חלול ש"ש. וברוריה דביתהו אמרה לו כי ביותר יתקדש ש"ש כשישובו בתשובה, ולזה אמרה מי כתיב חוטאים חטאים כתיב, כי אמרו שע"י תשובה מאהבה זדונות נעשים כזכיות וז"ם יתמו חטאים, כלומר שהחטאים עצמם יתהפכו לתמימים, כי חטא היא לשון חסרון וכשנהפכין לזכיות אז נתמלאים החסרונות שנחסרו בסיבת החטאים, ונעשה תמימות במקום שהיה חסרון, ולכך אמרו יתמו חטאים כתיב ולכך בעי רחמי דליהדרו בתשובה ויתקדש ש"ש ביותר, והבן. ואולי ע"ז הזהיר נתאי הארבלי לאמר הרחק משכן רע, כלומר, השתדל להרחיק הרע משכניך, לא להתפלל על מיתתם, אך להתפלל שישובו בתשובה, ואז לא תתחבר לרשע, כי יתהפכו לזכאים ותהיה חברתך עם זכאים וצדיקים. ויתכן כי ברוריה השכילה בדבריה, כי באמת לא כתיב חוטאים, כי אם ימותו אלה יקומו אחרים, אך יתמו חטאים, שאז כשיבוטלו החטאים עצמם שוב לא ימצאו חוטאים ורשעים עוד אינם, ושפיר טוב יותר להתפלל שיחזרו בתשובה. אמנם במה ירחיק האדם השלם את הרע משכניו שיתהפכו לטובים וזכאים הוא שסיים ואמר ואל תתיאש מן הפורעניות וממילא יזהיר גם את שכניו שלא יתייאשו מן הפורעניות ובזה ירחיק מהם את הרע ויתהפכו לטובים, ודו"ק.

משנה ח'

יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וכשיהיו בעלי הדין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין

משנה ט'

שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר.

יהודה בן טבאי גם הוא דבר נגד דברי בן פרחיה, שהזהיר והוי דן את כל אדם לכף זכות. הזהיר הוא אל תעש עצמך כעורכי הדיינין, עורכי דין, כפי המובן ומוסכם בלשון בני אדם, הם הם המליצים העומדים למליצי יושר על הנדונים היושבים על ספסלי הנאשמים אשר יחפשו זכיות לזכותם אשר לא לעתים רחוקות יעוותו משפט. ולכאורה יתראה כי הולכים הם בשיטת בן פרחיה לדון את כל אדם לכף זכות אבל כמה מהגנאי והגנות יש בזה וכבר אמר החכם מכל אדם מרשיע צדיק ומצדיק רשע תועבת ה' גם שניהם וחז"ל בש"ס שבת קל"ט א"ר א' שפתותיכם דברו שקר אלו עורכי הדיינין לשונכם עולה תהגה אף בעלי דינין, ונמצא גדול פחיתות העורכי דין מן הבע"ד עצמם שלהם מייחס עולה ולהראשונים מייחס שקר. ולכן הזהיר להשופט שלא יעשה א"ע כעורכי דין אלה. ואמר, וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, שלא תתן אומן לכל טענותיהם כי בשקר יסודם, אך כשנפטרים מלפניך וקבלו עליהם את הדין תוכל לדונם לכף זכות ויהיו בעיניך כזכאים. **ויתכן** עוד, כי אומרו אל תעש עצמך כעורכי הדיינין כוונתו שלא לבדות סברות מלבו לבאר את הדינים כחפצו ורצונו, שלא לעוות משפט לנטות מההלכות הקבועות אך לבטל דעתו נגד דברי ופסקי הדין מהגדולים שקדמוהו, ולא יחשוב א"ע לעורך ומסדר הדינים, ואז יוציא משפט צדק ואמת.

שמעון בן שטח גם הוא דיבר נגד בן פרחי' שאמר והוי דן את כל אדם לכף זכות וכש"ס סנהדרין מ' בעובדא דבן זכאי שבדק את העדים בעוקצי תאנים, ולא דן אותם לכף זכות ליתן אומן בם. **ויתכן** עוד ששמעון בן שטח לשיטתו אזיל כנודע מה שקרה לו עם ינאי המלך

למודי אבות

משנה ו'

להדריך את זולתו בדרך ישרה להגדיל כבוד ה' ומפני גודל אהבתו למין האדם ישתדל כי יכידו בגדולת הבוב"ה באמצעות חכמת התורה הק' אשר על ידם יכיר בטול ישות האדם ובגדולת הבורא ב"ה. ועז"א רבב"ח אם הרב דומה למלאך, בהצטיינות הענוה ובטול היש ובאהבתו למין האדם ואשר אלה מעידים כי התעננות הרב לתלמידיו היא לא להנאת עצמו, אך לטובת תלמידיו, אז תורה יבקשו מפיהו. ואולי על זה הזהיר יהושע בן פרחיה, עשה לך רב וקנה לך חבר, כנודע שמעלת החבר הטוב שחפץ בטובת חבירו מרגיש בצרתו ודואג על מחסוריו, ולא יכוין לטובת עצמו, ולזה הזהיר עשה לך רב בזה שיהיה ג"כ בגדר וקנה לך חבר, שיאהוב אותך באהבת אמת ואז תורה תבקש מפיו. והזהיר עוד את הרב המורה דרך לעם ה', והוי דן את כל האדם לכף זכות, כי רק עי"ז לא ימנע בר מתלמידיו לאפוקי כשלא ידונם לכף זכות. ועיין ש"ס ברכות כ"ז, במחלוקת ר"ג ור"י בענין קבלת תלמידים, כי ר"ג הכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו וכו' ועל זה צריך כל רב לדון את כ"א לכף זכות ואז יתרבו התלמידים, וכמו שאמרו אנשי כנה"ג והעמידו תלמידים הרבה. ודו"ק.

משנה ז'

נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתייאש מן הפורעניות.

נתאי הארבלי במאמרו דיבר נגד דברי חבירו בן פרחיה, שהזהיר לדון כל אדם לכף זכות, אשר ע"י זה נקל יהיה לו לקנות לו חבר ולעשות לו רב. הזהיר השלם הזה כי עכ"ז הרחק משכן רע ואל תדין אותו לכף זכות, ואם באמת ראוי לאיש לבקש אהבת חברים עכ"ז ואל תתחבר לרשע, כי בהתחברותך עמהם לא תנקה בבוא עליהם פורעניות. וכן אמר הנביא ליהושפט מלך יהודה בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך, ואם תראה דרך רשעים צלחה, ותאבה להתחבר עמהם בעת הצלחתם, הזהיר השלם הזה ואל תתייאש מן הפורעניות אשר סוף כל סוף תבא עליהם ומי יודע מתי תתחלא סאתם ואז הלא גם אתה תספה בחטאתם ולכן אל תתחבר עמהם. **ויתכן** לבאר ע"פ דרך הרמז ע"פ המבואר בזוה"ג קמ"ד ע"א, אני חכמה שכנתי ערמה, שכינתי ערמה, כלומר שהערמה היא שכינה נטפלה להחכמה האמתיות, כי החכמה היא מקור החיים, מקור השלימות והטובה, היא המושכת את האדם לפעול תמיד את הטוב ואת

הכלה

הכלה, על ידי אור החכמה יראה האדם תמיד את האור המאיר בהחשך העולמי ויכיר תמיד בהטוב הנמצא בעולם, ועי"ז ישיג שלימות מדת ההתחזקות, וירחיק א"ע מהיאוש ולעולם לא ימנע עצמו מן הרחמים. וכמבואר בסמ"ק כי שם הבטחון ושם החכמה אחד הוא בסוד בטחו בה' עדי עד אמנם שכן רע נטפלה אל החכמה היא הערמה, היא נמשכה מזוהמת הנחש שהיה ערום מכל חית השדה היא מקור המיתה המושכת את האדם לכל רע, והיא המסמאת עיני האדם השכליים בלי יכיר באור המאיר בעולם ובהטוב האלקי הנמצא בעולם. וממילא תביא הרפיון והיאוש. והנמשך מזה כי מגד רפיונו יתחבר עם רשעים ובבוא עליו שוד כשואה פתאום יתיאש ויאבד עולמו בחייו. וזהו שהזהיר הרחק משכן רע, כלומר, התרחק מן הערמה ואז אל תתחבר לרשע אף כי תראה דרכם צלחה לא תבטל מפניהם ואל תתייאש מן הפורעניות, כלומר, מן הפורעניות העוברת חלילה עליך לא יפול רוחך ולא תתייאש, תתחזק ותבטח, ואשרי המחכה, והבן.

יהודה

כשנחפוץ לדמות מילתא למילתא, בהכרח עלינו לדעת ולהכיר מילתא חדא ידיעה ברורה ומוחלטת ושוב נדמה לו מילתא תנינא, והנה כי כן אין המאמר הזה מובן כלל, מה שאמר אם הרב דומה למלאך, היודעים אנחנו את מהות המלאך כי נוכל לדמות את הרב לו, אך האמת הוא כי אם איננו יודעים מהות המלאך בדמותו וצלמו, אבל יודעים אנו מהותם המוסרי וכאשר הורו לנו חז"ל באגדותיהם כי אין בהם יצר הרע ואין ביניהם קנאה ושנאה ותחרות כש"ס שבת פ"ח. והנביא משבחם וקרא זה אל זה ואמר קדוש ותרגומו ומקבלין דין מן דין, והכוונה שהם משפיעים זל"ז ומקבלין זה מזה, וזהו עד על הקישור והחבור שביניהם, שאין ביניהם קנאה ושנאה ותחרות. וראה כי בכתוב כתיב וקרא שהיא ענין השפעה. ובתרגום תרגם ומקבלין ,כי ההשפעה והקבלה נשלם ברגעא חדא. הקורא קורא והמקבל מקבל וזה מורה על עוצם הקישור שביניהם, וההשפעה שכל אחד מהם מכיר בגדולת הבורא וישותו בטל לגבי עצמותו ית', וכל חפצו הוא שגם זולתו יכיר בגדולת הבוב"ה ובכן משפיע מטובו לזולתו. ועוד זאת כי האהבה שביניהם מחייבם להשפיע זל"ז מהשלימות הנמצא בהם. ואלה השלימות הנמצאים במלאכי מעלה צריכים באמת להיות בכל רב ומורה דרך לעם ה', כלומר, ההשפעה שמשפיע מחכמתו לשומעי לקחו, יהיה אך מפני כי יחפוץ

משנה ו'

יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל אדם לכף זכות.

יהושע בן פרחיה חשב שלשה דברים שהם ענפים משתלשלים משלשה עמודי עולם שאמר שמעון הצדיק עשה לך רב נמשך מעמוד התורה, קנה לך חבר נמשך מעמוד גמ"ח, והוי דן את כל אדם לכ"ז נמשך מעמוד העבודה, כי אי אפשר לבא לזה לדין כ"א לכ"ז אך אם תיקן את שלימות נפשו בטהרת המדות כי אז יכנע רום לבבו ולא יראה גרע הצפון ונעלם בטבעי בני האדם וידונם לכף זכות.

ויתכן עוד כי שתי אלה, עשה לך רב וקנה לך חבר תלוים בשלישי בזה שאמר הוי דן את כל האדם לכף זכות, כי בשלא ידון את כ"א לכף זכות לעולם לא ימצא איש שיהיה ראוי לו לחבר ומכ"ש לרב, כי ימצא מגרעות בכל איש שיהיה ראוי לו לחבר ומכ"ש
לרב

לרב, כי ימצא מגרעות בכל איש אשר יהיו סבות מונעות אותו מהשתתף עמו בתור חבר ומה גם לקבלו לרב. אבל ע"י שידין את כל אחד לכף זכות הנקל יהיה לו למצוא רב וחבר. **ועל** דרך הצחות אמרתי שירמוז לדורות מחולקים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע קיימו עשה לך רב, דורות האחרונים עשו מלאכתן קבע קיימו קנה לך חבר ובדורינו זה הלואי שיקיימו והוי דן את כל אדם לכ"ז כי פסו אמונים ורבו המלעיגים במלאכי אלקים. ובפרט במדינות אלו שמקיימים מאד ואשימם בראשיכם, שתולים אשמת הדור על ראשי הרבנים, והרב הוא השעיר המשתלח, הוא נושא עליו כל חטאת עדתו. והוי לו לדור השופט את שופטיו. כי מה יעשו גדולי הדור כשאין דורס עולה יפה.
נתאי

אפילו עניי עכו"ם מפרנסין עם עניי ישראל, ולקמן בשמעתין אמרינן בודקין לכסות ואין בודקין למזונות, ועל מה הצטער רבינו הק'? ועי' בחדוא"ג מהרש"א ז"ל בשם הב"י יו"ד סי' רנ"א בשם הריטב"א ז"ל מש"כ בזה. ולפי ענ"ד נראה, דהא שהצטער רבינו הק' ואמר אוי לי שנתתי פתי לע"ה, הוא ע"פ המבואר בשו"ע או"ח סס"י קס"ג ברמ"א דאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור לא תתן מכשול והוא מדברי תלמידי ר"י סוף פ"ח דברכות שלמדו זה מהא דאמרו בחולין ק"ז ע"ב לא יתן אדם פרוסה לשמש אא"כ יודע בו שנטל ידיו. וכן פסקו בשו"ע סי' קס"ט ס"ב, דלא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך. והרמ"א שם כתב, ויש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה. ועיין ט"ז סק"ג ומ"א סק"ו. ואפשר שעל זה הצטער רבינו הקדוש ואמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ ופן לא יטול ידיו ולא יברך ונמצאתי מסייע ידי עוברי עבירה ועובר על לפני עור לא תתן מכשול. ואם כי באמת יש מקילין כשנותן לעני בתורת צדקה אבל לגבי איש קדוש כרבנו הקדוש, שהקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה, גם על כגון זה הצטער. ויתכן כי בדבר זה נחלקו יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, כי יוסי בן יועזר אמר יהי ביתך בית ועד לחכמים דוקא ולא לפני עמי הארץ, ויוסי בן יוחנן סובר שאין בודקין למזונות, ולכן אמר ויהיו עניים סתם בני־ביתך, והיינו אפילו עניים ע"ה כי לאו כ"א רבינו הק' ואין בודקין למזונות שנינו ודו"ק.

עשה לך רב וכו', ובש"ס חגיגה פרק אין דורשין אמרינן, והארבב"ח אמר ר"י מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם הרב דומה למלאך ה' תורה יבקשו מפיהו ואם לאו וכו. והמאמר הזה צריך ביאור, כי

יוסי בן יוחנן השלם הזה דיבר נגד מה שאמר חבירו יהי ביתך בית ועד לחכמים, אמר הוא שאם לא תוכל לקיים לעשות ביתך בית ועד לחכמים כי תתרבה הטרדה, באשר רבים יחלו פני חכם ויבאו לשמוע תורה מפיו, עכ"פ יהי ביתך פתוח לרוחה לפני עניים ויהיו עניים בני ביתך ואם אינך בר אוריין להבין דברי חכמים, עכ"פ אל תרבה שיחה עם האשה. ודבר זה, היינו שלא להרבות שיחה עם האשה, נאשתו אמרו, שגם עמה אין להרבות שיחה, כי אפי' שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לאדם בשעת הדין, קל וחומר באשת חבירו שבודאי אסור להרבות שיחה עמה. מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה, כלומר, האשה הידועה המיועדת לו ומקודשת לו, גורם רעה לעצמו, כי ברוב דברים לא יחדל פשע, היא פגם בברית הלשון ואז נקרא רע ח"ו וגורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה כי ודברת בם תלוי בזה שלא ידבר דברים בטלים, כדרשתם ז"ל, ודברת בם ולא בדברים בטלים. ועל ידי פגם במדת היסוד מוכרח חלילה להיות מרואי פני גיהנם. וזש"א וסופו יורש גיהנם.

משנה ה'

יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו. מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם.

ויתכן עוד כי אזהרת ואל תרבה שיחה עם האשה מקושר למאמר ויהיו עניים בני ביתך, כי אמרו אשה עיניה צרה באורחים ולזה לא תרבה עמה שיחה בנוגע לזה כי היא תמנעך מזה.

ויתכן עוד ע"פ ששמעתי נאור ש"ס יבמות ס"ג, והמלוה לעני בשעת דחקו וכו', הכוונה בשעת דחקו של המלוה עצמו אם אז הוא מלוה לעני, עליו הכתוב אומר אז תקרא, והנה ע"פ הקדמת דברים אלה אפשר לבאר אומרו כאן יהי ביתך פתוח לרוחה אפילו בשעת ויהיו עניים בני ביתך, כלומר, אפילו בשעת דחקך, בעת שבני ביתך עצמך יהיו בגדר עניים על כל זה יהי ביתך פתוח לרוחה לפני עניים אחרים, וזהו שלימות נפלא במעלת הנדיבות והצדקה, ודו"ק. יהושע

הזכרתי בכמה דרושים בענין קרבן התמיד שנקרב מנדבת צבור ושהיה לכ"א מישראל חלק בו, היתה הכוונה האלקות בזה לאחד את כלל ישראל בכח הקרבן הזה. ולכן אמרו חז"ל עד שלא בוטל התמיד לא הובקעה העיר, כי בעון שנאת חנם נחרב הבית ושנ"ח הוא ענין ביטול התמיד, ונמצא הקרבת התמיד פעל על נפשות ישראל אותה הפעולה שתלמידי חכמים פועלים להרבות שלום בעולם ולכן מדמה הארחת ת"ח בתוך ביתו להקרבת תמידין כי פעולתן אחת, ולכן הזהיר יוסי בן יועזר, יהי ביתך בית ועד לחכמים. ובדרושים הארכתי בזה. ובזה הסברתי ג"כ כוונת משה בבקשתו אל תפן אל מנחתם כפי שמובא ברש"י ז"ל בשם המדרש, יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם זה לא יקובל לרצון. ע"ש. וטעם הדבר, כי להיות קרח ועדתו נחלקו מתוך העדה, לכן שפיר בקש אל תפן אל מנחתם שחלקם בתמידי צבור לא יקובל, ושוב לא יהיה להם שום קישור וחיבור לכלל ישראל ושוב א"א להם להתקיים ויאבדו מתוך הקהל. והדברים עתיקים.

ויהיו עניים בני ביתך. ויוסי בן יועזר אמר יהי ביתך בית ועד לחכמים. יתכן ע"פ שכתבתי בחדושי אגדות שלי בש"ס בבא בתרא דף ח' בביאור אמרם ז"ל, רבי פתח אוצרותיו בשני בצורת וכו' אמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ וכו'. ומקשים, הא אמרו

האדם לעבוד את ה' בתנאי מוקדם שיתאם בהפרס מה שבאמת אין הדבר כן, אך שלא יכוין בעבודתו לקבל שכר, אבל להאמין כי ישלם לו ה' שכר טוב ושלא לחאם במתנת ה', זהו מחויב להאמין, רק הוא בכל עבודתו לא יכוין לזה לבל יחשב עובד את עצמו ואמר ויהי מורא שמים עליכם ולא אמר ויהי מורא המקום או מורא ה', אך מורא שמים, כוונתו לבחינת היראה הנמשכת מצד הבטול והענוה, שזהו סיבה להעבודה שלא ע"מ לקבל פרס. ובטול היש הוא ענין שמים שהיא טט' אש ומים כאמז"ל, וכמבואר בס' מאור עינים, שהיסודות האלה הפכיים הם אך מצד הביטול מתאחדים, והיראה הנמשכת מצד הביטול היא מדרגת העבודה שלא ע"מ לקבל פרס ומבואר במ"ת.

משנה ד'

יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם.

יוסי בן יועזר אמר שלשה דברים, והם לדעתי נגד השלשה דברים שעליהם העולם עומד, שאמר שמעון הצדיק נגד עמוד גמילות חסדים. אמר יהי ביתך בית ועד לחכמים, ונגד עמוד העבודה שענינה היא גם העבודה שבלב ענין התפלה, אמר והוי מתאבק בעפר רגליהם וסוד רגליהם היא סוד התפלה שהיא בעמידה, ונגד עמוד התורה אמר והוי שותה בצמא את דבריהם. **ויתכן** עוד שהזהיר בזה את המארח חכמים בביתו שלא יתגאה נגדם ואמר יהי ביתך בית ועד לחכמים, ועם כ"ז תראה להתאבק בעפר רגליהם ולשתות בצמא דבריהם. והכוונה שלא יפלו בעיניך ערך ומעלת החכמים בשעה ובסיבה שהם מתארחים בביתך ונהנים ממך, והוצרך להזכיר ע"ז כי כבר אמרו חז"ל ת"ח בפני ע"ה דומה לקיתון של זהב סיפר עמו וכו', נהנה ממנו וכו'.

ויתכן עוד כי רצה בזה לומר שאע"פ שביתך יהיה בית ועד לחכמים ותתאבק תמיד בעפר רגליהם עכ"ז תראה לשתות את דבריהם כהצמא השותה להשביע צמאונו, בל יהיה ההרגל עמהם מבטלת תשוקתך אל דבריהם, אך בכל יום יהיו בעיניך כחדשים. **ויתכן** עוד לבאר, יהי ביתך בית ועד לחכמים ואז תכיר מעלת החכמים ותתאבק בעפר רגליהם, כלומר כי תלך אחריהם ותשתה בצמא את דבריהם. וכבר אמר החכם הולך את חכמים יחכם, כלו' יחכם ויכיר מעלת החכמים. ואמר החכם מפני מה החכמים משכימים על פתחי הנדיבים, לפי שהחכם יודע מעלת הנדיב. ואין הנדיבים משכימים על פתחי החכמים לפי שאין הנדיב יודע מעלת החכם. לזה הזהיר יהי ביתך עכ"פ בית ועד לחכמים שלא תסגור דלתי ביתך לפניהם בבואם אליך. ועי"ז תכיר ערכם ותתאבק וכו'.

ויתכן יוסי

יהי ביתך בית ועד לחכמים, ובש"ס ברכות דף י', אמר ריב"ח בשם ראב"י כל המארח ת"ח ביתוך ביתו ומהנה מנכסיו כאילו הקריב תמידין, ועיין בחדושי אגדות מהרש"א ז"ל דמפרש, כי כמו שהתמידין הם מזון גבוה, כן המארח ת"ח דאותו שלחן נבוה הוא במקום מזבח ע"ש דבה"ק. ונראה דלכן משוה הארחת תלמיד חכם בתוך ביתו להקרבת תמידין, כי אמר ר"א אמר ר"ח תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'. וכבר

משנה ג'

אַנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אַל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פּרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פּרס ויהי מורא שמים עליכם.

אנטיגנוס איש סוכו וכו', כוונת המאמר הוא שהוא בא להוסיף על דברי רבו שמעון הצדיק שאמר כי על שלשה דברים העולם עומד ואם כן יכול האדם לכוון בעת עסקו בתורה או בעבודה או בגמ"ח, שבזה הוא קובע למען שע"י עסקו באחת מאלה יחזק קיום העולם בכלל, אשר באמת גם הכוונה הזאת היא משחתת יופי הפעולות הטובות, כי גם זה היא עבודה שלא לשמה, ושלימות העובד היא כשאינו מכוון לשום תכלית אחר בלתי לקיים שאמרת ונעשה רצונך, ולזה הזהיר אנטיגנוס אל תהיו כעבדים וכו' לקבל פרס, וקיום העולם ממילא יבא אך אתם תעשו הכל אך לש"ש ולא למען שע"י עבודתכם תקיימו מציאות העולם. וסיבת הדבר היא כי העובד ע"מ לקבל פרס אפי' פרס כזה לחזק קיום העולם לא תהיה עבודתו מתמדת, כי יחשוב לפעמים בהתגבר עליו יצרו, אפשר לעולם להתקיים ע"י אחרים, וכמו כן אם יכוון בעבודתו לאיזה פרס גשמי, יהיה מה שיהיה, יכול חלילה להבטל מעבודתו אחרי כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואם לא ישיג מבוקשו יאמר חלילה שוא עבוד אלקים ויעזוב עבודתו, אבל כשיעבוד שלא ע"מ לקבל פרס לעולם לא יבטל מעבודתו ותהיה עבודתו מתמדת. ודייק לאמר אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ולא אמר על מנת שלא לקבל פרס כדיוק המפ' הוא, כי באמת אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה והוא ית"ש משלם שכר טוב לעושי רצונו, ואין להאדם למאס חלילה במתנת ה', אך על האדם להצטיין לבטל הרגשת הנאת עצמו ושעבודתו לא תהיה על מנת כן, ואלו היה אומר על מנת שלא לקבל פרס כי אז היה משמע שעל האדם

אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. יש להבין תאר עבד להעובד שלא על מנת לקבל פרס שהוא לכאורה בלתי מובן, כי העבודה אשר יעבוד איש לאיש יחויב לה סיבה קדומה אם מתקות הפרס, כי יקוה לקבל פרס עבור פעלו ועבודתו, ואם מצד כי יש בין אלה היינו בין הנעבד והעובד איזה דביקות וקשר רוחני, כגון הקשר שיש בין המוליד והנולד, או בין המלמד והתלמיד, שהוא או קשר תולדי רוחני בין האב להבן, שזה יחייב אותו לעבוד את אביו, או קשר רוחני ביותר שיש בין המלמד להתלמיד, שמשפיע להתלמיד דעותיו ומדותיו. ובכל אופן אין הוא בכלל עבד. ובאור הענין הוא, שבחי' עבד היא תאר המורה יותר על בחינת הבטול, ולכן מבואר בספה"ק שיש בחי' עבד שהוא גבוה מבחינת בן, ושלזה גם משה נקרא עבד, כי בו נשלם מדריגת הבטול במדה מרובה בבחי' עניו מכל האדם. ומבואר בדרושים במ"א, וזהו שמדייק כאן הוו כעבדים וכו' כלומר, שגם בעת ישמש ויעבוד על מנת שלא לקבל פרס יחשוב א"ע גם כן לבחינת עבד ולא למדריגת בן, ולא יחזיק טיבותא לנפשיה, וישיג עי"ז שלימות הבטול להחשב בבחי' עבד הגבוה באמת מבחי' בן בחי' משה וכנ"ל, והבן כי קצרתי. ובזוהר פ' בלק קצ"ה מבואר כי יש ג' מדריגות בעבד קמי צלותא ועבדא דסבר צלותא ולבתר צלותא, ע"ש, וזה כוונת הוו כעבדים לשון רבים, כל הג' דרגין דעבד. והמשכיל יבין.

שמואל הוא כי במין האדם הישראלי נמצאים ג' מדריגות, יש אדם שמוכשר לעסק התורה, ויש מוכשר לעבודה ויש בעל הון ועושר שמוכשר לגמ"ח ובין כולם יחד נשלם קיום העולם ועליהם יחד העולם עומד, ולזה הוציא את עבודה וגמ"ח מכלל התורה, כי גם מי שאינו מוכשר לעסק התורה, כי קצרה בינתו להבין למודי התורה עכ"ז כשעוסק בעבודה וגמ"ח, גם הוא מקיים העולם, ובכלל מין האדם נמצא כל שלשה אלה ועליהם העולם עומד, והבן.

ויתכן ע"פ המבואר בספרים, כי האדם עצמו הוא עולם קטן, ומציאותו עומד על שלשה אלה: א', התורה, המדע וההשכלה; ב', העבודה, היינו ההרגשה וההתפעלות שבלב; ג', גמילות חסדים, היינו המפעלים והמעשים. שלשה אלה הם שלימות העולם קטן. ועיין בספרי בסדר נשא פ' ב' באור הענין, ושלשה אלה הם סוד החיים בנפש האדם, כי כל יודע חי, לאפוקי המתים וכו', כדכתיב והמתים אינם יודעים מאומה, וכל חי מרגיש ומתפעל וכל מרגיש ומתפעל פועל ועובד, לאפוקי המתים בעדרי ההרגש ובעדרי העבודה, ונמצא העולם קטן חי ומתקיים עומד ונמצא בעולם הגדול עולם הזה, בהיות לו שלשה אלה.

ושמעתי מאבי אדמו"ר הק' נ"ע, כי שלשה עמודים אלה השתלמו בהם שלשה אבות, אברהם איש החסד תיקן עמוד ג"ח. יצחק תיקן עמוד העבודה, שהקריב את נפשו קרבן לה'. יעקב תיקן עמוד התורה כמו שדרשו יושב אהלים אהלי

אהלי שם ועבר, ותתן אמת ליעקב כתיב ואין אמת אלא תורה, ודפחק"ח. ולהיות התורה נצחיות היא ולא תשכח מפי זרע יעקב לעולמים כמאמר הכ' וענתה השירה וגו' כי לא תשכח מפי זרעו. ולכן כתיב וזכרתי את בריתי יעקב וגו' יעקוב מלא ו', אות ו' דא אות אמת מדתו של יעקב ואין אמת אלא תורה ולהיות התורה לא תשכח, לכן נאמר וזכרתי, כלומר, שבכח התורה יתעורר מקור הזכרון דלעילא, וכבר באַרתי בדרושים שנצחיות התורה מחייבת נצחיות ישראל, וז"ש וזכרתי את בריתי יעקב היינו עם ברית התורה אשר אזכור להם אזכור את ישראל ואת הארץ אזכור, ואמרו בזוה"ק אות ו' דא אות אמת אור חיים, ויעקב מלא ו' רומז לאמרם ז"ל יעקב לא מת והוא רמז יקר לנצחיות ישראל, וראה שחשב סדרן של עמודי עולם תורה עבודה גמ"ח כסדר שנחשבו בקרא האבות יעקב יצחק אברהם, וזה סוד אמז"ל זכות אבות לא תמה ואין קורין אבות אלא לשלשה. וכן ג' עמודי עולם אלה בהכרח שיתקיימו לעולמים כי נצחיים הם ולא יתמו לעולמים ומקבלי התורה גם הם נצחיים הם בסוד וגם נצח ישראל לא ישקר ודו"ק כי אכמ"ל.

ויתכן עוד כי שמעון הצדיק גילה ג"כ סיבת נתינת התורה על הר סיני דוקא דמינה ילפינן מעלת הענוה ככ"ל משנה א', לולא זאת לא ידענו מעלת המדה הזאת וממילא לא היה באפשר לבא לשלימות הנפש בשלשה עמודי עולם, שהשלימות בהם היא דוקא בכח הענוה וממילא לא היה באפשר לקיום העולם. והדברים עתיקים והבן.

אנטיגנוס

ואמרו הוו מתונים בדין, הכוונה בנוא עליכם דינא דשמיא חלילה אל תבעטו. אך הוו מתונים, והמתינות והסבלנות מבטלים וממתיקים כל הדינים, כי באמת אין רע מוחלט, וכל דבר הנראה רע להאדם טוב נבח נבוה, ואם על אתר טועם את המר, במתינותו וסבלנותו, ובהמשך הזמן יטעום את המתוק, ואם בהוה כבד לשאת העקא בתר עקא ובזתי דבזתי, אבל העתיד בטח ימתיק גם את המים המרים האלה ותוקף השעבוד יהפך הגאולה. ועל הענין הזה, כלומר, על כי אין הרע רע מוחלט, צריך האדם לעבוד להפיץ את הדעה הזאת בין בני אדם כמוהו ולהעמיד תלמידים הרבה אשר יקבלו את כל הבא עליהם באהבה ולא יבעטו ביסורים, להאמין כי האדם נברא לתכלית טובה, ולהוציא מדעות המינים האומרים כי לא נברא האדם אלא לקחת נקמה ממנו, ובזה שיהיו מתונים בדינא דשמיא ויסבלו את כל תוקף ההנהגה האלקיות, ויקבלו הכל באהבה ולא יבעטו ביסורים. יעשו סיג לתורה לשמור חקיה ומצותיה, כי הן לתכלית זה נברא האדם, והיא התורה היא עץ החיים הממתיק את מרירות המים הזידונים והגלים השוטפים בעים רוחם בים הסוער הזה הוא עולם הזה לאפוקי אם חלילה יבעט ביסורים עליו נאמר והיה כי ירעב והתקצף וקלל וגו' (ישעיה ח') ולא באמת בריאתו תכלית רעה, כי אם יפרוק מעליו עול התורה ישאר בלי אור ובלי חיות ויפול תחת היאוש המכלה את הגוף ואת הנפש והדברים ארוכים ומבוארים בכוונת דרושים.

ועל־פי סוד יבואר ענין הוו מתונים בדין רומז לתיקון מדת הגבורה, והעמידו תלמידים הרבה רומז לתיקון מדת החסד, ועשו סיג לתורה רומז לתיקון מדת התפארת שהגדריה והסייגים הם באמת תפארתה והדרה של תורה ושלימות הנפש בתקון ג' מדות אלו כשלם אך בכח הענוה והשפלות בחינת הר סיני כנ"ל, כי הענין יאמלם את התפשטותו ויהיה גבור כובש את יצרו, ויתחסד עם המקום ועם הבריות ויבחור לו דרך שיהיה תפארת לעושיה ותפארת מן האדם.

משנה ב'

שמעון הצדיק היה משירי אנשי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.

שמעון הצדיק השלם הזה ראה שהדורות הולכים ומתמעטים, והגלות הולך ומתגבר. במותו נכבה נר המערבי: ש"ם יות"א. והרמז הוא, שבמות שמעון הצדיק נתגבר הסתרת אור השכינה האלקות המשגחת על ישראל. וכבר אמרו שכינה במערב. ובהתגברות ההסתרה נתגבר הגלות והשעבוד, הוא חשב כי בזירות האלה לא יוכלו ישראל לקיים הוו מתונים בדין, ויתר הדברים שאמרו אכנה"ג, כי יבזלו מהם הרשות לשפוט בין אדם לחבירו, ולא ירשו להם להקהיל קהלות ולעסוק בתורה ברבים, להעמיד תלמידים ולעשות סייגים לתורה, כאשר כן עבר על ישראל בדורות שעברו, לכן חש פן הלילה עליו יתגבר נפשות ישראל היאוש כי יתיאשו מלאומיותם אחרי שלא יתנו לרוחניותם להתפתח ולהשתלם. לכן אמר הוא כי אמנם אין להאדם הישראלי להתיאש ולהתפעל מהמקרים והגלים העוברים עליהם, כי שלשה אלה שאמרו אנשי כנסת הגדולה במשנה הקודמת הם ענפים משלשה אלה אשר עליהם העולם עומד, וה' הקפן בקיום עולמו ולא בהשחתת עולם הוא בטח לא יתן להרים את העמודים שעליהם העולם עומד, ובטח יושיע ויחדש לאומיות ישראל כאשר היה ראשונה. אמנם מה שחלקם לג' עמודים, מה שבאמת ב' אלה, עבודה ות"ח בכלל התורה הם כדיוק שדייק הרב הר' יוסף נחמיאש ז"ל מובאים דבריו בקודש במדרש שמואל

בפרט כהנ"ס שירבון ג"ד עכ"כ ומחבר מהגה שבחות נכנה נהון נה' ורבה כגו. נמצא את ריקו, כי רקי בית מלונה זאת בלמד טוענו תורה. ועוד יותר מכח קבל תורה מסיני וקבל נפשו תורת הדיבר הגרון בער סיני [illegible] ככ"ל קן לשנים ובן [illegible] ורבה נגו ובכח שתי הגה קבל תורה, ונם מסרה ליהושע. קבל בכח השנים ומסרה בכח ורבה נגו. וצריך הוה קינגה יהושע מיבה ומסרה לזקנים. וכן קבלו כינס עד אנשי כנסת הגדולה. ותמה, הם אמרו שלשה דברים, ועיקר ע"פ פשוט כי שלשה אלה מחויבים ומחייבים זה"ז. הוו מתונים בדין, כלומר, לעיין היטב בכל פרטי וסעיפי הענין וע"ז ימשך הרבה זמן ומשונה יתרבו התלמידים. ויקוים והעמידו תלמידים הרבה, וברבות התלמידים המפלפלים בענין יכל אחד יאיר בפרט הזכה גל יותר הלילה בפרט נדיר בלא אחד מן התלמידים, לכן נצרכת נקיים ועשו סייג לתורה, שבמשך הזמן יגדרו את כל הסברות הבדויות והלשי הקשות.

ויבואר ע"פ דרך דרוש, כי שלשה הלה הם נגד שלשה עמודי שנים. הוו מתונים בדין נגד עמוד התורה והעמידו תלמידים הרבה נגד עמוד גמילות חסדים, שהוא לך חסד גדול מזה שמלמד את זולתו תורה, וכש"ס סוכה מ"ט תורה ללמדה היא תורה של חסד וכו' ע"ש. ועשו סייג לתורה נגד עמוד העבודה, שבכלל עמוד זה גם העבודה שבלב ענין התפלה, שהיא מחזקת ומוספת כח השכלי שבנפש להבין מושכלות התורה, וכמו ששמעתי מתוך להמו"ר הק' נ"ע בשם מעשה נשי ניגונה, ומבואר למ"ש ז"ל יפה תורה עם דרך ארץ ניתני' תפלה, ומבואר בספרי גכמת הדרשים שהתורה צריכה לתפלה והתפלה היא הסייג המשמר את עמוד התורה.

ובדרך דרוש יתבאר כי אנכנה"ג שהיו בזמן הייתר קרוב לחורבן הבית וגלות ישראל מארצם, לכן נתנו הם תוכן ועידה רוחנית לתלמידים אשר על ידם יוכלו להחזיק מעמד בהיותם נודדים בארצות לא להם יען לאמיתם האמתי לא יתיאשו.

הוו מתונים בדין. עיין מס' סנהדרין ז'. דרש בר קפרא מנה"מ דאמור רבנן הוו מתונים בדין דכתיב ולא תעלה במעלות על מזבחי וסמיך ליה ואלה המשפטים. וצריך להבין כי לבאורה העולה במעלות עולה במתינות והלוכו הוא יותר במתינות מההולך במישור ואיך ילפינן מסמיכות זה ענין הוו מתונים בדין. ובאור מדרשי בארתי כי אזהרת ולא תעלה במעלות היא אזהרה מוסריות על מדת הגאוה, שעל מזבח ה' צבאות הוא העולם בכלל שכל הנמצאים בו מקריבים קרבנות מבחות נפשותיהם להבורא ב"ה ממציא המציאות הזה. ועל מזבח הזה אין להצרך לעלות להתגאות במעלותיו וכשרונותיו, כי הכל מתנת ה' היא, ומציאות כל נמצא נחוצה לקיום העולם אשר א"א לה בלי בשם ובלי בורשק, וכדמרגלא בפומייהו דרבנן אני בריה וחבירי בריה וכו', ע"ש ברכות פ"ב. והנה הדפנון לגמור הדין בלי עיון ומתינות הנה היא נמשך מן הגאות שאז גם לבו בהוראה, והמתינות בדין נמשך מן הענוה ונמצא באמת הא דאמרו חכמים הוו מתונים בדין נמשך מזה שלא יעלה במעלות, כלומר, שלא יתגאה ושפיר דריש בר"ק סמיכות ולא תעלה במעלות לואלה המשפטים, כנ"ל.

והעמידו תלמידים הרבה. עיין ש"ס תענית ז' והיינו דאר"ח וכו' ומתלמידי יותר מכולם ונמצא המעמיד תלמידים מוסיף חכמה לעצמו והמונע בר ואינו מעמיד תלמידים נענש במשנת ר' נתן בש"ס תמורה ט"ז, ע"ש והכוונה שר"נ בשיטתיה קאי בשמעתא דר"נ שמוציאין מזה ונותנין לזה, וכן המונע בר, מי שעשאו חכם וכו' עושה אותו טפש וכו' ולכן הזהירו אנכנה"ג והעמידו תלמידים הרבה, חז"ס.

לשמור, ולעשות, ולקיים, אבל כשנתן התורה על הארץ, יסוד העפר המקבלת זריעה ומצמחת ועושה פרי, יודעים מקבלי התורה שעליהם להשתלם בשלשה אלה, הן ללמוד והן ללמד והן לשמור ולעשות ולקים כטבע העפר המקבלת זריעה ומצמחת ועושה פרי, וזש"א משה קבל תורה מסיני וידע משה שתי אלה ללמוד וגם ללמד ובכח זה מסרה ליהושע, וכן יהושע קיבלה באופן זה ממשה ומסרה לזקנים, כי הן זהו תכלית הזריעה להוליד ולהצמיח וזקנים קבלוה באופן זה מיהושע ומסרוה לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים בטעם וסיבת נתינת נתינת התורה על הר סיני דוקא: א', הוו מתונים בדין, מדריגת ללמוד ,לעיין היטב במתינות וזהירות יתירה, לשקול כל פרטי ההלכה בטרם יחתוך את הדין. ב', והעמידו תלמידים הרבה מדריגת ללמד שלא למנוע בר, ללמד לכל הרוצה. ג', ועשו סיג לתורה מדריגת לשמור ולעשות ולקיים אשר זהו תכלית הלמוד לבא לידי מעשה, את התורה שלא לאבד חכמתה, וכמאמה"כ ובאמת שמירת המעשים היא סיג וגדר השומר כמאמה"כ ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם. והארכתי בזה בספרי בכמה דרושים.

ויתכן לבאר עוד אומרו מסיני ולא בסיני, עפ"ד הרה"ק מבא"ד זצ"ל בתוספת חדשים כי באור מסיני היא מהתבוננות בבחי' הר סיני שהוא נמוך מכל ההרים ולכן זכה שתינתן התורה עליו ולא על הר הכרמל וכו' ומזה למד מרע"ה מעלת הענוה להיות עניו מכל האדם, ועי"ז זכה משה שתינתן התורה על ידו ודפחק"ת. ולכאורה קשה, אם כל מעלת הר סיני שזכה שתינתן התורה עליו היה למען להודיע מעלת השפלות ביותר, למה לא ניתנה התורה בעמק או במישור? כי הלא הר סיני, יהיה איך שיהיה, הר הוא, ולולא עזב ה' גם אותו, הלא עוד יותר ידענו מעלת השפלות, כי עזב ה' את כל ההרים הרמים והשכין שכינתו בעמק או במישור. אך האמת היא כי לא יתכן לחשוב לעניו מי שאין לו שום מעלה ויתרון במה להתגאות, כי אין לו חכמה, גבורה או עושר ובמה יתהלל? אבל מי שזוכה לאלה או לאחת מאלה, ועם כ"ז משפיל א"ע ההוא יקרא עניו! והנה העמק או המישור אין לו במה להתגאות כי נמוך הוא, אבל הר סיני הלא הר הוא, אבל השפיל א"ע, מיניה ידעינן מעלת הענוה, ולכן אם היה הקב"ה משכין שכינתו בעמק או במישור כי אז לא ידענו מעלת מדת הענוה. אבל כשבחר בהר סיני ולא בהר אחר שפיר ילפינן מזה מעלת הענוה, והבן. וע"פ המבואר בלקוטי תורה מאדמו"ר כ"ע בסדר במדבר בענין הר סיני שמרמז לשני מדריגות ראויות לכ"א מישראל לבחור בהם: א', ענוה ושפלות שהוא נמוך מכל ההרים. ב', מעט הגבהה והתנשאות, כי עכ"פ הר הוא, וגם מדה זו נחוצה בסוד ויגבה לבו בדרכי ה', ושתי אלה נחוצים לכ"א מישראל, כי שלימות התורה נשלם בשתי בחי' ללמוד וללמד, לבחי' ללמוד נחוץ ענוה ושפלות

למודי · משנה א' · אבות

מתנה היא הניתן להאדם מרצון חשלם של הנותן, ולכן אמתיות הדבר היא כמו שכתבתי בתורת אבות שאומרו קבל תורה כוונתו שנתעורר משה לקבלה, וכשנתעורר הוא לקבלה ניתנה לו במתנה. אמנם מה שאמר ומסרה ליהושע ולא אמר ויהושע קיבל ממשה יש להוסיף בכוונתו כי יהושע לא הרהיב עוז לגשת לקבל ממשה אך משה הכיר במעלת יהושע ובחר בו למסרה לו, ומעלת יהושע אשר בשבילה זכה לזה היא ענות לבו ושפלות רוחו, כמבואר אצלי בדרושים באור התרגום יב"ע בסדר שלח והוה כד חמא משה ענותנותיה קרא משה להושע בן נון יהושע, ע"ש. וע"י הענוה זכה משה שמסר לו התורה ועד"א וממדבר מתנה כש"ס עירובין נ"ד. מי שמשים א"ע הפקר כמדבר זוכה וניתנית לו התורה במתנה.

אחר שיקבלו עכשם יזוככו כולם ויהיו קדושים, ולזה לא אמר קדושים היו, בתור ציווי, אלא תהיו בלשון הבטחה, שהקב"ה הבטיח לישראל כי יהיו קדושים, והוא מטעם כי קדוש אני, ובכל אחד מישראל נמצא חלק ממני, ולמען לא ידח ממנו נדח ישגיח הוא שנהיה קדושים והבן.

משנה א'

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה.

משה קבל אומרו קבל יורה כי משה היה מוכן מצד שלימות נפשו לקבל את התורה ושנתעורר מעצמו לקבלה, כדברי הרב באור החיים בכתוב ומשה עלה אל האלקים, ואח"כ ויקרא אליו הוי"ה, עיין בדבריו הקדושים. לכן אמר אצלו קבל ותלה הדבר בו, ואמר משה קבל, אבל ביהושע אמר ומסרה, כלומר, שלא נתעורר יהושע מעצמו לקבלה אך משה נתעורר למסרה לו. וסיבת הדבר שלא נתעורר יהושע לקבלה כי חפץ היה יהושע לקבלה ישר מאת ה' ולכן לא תלה קבלתו בו עצמו, לומר ויהושע קבל ממשה אך משה מסרה ליהושע. וזהו שאמרו בב"ב ע"ה פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. והכוונה כמו שהלבנה מקבלת אור וזיו מן החמה, כן יהושע קיבל חכמתו ממשה, וכמו שהלבנה כשמקבלת אורה מן השמש היא שלא לרצונה כנודע שכל מעוט אורה היה על צד העונש, ואך בעל כרחה מקבלת אורה מהחמה, וכן יהושע חפץ היה לקבל אור התורה מהמקור הראשון מפי ה' יתעלה, אך מוכרח היה לקבל מפי משה ושפיר אמר אצלו לשון מסירה ע"ד הכתוב וימסרו מאלפי ישראל ודרשו חז"ל וימסרו בעל כרחן.

מסיני אומרו מסיני ולא בסיני, כדיוק מפרשי המשנה, יבואר, כי באמת קשה למה בחר ה' יתב' להוריד שכינתו על הארץ כדכתיב וירד ה' על הר סיני, ולמה לא העלה את כל ישראל לרקיע השמים, או לאויר חללו של עולם וליתן להם שם התורה וכנודע שארבע יסודות כלליים נמצא במציאות העולם, אש רוח מים עפר. ויסוד העפר היא היסוד החומרי היותר גשמי ועליו דוקא הופיע ה' שכינתו ובו בחר ליתן עליו תורה לישראל, וביאור הענין הוא, כי מכל הד' יסודות אין שום יסוד אשר יהיה מוכשר לקבל זריעה ולהצמיח ולעשות פרי בלתי יסוד העפר, בו ביסוד הזה אם מזריעים תוציא צמח ויבול לאפוקי יסוד האש מכלה הכל, המים מבלים את הכל, הרוח מפזר את הכל. והנה בתורה יש ג' מדריגות: א', ללמוד; ב', ללמד; ג', לשמור ולעשות ולקיים. ללמוד הוא ענין קבלת הזריעה, ללמד הי"ע הצמיחה, להוליד בדומה לו ועז"א כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו, לשמור ולעשות ולקיים הו"ע הקצירה ונוצר תאנה יאכל פריה, ענין שכר מצוה מצוה. ולפי זה לוא בחר ה' ליתן תורה לישראל בהעלותו אותם להעמידם על אחד היסודות הרוחניים יותר אש רוח מים, כי אז ידענו לקבל זריעה וידענו מעלת ללמוד (וגם זה לא היה באפשר להתקיים כטבע היסודות האלו שהם אינם מוכשרים לזה), אבל ללמד מדריגת הצמיחה לא ידענו, ולא יכולנו לבוא למדריגת לשמור

למודי | משנה א' | אבות

משה קבל אומרו קבל יורה לכאורה שקיבל שלא מרצון הנותן אך מצד הפצרת המקבל ובש"ס ברכות ד' אמרינן א"ר לוי ב"ח אר"ל מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן וגו' מלמד שכולם ניתנו למשה ומזה משמע שהתורה במתנה ניתנה, וגדר

פרק ראשון

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. מה שנהגו להקדים המשנה הזאת השנויה בסנהדרין פ"י לפ"א, היא לדעתי, מפני כי רוב המאמרים בפרקים אלו הם מילי דחסידות וכמו שאמרו בש"ס ב"ק ל' האי מאן דבעי למיהוי חסידא ליקיים מילי דאבות. והקורא התמים אשר ילמוד מסכת זאת ויתבונן איך רחוק הוא מן השלימות, כמה רחוק הוא מטהרת המוסר והמדות הטובות אשר ההכרה הזאת תוכל לגרום הפסד גדול חלילה לנפש האדם כי יתגבר עליו חלילה היאוש מקנות השלימות הראוי, והיאוש היא באמת הטפה המרה הממיתה את כל רגשי החיים, היא היא הממשכת את העצלות מקנות את השלימות הראוי לנפש האדם, והיא אך היא תוביל את האדם לחיי הפקרות גמור, לפריקת עול מוחלט לחשוב כי אבד עולמו, ויאמר חלילה מוטב דלהני מהאי עלמא, לכן הנהיגו אשר בטרם יקרב האדם ללמודי המוסר במסכת זאת, להקדים בלמוד המשנה הזאת המפרסמת ומודיעה כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אפילו הפחות שבפחותים, שאין לו אפי' אחת מן השלימות המוזכרים במסכת זאת, על כל זה יש גם לו חלק לעוה"ב כי לא ידח ממנו נדח שנאמר ועמך כלם צדיקים, כי אל דעות כאשר יביא במשקל כל מעשי האדם הישראלי אפילו הגרוע והפחות ויעמידם נגד מעשי הטובים שבעובדי כוכבים ומזלות, עכ"ז לא ישתוו עוד. וכבר אמרו חז"ל כפלח הרמון רקתך אל תקרי רקתך אלא ריקתיך, אפי' ריקנין שבך מלאים מצות כרמון ש"ס עירובין י"ט, ועיין סנהדרין ל"ו, אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו וכו', ובש"ס ברכות ס"ג אמרי איגשי גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא והיא

מפני

מפני כי שרש נשמתו דבוקה למקורה ומחצבה, והיא אשר תעורר אותו לבעוק אל ה', אף בעת שיפעל פעולה אי נמוסיות למרות רצונו ית"ש, להיותם כולם צדיקים, לכן לעולם ירשו ארץ, ארץ החיים עוה"ב, כי באמת הם נצר מטעי, וכמו שהמטעים אשר יטע האדם בכרמו, מוכרח בעל הכרם להשגיח עליהם לבל יתעקמו, כי ובצמיחת השורש מן הארץ מוכרח הוא לשום עיניו עליו כי לא יתעקם ומה גם בעת יתראו הענפים בהכרח אז להשגיח עליהם בל יתרחבו בל יתפשטו בל יתפרדו, ולמען יגדלו ביושר ולא יתעקמו, מוכרח השומר להעמיד עליהם שומרים להיישירם בל יתנום להתגדל כחפץ המקרה. והנה כן כן הוא המנהג העליוני עם עם ישראל. נטעי כרם ה' המה, ההשגחה העליונה לא תתן אותם להתגדל כחפץ המקרה, אך כי יגדלו ביושר, ואם יחפצו חלילה לקלקל הישרה, לפרוק מעל עצמם עול התורה, מעמידה ההשגחה עליהם שומרים ליישר הדורים, הם התלאות הגליות אשר תקפו עלינו משעבדים עריצים, ועקא בתר עקא כש"ס סנהדרין ק"ה, וכדברי הנביא אם לא ביד חזקה וגו', אמלוך עליכם, והכל הוא לתכלית טובה להטותם נתיה, למען לא ידח ממנו נדח ויכירו כל באי עולם כי ישראל הם מעשי ידי להתפאר, וכדברי הזוה"ק שהשכינה מתפארת חזו במאי ברא קוב"ה אתיגא לגבך, ועיין מהרש"א בחדושי אגדות סנהדרין בבאור המשנה הזאת, כי אפילו החוטאים אחר שיקבלו ענשם בארבע מיתות בית דין יש להם חלק לעולם הבא ע"ש ועיין בדברי יהושע סדר קדושים פן ד', בבאור אומרו קדושים תהיו, שהכוונה היא שבלא ספק תהיו קדושים בעתיד

אחר

יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי, ולכן מתגברת הסט״א להכשיל את ישראל בפגם המדות, ואמרו חז״ל בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי והמלכות תהפך למינות, בית ועד יהיה לזנות. חוצפא היא מנגדת למדתו של יעקב שהוא מקור ההכנעה, מינות היא מנגדת למדתו של יצחק שורש הפחד והיראה ומינות מבטלת יראה. בית ועד יהיה לזנות הוא ענין אהבה זרה היפוך מדת אברהם שרש האהבה שבקדושה, וע״י פגם המדות מתעכבת גאולת ישראל. ובאמת הרואה זאת מה עלתה בימינו יכול חלילה ליפול למדריגת היאוש, אך נשענים אנחנו על חסד אבינו שבשמים שקרא אותנו בנים ומתייחס אלינו בתואר אב ושם בן אינו נמחק, ועל חסדיו אנו נשענים. ועיין מה שכתבתי בפנים במשנה י״ט פ״ג בשם הרשב״א ז״ל בתשובותיו. ושפיר מיבן, שאף אב הלילה יכשלו בפגם המדות עכ״ז בנים נקראים, אך בנים סכלים, ועד כאן רחמי האב על הבן. ולכן מסיים שם במשנה דכותה, ועל מי לנו להשען על אבינו שבשמים כי אם אנחנו הלילה איננו ראוים לשם בנים כתב, אבל הוא יתעלה תמיד מתייחס אלינו בשם אב וכדכתיב הלה׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך וגו׳, הכוונה, שאף בעת חלילה ישראל הם בגדר עם נבל עכ״ז הוא אביך, כי אני הוי״ה לא שניתי כתיב, וכיון שקרא את ישראל בשם בנים שוב לא ישלול הוא ית״ש מהם שם אב, ולכן אתם בני יעקב לא כליתם, כלומר, לא תוכלו לכבול כליון חלילה ונצחיות ישראל תתקיים לעד. וכן הבטיחנו ע״י נביאו כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני, כן יעמוד שמכם וזרעכם (ישעיה ס״ו), והכוונה בענין השמים החדשים והארץ החדשה היא מה שהקב״ה בטובו מחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית, ומשפיע היות חדש לקיים המציאות, וכן יעמוד שמכם וזרעכם, כלומר, שהקב״ה משפיע חיות חדש לישראל בימי החשך והגלות לחזק במתנים לשאת ולסבול, ובזה יקיים נצחיות מציאותם, ולנצח יעמוד שמם וזכרם, וכדכתיב כי אל החום וגו׳ לא ירפך וגו׳ ודרשו לא יתן לך רפיון. והארכתי בענין זה בדרושים ודי בכל מה שכתבתי בזה כאן בתור פתיחה למסכת אבות. והמשכילים יזהירו ויבינו דבר מתוך דבר וישמעו חכמים

ויוסיפו לקח פלפול וסברא

וישבחו לה׳ שהכל לכבודו ברא.

זוכה לתקון המדות שע"י תקונם זוכה לשם בנים למקום דוקא שנתעלו מבחינת בני אברהם יצחק יעקב לבחינת בנים למקום, שפיר מובנים מאמרי ר' עקיבא לקמן פרק שלישי: הוא היה אומר, חביב האדם שנברא בצלם וכו', חביבים ישראל שנקראו בנים למקום וכו', חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה וכו', הכוונה עפ"ד הרמב"ם ז"ל במו"נ ח"א, שענין צלם רומז לענין ההשגה השכליות, ע"ש, והיינו חביב האדם שנברא בצלם, כלומר, שבראו הקב"ה בשלימות ההשגה השכליות, והו"ע האורות המוטבעות בנפה"א אשר ניתנו להאדם, אשר נצרך לעשות להם כלים למען לא יסבלו הפסד חלילה, וע"ז יש להאדם עבודה רבה לעבוד בעמל ויגיעה לקנות לו מדות טובות וכלים טובים, למען יתקיימו האורות המוטבעות בבריאתו באופן כי ישתתפו הצלם והדמות, זהו לכלל מין האדם, אבל ישראל חביבין שנקראו בנים למקום וכמו שהבן יורש מדות האב, כן ישראל יכולים להשיג מדריגת והלכת בדרכיו מה הוא רחום, מה הוא חנון וכו'. ולהשלמת החביבות הזאת ניתנה לישראל התורה הקדושה שעל ידי עסק התורה לשמה זוכה לשלימות טהרת המדות ותקונם כנ"ל בביאור זוכה לדברים הרבה. וזהו שאמר חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה זו התורה שהיא המועלת לישראל להשיג שלימות המדות ועי"ז מתקיים אצלם הצלם אלקים ,וכדכתיב ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה וגומר, וזהו סוה"כ וראו כל עמי הארץ כי שם הוי"ה נקרא עליך ויראו ממך, שם הוי"ה כולל יחוד האורות והכלים, י"ה חו"ב וה' תו"מ, ובישראל נתמזגים האורות והכלים וזה סוד הוי"ה נקרא עליך דוקא, כי כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'.

ו.

והנה נודע מאמרם ז"ל, בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו שמם ושלא שינו לשונם ושלא הי' בהם דלטורין ושלא הי' בהם פרוץ בערוות (פסיקתא פיסקא ויהי בשלח ובמדרש ויקרא רבה פל"ב, ובמדרש שה"ש רבה פסוק גן נעול ובמכילתא פ' בא בשנוי הסדר יע"ש) ארבעה דברים אלו הם נגד ארבעה מדות נהי"ם: (א) שלא שינו שמם זה נמשך מתיקון מדת הנצח, שנתגבר בנפשם הנצחון שבקדושה שלא להתבולל בין המצרים, ונודע כי ראשית ההתבוללות מתחיל משנוי השם להקרא בשמות האומה שביניהם חפץ להתבולל, וישראל לא התבוללו וראובן ושמעון נחתין — וראובן ושמעון סלקין. (ב) שלא שינו לשונם זהו תקון מדת המלכות, כנודע בסוד מלכות פה. (ג) שלא היה בהם דלטורין זהו תקון מדת ההוד, כי אמנם זהו הוד והדרת האדם השומר פיו ולשונו שלא להלשין על שום אדם. (ד) שהיו גדורים מעריות זהו תקון מדת היסוד. והכוונה, כי ג' מדות הראשונות חג"ת נשרשו בנפשות ישראל מכח האבות הקדושים, מתקני מדות אלו כנ"ל וארבעה מדות נהי"מ תקנו בעצמם ונשלמו אצלם תקון כל השבעה מדות ועי"ז זכו לגאולת מצרים, שתכליתה היתה לקבלת התורה מדריגת האורות. ועל כל זה כל מדריגתם בתקון המדות היה במדריגת בני אברהם יצחק ויעקב, לכן נצטוו על ספירת העומר, שהעבודה בשבעה שבועות אלו היתה להעלות המדות התולדיות לבחי' תקון המדות מצד הדבקות בה' כנ"ל, והבן. והנה כתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והכוונה שהגאולה העתידה תהיה דוגמת גאולת מצרים. וכן אמרו, בזכות אמונה נגאלו ובזכות אמונה עתידים לגאול. ולכן באמת עיקר העבודה של איש ישראל באחרית הימים צריכה להיות אך בתקון המדות, שע"י תקון המדות יזכו ישראל לגאולה, ובמקום אשר

יאמר

כי חפץ חסד הוא, הוכיח את הושע, וכיון שידע שחטא וכו׳ עמד וביקש רחמים ובטלן, כלומר, שפעל בבקשתו, כי יודעים הם ישראל כי כל אלה הם ענינים זמניים, לא נצחיים, וסופו להבטל, כי אין גלותם גלות החלטי, גלות עולמי, אך זמני, והתחיל לברכן, שנאמר והיה מספר בני ישראל וגו׳, והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. הכוונה כי דוקא במקום הגלות אשר שם שללו מהם שם עם, שם דוקא יאמר להם בני א״ח, ימצאו בכל דור נבונים וישרים אשר יכירו כי ישראל בני ה׳ המה, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל וגו׳, רומז שסוף כל סוף יזכו לקבוץ גליות ורחמתי את לא רוחמה אומר ה׳, כלומר, מה שבגלות לא אבו רחם עליהם ירחם אותם ה׳. וסוף דבר, כי גם שב עם ישיב להם ואמרתי ללא עמי עמי אתה. והבן הדברים, ובכללן תמצא ישוב הדקדוקים שהזכרנו. ומן האמור כי מה שהפץ ה׳ שימליץ הושע על ישראל במליצת בניך הם, הוא, כי שם בן אינו נמחק וכשידעו ישראל שהם בנים לא יתיאשו לעולם מן הגאולה. וזוהי הכוונה בענין ההבה היתירה הנודעת להם שנקראו בנים, כי ידיעה זאת תחזק רוח ישראל בגלותו.

יקוה יחכה יצפה ואשרי המחכה, ובאלה יקיים נצחיות מציאותו.

ת

מן האמור אמנם נדע כי שתי מעלות לישראל: א׳, שהם נקראים בנים למקום; ב׳, שהם נקראים בני אברהם יצחק ויעקב. והכוונה בכלל היא, כי בענין תקון המדות יש שתי מדריגות א׳, המדות התולדיית שהם נמשכים בנפש מנחלת אבות, שאז מתייחכים לבית אבות, ונקראים בני אברהם יצחק ויעקב. ב׳, הם בחינה יותר גדולה והוא העלאת המדות התולדיית ולהתדבק במדותיו של הקב״ה עד״א ז״ל על הכתוב והלכת בדרכיו, מה הוא רחום, מה הוא חנון וכו׳, שעל ידי אלה נקראים בנים למקום, והתועלת הנמשך משתי אלה היא, כי מן המדות התולדיית מעוררים זכות אבות ויועיל להם זה להגן עליהם בעולם הזה ולהשלימם בהדברים שהאב זוכה לבנו, כש״ס סנהדרין ק״ד, אבל כשזוכה לקיים והלכת בדרכיו כנ״ל אז זוכה בזה גם לעוה״ב. ובזה מובן הסמיכות וההקדמה שנהגו להקדים ולסמוך משנת כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב השנויה בסנהדרין פרק י׳ לפרקי אבות, להורות כי ע״י תיקון המדות השנויות בפרקי אבות יזכה האדם הישראלי לחלק לעוה״ב, ועיין מה שכתבתי בפנים, והן זהו פעולת האדם השלם לעבוד בתקון מדותיו התולדיית, ושלימות התקון נשלם ע״י בחי׳ העלאת המדות ותקונם בבחינת הדבק במדותיו דוקא, ואז זוכה להקרא בשם בן למקום. אמנם באמת להשיג שלימות הדבק במדותיו היא דוקא ע״י עסק התורה לשמה, כי אז נמשכת מעסק התורה אור וחיות רוחני לברר ע״י אור התורה את כל המדות, כי המדות הם כלים המקבלים אור החכמה אור התורה ותכלית התורה היא היישרת האדם לידבק במדותיו של הקב״ה. ואולי זה כוונת ר״מ בברייתא דקנין תורה שאמר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כדאי היא לו, והוה ליה למימר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולחשוב וליזול הדברים השנוים שם. ומדקאמר זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא משמע, שהדברים הרבה אינם הדברים החשובים לקמן. והכוונה כי ע״י עסק התורה לשמה זוכה לתקון המדות, ולא עוד אלא שזוכה עוד להדברים השנוים ומנוים לקמן. ועיין מה שכתבתי בפנים. וכיון שע״י עסק התורה לשמה

כי חפץ חסד הוא, הוכיח את הושע, וכיון שידע שחטא וכו' עמד וביקש רחמים ובטלן, כלומר, שפעל בבקשתו, כי יודעים הם ישראל כי כל אלה הם ענינים זמניים, לא נצחיים, וסופו להבטל, כי אין גלותם גלות החלטי, גלות עולמי, אך זמני, והתחיל לברכן, שנאמר והיה מספר בני ישראל וגו', והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. הכוונה כי דוקא במקום הגלות אשר שם שללו מהם שם עם, שם דוקא יאמר להם בני א"ח, ימצאו בכל דור נבונים וישרים אשר יכירו כי ישראל בני ה' המה, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל וגו', רומז שסוף כל סוף יזכו לקבוץ גליות ורחמתי את לא רוחמה אומר ה', כלומר, מה שבגלות לא אבו רחם עליהם ירחם אותם ה'. וסוף דבר, כי גם שם עם ישיב להם ואמרתי ללא עמי עמי אתה. והבן הדברים, ובכללן תמצא ישוב הדקדוקים שהזכרנו. ומן האמור כי מה שחפץ ה' שימליץ הושע על ישראל במליצת בניך הם, הוא, כי שם בן אינו נמחק וכשידעו ישראל שהם בנים לא יתיאשו לעולם מן הגאולה. וזוהי הכוונה בענין החבה היתירה הנודעת להם שנקראו בנים, כי ידיעה זאת תחזק רוח ישראל בגלותו, **יקוה יחכה יצפה ואשרי המחכה, ובאלה יקיים נצחיות מציאותו.**

ת

מן האמור אמנם נדע כי שתי מעלות לישראל: א', שהם נקראים בנים למקום; ב', שהם נקראים בני אברהם יצחק ויעקב. והכוונה בכלל היא, כי בענין תקון המדות יש שתי מדריגות א', המדות התולדיית שהם נמשכים בנפש מנחלת אבות, שאז מתייחסים לבית אבות, ונקראים בני אברהם יצחק ויעקב. ב', הם בחינה יותר גדולה **והוא העלאת המדות התולדיית ולהתדבק במדותיו של הקב"ה עד"א ז"ל על הכתוב והלכת בדרכיו, מה הוא רחום, מה הוא חנון וכו', שעל ידי אלה** נקראים בנים למקום, והתועלת הנמשך משתי אלה היא, כי מן המדות התולדיית מעוררים זכות אבות ויועיל להם זה להגן עליהם בעולם הזה ולהשלימם בהדברים שהאב **זוכה לבנו, כש"ס סנהדרין ק"ד, אבל כשזוכה לקיים והלכת בדרכיו כנ"ל אז זוכה בזה גם לעוה"ב.** ובזה מובן הסמיכות וההקדמה שנהגו להקדים ולסמוך משנת כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב השנויה בסנהדרין פרק י' לפרקי אבות, להורות כי ע"י תיקון המדות השנויות בפרקי אבות יזכה האדם הישראלי לחלק לעוה"ב, ועיין מה שכתבתי בפנים, והן זהו **פעולת האדם השלם לעבוד בתקון מדותיו התולדיית, ושלימות התקון נשלם ע"י בחי' העלאת המדות ותקונם בבחינת הדבק במדותיו דוקא, ואז זוכה להקרא בשם בן למקום.** אמנם באמת להשיג שלימות הדבק במדותיו היא דוקא ע"י עסק התורה לשמה, כי אז נמשכת מעסק התורה אור וחיות רוחני לברר ע"י אור התורה את כל המדות, כי המדות הם כלים המקבלים אור החכמה אור התורה ותכלית התורה היא היישרת האדם לידבק במדותיו של הקב"ה. ואולי זה כוונת ר"מ בברייתא דקנין תורה שאמר כל העוסק בתורה לשמה זוכה **לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כדאי היא לו, והוה ליה למימר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולחשוב וליזול הדברים השנוים שם.** ומדקאמר זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא משמע, שהדברים הרבה אינם הדברים החשובים לקמן. והכוונה כי ע"י עסק התורה לשמה זוכה לתקון המדות, ולא עוד אלא שזוכה עוד להדברים השנוים ומנוים לקמן. ועיין מה שכתבתי בפנים. וכיון שע"י עסק התורה לשמה

צריך להבין ההבדל שבין התוארים האלה. (ה) בסיום המאמר עמד וביקש רחמים ובטלן, והלא הגזירות עודם מתקיימים, ועיין בחדושי אגדות מהרש״א ז״ל שנתבטלו מאותו הדור, וצריך להבין מה הועיל בזה אחר שעכ״פ לא נתבטלו לגמרי ונתקיימו בעתיד ועודם מתקיימים ואיזה תועלת נמשך לנו מברכתו והביטול שבטלן.

ובמקהלות אמרתי על דרך הצחות כי שתי הקושיות ב׳ ג׳ חדא מתורצת בחבירתה, כי כוונת הושע היתה כך באמרו, רבש״ע כל העולם שלך ואתה יודע מעלות ויושר המעשים של כל הנמצאים ממין האדם, העבירם באומה אחרת, לא אמר החליפם, אלא העבירם, כלומר, העבר אותם החוטאים מישראל והעמידם נגד אומה אחרת, שקול מעשיהם, אפילו הרעים, נגד מעשי אומה אחרת, אז תראה צדקת העם הזה, ורעת מי גדלה? ובזה המלצתי מאמרינו אחר סדר הודוי של אשמנו וגו׳ סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו וגו׳, שהכוונה היא, כי אחר שמודים ומתודים אנחנו על כל אשמותינו ובגידותינו, חטאינו ופשעינו אנו אומרים לפני הקב״ה, מודים אנחנו לפניך כי סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים, אבל עכ״ז ולא שוה לנו, לא תמצא עוד בין אומה זולתנו, שוים ודומים לנו, כי עכ״פ אנחנו מכירים באשמותינו, יודעים אנחנו כי אתה צדיק על כל הבא עלינו, כי אמת עשית ואנחנו הרשענו, ומעלה זאת עצמה לא תמצא בין אומה אחרת זולתנו, אך ישראל מצדיקים תמיד עליהם את הדין ואומרים לך ה׳ הצדקה ולנו בושת הפנים, ולכן באמת ולא שוה לנו, לא תמצא דומים לנו, ודו״ק.

ובאור הענין הוא ע״פ אמרם ז״ל במדרש תנחומא שמות פרשה ג׳, לעולם זקנים מעמידים את ישראל וכו׳. **אימתי ישראל עומדים, כשיש להם זקנים.** והכוונה בענין מעמידים ועומדים היא קיומם, והיינו שקיום ישראל ועמידתו בתור עומדים וקימים היא רק בכח הזקנים, הם מעמידם את ישראל להיות נצח ישראל מתקיים לעד. ועיין רמב״ן במדבר א׳ מ״ה, והיינו כי כח פעולת זקני ישראל לשום עינם לטובה להתפלל עבורם ולהמליץ עליהם, ובזה הם המעמידים את ישראל ומקיימים מציאותם. ולכן בעת שחטאו ישראל אמר הקב״ה להושע, חטאו ישראל, והיתה הכוונה בזה למען שהושע הזקן ימליץ עבורם, והיה לו לומר בניך הם, ושם בן אינו נמחק, כדאמר ר׳ מאיר בש״ס קידושין ל״ו, בין כך ובין כך קרואים בנים, ואם אפילו אבדו בחטאם מעלתם זאת כדברי ר׳ יהודה שם, אבל הלא בני בחוניך הם, כלומר, בנים אשר כבר בחנת אותם ומצאת לבבם נאמן לפניך, וראוי שתזכור להם חסד נעורים, כמאמר הנביא זכרתי לך חסד נעוריך וגו׳, ואם גם זה לא יועיל להם לשכך חרון אפך, זכור נא כי בני אברהם יצחק ויעקב הם, ומצד זכות אבותם גלגל רחמיך עליהם. כן היה באמת ראוי להושע להמליץ עליהם. אבל הושע לא חפץ להמליץ על ישראל בזה כי קראם הקב״ה בנים או מצד שנבחנו בימי נעוריהם, או מצד זכות אבותם, אך חפץ להביא את ישראל לתכלית השלימות באמת, כי לא יוסיפו לחטוא וכי יוסרו מהם כתמי חטאותיהם, ולכן אמר, כל העולם שלך ומלכותך בכל משלה, העבירם באומה אחרת, לא אמר החליפם, כי אחר שקראם אלהים בשם בנים שוב לא יוכלו לסבול חלוף ותמורה חלילה, והבחירה האלקות שבחר בישראל נצחית היא, אך אמר העבירם מעבר זמני בגלות תחת אומה אחרת, והגלות יטהר את סיגיהם ויסיר בדיליהם ויכבסם מכתמי עונותיהם וישובו לשלימות מעלתם הרוחניות. וע״ז אמר הקב״ה ומה אעשה לזקן זה שלא נהג מנהג זקנים להיות למליץ על ישראל מצד שהם בנים לה׳, ושם בן אינו נמחק, או מצד חסד נעוריהם או

מצד

בין שבעים זאבים, כדאיתא במדרש תנחומא תולדת ה'. וכל זה הוא מפני טהרת וטוב המדות של ישראל אשר באלה גדולה הכבשה, ועל ידי אלה נתגלה גדולת הרועה שמצילה ושומרה ולא עוד אלא ושוברן לפניה, והבן. והנה לעינינו יאירו אמרות קדש חכמינו זכרם לברכה לקמן פרק ג' מי"ט, באמרם, חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר בנים אתם להוי"ה אלקיכם. ועיין מה שכתבתי בביאור המשנה. ונוסיף בזה לבאר התועלת הנמשך לישראל ממה שנקראו בנים, ועוד יותר ממה שנודעת להם שנקראו בנים אשר בזה הגדיל חבתם. ואומר, כי אמנם תועלת גדולה ומרובה נמשכה לישראל ממה שקראם בנים, כי שם בן הוא שם התולדה, שם היחס, ולא שם המצטרף כשם עבד שהיא מצטרף לעבודה. אבל שם בן הוא שם התולדה שאינו מקושר לעבודה, ולכן אמר ר"מ בש"ס קדושין, בין כך ובין כך קרואים בנים, אפילו חלילה משחיתים, סכלים, אבל בנים אקרייהו, כי שם בן אינו נמחק, וסיבת התואר הזה שקראם בנים היא מפני טהרת המדות שלהם, שע"י אלה נעשים דבוקים בה' דביקות תמידי, וכמעט דביקות תולדי, כאמרם ז"ל ובו תדבק, הדבק במדותיו. ועיין ש"ס שבת קל"ג, סוטה י"ד, והמדות הם נמשכים מכח האב לנפש הבן, ונמצא מזה שקרא את ישראל בשם בנים נודע גודל חביבותם שמייחס אותם לעצמו ביחוס בנים. ועוד יתרה גדלה החבה מה שהודיע להם שנקראו בנים, וידעו מזה שלא יתיאשו לעולם מן הטובה, ובכל העובר עליהם יאמינו וידעו כי גם זה יעבור ונצחיותם תתקיים, כי שם בן אינו נמחק. ובזה יובנו דברי חז"ל בש"ס פסחים דף פ"ו פ"ז. א"ל הקב"ה להושע, חטאו ישראל. והיה לו לומר בניך הם, בני בחוניך אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמיך עליהם. ולא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו, רבוש"ע כל העולם שלך, העבירם באומה אחרת. אמר הקב"ה, ומה אעשה לזקן זה? אומר לו לך וקח לך אשת זנונים ותוליד לך בנים זנונים, ואח"כ אומר לו שלחה מעל פניך, אם הוא יכול לשלוח אף אני אשלח את ישראל, שנאמר ויאמר ה' אל הושע קח לך אשת זנונים וגו', וילך ויקח את גומר בת דבלים וגו', לאחר שנולדו לו שנים בנים ובת אחת, א"ל הקב"ה בדול עצמך ממנה וכו' אמר לפניו רבש"ע יש לי בנים ממנה ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה. א"ל הקב"ה ומה אתה שאשתך אשת זנונים ובניך בני זנונים וכו', ישראל שהם בני בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב וכו' ואתה אמרת העבירם באומה אחרת. כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו. א"ל הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שבעבורך גזרתי עליהם שלש גזירות (ופי' רש"י ז"ל שלש גזירות יזרעאל דהיינו גולה ולא עמי ולא רוחמה). עמד ובקש רחמים ובטלן והתחיל לברכם וכו'. והדקדוקים במאמר זה הנפלא מאד רבים הם. ולמען שלא להטריח על המעיין ארשום בקצרה. (א) סיבת כל המאמר שאמר הקב"ה להושע והודיע לו כי חטאו, על מה ולמה? ומה יועיל הושע בזה, כי בכלל מה יעשו גדולי הדור כשאין דורם עולה יפה. (ב) מענה הושע העבירם באומה אחרת, הכי באמת אכזרי היה הושע שכל כך היה נקל בעיניו לייעץ על ישראל רעה גדולה כזו שיחליפם הקב"ה באומה אחרת? (ג) התואר שתיאר הושע את הקב"ה בשבח כל העולם שלך העבירם באומה אחרת. (ד) צריך להבין אמרם, והיה לו לאמר בניך הם בני בחוניך בני אברהם יצחק יעקב גלגל עליהם רחמיך, שהיה די באומרו בניך הם לבד לשכך מעליהם חרון אפו של הקב"ה ולבקש גלגל עליהם רחמיך ומה אוסיף עוד בתוארים בני בחוניך, בני אברהם וגו', כי כנראה שלשה תוארים אלה נבדלים הם זמ"ז, בניך, בני בחוניך, בני אברהם יצחק יעקב. ובאמת

חוטא. ואמרו כל שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני, כש״ס נדרים כ׳, כי מעמד הר סיני פעל על הנפשות להכיר בגדולת הבוב״ה, כמו שאמרו הן הראנו את כבודו ואת גדלו וכו׳. ומזה נמשכה מדת הבושה, ולכן כיון שאין לו בושת פנים עדות הוא שלא עמדו אבותיו על ה״ס. וכל כך מצאה הבושה קן בנפשות ישראל עד שהוצרכו להזהיר על ההיפוך בל יתבייש מפני המלעיגים ויהודה בן תימא אמר הוי עז כנמר, ודוד המלך ע״ה התפאר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. גומלי חסדים, מי עוד כעם ישראל גומלי חסד וטובה לזולתם. וכך אופיה של אומה זו, נתבעין ונותנים. עליהם אמר דוד בתהלים ק״ג, אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת ,כנודע שמשפט הו״ע הגבלה וצמצום, וז״ע אשרי שומרי משפט, שומרים הם חקות ההגבלה והצמצום, ואעפ״כ הם עושים צדקה בכל עת, שלגבי צדקה וחסד אין לפני איש ישראל שום הגבלה וצמצום. ולכן באמת שלשה אלה הם סימנים קבועים טבועים בישראל, להכיר על ידם מעלתם והבדלם מן יתר העמים. ואלה הם המקיימים נצחיות ישראל, כלומר, טהרת מדותיהם של ישראל בכלל מגדרים אותם מן הטמיעה וההתבוללות בין יתר העמים. והצטיינות ישראל במדותיהם מצילם מחרב הטמיעה. וגם בהיותם במצרים היו מצוינים שם במדותיהם כנ״ל וכאמרם ז״ל במדרש שוחר טוב תהלים קי״ד ובפסקתא רבתי בזכות ד׳ דברים נגאלו בני ישראל וכו׳, וע״ד הצחות אמרתי בהגדה של פסח דרשתם ז״ל וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ כמש״נ וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, כי ענין דרך ארץ כפי המונח בלשון בני אדם, וכפי המוסכם, היא היפוך החוצפא והעזות, ונודע כי גלות מצרים גרם לישראל הרבה ענינים לא טובים, אשר נספחו לישראל כספחת, והוא שאמרו כי כמעט נשקעו בנשע״ט, ותכלית הרע שבנפש היא העזות שעליה אמרו חז״ל עז פנים לגיהנם בהחלטה גמורה, כי כן הוא הדבר, שאם אך עזות דבוקה בו תדע כי סופו לגיהנם, והיא המדה הרעה אשר נדבקה להם בסיבת תוקף השעבוד וכבידות הגלות עד שאמרו ירא ה׳ עליכם וישפוט וגו׳, וזהו כוונת וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ, כלומר, כי נפרשו ונתרחקו גם ממדת דרך ארץ, אז ראה ה׳ בענים כי עוד מעט ויטמעו חלילה, שנאמר וירא אלקים את בני ישראל, כלומר ,ראה והביט בבני ישראל עד כמה התרחקו מן השלימות המוסרי, עד כי גם דרך ארץ אין עוד להם, אז וידע אלקים כי נחוץ למהר גאולתם, להצילם מן הטמיעה והכליון חלילה. ואולי זהו ענין אמרם ז״ל חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני, וענין בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי. והמשכילים יבינו.

ד

נצחיות ישראל היא באמת מן הדברים היותר מפליאים, המעידים על גדולת ה׳ והשגחתו הנפלאה, כי אחרי כל התלאה אשר עברה על העם הזה, מראשית בנינם עד היום, אשר תלאה כל עט סופר לצייר את התמונה המבהילה הזאת, הרעות והצרות והתלאות המשינות את ישראל בכל דור ודור, ועל כל זה ישראל בקדושתייהו קיימו, לא התערבו בגוים ולא נטמעו חלילה ולא התבוללו בין העמים. אם גברה עליהם יד עריצים, אם תקפו עליהם עול משעבדיהם, לא שללו מהם אורם הפנימי. אם גזלו מהם זכיותיהם החומריים, אבל רוחניותם, רוח ישראל סבא, עומד בטהרתו. וכבר אמרו חז״ל יעקב לא מת. ואמרו גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה וכו׳. אבל כמו כן גם זה אמת, כי גדולה הכבשה העומדת

בשלימות עשה טוב, בענין דהוה דארי חמי לפסחא, אשר גם בזה יש עבודה רבה לבטל כח היצר הרע למען יעשה המצוה בשלימות, לקיים שאמרת ונעשה רצונך וכו׳, וזש״א רפב״י לגינאי נהרא, חלוק נמי להאי דעסיק במצוה. חליק ליה. ונמצא השלים רפב״י א״ע בבחינת עשה טוב ואז התחיל רפב״י לעבוד להשלים את נפשו גם בבחינת בקש שלום, כלומר, גם בדברים שהרשות נתונה לקיים בכל דרכיך דעהו, וזש״א הוה האי טייעא דלוה בהדייהו. כלומר שרפב״י נעשה סוחר עוסק במו״מ, בעניני דרך ארץ, וא״ל חלוק נמי להאי, שלא יכשילהו חלילה בעסקו באלה. וגם בעת עוסק בקניני העוה״ז יעבוד את ה׳, וביאר דבריו כי היכי דלא יאמרו וכי כך עושים לבני לויה, הכוונה כי ההנהגה בדרך ארץ עם העבודה בקיום המצות בבחי׳ עשה טוב וסור מרע בני לויה הם, כלוית חן הצורה הנפשיות עם החומר הגופני, והאדם השלם המשלים א״ע בחובותיו בסור מרע ועשה טוב, בדברים שבינו למקום לבד ,או בדברים שהם נוגעים לשלימות עצמו עוד לא נקרא אדם שלם, אך גם אם במשאו ומתנו עם הבריות יצטיין ויבחור ללכת בדרך ישרה. וזש״א חלוק נמי להאי טייעא, למען שלא יאמרו. וכי כך עושים לבני לויה, חלק נמי ליה, כלומר שרפב״י גם בעת עסק בקנינים בעוה״ז לא נכשל חלילה בעצת היצר הרע ובכל דבריו הצטיין להשיג מדרינת השלום, נוט׳ וכל מעשיך לשם שמים. וע״ז אמר ר״י, כמה נפיש האי גברא, ממשה ושתין רבוון, דאילו התם חדא זימנא והכא תלת זימנא. הכוונה, שביציאת ישראל ממצרים לא השיגו רק שלימות אחת שנפרדו מזוהמת מצרים, והשיגו מדריגת סור מרע, אבל למדריגת עשה טוב לא באו עד מעמד הר סיני, שאז אמרו נעשה ונשמע, ולמדריגת בקש שלום לא באו עד בואם אל ארץ נושבת כמבואר בדרושים במ״א, ורפב״י השיג כל השלשה דרגין אלה, ובכח ההשגה הזאת שהשיג רפב״י תכלית שלימות העבודה בכל השלשה דרגין טיהר את חומרו כ״כ עד שגם חומרו לא יכול לקבל דבר איסור. וזהו סוד האגדה לקמן בענין חמורו של רפב״י. והמשכילים יבינו. כי אין לגלות יותר וכבשים ללבושיך כתיב וכדרשתם ז״ל.

ג.

והנה המדות האמורות למעלה הם כל כך מושרשים בנפשות ישראל עד כי כמעט טבעיים הם להם, ולזה נמצא כי לפעמים הוצרכה תורתנו הק׳ לצוות על היפוכם. רחמנים הם ישראל, עד שעל אויביהם בנפש אויבי ה׳ הם השבעה עממים, שהיו באמת נמצאים מפסידים ומשחיתים לכלל המציאות הוצרכה תורה לצוות לא תכרות להם ברית ולא תחנם. ולולא זאת גם עליהם היו מרחמים. והמלך הראשון בישראל חמל על אגג העמלקי ואבד עי״ז מלכותו כנודע. ביישנים הם ישראל. ולכך הם תמיד מצדיקים עליהם את הדין ואומרים לך ה׳ הצדקה ולנו בשת הפנים. וכל מה שתוגדל הכרתם בגדולת הבוב״ה תוגדל בשתם כי יתביישו מגדולתו ית״ש. וראה כי היותר שלם בישראל, אהרן הכהן, אמרו עליו שהיה ירא ובוש לגשת עד שאמר לו משה קרב אל המזבח וגו׳, כי בכלל ענין הבושה נמשך מן הדעת, וכל מה שיתרחב ויתגדל השכל כן תתרבה ההכרה בשפל מציאת האדם ובגדולת הבוב״ה ותתרבה הבושה. ומה שאמרו בזוהר הק׳ באתר דלית ערוה לית תמן בושת, הכוונה שאין להתבייש במפעל זה, אבל לא שנעדרה מדת הבושה. והבן, כי המתבייש נצול מן החטא, כדכתיב, ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, ואמרו חז״ל זו בושה, כי הבושה מביאה לי״ח וסימן יפה באדם שהוא ביישן, ואמרו המתבייש לא במהרה הוא

טייעא דלוח בהדייהו, א"ל חלוק נמי להאי דלא לימא כך עושים לבני לויה. חלק ליה. אמר ר"י כמה נפיש גברא ממשה ושתין ריבוון דאלו התם חדא זימנא וכו' אקלע לאושפיזא רמו ליה שערי לחמרא וכו'. וביארתי חידת דבריהם ז"ל אלו, כי בכלל מעשי האדם חלוקים לשלש מדריגות, איסור רשות מצוה, והם סוד הכתוב ויברח יעקב שדה א'ר'ם', ובשלשה סימנים של ישראל הנ"ל זוכה איש ישראל לשלימות הנפש בג' דרגין אלו. באמצעות הבושה ישמור א"ע מהכשל באיסור, באמצעות הרחמנות יקדש את עצמו אפי' במותר לו בדברים שהרשות נתונה, ובאמצעות האהבה דרגא דג"ח ישתדל וירדוף אחר קיום המצוות, וזה סוד הכ' סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו. סור מרע מדריגת איסור, עשה טוב מדריגת מצוה, בקש שלום. מדריגת רשות, לעשות הכל לשם שמים. וז"ס השלום נוט' וכל מעשיך לשם שמים, ובשלשה אלה מקיים מצות פדיון שבוים, שבית הנפש ממאסר החומר. והנה מקור וראשית הכשלון שמין האדם נכשל חלילה באיסור היא בענין התאוה הנמשכת מיסוד המים, היא מקור כל חטאת ושרש כל פשע, וכנודע שמדת היסוד היא פתחא דגופא, ואם חלילה פוגם במדה זאת אז נפתחים לפניו שערי טומאה, וז"ע בא ליטמא פותחין לו. והפגם במדה זאת נמשך מהתאוה הנמשכת מיסוד המים, ולכן ראשית העבודה בפדיון הנפש צריך להיות בתקון המדה הזאת. וזוהי מליצתם ז"ל, דר' פנחס בן יאיר הוה אזיל לפדיון שבוים, כלומר, שהשתדל בעבודה לפדות את נפשו האלקות משבית החומר ומאסר הגוף. פגע ביה גינאי נהרא, כלומר, יצר הרע המכשיל את האדם בתאות בשרים שהיא באמת בתכלית הגנאי והגנות. וכדברי הפילוסוף חוש המישוש חרפה היא לנו. וגינאי נהרא זה פגע בו ועמד לשטן על הדרך אשר הלך בו רפב"י — למנעו מפדיון הנפש מבור השבי — א"ל חלוק לי מימך, כלומר, שיחלוק לו ויניחנו ללכת לדרכו, והיינו שלא להגביר עליו כח התאוה הזאת, למען שלא יכשל חלילה ע"י התגברות התאוה הזאת באיסור חלילה. ועל זה אמר לו גינאי, אתה הולך לעשות רצון קונך ואני ג"כ הולך לעשות רצון קוני, כי לכך נבראתי, וחזקה שליח עושה שליחותו, אתה, שבעל בחירה חפשי אתה, עוד הדבר הזה מוטל בספק, ספק עושה וספק אי אתה עושה, אחרי שהרשות נתונה, ואני, אחרי שאינני בעל בחירה, ודאי עושה. אמר לו, חלוק לי מימך, ואם לאו, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם. והכוונה ע"ד המבואר בש"ס סנהדרין ס"ד, ניבעי רחמי איצרא דעבירה וכו' ע"ש, והכוונה כי על דבר הנצרך לקיום העולם א"א לבטלו בכללו, והבן. ולכן גם גינאי נהרא מוכרח היה לבטל רצונו מפני גזירת רפב"י, כי אם יגזור שלא יעברו בו מים לעולם יהיה זה סיבה לביטול קיום העולם. ולכן חלק ליה, כלומר, שהניח לרפב"י מהתגברות התאוה הנמשכת מיסוד המים, שלא יכשל באיסור ע"י התאוה הזאת, ונמצא השלים רפב"י ע"י זה בשלימות בחינת סור מרע, ואז התחיל לעבוד להשלים את נפשו גם בבחינת עשה טוב. וזש"א הוה האי גברא דהוה דארי חיטי לפסחא, כלומר שרפב"י עצמו נעשה גבר שהתחיל לעסוק במצוה ומצייר שנשא חטים לפסח, כלומר, ההכנה לקיום מצות אכילת מצה, וכבר אמרתי בדרוש אחר, כי שלש מצות נצטוו ישראל במצרים: ביעור חמץ, אכילת מצה, הקרבת ואכילת הפסח, רומזים לשלשה מדריגות שבתורה, בעור חמץ כולל השס"ה ל"ת, אכילת מצה כולל הרמ"ח מ"ע, וענין אכילת הפסח ילפינן מיניה ענין לאו הניתק לעשה, והכוונה שבטרם הוציא ה' את ישראל ממצרים נתן להם רמזים על חיובים אשר יטיל עליהם בצאתם ממצרים. והדברים עתיקים אין כאן המקום לבארם באורך. וזה שמצייר שרפב"י התחיל לעסוק במצוה,

לפי שמתקני ומטהרי המדות הראשונים במין האדם, היו האבות הקדושים, כי כל העשרים דורות שקדמו להם כולם השחיתו והתעיבו ופגמו מדותיהם, והאבות התחילו לתקן ולטהר את המדות כנודע, אברהם בחסד, יצחק בגבורה, יעקב בתפארת, ונודע שבשלשה אלה נכללו כלליות המדות, ולכן המסכת הזאת המלמדת את האדם תקון המדות נקראת על שמם **אבות** ואין קורין אבות אלא לשלשה כש״ס ברכות ט׳ והיא מטעם האמור, כי כל המדות כלולים בשלשה אלה שהם המקור והשרש לכל המדות.

ב.

והנה האבות הקדושים הנחילו נחלה לבניהם אחריהם עד סוף כל הדורות, וכחם כחות האבות מוטבע ומושרש בנפשותיהם של ישראל באין הפסק עד סוף כל הדורות, וישראל הם מצוינים בטוב המדות, וגם עוד בהיותם במצרים מצוינים היו במדותיהם, וכמאמר בעל ההגדה ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. וענין ההצטיינות היא ענין הצטיינות במדות מיוחדות, טהורות וטובות, שעל ידם ניכרים היו ישראל במצרים כי גוי נבדל הם, וסימנים מיוחדים לישראל כש״ס יבמות ע״ט, כי כל כך הוטבעו בנפשותיהם טוב המדות, עד כי הם להם לסימנים קבועים שלא ישתנו לעולם, והם רחמנים, ביישנים, גומלי חסדים, המוטבעים בנפשות האומה מכחות האבות אברהם יצחק ויעקב. רחמנים נמשך בנפשות ישראל מכחו של יעקב שרש הרחמים, ביישנים מכחו של יצחק שרש היראה, וכדרשתם ז״ל שם בש״ס יבמות. גומלי חסדים מכחו של אברהם שרש החסד, וחשב אותם מתתא לעילא, כי כן דרך העולים בסולם העבודה האלקות בטהרת המדות והשגת השלימות להעלות מדרגא לדרגא. והנה מקור וראשית העבודה מתעוררת בנפש, מצד ההתבוננות והתעוררות הרחמים על הנפש האלקות שהיא חלק נאצל מעצמיותו יתעלה, והורדה לשכון בבתי חומר ולהתלבש בלבוש גס, מורגש ומוחש, היא חומר האדם, רמ״ח אברים גשמיים ושס״ה גידים גשמיים, אשר באמת נתונה היא כבמאסר והאויב אורב וצודה לתפשה ולקחתה להכשילה להוסיף לה מאסר על מאסרה, כנודע שבסיבת רוע מעללי האדם מוסיף עוד התגשמות חומרו. והמתבונן בעומק נקודת לבבו יתעורר ברחמים רבים על נפשו וישתדל בפדיון שבוים של עצמיות נפשו לפדותה ממאסרה, ועכ״פ ישמור אותה שלא להוסיף לה מאסר על מאסרה ויגון על יגונה. וכח הרחמנות הזה הנה הוא נמשך בנפש מכחו של יעקב שרש הרחמים. ובזה מבואר אצלי בדרושים ענין ושבתי בשלום אל בית אבי וגו׳, שבקשת יעקב היתה שיזכה להשיב נשמתו ליוצרו בתוספת קדושה ,בתוספת שלימות, ואכמ״ל. ומהתעוררות הרחמים האלה משיג מדריגת הבושה מפחד ה׳ והדר גאונו, שזהו נולד בנפש מכחו של יצחק שרש הפחד פחד יצחק, ואח״כ משיג בחינת האהבה, אהבת ה׳ יתברך על גודל חסדו עם ברואיו, והיא הנמשכת בנפש מכחו של אברהם איש החסד שרש האהבה, ועל־ידי שלשה אלה משלים את נפשו ופודה אותה ממאסרה, כי מזכך חומרו כ״כ עד שלא יאפיל כלל על אור הנפש. ובמאמר אחד בארתי בזה ש״ס חולין דף ז׳, באגדתא דר׳ פנחס בן יאיר, דהוה אזיל לפדיון שבוים פגע בו גינאי נהרא א״ל חלוק לי מימך. א״ל אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה וכו׳ ואני ודאי עושה. א״ל חלוק לי מימך ואם לאו גוזרני עלך שלא יעברו בך מים לעולם. חלק ליה. הוה ההוא גברא דהוה דארי חיטי לפסחא. א״ל חלוק נמי להאי דעסיק במצוה. חליק ליה. הוה האי

פתיחה

הרימותי ידי אל ה׳ וראיתי ליתן טעם על אשר רבינו הקדוש מסדר המשנה סידר מסכת זאת בסדר נזיקין לבד מה שנראה לכאורה שטעם הדבר כי בכלל סדר זה הוא סדר הנהגת האדם בדברים שבין אדם לחבירו, והשמירה מהפסדים ונזקים חומריים נוגעים לחומר האדם וקניניו החומריים, אשר לכן סידר גם מסכת אבות בסדר הזה, אשר כולה מוקדשת לטהרת המדות לשמור את הנפש מנזקים רוחניים מפסידים רוח האדם, משחיתים תוארו וצלם אלקים אשר עליו. עוד יש לאלקי מילין בטעם הדבר, ע״פ מה שאמרו בש״ס ב״ב קע״ה, הרוצה שיתכים יעסוק בדיני ממונות, ונמצא העסק והלימוד בדיני ממונות הקבועים על פי הרוב בסדר נזיקין מחדדים שכלו של אדם ומוסיפים לו חכמה, וכבר בארתי בספרי דברי יהושע בכמה דרושים, כי שלימות החכמה נשלמת רק ע״י טהרת המדות, כי החכמה היא האור, והמדות הם הכלים, וכל אור מועיל רק כשמתלבש בכלי, לאפוקי האור שאינו מצומצם בכלי היא מפסיד ומקלקל, וכן אור החכמה המאירה בנפש והמשלמת את האדם הנה הוא מביא תועלת רק כשחכמתו מלובשת במדות טובות, לאפוקי בהעדר המדות הטובות, גם חכמתו אינה מתקיימת. אי_לזאת רבנו הקדוש, כשסידר סדר נזיקין, שלמודיה מחדדים שכלו של אדם וממשיכות לו אורות החכמה סידר בה גם מסכת אבות שרובה מוסרים מועילים לטהרת המדות ולהיישיר את האדם בהנהגתו לעצמו ולזולתו ולה׳ ית׳ וברבות הכלים יתרבה השמן, על ידי טהרת המדות יתרבה ויתחזק כח החכמה, יתמזגו האורות והכלים יחד ויהיה הבנין שלם והאהל אחד, ולהיות התורה הקדושה היא המעין המטהר את רוח האדם ומדותיו היא אשר נתנה להאדם, את החנוך והתרבות האנושי, היא אשר הודיעה להאדם שלימות ההנהגה הישרה והיא אשר הדריכה את האדם בדרך טובה, לכן בהתחלת מסכת זאת סידר רבנו הקדוש סדר השתלשלות התורה ממקבל למקבל, והבאים אחריו חברו הברייתא דקנין תורה וספחוה למסכת זאת בתור פרק ששי, אשר כולו מוקדש לדבר בשבח התורה, ערכה וחשיבותה וקנינה, כי על ידה דוקא יקנה האדם שלמות טהרת המדות אשר על ידם יזכה לזיכוך השכל, על ידה יתרפא האדם ממחלת הזוהם וההעדר הדבוק לחומרו מסיבת החטא הקדום ע״י מתיקות התורה הקדושה יתמתק האדם הנמצא ברוח הבהמה שבאדם, ורוח האדם שבאדם יתנשא, יתגבר וישלוט וימשול ממשלה בלתי מוגבלת, על ידה יוכנע חלב כסיל ויתגבר הלב חכם, שזהו ענין ולבי חלל בקרבי שאמר דוד וכמבואר בספרי בכמה דרושים. והנה קרא למסכת זאת בשם אבות, לפי שבאמת תקון המדות צריך להיות מוקדם להשגת החכמה וצריכה להחשב בגדר אב המוקדם למציאות הבן. ואמרו חז״ל במס׳ ב״ק ב׳, אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן, כי באמת כל המוסרים המועילים לטהרת המדות הנולדים בכל דור מיראי ה׳ וחושבי שמו, כולם נכללים במסכת זאת, כולם הם בגדר תולדות לאבות אלו, כולם הם ענפים מהשרשים המוסריים הנטועים בעומק המסכת הזאת. ובאחת מדרשותי בארתי, כי לכן נקראת אבות,

לפי

כא.

לקלון ולשמצה יהיו בעמים
בתולדת הימים בדפים שחורים
ירשם שמם לזכרון עולמים
לאות לבני מרי לדור דורים.

כא.

ולא יהין עוד כל חי
לבלע ולהשחית את הקודש,
ושוכן בערבות עולמו יחדש
ויתקן עולם במלכות שדי.

ביום צאתי מעיר אומין

(ט"ו אלול תרפ"ג).

א.

מגיא ההרגה בצאתי
תמחה נא דמעתי,
תגדל מאד תקותי
כי בא קץ לצרתי.

ב.

בארץ הדמים עזבתי
תוגת לבי ואנחתי,
המון טרדותי ותלאותי
אזרה לרוח דאגותי.

ג.

אסירם מלבי ומחי
כה אחשוב ואדמה
זאת שאיפתי זה כמה
ובזה מקור תחיית רוחי.

ד.

לתחיית הרוח הנני מקוה
כי היא מטרת החיים
החיים הטהורים והיפים
אשר להם הנני מתאוה.

ה.

לא אשוב עוד לאנות
לא אשוב עוד לקונן,
אם אך אמצא מנוח
בצל כנפיו אתלונן.

ו.

בצל כנפי מנוח
בחסיון כמו קיקיון
עד שהיום יפוח
והצללים ינוסו ויגועון.

ז.

כקול ממרום מצלצל באזנים
מעמק רפאים צא וברח,
לארץ החפש, ארץ החיים,
. . . עלה והצלח!

ח.

שם כנשר יחודש נעוריך
אף תמצא מנוח לרוחך,
שם כר נרחב לפניך
להוציא לאור את כתביך.

ז.

בסוד חכמים הושיבו כסילים
ולעלות למרומים המה מעפילים
מרבים להג וניב שפתים,
כופרים במציאות בורא שמים.

ח.

ישומו על עקב בשתם,
ילכו וילכדו בפחי רשתם.
לדמים ארבו ירבו עצבותם
וכמוץ מגרן רוח תשאם.

ח.

פחים טמנו לרגלי ישרים,
מצודה פרסו לרגלי צעירים,
הוללים שובבים בתולות ובחורים
ומכוס התאוה הנם שכורים.

י.

מרד ומעל גבר בארץ,
נשבת ברית אחים ונפרץ
נהרסו השתות תקוני הקבוץ
וסם המות מלא הארץ.

יא.

עוני ודלות מלא חפנים
מחסור וריש בכפל כפלים,
לבושי שק לובשים החיים
רעבים ללחם וצמאים למים.

יב.

מצפון בא הקרץ להחיים
הורס ומחריב יגיע כפים,
עמל האדם בזעת אפים,
משפילים כבוד כל החיים.

יג.

עושק וגזל כל מגמתם
למלא בטנם כל תאותם,
בחיל זרים ממלאים אוצרותם
ובדם עניים ישביעו קיבתם.

יד.

ממאסים בתורה חקים ומוסרים,
פורקי עול ומפריעים מישרים.
צרה עיניהם בפקודים ישרים
וימירום בעול והבל הבלים.

טו.

מתפארים בחופש וחירות עולמים
ועבדים הם לאלילי מרקסיזם,
בודים מלבם משפטים מעוותים,
ותהו והבל כל מזימותם.

טז.

מבזים הרכוש ואחריו רצים
מבטלים כל קנין והורסים כל בנין
ברם עשירים ירחצו ידיהם
ויגדילו את חמה וחרון.

יז.

ללא תורה, ללא מוסר,
קוראים לאסיפה זקן ונער.
ללא צדק, ללא מישרים,
מאספים אספות ומרבים אמרים

יח.

לתוך ולמרמה כל נאומיהם
מקסמי כזב כל דבריהם,
לעות משפט כל תשוקתם
וכקצף על המים פעולתם.

יט.

כרור הפלגה כל מטרתם,
וכדור המבול כל פעולתם,
לעלות למרומים כל חמדתם
וכמהפכת סדום תהיה אחריתם.

כ.

אנחת החיים תעלה לשמים
וקץ יבוא לממשלת זדונים,
ועוד יחודש חדות החיים
והזדים ינחלו תפת דראונים.

טו.
ובעומק הלב קול דופק:
מהר צא מעמק רפאים,
אל תחשה, אל תתאפק,
הבמתה עלה דבר דברים

טז.
דברים חוצבים להבות אש,
השב לב בנים על אבות,
הוכח לנערים פשעם וחטאות,
כי באשמותיהם באו התלאות!

יז.
אל לישראל להתבולל בעמים,
לחקות מעשיהם וללכת בדרכיהם
לבדד ישכנו בארץ מגוריהם
עדי אשיבם לארץ אבותיהם.

יח.
שובה ישראל אל ה׳ ואליו תתפלל
ואז אין סעה ואין סער מתחולל
ומבעד לעבים תחדור תבקיע
אור״ צחצחות אור זרוע.

יט.
חזקו נדיבים זרע אהובים,
בטחו בה׳ יושב כרובים,
כי בא הקץ ושוד גמר
ומהר יפרח צדיק כתמר.

כ.
שרודים יקבץ לנוה מרבץ
שוכן שחקים קרבתך יחפוץ,
ואז שי לו נכשיר
ולו נשיר מזמור ושיר.

על הזמן ועל החיים.

א.
אנחה מרה נאנחים החיים
בכאב לב וכשלון ברכיים
גם עיניהם זולגות מים
דמע דם מטיפים העינים.

ב.
הוי ואבוי יזעקו החיים
וי ומספד ישמעו האזנים
ועקת שבר ותלאות עמים,
חדלה חרות וששון החיים.

ג.
טובה נשינו ורעה ראינו
ידי עריצים משלו בנו
כליה ובצורת הנה הגיענו
לאשמת העבדים השולטים עלינו.

ד.
מהרסים תקונים ונמוסי ארץ
נוטרים זרים פורצי פרץ,
כאת רעתם הרחיבו בארץ
עושים תועבות בעים ובמרץ.

ה.
פרחו באושים תחת ברושים,
צמחים יבשים תחת רעננים.
קדשים השכינו במקום קדושים,
רשעים הושיבו באהלי צדיקים.

ו.
שמות וחורבן בכל אפסים
תהו ובהו למראה עינים,
דאבון נפש למשמע אזנים
וחיל ופלצות ורעידת ידים.

חזיון.

(תרע"ט).

א.

ענן וערפל לבשו השמים
פני הארץ כסתה חשכת צלמות
מגור ופחד מכל אפסים
ועל כל פנים תשכון עצבת.

ב.

סועה וסער הרים יפרקו
יסערו בעוז בעים רוח ינדופו,
מטרות כדורים כמשק גבים ישקו
בזרם וקצף פני אוקרינא ישטופו

ג.

מרעיד ומשומם על עמדי נותרתי
מעיני דמעה מעיני נפרצו.
השבץ אחזוני עדי נפלתי
לעיני אויבי אשר כה פרצו.

ד.

אהה! על השבר אשר השברתי,
על דם אחי המוגרים ארצה!
אהה! על הנפשות אשר אבדתי
פרץ נורא בנחלתנו פרצה!

ה.

נזלו עיני והושחרו פני
נכפף יגוני לשמע אזני
חרפת מעני מחרפים שמך
למה לא תצא לישע עמך?

ו.

פערו פיהם כנמרים ואריות
לבלוע חיים שיות רחויות
באף ובחמה זה זובח,
בקצף ושצף זה מרצח.

ז.

אני הגבר ראה שבר,
שוד וחמס בכל עבר.
תלאה נוראה, פחד ומגור,
בחוץ חרב ואימה בחדר.

ח.

הגיע הזמן לרע מזומן,
ירח אב הנועד לחורבן
בשלישי ובשביעי נקהלו ההמון
והתריבו ערי סוקוליוקא ואומין.

ט.

אפפונו מענים שודדי הונים
חלפו זמנים וישועה נעלמה,
סבבונו כדבורים רודפי שלמנים
ממררים חינו נוקמי נקמה.

י.

כמעט לתקותי אמרתי נואש,
כי השקוני לענה ורוש.
לבי דוי ולחלי כל ראש
כי הוסרה עטרת ראש.

יא.

וקול ממרום אזני תשמענה:
אל תתיאש ואל תקוננה!
חזק ואמץ והרבה חנינה
לאדיר במרום שוכן מעונה.

יב.

וכה תאמר:
פלאיך הראה לבני תמימים
רוחך הערה עליהם ממרומים.
קבל שועת בנים נאמנים
והצמח ישע למוכים ונענים.

יג.

נורא אתה על סביביך,
רחם נא ההרוגים עליך,
קרב ישועתם ובנה אולמך,
אות לטובה הראה לעמך!

יד.

סומך צדיקים בימינך סמכנו
מצר ומצוק מהר חלצנו,
מארבע רוחות תשוב תקבצנו,
ולציון עירך ברחמים תעלנו!

עלי הוד אשר גלה
מעריה וכפריה
ועל אוי והוי וזעקה
יזעקו תושביה
אלי

עלי מורים ומאורים
אשר ירו בהם המורים
ועל נעימים ונאהבים
הוצגו למטרת הרובים
אלי

עלי זעם ה׳ הנשפך
בעון בניה ובנותיה
ועל חמתו אשר נתך
על פלכיה ומחוזיה
אלי

עלי ספרי תורתיה
אשר קרעו מהרסיה
ועל עונות סקרוקיה
אשר מלאו סאותיה
אלי

עלי טובים ונדיבים
עברה סערה ובהלה
ועל יודעים ונבונים
אשר הרגו בני עולה
אלי

עלי פלחיה ואכריה
אשר הגדילו אשמתיה
ועל צחות לשון כומריה
אשר שסו עריציה
אלי

עלי כרם ה׳ בית ישראל
אשר השחיתו עריצים
ועל לומדי תורת אל
אשר רצחו פריצים
אלי

עלי קדושים וטהורים
אשר נפצעו בחרבותיה
ועל רבנים וגאונים
אשר נהרגו בחוצותיה
אלי

עלי שודדיה וחומסיה
וכל אגודות רוצחיה
עליהם תעבור כוס התרעלה
אשר השקו את יהודיה

ככתוב

הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וגו׳, ונאמר יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך.

סליחה מנע משואפי דמים אל מנחתם אל תישע שוכן רמים השב נקם לצרים זרים
נקום נקמה מזדים ארורים
עטרת אבות וחמדת ישורן האלוף הקדוש הרב ר׳ **גדליהו אהרן** נקטף שלא בעתו
בשלישי לחמישי נשפך לארץ מררתו כי דקרו את גויתו
פאר עדתו נזר קהלתו חכם חרשים סמל היראה הגאון הקדוש הרב ר׳ **פנחס** הומת
לעת זקנתו בשביעי לחמישי נגדע לארץ חיתו
צדקה לך ובושת הפנים לנו חטאנו ופשענו וכפלים נפרענו אבדנו מגנינו ומרימי
ראשינו שקול מיתתם כשריפת בית מקדשנו
קודר ושחוח נלך מלחץ אויב הצילה נפשינו מרודפינו חנם קרב ישועתנו בטוב
הושיענו ברחמיך בקרוב
רבים אומרים נאבידם מגוי ואום נכחידם הפר עצתם וסכל מחשבותם והיו לקלון
ולשמצה בעמים
שמור וזכור צאן מרעיתך נקם לקח מעוכרי בניך דרור קרא לעמך וראה כי הם
עמך ונחלתיך
תורה תורה עלבונך דרוש כי השקו לומדיך לענה ורוש תמימים תוליך לחיי עולם
וזדים ארורים לדראון וחרפת עולם

בעבור שמסרו נפשותיהם על קדושת השם לכן בעל הרחמים יסתירם בסתר כנפיו לעולמים ויצרור בצרור החיים את נשמתם ה׳ הוא נחלתם וינוחו בשלום על משכבותם ונאמר אמן.

קינה

אשר קוננתי על חורבן ערי ישראל באוקריינא בשנת תרע״ט לפ״ק על הפרעות ועל התלאות ודם ישראל הנשפך קוננתיה בנגון אלי ציון ועריה.

אלי אוקריינא ועריה
כאשה אחזוה חבליה
וכבתולה בשק עטופה
על אהוב נעוריה.

עלי ארמנות מקדשיה
אשר שרפו אכריה
ועל בתי מדרשיה
אשר הרסו עוכריה
אלי

עלי גזלות וחמסים
אשר עשקו אזרחיה
ועל דמי היהודים
אשר שפכו רוצחיה
אלי

עלי

הזכרה

אל מלא רחמים
לנשמת הקדושים שנהרגו בערי אוקריינא בימי הפרעות והבהלות בשנת נפלה עטרת ישראל וביחוד על הזביחה בעיר אומין ועיר סאקאליוועקא וגלילותיהם ביום ג׳ וביום ז׳ לחדש אב שנת תרע"ט לפ"ק.

אל מלא רחמים שוכן מרומים אין כמוך באלים מקשיב קול תחנונים המציא מנוחה נכונה על כנפי השכינה

ברום שמים בגן עדנים בסתרי עליונים בגנזי ישרים במעלות קדושים ומאורים כזהר הרקיע מזהירים את נשמות הקדושים האהובים והטהורים

גומלי חסד רודפי צדקה פועלי טוב נוצרי תורה בחרבות האויבים וקני רוביהם הסירו ראשיהם מעליהם

דורשי ה׳ בלב ונפש דמם נשפך כמי מדמנה ורפש נשפטו מרה בדם ואש וגם קבורה לא ניתן להם

הוגי תורה שומרי מצותיה יודעים פקודיה נוטרים חקיה לעפר הורידו קרנם וכתנינים בלעו הודם

וי ואנחה מספד ויללה נשמע בארץ כי גמר חסיד עומד בפרץ וירב באוקריינא תאניה ואניה

זרים אכלו נחלתינו וזדים גזלו רכושנו למעי מפלה הפכו בתי מקדשנו הפוך ארצם הברוכה לשמה ושאיה.

חכמי ישראל פארי ישורון נשפך דמם כבני מרון כדם אילים ופרים וכמים ארצה מוגרים

טהורים נרצחו בידי טמאים ענוי ארץ בידי גאים העל אלה תתאפק ה׳ ותחשה את חרפתנו ראה והביטה

ישרים וצדיקים בקול מר זועקים על חלול שם קדשך בפיות הרקים באמרם איה ה׳ אשר נתן לך מצות וחקים

כסלי לבשו חרדות לבי בקרבי נמג ומת בשרי ועורי מפחד סמרו ועצמותי כמוקד נחרו מעי מעי חמרמרו

לקאת מדבר דמיתי כוס התרעלה שתיתי כיונה פתה אין לב הייתי ולפניך ה׳ אפיל תחינתי

מרי שיחי לפניך אשפוך כי כמעט מארין חיים נגזרתי אהה ה׳ האם לצמיתות נמכרתי הכמת מלב נשכחתי

נתתני לאויבי למשיסה ורצח לבשו נקם בעזות מצח מחללים שם קדשך בפצח ואתה ה׳ אל תשכחני נצח

סליחה

קרן ישראל בב״א, כברכת אביכם הנאנח והנשבר, בוכה ומבכה על שבר בת יהודה, על חלול כבוד ה׳ וכבוד התורה וכבוד ישראל, עמוס התלאות ומצפה לישועות, נין ונכד לכל הגאונים והרבנים הצדיקים והקדושים אשר נזכרו באגרת הזאת.

יהושע העשיל באאמו״ר הרב ר׳ יצחק יואל זצ״ל.

כותב וחותם האגרת הזאת ביום השלישי ששה ימים לחודש תמוז בשנת התרפ״א לפ״ג בעיר אומין פלך קיעוו. ומלפנים במאניסטערישצע יצ״ו.

אגרת יחס זו ערכתי וסדרתי עוד בשבתי בעיר אומין בשנת תרפ״א ולא עלתה אז על דעתי להדפיסו ולפרסמו, כי ב״ה נתקיים בי במתא שמאי. אך כאשר נתגלגלו הסיבות והתלאות וזעם ה׳ נשפך עלינו ולידי אוקריינא, וכצפור נודדת מקינה כן הננו נודדים מארץ מולדתנו, ובאנו הנה למצוא מנוח בארץ החופש אמעריקא הברוכה, ויהי כאשר התעו אותנו אלקים מבית אבי ומארץ מולדתי, באתרא דלא ידעי לן, ובאתרא דלא ידעי שרי למימר וכו׳, ועכ״פ בחרתי יותר להתפאר ביחוס אבותי הק׳ נ״ע, מלתהלל בשבח עצמי. ונעתרתי לבקשת רבים מאוהבי להדפיס האגרת הזאת, וכבר מלתי אמורה שאינני מקבל עלי אחריות הסדר יוחסין, ולא כתבתי אך מה שקבלתי, וספחתי את האגרת הזאת לספרי תורת אבות, אשר חנני ה׳ לחבר על מסכת אבות, אשר ספרי זה יעיד על מציאותי אני. כן ספחתי להאגרת הזכרה לנשמות הקדושים שנהרגו בעת המהפכה בארץ רוסיא, בשנות תרע״ט תר״פ, אשר יסדתי בדוגמת ההזכרה לתענית כ׳ סיון. וקינה אשר קוננתי על חורבן מושבות בני ישראל, ועל הדם הנשפך באוקריינא ועוד איזה מאמרים בחרוזים לתת ציור לדורות הבאים מן הזמן והחיים אשר עברו עלינו בארץ הדמים גיא ההרגה נוה התלאות עמק הבכא אוקריינא הארורה. וה׳ ברחמיו יאמר לצרותינו ולצרות ישראל די, ולמשחית הרף, וישובו בנים לגבולם, ויגאלנו אחרית כראשית בבי״א.

תכו״ח ביום כ״ח לחודש כסלו שנת תרפ״ו,
פה בראנזוויל, ניו יארק.

נאום **המחבר.**

הרב המגיד מסאווראן היה בן הרב הר׳ אברהם רופא מסטאמבול טארציע, וסיפר אשר בעת שהתחתן עם הרב מצירנאביל כנ״ל שאל אותו הרב בעל מאור עינים על יחוסו, והשיב לו המגיד כי הוא בן הר׳ אברהם רופא ז״ל ואז רעד הרב בעל מאו״ע ואמר די לפני יחוס זה ויותר אינני חפץ לדעת. וסיפר מגודל צדקת וקדושת ר׳ אַברהם רופא, כי עמד בנסיון גדול בחצר השולטן, והסיפור נורא מאד, אך אכמ״ל, כי לא לאשתעי ספורים מטרת האגרת הזאת.

הערה ט״ו

ואני כותב האגרת הזאת הנני חתן דודי אחי אבי אדמו״ר זי״ע הוא הקדוש הרב הגאון וצים״ע כקש״ת מו״ה פנחס זצ״ל אשר מילא מקום אביו זי״ע בעיר סאַקאָליווקא ונהג את הרבנות וההוראה בעיר הזאת קרוב לארבעים שנה. הוא היה חתן הרב החסיד הגביר האדיר המפורסם בצדקותיו ונדיבות לבבו מו״ה יעקב יוסף הכהן אורינשטיין מעיר קאריץ וואלין. יחוס משפחתו נובע מהרה״ג ר״ר נפתלי כץ, בעל סמיכת חכמים. חותני ודודי ז״ל היה גאון עצום בנגליות התורה, והיה מפורסם בגליל לאיש צדיק וענו, וכל ימיו שקד על התורה ועל העבודה, והאריך ימים עד שבשנת תרע״ט בהיותו בן שבעים ושש שנים, ביום השביעי לחודש אב, בעת אשר זעם ה׳ נשפך על אחב״י תושבי אוקריינא, האדמה הארורה והטמאה, וערים רבות בגלילות האלה נחרבו ונהרסו עד שלא נשאר מהם אבן על אבן, ודם רבבות נפשות קדושות מאחב״י נשפך כמים ע״י הנבלים המרצחים בני חם וכנען, נהרג גם הוא הקדוש ז״ל ביום השבת קודש בין השמשות, ואחרי מותו נהרגו נפשות למאות בעיר הזאת, והעיר נשפטה בדם ואש, הרס וכליון. וראה זה פלא, אשר בקיץ הזה, ביום י״ג איור התחילו המרידות בעיר אומין ובכל הגלילות האלה, ונהרגו נפשות לאלפים מאחב״י והמורדים והרוצחים פשטו ידיהם גם על עיר סאקאליווקא הזאת כמה פעמים, ולא הרגו שום איש, שלחו ידם רק בביזה ובנפשות לא שלחו ידם. וביום המר והנמהר הזה ראשון לנהרגים בעיר הזאת היה הוא הקדוש הי״ד, ואחריו נהרגו נפשות טהורות למאות. הנשארים בחיים נפוצו בארבע קצות הארץ. אומרים אמור, כי בקיץ הזה בעת התלקטו כמה פעמים האגודות הארורות לעיר הזאת, ואנשי העיר נסבו על בית רבם הק׳ הנ״ל, אמר הוא זצ״ל בזה״ל: „כל עוד הנני חי לא ישפך דם בעירי״, וכן היה. הוא נהרג ראשונה, כנ״ל. ומשנת שברון השברתי בירת הזה, כי ביום השלישי לחודש, בעת ההריגה הגדולה שהיתה בעיר מושבי היא עיר אומין, נהרג בני בכורי הרב הקדוש הצדיק מוה״ר גדליהו אהרן זצ״ל הי״ד. ועל אלה אני בוכיה, עיני זולגות דמעה וכל עוד נשמתי באפי נוחם על הנפשות הטהורות האלה לא אמצא, ועליהם קוננתי הקינות הסדורות בקונטרס זה. תהי נפשות הקדושים האלה צרורות בצרור החיים יחד עם כל קדושי ישראל שמסרו נפשותיהם על קדושת השם, וה׳ ינקום דם עבדיו השפוך ולארץ אוקריינא לא יכופר אשמתה עד העולם, ארורה תהיה ולא תבנה עוד, על אשר פצתה את פיה לבלוע דמי נפשות קדושות וטהורות! הבוק תבוק הארץ! שממה תהיה! תמחת שמה ובגוים לא תחשב עוד לארץ נושבת!

ואתם זרעי וזרע זרעי הנה ערכתי לפניכם תולדות ומוצא משפחתנו. שמרו נא אתם טהרת יחס משפחתנו, להיות בנים נאמנים לה׳ ולתורתו ועבודתו, ואז מאושרים בארץ תהיו ותהיו לתהלה ולתפארת ולברכה ותזכו לראות בביאת גואל צדק לישראל ובבנין ציון וירושלים בהרמת

מאתי לא ימוש. הק׳ משולם זוסיא באאמו״ר הרב הגדול ליהודים, תהלתו בקהל חסידים, אהוב למעלה ונחמד למטה, אמרו צדיק כי טוב לשמים ולבריות, חסיד ועניו, חכמתו תאיר פניו, בוצינא קדישא יקירא ופרישא א״א קדוש יאמר לו כשת״ק מוהר״ר יצחק מאיר שיחיה לאורך ימים ושנים טובים, עכ״ל האגרת הזאת אשר העתיק למעני שא״ב הרב החכם רי״מ שפירא מעצם כ״י של זקננו הרב רמ״ז הנ״ל.

הערה י״ד.

כאמור למעלה היה זקני הרב ר׳ משולם זוסיא הנ״ל חתן בתו של הרב הגאון שופט ישראל

בדורו הצדיק הר׳ משה צבי מסאווראן בפאדאליע, הוא היה בן הרב הקדוש הר׳ שמעון שלמה המגיד מסאווראן, מקור מחצב קדושתו, יחוס משפחתו, קורותיו ותולדותיו נעלמו מאתנו. יודעים אנחנו כי נולד בארץ מרחק בעיר סטאמבול אשר בטורציע, אבל איך נתגלגלו הסיבות ובא לגלילות האלה, לא נדע. אבל ידענו כי היה איש גדול וקדוש ונכבד בעיני הצדיקים הגדולים בדורו. לו, היינו להמגיד ז״ל, היו שני בנים. א׳ הוא זקנינו המדובר. ב׳ הרב ר׳ ליב זצ״ל שנתפרסם בשם הרב מבינדער, בעסאראביע. הוא היה חתן הרב הר׳ מאיר מצירנאביל, חתן הרה״ק הר׳ נחום זי״ע בעהמח״ס מאור עינים. וזקננו הרב הק׳ זי״ע מסאווראן לא נדע מאיזה משפחה נשא אשה, אבל שמענו דברים נוראים מצדקת חברתו ואשת בריתו אשר סבלה ונשאה מעוני וריש בטרם נתפרסם בעלה, אשר חיו בעוני ולחץ והיא היתה לעזר לו לעסוק בתורה ועבודה וחסידות, ואחר שנתפרסם לצדיק ושופט ומנהיג הדור וחי בהרחבה היתה היא זכרת לברכה מקוננת על ימי עניה לאמר, כמה מתוק היה לי ארוחת הירק והפת החרבה בשנות נעורי מהמעדנים אשר לי עתה. היא ילדה לזקננו בן ובת. הבן הוא הקדוש הרב הר׳ שלמה זצ״ל אשר מילא מקום אביו וישב על כסאו בעיר טשי־טשילניק., כי אביו הרב מסאווראן העתיק את מושבו לטשיטשילניק. ואחר פטירתו מילא בנו הק׳ את מקומו שם. הוא היה חתן הרה״ק הר׳ אברהם זצ״ל מסקווירא נכד הבעש״ט זי״ע, והבת היא זקנתנו האשה פיגא וויטיא ז״ל, נישאת לפני הרב הר׳ ישראל ז״ל, אשר מקור יחוסו ג״כ נעלם מאתנו, אבל נדע כי היה עלוי גדול בילדותו ואביו ז״ל היה מחסידי הרה״ק רבי ר׳ ברוך זי״ע ממעזבוש, ועל פי פקודתו התחתן זקננו הרב מסאווראן זי״ע עם האיש הזה, ולקח את העלם הזה לחתן לפני בתו היחידה. זקננו הרה״צ מסאווראן זי״ע לבד קדושתו וצדקתו וחסידותו היה גאון עצום וגדול בתורה הנגליות וחכם נפלא במילי דשמיא ודעלמא, והיה עובד נורא בחיל ורעדה רתת וזיע איש אמת רודף שלום וצדקה, והיה תלמיד מובהק של הרה״ק והנורא רבי ר׳ ברוך זי״ע ממעזבוש ואחר פטירתו התקשר באהבה לזקננו הרב מאפטא והוא סמך ידו עליו ונתפרסם לשופט ומנהיג את ישראל (עיין הערה י״ג), והיה מפורסם גדול באוקריינא ובעסאראביע ובכמה עיירות גדולות היו לו כתבי רבנות, ולא הרים איש ידו בשום דבר הנוגע להנהגת העיר. עוד בימי חיי הרב מאפטא התחתן עם זקננו הרה״ק הרי״מ בן הרב מאפטא, היינו כאמור שזקננו הרב רמ״ז נתארס לפני נכדתו סימא בת בתו פיגא וויטיא. ע״פ סבה בלתי נודעת לנו עזב את עיר סאווראן ויצא לגור בעיר טשיטשילניק וחי שמה כמה שנים עד שנת תקצ״ח ונפטר בשם טוב ביום כ״ה לירח טבת, ומפורסם היא והעידו לפנינו זקנים נכבדים אשר אחר קבורתו בלילה רעדה הארץ בכל הגלילות האלה, וידעו כל ישראל כי לרגלי פטירת הצדיק רעדה הארץ שמילתא דלא שכיחא היא בגלילות האלה, זכותו יגן עלינו ועכ״י ותנות נפש צדיק בגן האלקים. בעסקי במלאכתי זאת סיפר לי זקן מופלג אחד הוא הנכבד הר׳ זוסיא פאמעראנץ מעיר טראסטענעץ, כי שמע מפי הרב הק׳ הר׳ משה־לע זצ״ל מטשיטשילניק, כי זקננו

בהגאון הגדול המפורסם מופת הדור המאוה"ג מו"ה יהודה פדווא, בן הגאון המפורסם הנשר הגדול בעל כנפים תפארת ישראל ראש גולה מו"ה מאיר פדווא, שחיבר הגהות מיימוניות הנקרא בפי כל גדולי הפוסקים מהר"ם מפדווא זצללה"ה. וכמדומה לי ששמעתי שהיה להנגיד השר מו"ה שאול וואהל הנ"ל שטר ויחוס איש מפי איש עד דוד המע"ה. ואני הקטן נין ונכד להגאונים והרבנים באתי על החתום היום יום א׳ ר"ח אלול תצ"ז לפ"ק פה ק"ק זמיגראד יע"א. הק׳ שמואל בהמנוח הרב המאור הגדול החסיד המפורסם מו"ה אריה ליב ז"ל אב"ד בע"ח יע"א.

ואחר כך כתוב:

זה הספר ניתן לי במתנה גמורת מאדוני אבי מו"ר הרבני הנגיד המופלא ומופלג המפורסם גן הדסים מוכתר בנימוסים ערוגת הבושם שלשלת היוחסין מו"ה שמואל, ראב"ד ור"מ דק"ק עיר חדש. וא"א מו"ר הנ"ל הוא חתן הרב הנגיד המפורסם, אביר הרועים התייר הגדול המופלא מו"ה משה פרנס בתשעה קהלות, בן הגאון הגדול המפורסם מו"ה מאיר אב"ד דק"ק לובלין והגליל בהגאון המפורסם מוהר"ר וואלף בהגאון מו"ה ליפמאן הנקרא בפי כל אדם ר׳ ליפמאן גבאי, בהגאון הגדול המפורסם בדורו נר ישראל ע"ה פ"ה מוהר"ר מאיר אב"ד מלובלין בעל המחבר שו"ת מהר"ם מלובלין, ואמו של הרב מו"ת משה פרנס הנ"ל היא בת הרב הגאון הנשר הגדול בעל כנפים מוהר"ר העשיל אב"ד דק"ק קראקא והגליל, הנקרא בפי כל רבי ר׳ העשיל, בן הגאון המפורסם מו"ה יעקב אב"ד מלובלין יע"א. ואני הקטן נין ונכד להרבנים והגאונים הנ"ל, באתי על החתום. הק׳אברהם יהושע העשיל בא"א הרבני הנגיד מוהר"ש דק"ק הנ"ל.

ואח"כ כתוב לאמר:

זה הספר הריב"ש ניתן לי במתנה גמורה מכבוד אאמו"ר הרב הגאון הגדול רשכבה"ג המפורסם בכל קצוי ארץ בוצינא קדישא דנהורא רבא איש חי רב פעלים האלקי קדוש יאמר לו כש"ת מו"ת אברהם יהושע העשיל נרו יאיר ויזרח לנצח האב"ד דק"ק קאלבושיב וק"ק אפטא וק"ק יאססי. לראיה באתי עה"ת אני הקטן נין ונכד להגאונים והרבנים הנ"ל הק׳ יצחק מאיר בהרב הנ"ל.

ואח"כ כתב זקני הרב רמ"ז בזח"ל:

ככל החזיון הזה ראה ראיתי חקוק בעט סופר על שו"ת הריב"ש ומפני יושנת קשה מעט לקרוא את הכתב אמרתי להעתיק אות באות למען ידעו דורות הבאים אחרינו מקור מחצבת קדושתם כמו שפירש רש"י ז"ל בפסוק אלקי אבי וארוממנהו, וז"ל: אלקי אבי לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלוקותו עלי מימי אבותי עכ"ל הטהור, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שזכות כל אבותינו הקדושים תעמוד לנו שלא ימוש ספר התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו מעתה ועד עולם ותהיה התורה מחזרת לאכסניא שלה, ומכרם חמד עוד יפרחו נטע שעשועים אשר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה׳ מלאי חכמה בינה ודעת ויראת ה׳ כל תימים. ואמרתי לקבוע הנייר הזה בתוך ספרי האלפסי הגדולים אשר נתונים נתונים המה לי מאת כבוד אבי אבא הרב האי גאון עטרת תפארת ישראל, ראש גולת אריאל, איש חי רב פעלים מקבציאל צדקתו כהררי אל פום ממלל רברבן בתורתו וחכמתו מלאה פני תבל תנובה ותבונה האלקי קדוש שמו נודע בשער בת רבים כקש"ת מו"ה אברהם יהושע העשיל זצללה"ה אבד"ק קאלביסוב וק"ק אפטא וק"ק יאססי, ולסוף ימיו תקע אהלו של תורת להאיר לארץ ולדרים בק"ק מעזבוש יצ"ו זי"ע ועל כ"י, והספרים הנ"ל גם לו היו לנחלה מאת אבי אביו הגאון הק׳ וכו׳ אב"ד עיר חדש יצ"ו זי"ע ועל כ"י, ואני נין ונכד להגאונים והרבנים הנ"ל, בטוח אני באלה זכות אבותי כי יהיה לי ה׳ לאור עולם וחסדו

מאתי

כל צדיקי דורו היו כפופים אליו. ושמעתי מפי זקנים אשר הכירו עוד אותו שהיו מפליגים בשבחו כי תוארו היה כמלאך אלקים פום ממלל רברבן ושפתיו שמרו דעת, קולו כקול חוצב להבות, בהשפיעו דרשותיו הכירו כולם כי שכינה מדברת מגרונו, נעימות דבריו וחכמתו הקדושה יכיר כל רואה ומעיין בספרו הק׳ אוהב ישראל אשר הדפיס נכדו הוא מר זקני הרה״ק רמ״ז זצ״ל מזינקוב. הספר הנכבד הזה תופס מקום חשוב מאד בספרות החסידות והמבין יבין חריפות וזכות השכל של המחבר הק׳ זי״ע, וכן נדפס ממנו ספר תורת אמת מה שכתב רב אחד מדורו דרושים ומאמרים ששמע מפי קדשו, ודברים רבים בספר זה נזכרו בספר אוהב ישראל, אבל שמענו שלא היה דעת בניו ונכדיו הק׳ הרבנים נוחה מספר זה. להאריך בתהלתו ובשבחו קצרה יד אנוש ותלאה עט סופר, כי מימות עולם מועטים היו בני עליה כמוהו. בו נמצאו כל המעלות שמנו חכמים בצדיקים ואצלו נמצאו תורה וגדולה במקום אחד. ועד היום לשמו ולזכרו יתנו כבוד, הוא האריך ימים קרוב לגבורות ונפטר בשיבה טובה ביום חמישי לנשיאים ה׳ ניסן תקפ״ה תנצב״ה. וזכותו יגן עלינו ועל זרעינו וזרע זרעינו ועל כל עדת ישראל בכל ארצות פזוריהם, אמן.

ועתה הנני להעתיק בזה אגרת יוחסין שנמצא כתוב בנייר מיוחד מכורך בספרי האלפסין הגדולים אשר באוצר הספרים של אא״ז הרה״ק הר׳ משולם זיסיא זצ״ל הנ״ל, כתיבת ידו הקדושה שהעתיק מכתב־יד הרב הגדול מו״ה ש מ ו א ל, ראב״ד דק״ק עיר חדש, הוא אבי זקנינו הרה״ג הקדוש מאפטא זו״ל האגרת הזאת:
ב״ה מצאתי כתוב על שו״ת הריב״ש ז״ל:

זה הספר הריב״ש והמה שו״ת של הרב המובהק המפורסם בתשובותיו רבינו יצחק בר ששת ז״ל, הוא שלי מירושת אדוני אבי הרב המאוה״ג החריף והבקי משנתו רב ונקי החסיד המפורסם נזר ישראל ועטרה. זאת בזכרי אזעק במרה וי להאי שופרא דבלה בעפרא, אי חסיד, אי עניו, מתלמידיו של הלל, מגלה עמוקות ויוציא לאור כל סתום לא עממוהו, לא היתה חכמה אשר שגבה ממנו, חבל על דאבדין ולא משתכחין, שהיה אב בחכמה ורך בשנים ה״ה כבוד מוהר״ר אריה ליב, שהיה אב״ד ור״מ דק״ק עיר חדש, שנפטר ביום כ״ו כסלו תצ״ד לפ״ק ונקבר בכבוד גדול ובהספדא רבא ויקירא בק״ק הנ״ל ובן ל״ד שנים היה, תהא נשמתו הטהורה צרורה בצרור החיים ויעמוד לגורלו לקץ הימין במהרה בימינו, ויבולע המות לנצח. ואדוני אבי החסיד הנ״ל היה בן הרבני המופלג המופלא שבדיינים זקן ויושב תמיד באוהל של תורה, החסיד והעניו פאר החכמים עטרת זקנים כבוד מו״ה שמשון זצללה״ה מן טארניגראד והוא בן האדם הגדול הארוך בדורו, חטר מגזע חכמה ותורה ונצר משרשי ענוה וקדושה ה״ה הרב הגאון הגדול המפורסם בדורותיו, ממש רשכבה״ג היה נקרא בשמו הנאה לו מוהר״ר חיים ר׳ מושיש מק״ק לובלין. ואם אבי הלא היא זקנתי הצנועה והחסידה הצדקנית עירניות מרת רעכיל היתה בת הגאון החסיד מוה״ר פייבוש בהרב הגאון המפורסם מו״ה משה אב״ד ור״מ דק״ק טארניגראד, בהרב הגאון הגדול המפורסם גדול מרבן שמו שלשלת היוחסין, נר ישראל ואורו, אור בהיר תפארת ישראל מוה״ר מענדיל מרגליות זצללה״ה אב״ד ור״מ דק׳ פרעמיסלא והגליל יע״א, ומצד השני של זקנתי מרת רעכיל הנ״ל אמה היתה בת הגאון הרב מו״ה משה, אב״ד ור״מ דק״ק חעלמא, ומשם נתקבל לאב״ד בק״ק מאהלוב הגדולה במדינת ליטא, בן כבוד הגאון המפורסם בדורותיו מו״ה מאיר אב״ד ור״מ דק״ק בריסק דליטא בן השר והנגיד הטפסר הגדול הנכבד שלשלת היוחסין ועתיר נכסין המפורסם בפי כל מו״ה שאול וואהל ז״ל

הערה י"ג.

כבוד אא"ז הרב הגאון הקדוש דנהירין ליה שבילי דרקיעא, הרב הר' אברהם יהושע העשיל זי"ע המפורסם בעולם בשם אַפּטאר רב, שלשלת יחוסו נובע מגאוני ארץ מפסרי ישרון כמו שיבואר בסמוך העתק אגרת יוחסין מועתק מעצם כתב יד קדשו וכתבי ידי אבותיו ובנו הק' זצ"ל. מי ימלל עוצם קדושתו וחכמתו. הוא היה תלמיד מובהק להרב הצדיק רבי ר' אלימלך זצ"ל מליזענסק, גם קיבל הרבה מהרב הקוה"ט הר' מיכל המגיד מזלאטשוב. ובספרו הק' אוהב ישראל מזכיר הדושי תורה משמו, הוא ז"ל היה חבירו ועמיתו של הרב המגיד מקאזיניץ ז"ל ומזכירו ג"כ בספרו, וחברו של הרב החוזה מלובלין. האיש הדגול מרבבה הזה האיר פני תבל וזריחת אורו התחילה בעיר קאלביסוב ואח"כ נתקבל לעיר אפטא, בפולין גדול, ואח"כ נתקבל לעיר יאססי ברומעניא, ולסוף ימיו אחר פטירת הרב הצדיק רבי ר' ברוך זצ"ל נכד הבעש"ט זי"ע ממעזבוש נתקבל הוא לעיר מעזבוש, ושם מנוחתו כבוד. ודורשי רשומות אמרו עליו ה' מלכותיה קא"ים נוט' קאלביסוב, אפטא, יאססי, מעזבוש, כי באמת על ידו אמנם נתפרסמה מלכותא דשמיא, ותנועתו ממקום למקום אשר בכל מקום אשר הציג כף רגלו פרסם ולמד דעת את העם כי אָכן יש ה' במקום הזה. הוא בדורו היה רשכבה"ג, כי כל צדיקי הדור השכימו לפתחו, ורבים מהגאונים המנגדים כמו רבני אוסטראה, דובנא, ג"כ הכירוהו לגדול בישראל. וכאשר יחזו עינינו במכתבו להרב הר' יעקב ראפאפורט הנדפס בתור הסכמה על ספר שו"ת מים חיים מאביו הגאון זצ"ל. וידענו ספור נחמד אשר עבר בינו ובין רבני ופרנסי עיר דובנא רבתי, ובכלל היה אהוב ורצוי לכל המפלגות בישראל. הוא נתקבל לעיר מעזבוש אחרי מות הרב הק' ר"ר ברוך זצ"ל, כי תושבי העיר שמעו גדולתו ושבחו מפי הק' ר' ברוך ז"ל וראו את הכבוד אשר כבדוהו הרב הנורא הזה אשר זעו וחלו מפניו כל הצדיקים ולא נשא פני איש. ואותו, את זקני הק' הזה זי"ע כיבד וחיבב בהפלגה יתירה ושבחו בשבחים נוראים, ולכן אחר פטירת הר"ר ברוך זצ"ל קבלוהו תושבי מעזבוש על מקום רבם הנורא, ושם נתפרסם פירסום רב ושם מנוחתו כבוד, בהעתיקו אהלו ממקום קדשו ועיר מושבו אפטא, לפייס את דעת תושבי העיר אשר לא עזבו אותו לצאת מגודל אהבתם אליו, הבטיח להם כי שמו יקרא עליהם כל ימי חייו, וכן היה חותם א"ע ע"ש עירו אפטא וכן נתפרסם בשם אפטאר רב עד היום הזה. הוא זי"ע העמיד תלמידים רבים. ומגדולי תלמידיו היו הרה"ג הקדוש זקני הרב הר' משה צבי מסאווראן זי"ע המפורסם בשם סאווראנער רב, והרב הקוה"ט הר"ר ישראל מריזין זצ"ל. ומר זקני הרה"ק פחד יצחק הר"ר יצחק יואל ז"ל מליניץ, שלשת אלה נסמכו ונתפרסמו למנהיגי הדור על ידו. ושמעתי מזקן מופלג אחד מה ששמע מפי קדשו בהיותו בעיר שדה לבן כשתי שנים קודם הסתלקותו מה שאָמר קודם יציאתו מן העיר בזה"ל: „הנה בגלילותיכם סמכנו לכם שלשה צדיקים, והם הרב הר' מאסיע מסאווראן והרב ר' ישראליש מריזין והרב הר' יצחק יואל מליניץ, ועתה כשיהיה ריב בין אנשים ודו"ד בין איש לחבירו, יסעו להרב מסאווראן ואם יהיה לאיש עסק עם אדונים פולניים (כאשר כן היה אז שרוב היהודים היה להם עסקים ומו"מ בחצרות האדונים הפולניים) יסע להרב מריזין. ואם יחפוץ איזה איש מעט יראת שמים יסע להרב מליניץ", כן סיפר לי הזקן המופלג הנ"ל כי הוא בעצמו היה אז בעת בא הרב המגיד מצירנאביל ז"ל לעיר שדה לבן להתראות עם הרב מאפטא, וכן הגאון הק' מוהר"ש מקאמינקא היה מתלמידיו והנוסעים אליו, וכן הרב מטשערנאָוויץ גאליציא, בעל המחבר ספר באר מים חיים וסדוש"ש היה מהנוסעים אליו בשבתו ביאסי ובמעזבוש. וכן ידענו על בירור כי הרה"ק הר"נ מראפשיץ אחר פטירת הק' רבי ר' אלימלך ז"ל נסע אליו לאפטא להתפרנס מתורתו ורוח קדשו והיה נחשב לתלמיד חבר לו. ובכלל

כל

שנשאר על כסא אביו זצ״ל בזינקוב. הוא היה בז״ר חתן הרה״צ הר״ד מטאלנא זצ״ל ובזיווג שני היה חתן הרה״ג הק׳ ר׳ שמואל מקאשיפקא, שהיה חתן דודנו הק׳ הר״ר מאיר משעפיטיווקא וגיסו של הצדיק המפורסם הר׳ יצחק זצ״ל מניסכיז, בנו השלישי היה הרה״צ הר׳ שמואל ז״ל, הוא היה חתן הרה״ק הר׳ אברהם המגיד מטוריסק ז״ל, והרביעי היה הרב הצדיק הר׳ יחיאל ז״ל, שהיה בז״ר חתן הרב המפורסם בגאליציה הר׳ יהושע זצ״ל מבעלזא, ובזיווג שני חתן הרב המגיד ר׳ דוד ז״ל מסטעפין וואלין. הוא זצ״ל קבע בסוף ימיו ישיבתו בעיר קעשינוב ושם מנוחתו כבוד. גם בנות שלש השאיר אחריו. האחת הבכירה היא אמי הצדיקת נב״ת. השניה היתה אשת הרב ר׳ משה שפירא בן בנו של זקני הק׳ הר׳ שמואל אבא שפירא מסלאוויטא. השלישית נשואה היתה לפני בן הגביר החסיד ובר אבהן גדול הר׳ יוסף משיטאווא. מנכדי זקננו זה בני בניו עד היום מתנהגים ברבנות בערים מעזבוש וזינקוב ושמם לתהלה בארץ. יהי נועם ה׳ עליהם. אא״ז הרב הק׳ הרמ״ז זצ״ל הוא אשר הדפיס והוציא לאור את ספר אוהב ישראל למרן זקננו הרב מאפטא. והוא בעצמו מוזכר בספר הזה אשר זקנו הרב הזכיר קושיא אחת שהקשה לו נכדו זה בהיותו כבר תמניא שנין, ע״ש בסדר תשא, והוא אשר כתב הקדמה לספר אוהב ישראל ושר שירה נפלאה רמוז בה עשר ספירות הקדושות. ובראשי תיבות שם המחבר ושם בנו הרה״צ הר׳ יצחק מאיר ושם כותב השיר. הוא נהג נשיאותו על ישראל קרוב לעשר שנים, מר״ח אדר שנת תרט״ו עד ג׳ אלול שנת תרכ״ו. וכל שנותיו היו נ״א שנים. מועטים היו שנות חייו על האדמה הזאת ושנות רבנותו, אבל מגודל חכמתו ואהבתו לישראל, עוד היום ירעדו לשמו ולזכרו וכבוד יתנו לו בכל פלכי פאדאליע וואלין בת־ערביא. תנוח נפש צדיק בגן האלקים.

הערה י״ב.

מרן זקני הרה״ק מוהר״ר יצחק מאיר זי״ע היה מפורסם גדול, ואהוב ורצוי לכל הצדיקים אשר בדורו. והוא זי״ע מסיבה בלתי נודעת לנו, אחרי מות אביו הק׳ עזב את מעזבוש עיר מגורי אביו ז״ל ויצא לגור בעיר הסמוכה לה כשלש פרסאות וזינקוב שמה, ושם ישב עד יום פטירתו. ושמעתי מאבותי הק׳ ענינים נפלאים ממעלת רוממות קדושתו, שפלותו וענות רוחו ונדיבות לבבו ואהבתו את ישראל, עוצם סבלנותו ורדפו את השלום. הוא זי״ע האריך ימים קרוב לגבורות, וכל ימיו היה שלשלת קדושה וטהרה צדקה וחסד נדיבת לב טובת עין, פיו מלא ברכת ה׳, ובכל לבבו היה מקושר לישראל ונהל אותם באהבה וברחמים, ובכל מקום בואו תיקן תקנות גדולות לטובתם של העניים ובעצמו היה פזרן גדול לדברים שבצדקה. שמעתי מאבי אדמו״ר זי״ע דברים נפלאים מימיו האחרונים קודם הסתלקותו, אשר אבי אדמו״ר זצ״ל היה בעת פטירתו סמוך על שלחנו, כי עד רגע האחרון היתה דעתו צלולה ומיושבת ומסר נפשו ליוצרו בקדושה ובטהרה ומת מיתת נשיקה ממש ביום ב׳ דר״ח אדר שנת תרמ״ו, והדברים נפלאים אכמ״ל, תנצב״ה. הוא היה חתן אחיו או אחותו של המגיד זצ״ל מקאזיניץ ושם אשתו הרבנית המפורסמת בהשכלתה וצדקתה מרת מירל זכרונה לברכה. גם בת אחת היתה לה ושמה רחל עה״ש, נשואה היתה להרב הר׳ שמואל ז״ל מנכדי הרב החכם צבי ז״ל, רב גאון וצדיק ונפטר בימי עלומיו. בנותיה נשואות היו לגדולי ישראל ומפורסמי הדור. הרה״ג הצדיק ר׳ יהושע מבעלזא היה חתנה, גם הרה״ח הר׳ אברהם יהושע העשיל מסקווירא היה חתנה, גם הרב הר״מ מלויעב נכד הרב מצירנאביל היה חתנה. עוד בן יקיר היה לזקננו זי״ע אשר מת בבחרותו, יחיאל שמו, היה מאורס לפני הרב הק׳ הר׳ ישראל מריזין, אך נקט פבאבו ויתאבל עליו אביו ימים רבים ויקונן עליו מספד דמר, תנצב״ה.

הערה י׳.

אמי הרבנית זכרה לברכה נולדה לאביה הרה״ק הנ״ל במוצאי שמחת תורה שנת תקצ״ט לפ״ק ונישאת לאבי הרה״ק זצ״ל ביום י״ב כסלו שנת תרט״ו, ונפטרה ביום חמשה עשר בשבט שנת תרס״ו בעיר קאנטעקאזיוועו הנ״ל הערה א׳, ונקברה באוהל אחד הבנוי על קבר בעלה אבי הקדוש ז״ל. היא היתה אשה צדקנית טובת הלב ונדיבה ומשכלת ביראת ה׳. והיא היא אשר הצילה את אבי הרה״ק מהתלאות אשר השיגו אותו כמבואר למעלה בהערה א׳, בהשתדלותה למענו, ובדמעותיה ובתחנוניה גאלת את נפש צדיק. היא הולידה לאבינו זצ״ל שבעה בנים ובנות, וארבעה נשארנו אחריה, אני כותב האגרת הזאת, נולדתי ביום כ״ד אדר שנת תר״כ, ואחרי נולד אחי הרב הר׳ פנחס זצ״ל ואחריו נולדה אחותנו הרבנית רחל תחי׳ הנשואת להרב החסיד הר׳ יהודה ליב שליט״א בן הרב הגאון הק׳ הר׳ מרדכי דוב זצ״ל מהארנאסטאיפאליע, ואחריה הולידה את אחי הרה״ק הר׳ משולם זוסיא זצ״ל ביום ט״ז כסלו שנת תרכ״ט, והאסון הנורא אשר קרה את אבינו זצ״ל המסופר למעלה הערה א׳ היה כ׳ טבת, ארבעה שבועות אחר לידתה, ובהיותה חלושה ורפת כח, בעתות החורף והקור, והיא לא השגיחה על כל אלה וסיכנה את נפשה ונסעה אחריו לקיעוו ומשם לפעטערבורג, וקרוב לשלש שנים לא שבה לביתה ולא ראתה את ילדיה הרכים, עד שעלתה בידה להוציא ממסגר אסיר, ועד שבא לגור ביעקאטערינאסלאוו לא מצאה מנוח ולא ידעה חיים. ישלם לה ה׳ כפעלה הטוב ותהי נפשה צרורה בצרור החיים עם נשמות האמהות וכל הצדקניות.

הערה י״א.

אבוה דאימא הרה״ק הר׳ משולם זיסיא זצ״ל, לבד צדקתו וקדושתו, ידיעתו הרחבה בנגליות התורה ונסתריה, היה גבר מורם מעם בחכמה ודעת, במליצה ושירה, אומן נפלא בכתב ולשון. הוא השאיר אחריו פרי ברכה כמה ידות נייר חיד״ת ע״ד הרמז והסוד, דברים נפלאים ונשגבים. נמצאים הם אצל בני בניו הרבנים, מעט מזעיר נמצא גם אצלי רמזי תורה למועדי השנה. כן נמצא אצלי שיר בלשון ארמי אקדמות לראש השנה ועשי״ת ויוה״כ, דוגמת האקדמות לחג השבועות, ונמצאו אצלי שירים ליום הפורים ולחג השבועות. בהם הגדיל לעשות להראות כי כל ספור הענינים והמעשים שנעשו ע״י מרדכי ואסתר נרמזים באותיות שמותיהם בראשי תיבות ונוטריקון. וכן בשם משה נרמז כל ענין נתינת התורה על ידו דוקא, ולא זכו לזה האבות הקדושים ודורות הקודמים, ובהקדמתו לשירים האלה הוא ז״ל מרחיב הדבור בטעם ודעת, כי בשנת „אשיש״ תרי״א לפ״ק רעיוניו על משכבו סלקו על הא שאמרו חז״ל בש״ס חולין קל״ט משה מן התורה מנין וכו׳, מרדכי מן התורה מנין וכו׳, ועלה על לבבו שאם נרמזו שמותיהם אבל המעשים שנעשו על ידם היכן הם רמוזים. והאיר ה׳ עיניו כי כל מעשיהם נרמזו בר״ת אותיות שמותיהם. והדברים נפלאים ונעימים, ומלאכה גדולה עשה כאחד הפייטנים הגדולים. הוא ז״ל היה מפורסם גדול בגלילות פאדאליע, וואלין, בעסאראביע. ושמעתי כי יותר מששים כתבי מגידות ורבנות מכרכים גדולים נשארו אחריו. הוא היה התן בתו של קדוש ה׳ ושופט בישראל הוא הגאון הצדיק הרב הר׳ משה צבי ז״ל המפורסם בשם סאווראנער רב (עיין לקמן הערה י״ד), וההתקשרות בשדוכין נעשו עוד בחיי זקננו הרה״ק מאפטא זי״ע. הוא הוליד ארבעה בנים, כולם חכמים וצדיקים מפורסמים, אשר אלפים מישראל הלכו לאורם. בנו הבכור היה הרה״צ הר׳ אברהם יהושע העשיל זצ״ל. הוא היה חתן הרה״צ הר׳ שלום יוסף זצ״ל, בנו הגדול של הרב הקדוש ר׳ ישראל זצ״ל מריזין וס״ג אשר אחרי מות אביו קבע ישיבתו בעיר מעזבוש. בנו השני הרה״צ חכם חרשים הר׳ חיים מנחם זצ״ל

שנשאר

ז"ל בפתיחת למורה נבוכים וז"ל, סוף דבר אני האיש אשר כשיציקהו הענין וכו' וארצה להציל את המעולה האחד ההוא וכו'. הוא היה האחד אשר ניצול והשיג את דרך האמת באמצעות מורה הנבוכים ולכן הספר הזה ובכלל ספרי הרמב"ם היו חשובים בעיניו ולא זז מחבבם. הוא ז"ל היה מלמד זכות על הראב"ע ז"ל על המאמרים הנפלאים אשר נמצאו בספרו, ועל לגלוגו על פיוטי הקליר, ואמר עליו משל נפלא, להולך בדרך באישון ליל ואפלה אחר חצות לילה, רחוק משקיעת החמה ורחוק מזריחתה. היפלא אם יכשל בקוצים וברקנים? וכן האב"ע היה רחוק מאור הבית השני ורחוק מאור הגאולה העתידה ובכן לא יפלא עוד מה שנטה מעט מן האמת, אבל אנחנו, אם כי רחוקים אנחנו מאור הבית השני, אבל אור מזריחת שמשו של מלך המשיח מאיר לנו מחשכינו. והראב"ע ז"ל כתב מה שכתב לפי שלא היה לפניו שום אור אך מה שהשיג בשכלו, ואמר שהראב"ע היה גלגול האי רביא המוזכר בזוהר תרומה: ואמר יש אומרים שענשו של הראב"ע שחלק על הקליר ופיוטיו הוא שלא יתפרסמו הרבה ספרים שחיבר... מאמרים נפלאים כאלה נפוצים בשדה כתביו. ואבותי הקדושים הקפידו מאד על אשר העיז אחד להדפיס ספר קטן בשם מדרש פנחס מלא מדברים משובשים, אשר לא יצאו מפי אותו צדיק, וכן נדפסו עוד איזה לקוטים בשמו. ובאמת המדפיסים הדפיסו אך מה ששמעו, ולא ראו הכתבים האמתיים ובכן לא קלעו להאמת כלל. ובכלל אין לפרסם דברי חכמים שנאמרו לשעה ולא לדורות ולא נכתבו ע"י המחבר עצמו. ודי בזה.

הערה ט'.

על־פי המוזכר בהכתבים היה הרב הר' אברהם אבא ז"ל אבי זקננו זי"ע בן הרב הגאון הר' פנחס משקלאוו, ליטא. אשר על שמו נקרא זקננו ז"ל ובהכתבים מפליג בשבחו של זקנו מאד ומספר מדותיו הטובות. שלש מדות טובות היו לו. א', שהשתדל להשיב מומרים לדת ישראל והיה מפציר בהם מאד ומבטיחם עולם הבא אם יאמרו עכ"פ פסוק ראשון של קריאת שמע בכל יום, ובזה פעל שיצאו רבים מהכפירה ושבו לדת ישראל. והוא ז"ל היה לו מסי"נ ממש על ענין זה. ב', שהיה נזהר לקיים ורחמיו על כל מעשיו. ג', שהיה הולך מעיר לעיר ומוכיח את הרבים ושכר הדרשה שקיבל היה נותן על דבר מצוה וצרכי העיר. ויש בענינים אלה הרבה ספורים אשר אין כאן המקום לכתבם. ולמעלה בקודש מוצא ושרש הרב ר' פנחס משקלאוו נעלם מאתנו ולא נדעם. זכות אבותינו הקדושים הנוראים האלה הנודעים לנו ואשר הזכרתים בקונטרס זה יעמוד לנו ולזרעינו וזרע זרעינו עד העולם, אמן.

עתה בנים יקרים אסדר לפניכם סדר יחוסינו ומקור מחצבתנו מצד אמי הרבנית הצדקנית החכמנית זכרת לברכה ולתפארה.

אמי הרבנית הצדיקת מרת חיה שרה ז"ל (י), היתה בת אא"ז הרב הק' המפורסם בישראל מהור"ר משולם זיסיא ז"ל מזינקוב פלך פאדאליע (יא), הוא היה בן הרב הקדוש והטהור המפורסם מו"ה יצחק מאיר ז"ל (י"ב), בן לאותו צדיק קדוש ונורא אור המאיר לארץ ולדרים עליה אוהב ישראל ומפורסם בכל קצוי ארץ רשכבה"ג מוה"ר אברהם יהושע העשיל זצ"ל מאפטא זי"ע (י"ג), ולמעלה בקודש דור אחר דור חכמים וסופרים גאוני ישראל ותפארתם אשר בהם התפאר ישראל בכל דור. וסדר יחוסם זה העתקתי מכתב ידו של אא"ז הרב הר' משולם זיסיא זצ"ל הנ"ל סדר יחוסו והשתלשלות קדושת משפחתו, בלשונו ולשון אבותיו בלי שום הוספה וגרעון. וכתב היחס העתיק למעני שא"ב הרב החכם מו"ה יצחק מאיר שפירא יחי' מאומין, אות באות מכתב יד זקנינו זצ"ל, תחי משכרתו שלימה ויגמלהו ה' כט"ס.

אמי

הר׳ יחזקאל זצ״ל, הוא היה חתן הרב הר׳ יוסיל מגיד מפולנאה המוזכר בהכתבים ונעלמו מאתנו קורותיו ומקום שבתו. ת׳, היה הרב ר׳ אליהו ז״ל, הוא היה חתן אחד הרבנים המנגדים בערי ליטא ונפטר בימי עלומיו עוד בחיי אָביו. בת אחת היתה לו שקראה על שם אמו „שרה רחל שינדל״, ובעלה היה רב גאון ומפורסם בדורו, הוא הרב הר׳ שמואל זצ״ל, רב בעיר קאנליבעלאד באוקריינא. מוצאו ויחוסו נעלמו מאתנו. ומזרעו אחריו עוד עד היום נושאים את כתר הרבנות בעיר הזאת.

כתבים רבים נשארו ממרן זקננו זי״ע, אשר כנראה נכתבו ע״י תלמידיו הקדושים ה״ה הרב הר׳ רפאל ז״ל מבערשיד, והרב הר׳ בנימין זאב מבאלטא. ונתוספו בהם מאמרים נפלאים מתלמידיהם הם אשר כתבו בשם רבותיהם אלה. ומסיבת רוב ההעתקות נשתבשו הרבה, אַך בכלל דבריו הקדושים חוצבים להבות אש, מלאים זיו ההשכלה ומפיקים נוגה המחקר, מלאים סודות הקבלה ומוסר שדי בעניני מהרת המדות המביאים ליראת ה׳. אבל בסיבת רוב ההעתקות נמצאו בהם מאמרים בלתי מובנים בהשקפה הראשונה, אבל אחרי העיון מעט יובנו למעמיקים, ועל כמה וכמה מדבריו ז״ל עמלתי הרבה בטרם הבינותים. וסודות נעלמים כמוסות בהם. כבד מאד להמשיך לבוש על דבריו הק׳ ולתת עליהם הסבר וביאור. ולולא יראתי כי אז אמרתי שדבריו הק׳ נלקחו משרש דעת הנעלם מוחא סתימאת דלא אתידע, וכן שמעתי מאבי אדמו״ר נ״ע כי כן אָמר הרב הר׳ זאב מזיטאָמיר בעל המחבר ספר אור המאיר, והדברים ארוכים ואין כאן מקומם. רוב דבריו בנוים על טהרת המדות וביותר על מדת האמת והענוה. אַך ככוכבים מאירים ומזהירים בהם דברים גבוהים שכליים תפוחי זהב במשכיות כסף בנוגע לחקרי אלוקי, פנינים יקרים נפוצים בשדי מאמריו. הוא ז״ל היה אומר, כי הגאות הוא לבושו של הקב״ה, כדכתיב גאות לבש, וכשם שהוא אין סוף כך לבושו אין סוף, ולכן עבודת האָדם בתיקון המדה הזאת כבדה מאד וכל ימי חיי האָדם צריך לעמול ולעבוד לשבר את המדה הזאת שלא להתלבש בלבושו של הקב״ה שהוא דבר שאין לו סוף. זת״ד. ראה איך מיושבים בזה דברי ר׳ אליעזר הגדול בפרקיו אשר תמה עליהם הרמב״ם ז״ל במורה נבוכים ח״ב פכ״ו ע״ש, כי אחרי שלבושו הוא אין סוף בהכרח שהוא אין מוחלט, כי לכל יש וגשם יש סוף ותכלית ושוב אין שום תמיהה כמובן למעיינים. הוא היה מקפיד מאד על בעלי ההוראה המחמירים הרבה ואמר שהם מורידים את התורה לבחינת דינים. והוא מאמר נפלא, וביאורו הוא, כי התורה היא תורת חסד, דרכיה דרכי נועם וכתיב וחי בהם ודרשו חז״ל ולא שימות בהם. ולכן באמת אמרו כחא דהיתרא עדיף והמחמירים יותר מדאי מורידים אותה לבחי׳ צמצומים ומגדרים את התפשטות הנעשה והדברים עמוקים, בארתי כוונתם באורך בדרושיי בענין הקדימה שאָמרו ישראל נעשה ונשמע שהקדימו הנעשה. ואכמ״ל, לבד במילי דפסחא היה מחמיר מאד מפני גודל איסור חמץ, ואמר אינני אוהב מרה שחורות. אַך בפסח כל המ״ש והחומרות הנני אוהב. כן נמצא בכתביו דברים הרבה בשבחה של ארץ ישראל, המעידים על השתוקקת נפשו להארץ אשר ה׳ דורש אותה תמיד. הוא צוה לאיש אחד שהיה בא״י כי יצייר לנגד עיניו בעת התפלה צורת הארץ עם הנהרות והמימות והדיורין, ויראה כמה גדול כח קדושת הארץ, ואמר, ואני לא הייתי בארץ ישראל, ואני מצייר לפני צורת האנשים שהם בארץ ישראל עתה. הוא ה״א כי נשמת כל העולם כולה היא ארץ ישראל ולכך כל הפירות של א״י יש להם ריח טוב, כי חוש הריח הוא מצד הנשמה כמו שכתוב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, וחמרא וריחני פקחין ואוירא דא״י מחכים. הוא היה אומר, כל שאינו משתוקק לא״י סימן שהוא בעל מרה שחורה. מאמרים כאלה רבים נפוצים בכתביו המעידים על השתוקקותו לעלות לארץ ישראל, וכאמור למעלה לא עלתה בידו. הוא היה מחבב ספרי הרמב״ם ז״ל מאד והיה אומר כי ספר מו״נ בעמדו בארגז הספרים הוא סגולה ליראת שמים. הוא אמר על מה שכתב הרמב״ם

ז״ל

קדושת שבת מתבררים המדות, כי מלכות היא חכמה תתאה ובחכמת איתברורי כולא, ולכן צריך בשבת שני בדי הדס. וריחא מילתא בכגון דא כי ע״י טהרת המדות נתמלא חוש הריח כאמרם ז״ל ריחא דתנינותא קא מורתנא א״ל ריח טהרה יש בך וההדס יש לו ריח והבן). ושמעתי מזקנים כי הוא ז״ל הי׳ חשוב מאד בעיני הבעש״ט זי״ע עד שקודם פטירתו, כששאל הרב ר׳ יעקב מאניפאלי את הבעש״ט זי״ע על מעלת תלמידיו הקדושים שאל אותו גם על זקני הרב הר״פ מקאריץ זי״ע, והשיב לו הבעש״ט „על איש גדול וקדוש כמותו אין לך לשאול״. כן שמעתי מאבי אדמו״ר זי״ע, כי בשנה האחרונה קודם פטירת הבעש״ט, בשנת תק״ך על הימים האחרונים של חג הפסח בא זקננו זצ״ל לחוג את החג במעזבוש אצל הבעש״ט זי״ע, ומפני רבוי הגשמים וקלקול הדרכים התאַחר מאד בדרך, עד כי בבואו למעזבוש לא היה לו עוד פנאי לטבול במקוה בערב החג, ואחר התפלת בקבלו פני הבעש״ט זי״ע שאל אותו הבעש״ט, האם היית היום במקוה? והשיב לו „לא!״ אַז נאנח הבעש״ט אנחה מרה עמוקה, והוא ז״ל לא ידע טעם האנחה הזאת. ואחרי שעות אחדות אָמנם נודע לו כי נגזר על הבעש״ט להסתלק מעוה״ז, ולוא היה הוא ז״ל טובל במקוה כי אז היה יכול לבטל בתפלתו גזר דינו, ולכן הזהיר זקננו ז״ל לזרעו אחריו להזהר מאד בטבילה זאת, היינו בערב שביעי של פסח, ואמר, אחרי כי חיי הבעש״ט היו תלואים בטבילה זאת חוב קדוש הוא להיות נזהר מאד בטבילת זאת. חשיבותו ורום ערכו בעיני כל תלמידי הבעש״ט היה גדול ויקר מאד. אבותינו ספרו לנו, כי רבים מהם באו אליו להתיעץ על צפונותיהם, וכולם נתנו כבוד לשמו ולזכרו. גם בנו יחידו של הבעש״ט הרה״ק הר׳ צבי ז״ל בא אל זקננו זי״ע להתייעץ על צפונותיו בעבודת ה׳. וקודם בואו אליו היה אצל כמה מגדולי תלמידי אביו הבעש״ט זי״ע, וכולם לא ירדו לסוף דעתו ולא הבינו במה להושיעו. ובבואו לפני זקננו ז״ל וסיפר לו דאגת לבבו ומצוקת נפשו, הבין הוא בחכמתו הנפלאה, כי „ליבא דיליה בכיסא תליא״ וכי מפני העוני אָבד מעט אומץ רוחו. ויעמוד פנחס ויסע להערים הקרובות ואסף כמה אדומים בשביל הרה״ק הר׳ צבי זצ״ל וימסרם לו, ובזה שימח את לבבו ושב למדרגתו בעבודת ה׳. אָז שיבח הרה״ק הר׳ צבי ויאמר אמנם חכמת אלקים בו, כי כל תלמידי אבי לא הבינו סיבת נפילת רוחי ומוחי, ולולא הוא מי יודע לאָן היו עצמותי מגולגלות. כן הרה״ק הרבי ר׳ ברוך זצ״ל נכד הבעש״ט זי״ע נתגדל בבית זקננו וקיבל אצלו רוב חכמתו. וכן המגיד הגדול ממעזירטש זי״ע. פעם אחת שלטה חולשה בעירו, וגם המגיד זצ״ל עם הרבנית וכל זרעו נפלו למשכב בסיבת החולשה ויצו המגיד ז״ל לשלוח לקאריץ להביא את זקננו ז״ל לביתו, ושלחו אחריו ויבא. ובבואו לבית המגיד וראה את החולים כי נמצאו במצב קשה, ויצו לקבץ את כל החולים אשר בבית לחדר אחד. וכה נשאו את החולים עם מטותיהם לחדר אחד. ויעמוד פנחס ויפלל שם תפלת המנחה. ותיכף הוקלה מחלתם וכולם נשארו בחיים. אַך הרבנית אשת המגיד לא הכניסו לחדר זה, והיא הלכה לעולמה. והמגיד ז״ל אָמר, כי לכן שלח אחרי הר׳ פנחס, כי הרי פנחס חכם הוא, והכתוב אומר „חמת מלך וגו׳ ואיש חכם יכפרנה. שמעתי מזקנים, כי המגיד זי״ע ירש מהבעש״ט את התורה והמגיד מזלאטשוב ירש את הקדושה, והר״פ מקאריץ ירש את החכמה. וחכם עדיף.

ואלה תולדות האיש הקדוש הזה הדגול מרבבות ונערץ בסוד קדושים. חמשה ארזים נטע בעולם, ובת אחת היתה לו, א׳ הרב הר׳ מאיר ז״ל. הוא היה חתן הגאון הקדוש הר׳ יעקב שמשון זצ״ל הרב משעפיטיווקע, והוא מילא מקום חותנו, ברבנות העיר הזאת אחרי אשר נסע חותנו לארץ הקדושה. ב׳, הוא מר זקננו הרב הק׳ הר׳ משה זצ״ל, הרב מסלאוויטא, אשר כתבנו אדותיו בהערה ז׳. ג׳, הוא הרה״ק הר יעקב שמעון זצ״ל, אשר שימש ברבנות בעיר זאסלאב, הוא היה חתן הרב הר׳ דוב הנקרא ר׳ בער ר׳ בונמס דור הרביעי להמהרש״א ז״ל. ד׳, הוא הרה״ק

הר׳

לי אשר שמעתי מאדוני אבי זצ"ל עזב מלאכתו זאת והתחיל לעסוק בהתכת אותיות והקים לעצמו בית דפוס נפלא בסלאוויטא המשובחת ביופי אותיותיה, ואשר הנחילה גם לבניו הקדושים אחריו ואשר בהמשך הזמן ע"פ חקי המלוכה הוכרחו נכדיו להעביר אותה לזיטומיר וברכת ה' חלה על מעשי ידיו והצליח מאד בבית דפוסו ונתברך בעושר מופלג ושימש ברבנות עיר סלאוויטא שלא על מנת לקבל פרס. ושמעתי מאבותי הק' שהוא ז"ל לא הכיר בצורתא דזוזי מעולם והיה נדיב לב להושיע לכל הפושט יד. והאריך ימים יותר מגבורות, צרות בניו הק' שנאסרו במאסר כנ"ל בהערה ו' קרבו קיצו ונפטר ביום ט' כסלו שנת ת"ר. זכותו יגן עלינו ועכ"י.

הערה ח'.

מרן ומאורן של ישראל, זקני הרב הצדיק התנא האלקי המפורסם ביהודה וישראל הר"ר פנחס זצ"ל מקאריץ, נולד בשנת תפ"ה במדינת ליטא. אביו הרה"ג חרי אברהם אבא היה רב באחת העיירות במדינת ליטא, בוצין בוצין מקיטפיה ידיעא. עוד בהיותו רך בשנים הכירו בו כי איש מורם מעם יהיה, בעל כשרונות נפלאים ואמיץ רוח. מפי נכדיו זקני משפחתנו שמעתי מספרים כי בילדותו בהיותו בן ארבע שנים היתה שריפה גדולה בעיר מגורי אביו, ונשרף גם בית אביו וכל רכושו וקנינו, ועל תל האפר ישב אביו ז"ל ויקונן מאד. ויגש אליו הבן יקיר הזה וישאלהו על מה הוא מקונן. וישיבהו אביו כי לא על ביתו וקניניו הוא מקונן אשר נשרפו, אך צר לו מאד כי סגולה יקרה היתה לו והיא כתב יחס משפחתו עד אחד מבני הרא"ש ז"ל, והכתב הזה נשרף ג"כ ועל זה הוא מקונן. ויפתח הבן את פיו ויאמר, אל תבך אבי, כי מעתה יתחיל היחוס ממני. וראה זה פלא, כי כל יוצא חלציו עד היום הזה מתייחסים אך אליו ולא השתדלו מעולם לדעת מוצאם מהדורות שקדמו לו. ועיין מה שכתבתי למעלה בסוף הערה ד'. שנותיו על האדמה היו ששים וחמש ובשנת תק"ן בעשירי לחודש אלול נאסף אל עמיו, והחזיר את נשמתו ליוצרו בעיר שעפיטיווקא במדינת וואלין ושם מנוחתו כבוד. בשנה הזאת נשאו רוחו ולבו לעלות לארץ ישראל לרצות אבניה ולחבק עפרה ונסע דרך מקומות רבות בוואהלין ופאדאליע להפרד מתלמידיו ורעיו, ויבוא לעיר טראסטענעץ בפאדאליע וישבות שם, ובשבת זה הרגיש באפיסת כחותיו וישב לביתו ויבוא לשפטיווקא. שם התגברה עליו מחלתו ונאסף אל עמיו. הוא ז"ל היה מגדולי תלמידי הבעש"ט זי"ע, אבל בכתביו הרבים הנמצאים בידינו לא מצאתי שיזכיר את הבעש"ט בשם מורי ורבי. ושמעתי מאבותי כי הוא זצ"ל אמר כי שלשה דברים קיבל מהבעש"ט ושלשה דברים קיבל הבעש"ט ממני. השלשה שקיבל הם: א', השפעת הברכה לחשוכי בנים ועניני סגולות ורפואות, להתברך בברכת פרי בטן. ב', סוד החטם שנקביה למטה. ג', סוד סתימת בקבוק היין שמקדשין עליו, אחר שמילא את הכוס על קידוש... והשלשה שקיבל הבעש"ט ממנו ז"ל הם: א' סתימת החלונות אחר הדלקת נר שבת בל יתראה אור הנר לחוץ שלא יהנו החיצונים מאור הקדושה של נר שבת (ובאחד מדרושיו גליתי סוד זה, שזהו הבדל נר חנוכה מנר שבת, כי נ"ח מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, כי מצותה היא עד שתכלה רגל מן השוק ופעולתה היא לכלות את החיצונים, אבל נר שבת הוא משום שלום בית, היינו המשכת הקדושה ברמ"ח אברים השלום הפנימי שלום בית ולכן צריך ליזהר שלא יהנו החיצונים מהאור ולא יקלקל את שלום הבית, והבן). ב', ענין וסוד מחלת הקדחת. ג', סוד תרי בדי הדס, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור ויש בזה סוד כמוס (והנ"ל כי בהדס צריך להיות תלתא טרפי דהדסא בקינא חדא, ובתרי בדי הדס אית שיתא טרפי שהם כנגד הששה מדות ושבת עצמה היא בחי' שבת מלכתא, ובתיקון המדות יש בחי' זכור לדוכרא ושמור לנוקבא, כי העבודה בבירור המדות כבדה מאד. ובכח

הקדוש הר׳ ליפא מחמעלניק, בן הרב הק׳ הר׳ שמריהו, הנקרא ר׳ שמעריל ווארחיוועקער, אחד המיוחד שבתלמידי הבעש״ט זי״ע. יחוס משפחתו וגזעו הוא מנכדי הרב הגאון הר׳ פולק כהן בעל הסמ״ע על חו״מ ושם זקנתנו אשת הרש״א היתה שינדיל. מר זקננו זה נודע ומפורסם בעולם בסבת ההרפתקאי דעדו עלותי, כי העלילו עליו ועל אחיו הקדוש הרב הר׳ פנחס זצ״ל ונתפסו למלכות בשנת תקצ״ה וישבו במאסר בעיר קיעוו עד ער״ח אלול שנת תקצ״ט, ובער״ח זה נתיסרו ביסורי מות ממש, הוכו בשוטים עד למיתה. ואחרי שנשארו בחיים בחמלת ה׳ עליהם, נגזר עליהם גלות לעבודת פרך למדינת סיביר, ונשלחו לשם דרך מאסקווא. ובחסד אל נתעכבו במאסקווא שנים רבות, עד שנת תרי״ז. שם במאסקווא נמצאו אז כמה מאות משפחות מאחב״י אשר עבדו בצבא וחיל הקיסר ואחר שחרורם מעבודת הצבא ניתן להם לבדם הרשות לגור במאסקווא. והאנשים האלה שמחו לקראת הקדושים האלה וכבדו אותם בכבוד הראוי להם, ותם יסדו להם בית הכנסת לתפלה בחלק העיר הנקרא זאראדיע אשר עד היום בקיומו. ובשבתם במאסקווא עוררו את זיק היהדות בלב היהודים התושבים האלה אשר בסיבת עבודתם בצבא מימי ילדותם זמן ארוך, ערך כ״ה שנים, נתגשמו מאד וזיק יהדותם כמעט נכבה. ובבוא האחים הקדושים האלה לשבת בתוכם עוררו את השביב והזיק בלבותם ושבו ליהדותם ולא נטמעו בין הרוסים. שם במאסקווא מתה זקנתנו הרבנית שינדל בבואה שמה לבקר את בעלה. ומר זקננו ז״ל עם אחיו הק׳ ז״ל שבו מגלותם לסלאוויטא בשנת תרי״ז שלמים בגופם, בתורתם ובקדושתם וצדקתם ובשובם רעשה ארץ ומלואה ואלפים ורבבות מישראל מפלכי קיעוו, פאדאָליע וואָהלין קדמו פניהם באהבה ובכבוד והסתופפו בצל קדשתם, כי זקננו הקדוש לבד עוצם קדושתו היה איש מצוין בחכמה ואוהב אדם, טוב המזג ורך הלב, רודף צדקה ואוהב אמת, נאה דורש ומקיים. מעט מעט מחדושי תורתו נודעו לי והם מעידים על שכלו הנפלא ודעתו הרחבה, והיה איש מצוין ביופי ומנגן נפלא. ונתקיים בו וה׳ ברך את אברהם בכל בקול אדיר וחזק. והעידו לפני ת״ח מובהקים ששמעו תפלתו והיה קולו חוצב להבות, ובנעימות קולו השיב רבים מעון ונתעוררו לבכי לתשובה באמת. בשנות נעוריו שימש צדיקים גדולים, כמו את הרב רבי ר׳ זוסיא מהאנאפאליע, ואחר חתונתו ישב אצל הרבי ר׳ זוסיא יותר מחצי שנה ולמד אצלו דרכי עבודת ה׳. גם היה כמה פעמים אצל הרב הק׳ הר׳ ברוך ממעזבוש זצ״ל נכד הבעש״ט זי״ע. הוא הכיר צדיקים רבים וידע ערכם, דרכיהם והלוכם בקודש, והאריך ימים יותר מגבורות, נולד תקמ״ד ונפטר בשיבה טובה בהיותו במסעו בדרך בעיר טעפליק אשר במחוז חייסין פלך פאדאליע בעש״ק תרומה חמשה ימים לחודש אדר ראשון שנת תרכ״ד. ושמעתי מהרב הגדול הר׳ אהרן ז״ל מטעפליק נפלאות מפטירת יום מותו וקבורתו כמעט כהמסופר בש״ס כתובות באשכבתא דרבנו הק׳. ואני הכותב זכיתי לראותו בחייו כד הוינא בר ארבע, כי בחורף הזה שנת תרכ״ד בנסעו לטעפליק נסע דרך לוניץ לראות את נכדו הוא אדוני אבי זצ״ל. ועדיין צורתו הקדושה חקוקה לנגד עיני. ונודעו לי דברים נפלאים אשר שמעתי מאבותי הק׳ מרוב ערכו וצדקתו והנהגתו הטהרה. זכותו יגן עלי ועל זרעי עד העולם.

הערה ז׳.

מר זקני הרב הצדיק הקדוש והטהור הר׳ משה שפירא זצ״ל המפורסם בשם הרב מסלאוויטא, היה חתן זקני הרב הר׳ יצחק דיין מפולנאה, גיסו של זקני הרב הגאון הק׳ בעל תשואת חן הנזכר לעיל הערה ד׳. ושם זקנתנו היתה רחל. הוא היה איש קדוש וטהור וחכם נפלא, אומן יד מצוין. בשנות נעוריו אָהב את המלאכה, ולמד א״ע מלאכת הכתיבה כתיבת סתו״מ וע״פ סיבה ידועת

ופאהריבושצע יושבת על אם הדרך בין לוניץ ובארדיטשוב, וכאשר נתפרסמה הנהגתו התרעם הרה"ק מבא"ר עליו ובא לליניץ לזקננו זי"ע. וזקני זי"ע העמיד א"ע לערב בעד הרשב"א זצ"ל שכל דרכו והלוכו יסודתו בהררי קודש וכאשר נתפרסם ענינו אחרי כך. והדברים ארוכים אבמ"ל. הוא ז"ל היה מפורסם גדול במדותיו התרומיות, סבלנותו והסתפקותו. כל ימיו הסתפק את עצמו במעט ההכנסה שהיתה לו מרבנות עיר לוניץ ומגידות עיר סטאווישט. גדלת הלך נפשו ורוחו מחבב הענינות מאד, עד שאמר כי ענוות מעבירת את האדם על דעת קונו, באורו, שלא אמרו חז"ל מדעת קונו, שאז היה משמעות שמוציא אותו מדעת קונו, לא כן, אלא שמעביר את האדם ומעמידו על דעת קונו והבן. הוא זצ"ל אמר שמקובל בידו כי הוא חומר מגזע רש"י ז"ל ואמר שהוא ל"ו דורות מרש"י ז"ל דור אחר דור בעלי הוראה שלא פסקה הוראה מהם. מרובים המה הספורים מהנפלאות ששמענו מזקננו זה זי"ע מזקני בני משפחתנו, אבל לא לאשתעי כפורי מילין אתינא. ושמעתי מאבותי הק' נ"ע, כי זקננו הק' הר"פ מקאריץ העיד על זקננו הרב הזה כי זכה לגילוי אליהו עוד מילדותו. והדברים ארוכים. והנה זה פלא כי מהקורות והתולדות של אבותינו אבות זקננו הק' הזה בעל תשואת חן ז"ל ולמעלת בקודש נעלם מאתנו דבר ואין אתנו יודע מה קורותיהם, תהלוכותיהם, מנהגיהם ודרכם בקודש עד שכמעט לא נודע לרוב משפחתנו שמותיהם. וכל זה היא מעצת ההשגחה העליונה אשר הבימה על צאצאי וזרע בית מרן זקננו הגאון הקדוש זצ"ל שכל זרעו וזרע זרעו עד העולם יתייחסו אך אליו ובדאי הוא זי"ע שיתייחסו אחריו כל הנולדים אחריו. ולכן לא נתעוררו אבותינו מלפנים לכתוב את קורות אבותיהם וסדר יחוסם מאבותיהם הקודמים לזקננו בעל תשואת חן.

הערה ה'.

מפיות זקנים ממשפחתנו שמעתי כי זקננו הרב הר' גדליהו זי"ע התייחש א"ע גם להגאון הק' הר' נתן שפירא בעל מגלה עמוקות אב"ד דק"ק קראקא שנפטר בשנת שצ"ד, אבל לא אדע מאיזה צד. ואולי מצד אמו. והבאים אחרי אולי יעלה בידם לדעת. כן שמעתי מזקן אחד מנכדי זקננו זי"ע, כי זקן זקננו הרב הר' אליהו היה בן הרב ר' בנימין חתן המהרש"א בעל המחבר מהדורא בתרא וספר מנורת זהב. ולא הרב ר' יצחק מראמאנוב — אבל לא אוכל לברר אמתיות הדבר וסדרתי סדר היחש כפי ששמעתי מאבותי הקדושים זי"ע.

עתה בנים יקרים אסדר לכם יחוסינו מצד אמא דאבא. אמו של אבי הק' היתה הרבנית הצדקנית החכמה מרת בילא זכרה לברכה. היא היתה בתו של הרב הק' המפורסם הר' שמואל אבא ז"ל מסלאוויטא (ו), בן הרב הק' הר' משה זצ"ל המפורסם בשם סלאוויטער רב (ז), בן הקדוש התנא האלקי המפורסם בישראל רב רבנן הרב הר' פנחס שפירא מקאריץ זצ"ל (ח), בן הרב הר' אברהם אבא ז"ל בן הרה"ג הר' פנחס ז"ל מעיר שקלאוו דליטא. ומקובל בידינו שזקנינו אלה התייחסו למשפחת גדול המורים, למשפחת הרא"ש מטולטילא. אבל לדאבוני לא נודע לנו סדר ההשתלשלות, לאיזה בן מבני הרא"ש ז"ל התייחסו אבותינו אלה. וארשום בזה מעט מהנודע לי מקורות והתולדות של האבות הקדושים האלה זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

הערה ו'.

מר זקננו הרב הקדוש הר' שמואל אבא זצ"ל שפירא, היה חתן הרב הר' אריה ליב זצ"ל בן הרב

לו היו כמה בנות משתי נשיו הראשונות שנעדרו בחייו וגם אלה היו ממשפחת הקדושים האלה. אך באחרונה לקח את זקנתנו הרבנית הצדקנית מרת לאה בת הרב הר' משה הנ"ל והוליד עמה שני בנים, א' דודנו הרב הק' הר' שמואל יהודה זצ"ל אשר הוציא לאור ספרו הק' תשואת חן. ב', הוא מר זקני זצ"ל אשר דברנו ממנו בהערת ג. ובת אחת ושמה מטליא אשר האריכה ימים מאד, עד שנעדרת בשיבה טובה בשנת תרל"א. בעלה הראשון היה הרב הר' מענדיל ז"ל איש חשוב ונכבד מאד, מוצאו ויחוסו נעלם ממני. ובזיוג שני היתה נשואה להרה"ק הר' ישראל חיים בן הרב הר' אַברהם המלאך בן הרב המגיד הגדול ממעזיריטש. מנשיו הקודמות היו לו כמה בנות נשואות היו לפני ת"ח. א' נשואה היתה לפני הר' יעקב קוגיל — משפחת קוגיל מפורסמת היתה אז בישראל — ב' נשואה היתה לפני הרב הר' אליהו דוב בן הרה"צ הר' משה זצ"ל אב"ד באיבניצא בפלך וואלין מתלמידי הבעל־שם־טוב. ג' נשואת היתה לפני הרהצ" המפורסם עוד בדורנו, הוא הרב הר' אהרן מצירנאביל. והשדוכין האלה נעשו בין הרב הק' בעל מאור עינים ז"ל ובין זקני ז"ל. והעומד מצד החתן היה הרה"ק ר' נחום זצ"ל, וכן נכתב בהתנאים אשר ראיתי עוד אותם בליניץ אצל אחד ממשפחתנו. ד', האשת חנה, שם בעלה נעלם ממני ובנה היה הרב הגדול ר' יוסף ז"ל רב בוויניצא, וע"פ פקודת הרה"ק זצ"ל מריזין נקרא לכהן פאר ברבנות עיר יאססי ברומעניא, ונסע לשם ושימש ברבנות כמה שבועות ומרוב הכבוד אשר נחל שם ברח מן הגדולה הזאת ושב לכהונתו בעיר וויניצא. והאריך ימים ונפטר בשיבה טובה ומיוצאי חלציו עד היום משמש בכתונת הרבנות בוויניצא. ה' האשת חאסיא נשואה היתה לפני הרב הצדיק ר' צבי בן הקדוש הר' יוסף מקאמינקא ז"ל. מר זקננו זה זי"ע היה תלמיד מובהק של הרב המוכיח ז"ל מפולנאה. בשנות נעוריו היה כמה פעמים אצל קדוש ה' הבעש"ט זי"ע והבעש"ט כבדו מאד אם כי היה רך בשנים כבן שמונה עשרה או עשרים שנה עכ"ז חלק לו הבעש"ט כבוד גדול כאחד מתלמידיו הגדולים. אַך זקני הק' זי"ע מגודל ענותנותו לא רצה להמנות בין תלמידי הבעש"ט, והתקשר להמוכיח זצ"ל ונחשב בין תלמידיו. ועכ"ז בספרו תשואת חן אינו מזכיר גם אותו בשם מורי אַך סתם „שמעתי מהמוכיח". הוא ז"ל הכיר את הבעש"ט עוד מילדותו, כי הבעש"ט היה רגיל לבוא לפולנאה. ואם כי אז היה תלמידו הרה"ג בעל תולדות יעקב יוסף רב בפולנאה, עכ"ז היה מתאכסן אצל אביו הרב הר' יצחק דיין ז"ל, ואחר שנתגדל ובהיותו בן ח"י שנים נתקבל לרב בערים אוסטראפאליע, מעריפאליע ומשם נסע שתים או שלש פעמים למעזבוש להבעש"ט. ובהמשך הזמן נתקבל לרב בעיר לוניץ, ושם חלקת מחוקק ספון. על גודל צדקתו וידיעתו הרחבה בנגליות ובנסתרות תוה"ק שמעתי מפי זקני משפחתנו ענינים נוראים. עומק דעתו וחכמתו הרחבה, יראתו וקדושתו, נראת מעט מספרו תשואת חן הנכתב ע"י אחד מתלמידיו הרב הר' ליב דיין מלוניץ ונדפס בהסכמת בנו הרה"ק הר' שמואל ליב ז"ל ובהסכמת הגאון הק' מברדיטשוב זי"ע. ועל הכל שמענו מאבותנו זי"ע כי גם הכותב הזה לא ירד לסוף דעתו אך שמר עטו והעלה בכתב הדברים כמו שיצאו מפ"ק, ובאתרא דלא ידע לא בוש לאמר „הדברים חתומים וסתומים וכך יצאו מפי הרב המחבר". והמעיין הישר בספרו הק' יתפעל מעומק המאמרים והשכלתם. הוא זצ"ל היה מכובד מאד בעיני כל צדיקי דורו, וביחוד גדלה האהבה בינו ובין מרן זקננו הרב מקאריץ זי"ע. וכן עם הרב מבא"ד ועם הסבא קדישא משפאלא ועם הרב מצירנאביל בעל מאור עינים. כריע כאח התהלך עמהם. וכולם כבדוהו מאד. ונודע לנו מענין אחד שהרה"ק מבא"ד ביטל דעתו בענין זה לדעת זקננו ואמר בזה הלשון: „כבר הורה זקן". הרה"ק הרשב"א מפאהריבושצע זצ"ל הסתופף בצל קדושת זקננו זי"ע, והוא עמד לימינו בעת התגלותו בראשונה שהיה מתנהג א"ע בגדולות.

ופאהריבושצע

הר׳ געציל מאוסטראה ז״ל ובזיוג שני נשאת לפני גביר אחד מזיטומיר. זכות זקני ז״ל יגן על זרעו וזרע זרעו עד העולם, וידעו כי מכרם חמד יפרחו נטעים נאמנים משעשעים ומשמחים אלקים ואדם.

הערה ג׳.

אבי אבי זקני הוא הקדוש ונורא פחד יצחק הרב הר׳ יצחק יואל ז״ל מליניץ, שימש ברבנות עיר ליניץ אחרי מות אחיו הרב הצדיק הר׳ שמואל יהודה זצ״ל והוא לא האריך ימים על כסא ממלכתו ונפטר בשנת עלומיו בן שלשים ושבע, ובסיבת מחלתו נסע להתרפאות אצל רופא מפורסם בעיר מאחנאווקא הסמוכה לברדיטשוב, ושם נאסף אל עמו ושם מנוחתו כבוד. הוא זצ״ל היה חתן הרב הר׳ יעקבקא מלובר טוב, ששימש ברבנות בעיר לובר טוב על מקום אבותיו, כי היה בן בתו של הגאון הר׳ אהרן ז״ל מלובר, בן להאשה חנה בת הגאון הר׳ אליקים געציל מלובר אשר היה חתן הגאון הר״ר אליעזר נכד הגאון הר׳ אברהם ר׳ הערצקים אב״ד דק״ק לבוב, והרב ר׳ אליעזר היה חתן הגאון הר׳ יצחק אב״ד דק״ק ראמאנוב חתן רבינו המהרש״א ז״ל. והרב ר׳ אליעזר היה בן הגאון ר׳ שמואל סגל מלבוב שהיה חתן הגאון הר׳ יוסף כץ בעל שארית יוסף חתן הפרנס הרב ר׳ איסר־ל, אבי רבן של ישראל הרמ״א ז״ל, כי הגאון בעל שארית יוסף היה גיסו של הרמ״א ז״ל, דבר זה מוזכר בסדר הדורות (ה״א שנ״א) וז״ל ובפני גיסו הג״מ משה איסרליש ע״ש. ונשמט דבר זה בשם הגדולים להרב חיד״א אות י׳ סימן קמ״ג. ואני הכותב שמעתי סדר יחוסו של זקנינו הרב הר׳ יעקבקא ז״ל מפי זקנים נאמנים ממשפחתנו כפי אשר כתבתי בזה, ומר זקננו הרב ר׳ יעקבקא הנ״ל היה חתן הגאון הר׳ לוי הגדול, ששימש בכתר הרבנות בעיר ליניץ עוד קודם שנתקבל זקני בעל תשואת חן לרב שמה. והוא הר׳ לוי ז״ל זכה לשתי שולחנות כי היה גביר ועשיר גדול ובנים זכרים לא היו לו אך שלש בנות. אחת נשואה היתה לפני זקני הר׳ יעקבקא ואחת נשואה היתה לפני הרב הר׳ אברהם יהודא ממשפחת ראפאפארט מלבוב, ואחת נשואה היתה לפני בעל הבית אחד בליניץ ושמו משה חייקילס על פי פקודת אחד הצדיקים בדור הזה. ואחר שנפטר הרב הר׳ לוי ז״ל לעולמו נתקבל זקני הרב בעל תשואת חן לרב בלוניץ, והתקשר בשדוכין של בנו זקני הרב ר׳ יצחק יואל עם זקנתי הצדיקת מרים סימא בת הרב הר׳ יעקבקא חתן הר׳ לוי הגדול, וזקני הרב הר׳ יצחק יואל הוליד שני בנים, הראשון הוא זקני הר״ר גדליה אהרן שכתבנו בהערה ב׳ והשני היה הרב החסיד צדיק תמים הר׳ אלטיר יוסף אליהו זצ״ל, אשר שימש ברבנות בעיר ליפאוויץ, והוא היה חתן הרב המפורסם ז״ל מבינדער. הוא ז״ל היה מפורסם בערי אוקריינא לירא ודחיל ומופלג גדול, אך לא האריך ימים כלל ונקטף בימי עלומיו ולא השאיר אחריו בנים זכרים אך שתי בנות אשר ירשו נחלתו ובעליהם שמשו ברבנות עיר ליפאוויץ ואחריהם מזרעם ממלאים מקום חותנם והתורה מחזרת לאכסניא שלה. מר זקני הרב הר׳ יצחק יואל זצ״ל היה משלשה אלה בערי אוקריינא שנסמכו לשררה ולמנהיגי הדור מאת האי סבא קדישא זקנינו הגה״ק מאפטא זי״ע, והם הרב הק׳ הר׳ משה צבי ז״ל מסאווראן והרב הצדיק קו״נ הר׳ ישראל מריזין זצ״ל וזקננו המדובר הרב הר׳ יצחק יואל ז״ל מליניץ, ועיין להלן הערה י״ג.

הערה ד׳.

כתר משפחתנו אדוני אבי זקני, הרב הקדוש הגאון האלקי, הר׳ גדליהו זצ״ל מליניץ באחרונה היה חתן הרב הר׳ משה טשארטאריער, אחי הרבנים המפורסמים הנקראים קרושי קאמינקא זי״ע.

טוב מבעליו ותידושי תורה במקצוע זה הנודעים לנו מסולאים מפז, בעמקות וחריפות נשגבה. ואחר פטירתו נדפס ממנו ספר קטן הכמות ורב האיכות בשם „חן אהרן". אדבר ממנו להלן. גם אותו שטמה ממשלת רוסיא ושוטרית העריצים ובמסתרים חקרו אחריו ובלי חקירה ודרישה פומבית החליטו עליו כי „צדיק" הוא, והשם הזה לבד היה אָז מסוגל מאד להבעית ולהפחיד את השרים הרוסיים. ומעיר המלוכה ע"פ גזירת שר הפנים נגזר עליו לתפסו ולהגלתו לפלך יאריסלאוו ברוסיא הפנימית. ובטרם הספיקו לתפסו ע"פ השגחת פרטית נודע הדבר לבנו הוא אדוני אבי זצ"ל, אשר מיהר להודיע לו ע"י ציר מיוחד ובערב חג הסוכות שנת תרכ"ח כאור בוקר ברח מביתו ונמלט על נפשו, וחגג את ימי החג הראשונים אצל אחד איש נכבד וחסיד בכפר סמוך לסאקאליווקא, ובחוה"מ ברח משם ועבר את גבול ארץ רוסיא לארץ רומעניא. וכשתי שעות אחרי עזבו את ביתו ועירו באו השוטרים ממחוז ליפאוויץ לאסרו ולשלחו לארץ גזירה, אַך מאת ה' היתה זאת כי לא השיגו אותו עוד בביתו. על אדמת רומעניא מצא מנוחה בעיר פאדילוי, אשר נתקבל שם ברב פאר והדר, וחי שם בכבוד ובמנוחה י' שנים, עד יום מותו, יום ט"ו שבט שנת תרל"ח, גוע ויאסף אל עמיו בהיותו בן שלש וששים שנה. זכותו יגן עלינו. שם ברומיניא נתפרסם לאיש קדוש ופועל ישועות ושם קיבץ אחד ממעריציו המופלג הר' אליהו שו"ב קובץ קטן מאמרים ותידושי תורה בעמקות וחריפות גדולה והדפיס אותו בקראו שמו „חן אהרן". והמאמרים היקרים האלה מעידים על גדולתו, קדושתו ורוחב בינתו בסתרי תורה. הוא ז"ל היה בעל מדות תרומיות, ענותן שפל ברך שייף עייל שייף נפיק וגרים באורייתא תדירא. מסיבה שנתגדל בסלאוויטא כנ"ל התנהג גם הוא בכל המנהגים והחומרות שנהגו שם ע"פ קבלת זקינינו הקדוש ונורא ר' פנחס קאריצער, זי"ע. עוד בנעוריו ביקר את צדיקי הדור המפורסמים כמו הרה"ק מריזין זצ"ל וזקינינו הרה"ק זצ"ל מסאווראן והרה"ק ר' שמואל זצ"ל מקאמאנקא. וכולם כבדוהו ותבבוהו מאד אם כי היה צעיר לימים. ומר זקינינו הרה"ק הר' משה זי"ע מסלאוויטא העיד עליו שהוא לומד תורה לשמה. ושמעתי בזה ספור ארוך אב"מ. הוא זצ"ל השאיר אחריו ברכה אַרבעה בנים, האחד הוא אדוני אבי הרה"ק זצ"ל אשר דברתי אדותיו בהערה א'. השני הוא אדוני דודי וחותני הגאון הקדוש הר' פנחס זצ"ל, אשר מילא מקום אביו זצ"ל ברבנות ומגידות עיר סאקאליווקא והסביבה, אשר אדבר ממנו להלן בהערה ט"ו. השלישי הוא הרב הגאון החריף מו"ה יוסף ז"ל שהיה חתן הרה"ק הר' יעקב ישראל ז"ל מצירקאס והוא רב יוסף היה סיני ועוקר הרים ולמד בנעוריו עם גיסו הגאון המפורסם הק' הר' מרדכי דוב ז"ל מהארנאסטאפאל, בנעוריו מאס ברבנות לקיים מאמר המשנה ושנא את הרבנות, ובחר להתפרנס ע"י משא ומתן, אַך לסוף ימיו קיבל עליו רבנות עיר באָפאָלאָ אשר באמריקא, אבל לא ארכו לו שם הימים ונפטר שם בשם טוב. הרביעי והוא הצעיר, הרב החסיד ומופלג בתורה מו"ה יעקב יעקבקא שליט"א היושב עתה בצירקאס ומתנהג בחסידות ותמימות יתירה. גם שבעת בנות השאיר אחריו. אחת נשואה היתה לפני הרה"ג הר' יעקב שמשון האדאראב ז"ל ששימש ברבנות בעיר באגאפאליע פלך פאדאליע והאריך ימים ושנים יותר מגבורות ונפטר בש"ט בעיר באגאפאליע. השנית נשואה היתה לפני הרב הר' פנחס בן הרב הר' שלמה, חתן הר' משה ז"ל מעיר אורזיסטשוב. השלישית נשואה היתה לפני הרב החכם הר' דוד ראפילאָוויטש, בן הרב הגביר הר' סענדיר ז"ל מניקאָלייעב. הרביעית נשואה היתה לפני הרה"ג החריף הר' דוד האדאראב מבארדיטשוב נכד הרה"צ הק' הר' חיים קאסיווער וע"פ פקודת דודו הרה"ק מוויזניצא זצ"ל בעל ספר צמח צדיק נתקבל לרב באחת הקהלות במדינת עסטרייך אונגארן. החמישית נשואה היתה לפני הרב הגדול הר' שאול ז"ל אב"ד בעיר האטין בעסאראביע. הששית נשואה היתה לפני הרה"צ הר' יעקב ליב זצ"ל בן הרה"ק הר' יצחק ז"ל מליבושאיעב. השביעית היתה כלת הרב

הר'

ועזב את העיר העשירה ויצא משם עם בני ביתו בחודש אלול שנת תרל"ד, ובחר לקבוע דירתו בעיר קטנה בפלך חערסאָן מחוז אנאניעוו ושמה קאנטעקאזיווע. שם קבע לו מושב וחי שם עד כ"ד תמוז שנת תרמ"ח קרוב לעשרה שנים, ואחרי מחלה ממושכת גוע ונאסף אל עמיו בשנת הארבעים וחמשה לימי חייו. בעשר שנות שבתו בקאנטעקאזיווע נהרו אליו רבים מישראל מפלך חערסאָן ומפלכי אוקריינא. אלפים רבים שתו מבאר תורתו, באר מים חיים, רבים נושעו בתפלתו ורבים השיב מעון, ובכנפי צדקתו סיכך והגין על רבבות מישראל, ובעון הדור נקטף באבו ושבק חיים לכל חי, ורוח קדושתו עודו מאיר בלבבות רבים מישראל ונפלאות יסופר ממנו, לשמו ולזכרו יתנו כבוד, זכותו יגן על זרעו וזרע זרעו ועל כל ישראל. לספר משבחו וגודל חכמתו, בקיאותו הנפלאה בש"ס ורמב"ם, עוצם חריפות שכלו וכח זכרונו, לשונו הצח וקולו הנעים אין בכח העט לצייר ולתאר. ואחר כל ההרפתקאות דעדו עלוהי בימי חייו עכ"ז היו ידיו ולבו לאל אמונה, ועמד בצדקו עד יום מותו. וראה נפלאות מרגעיו האחרונים בהקדמת ספרי דברי יהושע ח"א. תנוח נפש צדיק בגן ה' בסיבת צרותיו ותלאותיו אשר עברו עליו בימי חייו. לא הספיק זמנו להעלות בכתב את חדושי תורתו בכל מקצעות התורה, אך מעט מזעיר נכתבו על ידי כותב ההיסתוריה הזאת, והם דרושים ע"פ דרך החסידות הבעש"טיות, אך מגודל ענותנותו צוה לפני מותו שלא להדפיסם. כל ימיו השתוקק לנסוע לארץ־ישראל. חבתו לארץ הקדושה אין לצייר. כמעט אוכל להעיד כי לא עבר יום אשר לא דיבר מקדושת הארץ, ומה גם במשך ימי חליו. כל עיקר בקשתו ותפלתו היתה אך, רפאני ה' וארפא ואברח לי לארץ ישראל. כל ימי שבתו בקאנטעקאזיווע פיזר הון רב לחזק עניי ארה"ק. גם חצר קנה לו בצפת, אך מסיבה ידועה לי נתבטל שטר המקנה ובמותו נתבטל כל הענין. ובחייו ראינו ממנו נפלאות ועוצם קדושתו וטהרתו אין בכח העט לתאר. עין בעין ראינו כי נתקיים בו ותגזר אומר ויקם ודבריו באו במלואם. וגדולים צדיקים במיתתם. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

הערה ב'.

אבי זקני הרב הר' גדליהו אהרן זצ"ל, היה חתן הרה"ק ר' שמואל אבא זצ"ל מסלאוויטא. מקורות ימי חייו הנודעים לי, הוא נולד בשנת תקע"ה, ובשנת תקפ"ח כ"ה מרחשון נסתלק אביו הק' זי"ע והוא נשאר יתום בלי אב, אך בעוד אביו בחיים התקשר עמו בשידוכין עם הרב מסלאוויטא זצ"ל, והנישואין היו בשנת תקצ"א, ועד שנת תקצ"ט החזיק אותו חותנו על שלחנו והוא ישב ועסק בתורת ועבודה. ובסוף שנת תקצ"ט שב לעיר ליניץ מקום מגורי אביו זצ"ל ונתקבל שם לרב ומגיד מישרים על חזקת אביו פחד יצחק. ובעיר הזאת ישב עד שנת תרי"ב, ומסיבה נעלמה עזב את העיר הזאת למרות כל הבקשות והשתדלות תושבי העיר אשר בקשוהו כי ישאר לשבת בעירם. ובחר לו לשבת קהלה קטנה במחוז הזה וסאקאליווקא שמה. עיר קטנה אשר זה לא כבר נבנתה ע"י המגורשים מאחב"י שנתגרשו מעבר הנהר ע"פ פקודת קיסר רוסיא ניקאלאי הראשון, אשר גזר גירוש על אחב"י תושבי המקומות שרכשה לה ממשלת רוסיא מאת הפולנים המורדים, ונחשבו לנכסי הממשלה, ורשות ניתן להגולים האלה לבנות להם בתים מעבר הנהר, ובמשך שנות מספר נבנתה ונעשית עיר חדשה, ובה קבע ישיבתו, באמרו הלא מצער היא ותחי נפשי כפי' רש"י ז"ל שם. ושם ישב עד ערב סוכות שנת תרכ"ח. הוא ז"ל היה מפורסם גדול בפלכי קיעוו והערסאָן ומעריצים רבים היו לו וחסידים לאלפים. הוא היה גאון עצום בנגלה, בקי נפלא בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים. בנוגע ללמודי רזין דאורייתא ולמודי החסידות עצר מאד דבריו. ועל כ"ז לא מנע

טוב

לפטרבורג ובהשתדלות רב ובעזרת גדולי ישראל תושבי עיר המלוכה פעלת כי שר הפנים המיניסטר טאמאשאוו החליף גזירתו הראשונה והחליט לשלחו לעיר הפלך ארחאנגעלסק על חוף הים הלבן לגור שם כל ימי חייו. ובערב ר"ח תמוז שנ"ת תרכ"ט יצא עם הגולים לעיר מקלטו, אך סיבת כל הסיבות סיבב כי בנסעו דרך עיר הפלך קאסטראמא העומדת על נהר וואלגא הגדולה נחלש, ובהשתדלות רב נשאר ונתעכב שם קרוב לשנה תמימה. וברם זכור אותו האיש לטוב, הוא הגביר החסיד ר' אריה ליב מאָסין ז"ל, מחסידי ליבאוויטש, איש תם וישר ונכבד בעיני השרים, אשר בהשתדלותו נתעכב אבי ז"ל שם ובביתו כל השנה עד חצי תמוז שנת תר"ל. על חג הפסח שנת תר"ל באתה גם אמי הצדיקת ז"ל לקוסטראמא, ותיכף אחר החג שבה לפטרבורג ובדמעות ותחנונים ובאמצעות השתדלותו של הר' ארי' ליב מאָסין אשר היה חשוב מאד בעיני הגנראל סיפיאגין. והשר הזה נתן מכתבו לשר הפנים המיניסטר טאָמאַשאָוו, ועוד הפעם החליף המיניסטר את גזירתו וגזר עליו לשלחו לפלך אסטראחאן על נהר וואלגא וים הכספי, ונשלח מקאסטראמא לעיר אסטראחאן באמצע חודש תמוז שנת תר"ל. בעיר הזאת היה אז מושב נכבד ליהודים ותקות אבי זצ"ל היתה כי ישאר לשבת בעיר הפלך במקום אשר יהודים נמצאים שם, אבל לדאבון לבו מיאן שר הפלך ליתן לו הרשיון ע"ז וקבע לו מקום לשבת בעיר המחוז צארעב, רחוקה כארבע מאות פרסאות מאסטראחאן. סיבת הדבר כי אָז נתרבו בפלך הזה כת הערלים שומרי שבת לכן נתירא שר הפלך כי אבי זצ"ל יטה לבבם להתגייר. בעיר הזאת ועל אדמתה לא דרך כף רגל יהודי מעולם, אבל שר הפלך הרשה לו לקחת עמו את משמשו הישר באָדם הר' אליעזר ב"ר משה שניידער ז"ל עם אשתו ובנו יחידו. גם הורשה לו לקחת עמו לשבת שם בצארעב שו"ב אחד אשר שכר לו איש לטאי. ואלה ישבו עם אבי הגולה זצ"ל שם בצארעב שנה תמימה, כי באו שמה בשמונה ימים לירח אב שנת תר"ל ויצאו משם במוצאי תשעה באב שנת תרל"א. כפי עדות האיש הר' אליעזר הנ"ל, ניבא אבי זצ"ל מראש ביום בואם לצארעב, כי לא יתעכבו שם יותר משנה, ואמר לו ע"ד הצחות, כי בלשון אוקריינא „צערבע" היא תולעת, שהיא בריה שאין בה עצם ואינה חיה יותר מי"ב חודש, וכן עלה להם כי באו לשם בעט"ב ויצאו משם במוצאי ט"ב, יען הוא זצ"ל לא חפץ לנסוע ביום התענית. במשך השנה שישב בצארעב נהרו אליו רבים מישראל אשר ישבו באסטראחאן וצאריצין, ועל ראש השנה ויו"כ וחג הסוכות התאַספו אליו כמה מנינים מישראל להתפלל עמו. במשך השנה אשר ישב הוא זצ"ל בצארעוו, לא עזבה אמי הצדיקת ז"ל את עבודתה יגיעת ועמלה למצוא ישע וגאולה לאישה זצ"ל, ונסעה עוד הפעם לפטרבורג, ובדמעותיה ותחינותיה פעלה עוד הפעם כי השרים הגבוהים בטלו את גזר דינם וקבעו לו ישיבה בעיר יעקאטע-רינאָסלאוו, אשר שם ישב בחופש ודרור תחת השגחת הפאָליציי משך שלש שנים רצופות, כי בא לשם בסוף שנת תרל"א ויצא משם בסוף שנת תרל"ד. שם קבע לו מושבו עם בני ביתו. אמי ז"ל הביאה גם אותנו, בניו הילדים הרכים שמה. שם נתקבל הוא זצ"ל מאת כל המפלגות שנמצאו בעיר בכבוד והדר. כל אַנשי העיר, רבניה, גדוליה, גביריה, משכיליה, חסידית השונים חסידי ליבאוויטש קאפוסט קאברין קאיידינוב, חבבוהו, כבדוהו לשמו ולזכרו רעדו, והוא זצ"ל הרבה להראות שם יופי שיטת החסידות והטוב הצפון בה, טהרת המדות והתיאולוגית האלקות הטהורה משולבות אשה אל אחותה, ובחדושי תורתו ונועם מדברו עשה נפשות רבות וקירבם לתורה. ואם כי ישב שם בכבוד גדול ופרנסתו מצויה היתה לו בשפע, עם כל זה לא רפו ידיו מהשתדל להסיר מעליו מוסרות שעבודו וחפץ לצאת מתחת השגחת הפאליציי, ועל פי העזרה אשר עזר לו בזה שר הפלך דורנאווא, שנתעלה אח"כ לשר הפנים, דרור נקרא לו ותירות עולם ניתן לו בסוף שנת תרל"ד. אַנשי העיר והסביבה הרבו לבקשו ולפייסו ברצי כסף והבטחות שונות כי ישאר לשבת שם, אַך הוא מיאן בדבר,

ועזב

לנו תמיד בעת צרה ולא נתן למוט רגלינו וכה יושיע ה׳ גם אותנו גם אתכם לדורות עולם, בזכות אבות שלא תמה, ותזכו במה לראות בביאת גואל צדק ובהרמת קרן ישראל, בבנין

ציון וירושלים במהרה דידן בימינו, אמן.

אני **יהושע העשיל** בן א"א מו"ר הגאון הקדוש המקובל הרב הר׳ **יצחק יואל** (א) בן אא"ז הגאון הקדוש הרב הר׳ **גדליהו אהרן** (ב). בן הרב הצדיק הר׳ **יצחק יואל** (ג). בן הרב הגאון הצדיק הר׳ **גדליהו** (ד). בן הרב הר׳ **יצחק** דיין מפולנאה בן הרב הר׳ **שמואל** בן הרב הר׳ **אליהו** בן הרב הר׳ **יצחק** חתנא דבי נשיאה הוא הגאון הקדוש הרב הר׳ **שמואל ב"ר אליעזר** הוא רבינו **המהרש"א** זצ"ל מאוסטראהא.

הערה א׳.

אבי מו"ר נולד ביום ט"ז שבט שנת ת"ר לאלף הששי, ונאסף אל עמיו בשנת תרמ"ח, ביום כ"ד תמוז. שנות מספר אלה חי חיי צער מאד ונתנסה בעשר נסיונות. סבל יסורי איוב ממש, ובכולם עמד בצדקו. עד שנת תרכ"ד סבל ממחלות שונות עד שלא פעם ולא שתים אמרו הרופאים נואש לחייו, ונתרפא תמיד באופן נפלא ובדרך נס ממש. בשנת תרכ"ג אחרי שובו אז מעיר הבירה וויען, אשר סבל שם מנתות קשה ונתרפא בחסד־אל, נתקבל לרב ומגיד מישרים בעיר ליניץ, פלך קיוב, נחלת אבותיו. ולא ארכו לו שם הימים, כי אז התחילה ממלכת רוסיא לשטום ולרדוף את הרבנים הצדיקים נושאי דגל החסידות הבעש"טיות, בחשדה אותם לשואפים אחר חירות מדיניות, והציקה לכולם ורדפה אותם בעים רות ומשטמה חזקה. ובהיות אדוני אבי זצ"ל איש מצוין בכשרונות נפלאים ולשון למודים, נתפרסם מנעוריו לצדיק ומקובל וחכם נפלא במילי דעלמא, נספחו אליו רבים מישראל מפלכי קיוב, פאדאליע וחערסאן, וכדרך העולם, אשר לכל איש מצוין ומפורסם ירבו גם מקנאים ואויבים ולאיש אשר אוהביו ומעריציו רבים, לא יבצר ממנו גם אויבים ומשטינים. ובכן גם לאדוני אבי זצ"ל נמצאו מקנאים מתחסדים בשקר, מתעטפים באדרת החסידות למען כחש, מתושבי עירו, אשר מסיבת תוכחת מוסר אשר השפיע עליהם, הלשינו עליו לפני שרי המלוכה כי „צדיק הוא", ושם זה די היה בימים ההם להעלות עליו חמת תמושלים, אשר בכלל חשדה את כת החסידים לכתת ריבילוציונית ואת הצדיקים למנהליהם ובמסתרים חקרו אחריו וגזרו עליו גלות מעיר מושבו וארץ מולדתו, לשלחו לארץ גזרה — לסיביר המזרחית לפלך יעניסייסק, ונתפס במוצאי שבת פרשה שמות עשרים יום לחודש טבת שנת תרכ"ט (למספר האזרחים שנת 1869), על־ידי שר המחוז, אשר הוביל אותו לעיר הפלך קיעוו, ושם הושב במאסר, אשר אסירי המלך אסורים שם, ושם ישב עד ר"ח אדר שנה זאת. בעמל רב עלה לנכבדי קיעוו אז וברצי כסף רבים לפעול על המושלים להחליף את מאסרו ונתנוהו בבית המאסר הכללי, וימים אחדים לפני חג הפסח הוציאו אותו מבית המאסר הכללי, והושיבו אותו באחד בתי המאסר הפרטיים, ושם הקציעו למענו חדר מיוחד ביציע העליונה, ושם חגג את חג הפסח, וישב שם עד ער"ח תמוז שנה זאת. בהלקחו מביתו לקיעוו רעשה כל העיר וכל הגליל ואשתו היא אמי הרבנית הצדיקת ז"ל עם רבים מן הנגידים ונכבדים מתושבי העיר נסעו אחריו לקיעוו, והיא, הצדיקת זכרה לברכה נסעה לעיר המלוכה

חז"ל מושגים וציורים אמתיים ממעשי הדור הזה ומאחריתם, עיין מדב"ר פל"ה פיסקא ט"ו. כי באמת אין איל וכח באדם לאחד ולשתף הנמצאים כולם ממין האדם, שאין דעותיהם שוות ואין תכונותיהם שוות ואין פרצופותיהם שוות. לכל גוי ולכל עם יש תכונות שונות, אשר לא יתנום להתאחד. ומי יכול לשנות ולהפוך משרש את הכחות הטבעיות המוטבעות בטבע הנמצאים. גבולות שם ה' בעולמו, גבולות בזמן, במקום, גבולות בתכונות הבע"ח ובתכונות האדם, וכל רוחות שבעולם לא יוכלו להפוך הגבולות האלה, ובאחד מדרושיי בארתי בזה מאמר המדרש במד"ר פס"ח פיסקא ד', בשאלת המטרוניתא ששאלה לריב"ח לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו? א"ל לששה. אמרה לו, ומאותה שעה מה הוא עושה עד עכשיו? אמר לה, יושב ומזווג זווגים וכו'. ציור המאמר והרמז אשר בו הוא, כי ענין יושב ומזווג זווגים רומז להזדונות וקישור הטבעי הנמצא בטבע בני האדם אשר הם מדיניים בטבעם שונאים הבדידות, גם צרכיהם הטבעיים הדרושים לקיום מציאותם דורשים התאחדות והשתתפות איש לאיש, ועם לעם. ואלה הזווגים ההכרחיים ג"כ אך בכח ה' הבורא את המציאות והנמצאים הם נשלמים, והאי מטרוניתא חשבה כי גם היא תוכל לעשות כזאת, אבל לא עלתה בידה, כי אך ביד ה' לעשות זאת, והאדם מה הוא? ועיין שם במדרש ותראה נעימות המאמר ובאורו ע"פ הקרמה זאת.

סרתי מעט ממטרת מאמרי זה שמטרתו לבאר בו מעלת היחס בפרטיות משפחתי בישראל, ויצאתי לדבר בדברים הנוגעים לכלל הלאום, כי לבי עלי דאבה בראותי שועלים קטנים מחללים יחוסם של ישראל וקדושתם, בונים בנינים על קורי־עכביש ומפטמים ילדי ישראל בהיסטוריה ישראלית חדשה, מעשי ידי קל־עז־ונער עפרא לפומיה, וממאנים להאמין בספורי מעשי בראשית ומעשי אבות המסופרים בתוה"ק והנמשך להם מזה, כי נדחים המה מדחי אל דחי, כופרים בכל ומאברים כמעט את כל שלמות האנושות. ובכן לא יכולתי להתאפק, וכתבתי מה שכתבתי, כי גדול הכאב. והמבין יבין אל מי קלעתי במאמרי זה. ואתם זרעי וזרע זרעי, שמרו את טהרת יחס משפחתנו והאמינו בטהרת יחס בית ישראל, כי הם מזרעו של שם בני אברהם יצחק ויעקב. אף כי לא מצאו עוד הני גשושאי בחפירותיהם ובכתבי היתדות רמזים למציאותם של אברהם ויצחק. שמרו אתם ללכת בדרכי אבותינו דרך ד', דרך התורה והמצוה. אל תחקו מעשי זולתיכם, אל תתערבו בין הכתות החדשות אשר פרחו בימינו, כי כציצים נובלים המה, שמרו משפט ועשו צדקה, סורו מרע ועשו טוב, רדפו צדק בקשו אמת, כי כל אלה עשו אבותיכם מלפנים ואם בחקותיהם תלכו אז גם אתם גם זרעכם עד העולם מאושרים בארץ תהיו, תפרחו כשושנה בקהל עדת מי מנה ויכירו כל באי עולם כי מזרע ברך ה' אתם ובכם יתפאר ישראל, וברם כגון דא צריכא למינדע, כי סדר היחס אשר לנו אשר ארשום בזה מקובל הוא בידי מפי אבותי ומפיות זקנים ממשפחתי אשר שמעתי מפיהם פה אל פה, מפיהם ולא מפי כתבם, ואיני מקבל עלי אחריות הדברים. אך יחס משפחתנו מצד אמי הרבנית הצדקת זכרה לברכה אכתוב על פי כתב יחס שנמצא כתוב בכתב יד קדשו של זקני הרב הצדיק הר' משולם זוסיא ז"ל מזינקוב פאדאליען. ויחוס משפחתנו מצד אבי הרב זצ"ל כולו הוא מפי השמועה והקבלה. ואזכיר גם כן בזה מעט, מעט מן המאורעות אשר עברו על אבי הרב זצ"ל ואבי אבא הגה"ק ז"ל, למען תדעו, בני, את חסדי ה' עלינו ועל אבותינו מלפנים, והיה זה לכם לאות לחזק בטחונם בה' המושיע

לנו

מהר והיה כלא היה. היהדות הטראדיציונלית היא בהיותה מושרשת בלב נער ישראל, היא תחזק את היהדות הנאציונאלית, ובלי הטראדיציה אין בכח הנאציונאליזמוס להתקיים כלל. ולכן באמת אך משגה היא בלבות הלאומיים אשר בדורנו, אשר יבקשו לחזק את רוח הלאומי בשדרות העם הרחבות, ועם זה עשו נתוח נפלא בין הדת והלאומיות, כלומר כי דבר אין לה להלאומיות עם הדת, ואך בידיעתם את השפה וההיסטוריה וחבת הארץ ישימו מבטחם לחזק באלה את לאומיות ישראל! אמנם דברים טובים הם שלשה אלה, אבל לא באלה יושע ישראל ולאומיותו. היהודי בשמרו את חקי התורה יצטיין יותר באהבת עמו ובמסירת נפשו עבור האומה, יאהב ביותר השפה הקדושה, ואם לא ישמש בה לדברים חילוניים הוא מפני קדושתה בעיניו, ובהיותו נודד בארץ טמאה על אדמת נכר לא ירשה בעצמו לשמש בשפת הנביאים. השומר תורה ומצוה מקושר באופן יותר נפלא לאהבת הארץ ושבע פעמים ביום יזכיר את ציון על שפתיו, ואם לא עלתה בידו לגשם מעט את בנין הארץ, הוא מפני כי לכל זמן ועת לכל חפץ. ובכן! באמת משגה היא לאלה המפרידים בין הדת והלאומיות, כי קיום כל התנאים והדברים אשר לדעתם הם הם יסודי הלאומיות, יתקיימו דוקא ע׳י שמירת התורה והחקים, ובהעדר שמירת התורה גם הלאומיות לא תעמוד. וככר הניח הרב מלבי״ם ז״ל, כי שם לאום מורה על קבוץ אנשים שיש להם דת מיוחדת דוקא! ובכן, לחזק את רוח הלאומיות בישראל בהכרח לחזק את קיום התורה ושמירת המצות וע״י אלה תתחזק הלאומיות.

החכם מכל אדם אמר, אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה, כלומר, כי אין לנו להסתפק ולשאול. מה היה? עלינו לדעת היטב את העבר ומה שהיה ולדאבוננו מוכרחים אנחנו להודות, כי טובים היו הימים הראשונים מאלה. חיים אנחנו באטמוספירה כזאת המכרחת אותנו לאמר אמנם טובים היו הימים הראשונים, אשר בהם הכיר ישראל את ערך עצמו, את יחס אבותיו, לשמם נתן כבוד ובהם התפאר, והיה זה להם לתועלת, כי אהב את אשר אהבו הם, שמר את אשר שמרו הם, כיבד את אשר כבדו הם, אהב את ה׳, שמר את התורה, כיבד את הערכין הישנים ולא המירם בערכין חדשים, לא המיר תורת ה׳ בתורת פלאטא ואריסטו, או בתורת יתר המתפלספים. בתורת מוסר היהדות החזיק ואת ערך עמו חיבב וכיבד. נתן למכהו לחי! שבע ומתענג היה מחרפה אשר חרפוהו עריצים כי יהודי הוא! לא בוש ביהדותו, ביחוס אבותיו, בתורתו ומוסרו! ומאז החלו סופרינו החדשים לפטם את נערינו בשנויי ערכין ובהיסטוריה ישראלית חדשה, מאז, הוי! פלאים ירדנו, ירדנו בחומר וברוח, כפראים נחשבנו, מחריבים אשר בנו אבותינו, סותרים הישנות וחדשות לא נבנה. הנני אומר, לא נבנה! כלומר, בטח לא נבנה, כמגדל דור הפלגה כן יהיה אחרית הבנין אשר יבנו בני נעורינו על פי חוקי הפרוגרם החדש, על פי הפאנטאזיה של מרקס והגיונו של לסל. גם דור הפלגה אשר היו עם אחד, שפה אחת ודברים אחדים, לא הסתפקו כנראה בכח אחדותם ושותפותם הטבעי, ולמען חזק השותפות הטבעי התחילו לחזקו באמצעים מלאכותיים. הבה! נבנה לנו עיר ומגדול וגו׳ פן נפוץ וגו׳. סמל העיר והמגדול הוא סמל המרכז, תל תלפיות, התרכזות והשתתפות כחות כלל מין האדם כולם, כי הבנין הזה יאגדם ויאחדם כאחד, יעבדו כולם כאחד, ישתתפו כאחד בקנין ורכוש ואולי גם בנפשות וגופות. ואחריתם אמנם נודע, כעננים חלפו וכצל עברו ומהם ובהם נהרס כל בנינם ועמו כל האידיאה, ונתקיים בהם מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. וכבר נתנו לנו

המאוחדים מסרו נפשותיהם. ועתה מה נחזה עתה בשולמית?! הוי! הוי לעינים שכך רואות! מהרסים, משחיתים, מחבלים כרמים, ממירים כבוד האדם, וכל זה תולדת הפרוגרס והציביליזציה של הדור האחרון, תולדה מהשכלת הדור הקודם, אשר פרקו עול התורה והמצוה, הפרידו בין הדת והלאומיות! בתחילה עשו לפרינציפ את הרעיון הכוזב לאמר: „היה איש יהודי באהליך ואדם בצאתיך", שכחו כי אי־אפשר לאיש ישראל להיות „אדם" בלי היות גם יהודי בחוץ. ואחר־כך עשו לפרינצפ „לאומיות מופשטה", כלומר, בלי דת, בלי קישור לתורה, כי הדת היא אך ענין ביתי (איינע פריוואט זאכע), ובכן! ובכן! בא הדור הזה, דור טהור בעיניו, הגם שמצואתו לא רוחץ, דור אביו יקלל וגם את אמו לא יברך, את אחיו לא יכיר ואת בניו לא ידע, דור אשר בחרבות־שיניו ומאכלות מתלעותיו יאכל עניים מארץ ואביונים מאדם. וכל התלאה הזאת מצאתנו באשר לא אבה ישראל הלוך בדרך אבותיו. חדל יעקב מהתפאר בתפארת אבות, עזב יסודי בנינו, יחוסו והשתלשלותו, תורתו ודתו, וממילא עזב גם לאומיותו!

כי ההיסתוריה החדשה אשר בנו אותה ההיסטוריקים החדשים, ואשר השלימו אותה והרחיבו אותה ע"פ השערות דמיוניות לקוחות מהיסתוריות יתר העמים, ועשו את היסתוריות ישראל חול, הסירו מעליה שמלת קדושתה וטהרתה, היא האשמה — והסיבה אשר הביאה את הדור להמצב השפל הזה, לבטול הלאומיות, היא דבר אשר בהכרח להודות עליה, וכמעט בחוש הראות רואים אנחנו אשר כל עוד ידע ישראל את תולדת עמו מן התנ"ך הקדוש, כמה יקר היה בעיניו יחוס אבותיו וכמה התפאר בלאומיותו. ידע, הרגיש, כי ישראל הם סגולה מכל העמים, האמין כי ישראל הם ממלכת כהנים וגוי קדוש, ידיעת התולדה אשר רכש לו הנער בן ישראל מלמודו בתנ"ך הקדוש, פעלה עליו אשר כל עוד נשמתו באפו זכר כי יהודי הוא, קדושת הספורים אשר רכש לו מלמודו בתנ"ך השרישו בנפשו רגשי קדש, אש גבוה אשר לעולם לא כבתה, אבל כאשר התחילו ללמדו תולדת אומתו מספרי התולדה החדשים, אשר כל רוח קדושה אינו מרחף עליהם, ידע אמנם הנער את התולדה ואת ההיסתוריה, כשם שיודע את הסתוריות יתר העמים! אבל ידיעתו את תולדתו לא תכה שרש בלבו לזכור כי יהודי הוא, ורוח, אפי' רוח מצויה, תעקור שרשי ידיעתו ועמם יחד גם יהדותו ולאומיותו.

הלאומיות הוא אמנם דבר יקר מאד, אבל הוי לה ללאומיות כזאת, אשר אין לה קישור עם הדת! רבים יחשבו כי הלאומיות תחזק את קיום הדת, אבל האמת היא, כי הדת מחזקת את קיום הלאומיות. בהיות ישראל במצרים עבדים נקראו עם, גם אז היו לגוי מצוין, אבל הצטיינותם והבדלם מן המצריים כמעט נתבטלה, לולא גברו רחמי ה' וגאלם, והביאם להר סיני ונתן להם חקים ומשפטים צדיקים. ובאלה חזק לאומיותם והבדילם מן התועים בזה שנתן להם תורת אמת, ובשמרם את התורה, ועוד יותר את חוקי התורה, בזה חזקו את לאומיותם. התורה! זאת התורה כליל תפארת ישראל, היא אך היא מקיימת לאומיות ישראל. נער ישראל בהיותו מצוין בלבושו (בציצית), בהיותו מניח תפלין, האורדן האלקי, אשר הכתירו ה' יתעלה בכתר אשר שמו נקרא עליו, בקבעו מזוזה בפתחו, בהרחיקו א"ע מכל תועבה במאכלו ומשקהו, בלבושו וכסויו, ובכלל בשמרו את כל מצות התורה, בו, בנער הזה כגחל רותם תבער בנפשו שביב הלאומיות, אבל בלעדי כל אלה, גם שביב הלאומיות יכבה

מהר

שלא ימנע א"ע מההגיון בתורה באשר יחשוב כי מוחו קצר מהשיג חכמתה, כי זכות אבותם מסיעתם. ועיין מש"כ בזה בספרי דברי יהושע ח"ב בסדר פנחס. ובכלל נודע אמרם ז"ל בילקוט שמעוני פ' במדבר שלא זכו ישראל לקבלת התורה אלא מפני ששמרו טהרת יחוסם — ויתילדו — על משפחותם דוקא, לאפוקי בני עשו ובני ישמעאל לא יכלו לקבל את התורה מפני הזוהמא הנדבקה בהם, מפני כי התבוללו ולא שמרו טהרת יחוסם, בלקחם להם נשים מבנות הכנעני וכו', ונמשך להם זוהמא דבוקה בנפש, זה הרגיש בנפשו זוהם התאוה וחמדת בשרים, וזה הרגיש בנפשו נטיתו ושאיפתו לרצח ודם, אבל ישראל זרע כשר לא מנעו א"ע מקבלת התורה, כי מצד טהרת יחוסם והדם הטהור הנוזל בקרבם ידעו כי יוכלו עמוד לשמור את התורה עם כל חקיה ומצותיה. וה' יתעלה בחר בישראל ליתן להם את התורה מהאי טעמא — מפני טהרת יחוסם. ובזה מבואר בדרושים שלי מאמר המד"ר פ' יתרו פ' כ"ח, באותה שעה עשה הקב"ה קלסטירו של פניו של משה דומה לשל אברהם וכו' וע"ש ואכמ"ל.

טהרת יחס בית ישראל, אך היא שומרת קיום נצחיות האומה ולאומיותה, היא מקיימת מציאות ישראל, נוטרת כרם ה', שלא יתערב בה כלאי אדם, שלא יתבוללו בין העמים זולתם. עד היום ישראל בקדושתייהו קיימו בכח טהרת יחוסם מתגאים הם ישראל בקדושת אבותיהם, ברוח השכלתם, בחכמתם ובינתם, בהכרתם במציאות אל אחד בעולם, עוד בעת החשך וענן הבערות והכסילות כסתה פני תבל, בעת אשר בני האדם פראים היו בעבדם לצבא השמים, וגם לעטלפים נבזים ולחפרפרות, אז הכיר אברהם את בורא עולם ופרסם שמו וקרא אותו אל עולם, כלומר, שאלקותו ניכרת ונודעת גם בעולם הזה, כי העולם הזה עצמו מכריז ומעיד כי אמנם יש ה' במקום הזה, המשגיח ומנהיג את העולם. והארכתי בזה בדרושים.

ובכן מה מאד ידאב לב הנלבב האוהב את עמו, בקראו בספרות החדשה החצופה המזלזלת ביחוסם של ישראל, בתואנות וטענות שדופות שאין להם טעם וריח, באשר לא מצאו הני גשושאי בחפירותיהם ובכתבי היתדות שלהם רמזים להספורים מעשי אבות המסופרים בתוה"ק. ובכן! מכחישים הם בכל יחוסם של ישראל, ועם כ"ז מתפארים המה כי הם אך הם, הם הלאומיים, המחדשים בנין האומה. ובלמודים אלה אשר בכחש יסודם מפטמים ילדי בני ישראל בהיסתוריה כזאת המהרסת ועוקרת מן השרש כל יופי, כל נועם של האומה. והוי לנו, מה עלתה בימינו! כי רבו העבדים המתפרצים מפני אדון עולם, ומבטלים את הלאומיות כולה, כי מה בין הלאומיות הבנויה אך על השפה ועל ההיסתוריה — לאי־לאומיות והתבוללות בין יתר העמים — אך שעל וצעד אחד כאשר יחזו עינינו בדור פרוץ הזה, כי רבו השרים שירים לאי־לאומיות (אנטי־נאציאנאל) לאי גזע, לאי תורה, לאי מוסר. וכל זאת באתנו, כל זאת תולדה מכרחת מן הלאומיות הקרה הבנויה על פראזות ריקות, על מושגים נבובים, על השפה ועל ההיסתוריה! ובכן בא הרוח מצפון ועקרו משרשיו המועטים, ותחת ההדם עלה סרפד קוצים ודרדרים, צמחים מרים צמחו בכרם ה' צבאות, מבאישים ריחם של ישראל בעיני כל אדם. וזוהי באמת חטאת הדור הזה ואשמתם. לא כן היו הדורות שלפנינו אשר כל לאומיותם מקושר היה לתורת ה' ושמירת מצותיה פקודי ה' הישרים, קשורה היתה לתורת מוסר היהדות, מעוטרת היתה בעטרת היחס בזר תפארת אבות לאומיותם נתקיים בידם ולא המירו אותה באלילי שוא ומקסמי כזב. ועל תורתם ולאומיותם

ערך אבות

אגרת היחס.

למען ידעו דור אחרון בנים יולדו סדר יחוסם ובנין משפחתם, שלשלת זהב טהור, מקור מחצבתם קדשי קדשים, רמי המעלה גדולי עולם, אשר בהם יתפאר ישראל! — אמרתי תכתב זאת לדור אחרון. **אגרת יחס** משפחתי דור אחר דור, גאוני עולם ואורות ישראל, ראשי העדה לתורה ולתעודה, רועי ישרון ופרנסי האומה, כולם אהובים, כולם קדושים, בחייהם האירו ארץ ומלואה, מבאר מעין תורתם השקו את הצאן, ונהלו אותם על דרכי היושר והצדק, אמת, ומשפט, שלום, ומימי תורתם אנו שותים עד היום. ובמותם לא נפרדו מעדת ישראל וזכותם לא תמה מלהגן על ישראל ועל בניהם אחריהם, וצדקתם תעמוד לעד. ומה כאן עמדו בפרץ לשמור צאן מרעיתם מזאבי ערב השואפים תמיד לבלוע את ישראל ולהשחית את כרם ה׳, אף שם בעלמא דקשוט עומדים הם למליצים טובים בעד כל עדת ישורן, שה פזורה ישראל, כי רועים נאמנים היו לישראל בחייהם ובמותם לא נפרדו מעדת ישראל. וילפינן דא מש״ס סוטה פרק א׳ דאמרינן שם, וי״א אף משה לא מת ילפינן שם, שם, מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש, ובמה שימש משה בחייו — עיקר השימוש היה, כי עמד תמיד למליץ טוב על ישראל, ולא נתרשלו ידין כל ימיו מלהמתיק זעם ה׳ מעל ישראל, וכן שם בעולם האמת עומד בעבודתו זאת, עומד וממליץ טובה על עדת ישראל. ונודע כי אתפשטותא דמשה בכל דרא ובכל צדיקא, וכל רועי ישראל בכל דור הקשורים בכל לבבם ליעקב בחייהם, בלא ספק כי גם במותם לא נפרדו ועומדים המה למליצים ישרים עבור ישראל, דמיתי ידעי בצערא דחיי ומה גם על בניהם וזרעם אחריהם. ובאמת אמרו זכות אבות לא תמה. ואל יקשה עליך מהא דאמרו בש״ס ,סנהדרין ק״ד, אבא לא מזכי ברא, זוהי דוקא מדינא של גיהנם, אבל בעולם הזה זכות אבות מועילה מאד, כדכתיב ועושה חסד לאלפים.

אמנם התועלת מידיעת התולדה וסדר היחס שלש הנה. אחת, כי בידעם רום ערכם וטהרת יחוסם, מקור מחצב קדושתם, אז ישתדלו לשמור את עצמם מן הזוהם והחטא, בלי יפגלו את הקודש, בלי יאבדו את חלק הטהרה והקדושה המורשה להם מאבותיהם הקדושים צדיקי יסודי עולם, כי האגרת הזאת תאיר נגד עיניהם תמיד ותזכירם מקור מחצבם, וזאת תשמרם מעשות הרע העול והמגונה בל יפגום בכבוד אבותיו, כי לרשיעא בר צדיקא קרינן רשיעא ב״ר כאמרם ז״ל. התועלת השניה היא: כי בצר להם, חלילה, ויצעקו אל ה׳ להושיעם ממצוקותיהם, יתלו בזכות אבותיהם ולא יתלו בזכות עצמם. וכמה גדול כח זכות אבות ראה ממליצת אדון הנביאים: זכור לעבדיך לאברהם ליצחק ולישראל וגו׳. וכן שלמה הזכיר זכות דוד אביו. אמנם התועלת השלישית היא, כי ידע מקור מחצבו יחוסו והשתלשלות משפחתו, ידע עי״ז כי בנקל לו להשיג את מושכלות התורה וצפונותיה, כי התורה מחזרת לאכסניא שלה, כדאמר ר׳ ירמיה בשם ר׳ פרנך בש״ס ב״מ פ״ה, ע״ש. והיה זה לו לתועלת

מארץ חיים. וה׳ ברחמיו הצילנו והביא אותי ואת זרעי וזרע זרעי למדינה הזאת. ואז, בעת צרתי, נדרתי להוציא לאור מחברתי זאת, אבל מאז באתי הנה, זה שתי שנים, אפפוני סבבוני טרדות שונות ומנוחה לא מצאתי, ולאשר אחרתי לקיים נדרי נתבקרה פנקסי ואבדתי את אשת נעורי הצדיקת ז״ל. ואם כי גם עתה לא הוטב לי, אבל שמתי אל לבי, הנה נא זקנתי ומתי נדרי לה׳ אשלם. חגרתי שארית כחי והנני מוציא לאור עולם מחברתי זאת לקיים נדרי ולזכות בו את הרבים. וה׳ ברחמיו יחיינו וישמרנו וירחיב לי ממצוקותי ויזכנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ואזכה לחדש חדושי תורה, ולעשות ציצים ופרחים לתורתנו הקדושה, ואזכה להוציא לאור עולם את יתר הספרים אשר עמי בכתובים. ובזכות התורה נזכה לראות בהרמת קרן ישראל בשוב ה׳ את שבות ציון וירושלים בבי״א, כאוות נפש הדורש שלום ישראל מצטער בצרתם ומחכה לראות בנחמתם, הכו״ח אור ליום כ״ד כסלו, שנת תרפ״ו לפ״ק.

יהושע העשיל בן אאמו״ר הרה״ק ר׳ יצחק יואל זצ״ל
מקאנטעקאזיווע, גר אנכי בארץ הזאת פה **בראָנזוויל** נ״י
ומלפנים בעיר **אומין** ובעיר **מאניסטערישצע** יע״א, בעל
המחבר ספרי **דברי יהושע עה״ת ב״ת.**

הקדמה

ויאמר יהושע כבר אָמרו חז"ל בש"ס ב"מ פ"ו, לעולם אַל ישנה אָדם מן המנהג. ולהיות מנהג הוא למחברים להקדים הקדמת דברים לספריהם, אשר בהם יצייר כל מחבר את תהלת ספרו, יופי מלאכתו ושבח פעולתו, גם סבת התעוררותו לחבר חבורו. אָמנם אני הגבר בהשלימי חבורי הקטן הזה, לא מצאתי במה להללו ולשבחו, כי לא עליתי בו על במתי השירה, לא עטרתי את מחברתי זאת באשכלות הסוד וסנסני ההגיון, לא דברתי בו רמות ונשגבות על ישראל ומצבו בחברה ובזמן, לא הוריתי דרך חדש לאמר לכו בו וטוב לכם. חזרתי על דברים ודעות קדומות, ועל הרוב שמרתי עטי וכתבתי דברים פשוטים מובנים לכל יודע ספר על-פי הקדמות דברים לקוחים מפי סופרים וספרים קדומים. ובכן! לא אדבר גבוהות בהקדמתי זאת ואומר לנפשי „תהלת מלאכתי זאת ושבחה הספר עצמו יגיד", וזימנין זימנין באפרקסתא דעניא תשכח מרגניתא דלית לה טימו, וההוגה הישר אשר יעיין בספרי זה ימצא בו מעט מן החדש אשר חנני בוראי אשר לֹא קדמוני המחברים שקדמוני, ובכל לב הנני מבקש את המעיין בספרי זה, כי לא ירוץ דברו מהרה, ויעיין בו במתינות, ואם ימצא דבר אשר קדמוני איזה מחבר שקדמוני ידון אותי לכף זכות כי משמיא קא זכו לי ולא חלילה כי גנוב הוא אתי. וזימנין אתאמרא מילתא בי מדרשא ואתאמרה משמיה דעקיבא בן יוסף כוותיה וכו'. והנה קראתי למחברתי זאת בשם **תורת אָבות**, שמו נאה לו, כי גליתי בו טפח מן המוסרים הצפונים וספונים במסכת **אָבות** דברי חז"ל הנאמנים, ועוד כי באמת תורתי תורת אבות היא המקובלת מאבותי הק' זי"ע ועל זרעי וזרע זרעי וכאמרם ז"ל, האב זוכה לבנו בנוי, בחכמה וכו'. מעט החכמה אשר זיכני ה' להתחכם בתורה, לא אחזיק טובה לעצמי כי אם לאבותי הקדושים, דורות רבות גאוני עולם, כאשר יראה הרואה במאמר **ערך אבות** אשר ספחתי לספרי זה. והתורה מחזרת לאכסניא שלה כש"ס ב"מ פ"ה. והנה ספחתי לספרי זה גם באורים בכמה מילי דאגדה אשר ברב או במעט יש להם קשר רמזי או מוסרי לדברי חז"ל בפרקי אבות, וקראתי להם שם מיוחד **למודי אבות**, להיותם למודים השייכים לדברי „אָבות", והבדלתי בין תורת אָבות ללמודי אבות שלא להכביד על המעיין. והבוחר יבחור לו כחפצו להשביע צמאון נפשו במילי דאגדה ובמילי דאבות. והנה מחברתי זאת אם כי מנחת עני היא, אבל על תודה אקריבנה להודות לה' אשר הוציא אותי ואת זרעי וזרע זרעי מעמק הבכא גיא ההרגה, ארץ „אוקריינא" אשר ברוסיא הממלכה החטאה, אחרי התלאות והפרעות אשר עברו על אחב"י ועלי ועל משפחתי, אשר כמעט אמרתי נגזרתי

מסכת אָבות

עם באור

תּוֹרת אָבות

בנוי על הקדמות לקוחות ומקובלות מפי סופרים וספרים על פי נועם
הדרוש וחקי הרמז אמרות ה׳ אמרות טהורות משמחי
לב ועינים מאירות כתנות אור תלבשנה
ואורם אור יקרות כמאורת

ונלוה לו

למודי אָבות

חדושי אגדות ומאמרי חז״ל בתלמוד אשר יש להם קשר הגיוני
או מוסרי לדברי אבות אלו.

גם נלוה להם מאמר

ערך אָבות

מאמר נאה במעלת היחס ואגרת יחס בית אבותי ומשפחתי בישראל
כנה נטעה ימיני בישע ימין ה׳ ספרא זעירא דישראל,

יהושע העשיל רבינוביץ

בן אאמו״ר הרב הקדוש ר׳ יצחק יואל זצ״ל

גר אנכי בארץ פה בראנזוויל ניו יארק, מגולי עיר אומין אשר
באוקריינא ומלפנים במאניסטערישטשע, יע״א.

ניו יארק, התרפ״ו, לפ״ג

נדפס בבית הדפוס המהולל והמשובח של א. רעכטמאן, מספר 54 ברחוב קאנאל, ניו יארק רבתי.